

YOLSUZLUK VE REFAH

(Doktora Tezi)

Taner GÜNEY

Kütahya - 2013

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Doktora Tezi

YOLSUZLUK VE REFAH

Danışman:
Doç. Dr. Mustafa DURMAN

Hazırlayan:
Taner GÜNEY

Kütahya – 2013

Kabul ve Onay

Taner GÜNEY'in hazırladığı “Yolsuzluk ve Refah” başlıklı Doktora tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2013

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Mustafa DURMAN (Danışman)		
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM		
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ		
Prof. Dr. Sami TABAN		
Doç. Dr. İsmail KÜÇÜKAKSOY		

Doç. Dr. Soner AKKOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum “Yolsuzluk ve Refah” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gűsterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2013

Taner GűNEY

Özgeçmiş

Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Balotu Köyü'nde doğdu. İlkokul ve Ortaokul eğitimini İzmir'in Bergama ilçesinde, lise eğitimini Antalya'nın Finike ilçesinde bitirdi. 2002 yılında Atatürk Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. Bandırma'da kısa dönem askerliğinin ardından, Citibank Antalya şubesinde bireysel bankacılık yaptı. 2007 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisat Yüksek Lisans programına kabul edildi. 2010 yılında mezun oldu. Aynı yıl Emet MYO'da öğretim görevlisi olarak göreve başladı. Halen Emet'te ikamet etmektedir.

ÖZET

YOLSUZLUK VE REFAH

GÜNEY, Taner

Doktora Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa DURMAN

Ekim, 2013, 258 sayfa

Kişisel çıkarlar için kamu malının kötüye kullanılmasını ifade eden yolsuzluk, birey ve toplum refahı açısından önemli bir tehdittir. Yolsuzluğun ülkelerin refah düzeyi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, çalışmada ilk olarak 1998-2012 döneminde, 148 ülke verisinin dâhil edildiği analizler yer almaktadır. Dengesiz panel veri yönteminin kullanıldığı analizlerde, tek yönlü rassal etkiler ve sabit etkiler modellerine yer verilmektedir. Analiz sonuçlarına göre yolsuzluğun kişisel gelir üzerinde etkisi negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Modellerde ayrıca kamunun sağlık harcaması, ticari açıklık oranı, kentleşme, enflasyon oranı ve işsizlik oranı değişkenlerinin refah üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Analiz sonuçları kamunun sağlık harcaması, ticari açıklık ve kentleşme ile kişisel gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Enflasyon oranı ve işsizlik oranı ile kişisel gelir arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmada ikinci olarak yolsuzluğun refah indeksi üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla 2009-2012 döneminde, 101 ülke verisinin dâhil edildiği analizlere yer verilmektedir. Analiz sonuçlarına göre, yolsuzluk refah üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre, yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi azalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Refah, Yolsuzluk, Kişisel Gelir, Sosyal Refah, Panel Veri

ABSTRACT**CORRUPTION AND WELFARE****GÜNEY, Taner****Ph.D. Thesis, Department of Economic Administration****Supervisor : Asst. Prof. Mustafa DURMAN****October, 2013, 258 pages**

Corruption, which means misuse of public property for personal benefit, is an important thread for the welfare of individual and society. In order to determine the effect of corruption on the level of welfare for countries, analyses of data for the period between 1998 and 2012 from 148 countries were initially included in the study. One-way random effect and fixed effect models were included in the analyses where unbalanced panel data method was employed. Pursuant to the results of the analyses, effect of corruption on personal income is in negative direction and statistically significant. Effects of public expenditure on health, trade gap, urbanization, rate of inflation and rate of unemployment on the welfare were also investigated in the models. The results of the analyses depicts that the relation between public expenditure on health, trade gap and urbanization and the personal income is in positive direction. The relation between rate of inflation and rate of employment and personal income is in negative direction. Effect of corruption on welfare index is the second issue investigated in the study. For this purpose, analyses involving data for the period between 2009 and 2012 from 101 countries were made. Based on the results of the analyses, corruption has a statistically significant effect on welfare in negative direction. Therefore, level of welfare of countries decreases with increasing level of corruption.

Key Words: Welfare, Corruption, Personal Income, Social Welfare, Panel Data

İÇİNDEKİLER

ÖZET	<u>Sayfa</u> v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
TEZ METNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. YOLSUZLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TANIMI	6
1.2. YOLSUZLUK TÜRLERİ VE ÇEVRE KOŞULLARI	9
1.2.1. Yolsuzluk Türleri	9
1.2.1.1. Ekonomik Yolsuzluk	9
1.2.1.2. Politik Yolsuzluk	10
1.2.2. Yolsuzluğun Çevre Koşulları	12
1.2.2.1. Eksik Rekabet	12
1.2.2.2. Gizlilik ve Denetim Yetersizliği	14
1.2.2.3. Asimetrik Bilgi Sorunu	16
1.3. YOLSUZLUĞA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER	17
1.3.1. Ekonomik Faktörler	17
1.3.1.1. Kamu Ekonomisi ve Ücretler	17
1.3.1.2. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı	20
1.3.1.3. Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar	22
1.3.1.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabet	25
1.3.1.5. Ekonomik Özgürlük ve Dışa Açıklık	29
1.3.2. Diğer Faktörler	32
1.3.2.1. Siyasi Faktörler	32

1.3.2.2. Kültürel Faktörler	36
1.3.2.3. Sosyal Faktörler	38
1.3.2.4. Hukuksal Faktörler	40
1.4. YOLSUZLUĞUN ÖLÇÜMÜ	41
1.4.1.Yolsuzluk İndeksleri	42
1.4.1.1.Yolsuzluk Algılama İndeksi (CPI)	42
1.4.1.2.Rüşvet Ödeyenler İndeksi (BPI)	43
1.4.1.3.Yolsuzluk Kontrol İndeksi (CCI)	43
1.4.1.4. İşletme Uluslararası Yolsuzluk İndeksi (BICI)	43
1.4.1.5.Politik Risk Servisi Yolsuzluk İndeksi (PRSCI)	44
1.5. YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ	44
1.5.1.Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri	45
1.5.1.1.Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri	45
1.5.1.2.Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri	51
1.5.1.3.Yolsuzluğun Yatırımlar Üzerine Etkileri	53
1.5.1.4.Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri	55
1.5.1.5. Yolsuzluğun Dış Ticaret ve Uluslararası Yardımlar Üzerine Etkileri	57
1.5.1.6. Yolsuzluğun Tasarruflar Üzerindeki Etkileri	60
1.5.1.7. Yolsuzluğun Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi	61
1.5.1.8. Yolsuzluğun Diğer Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkileri ..	62
1.5.2. Yolsuzluğun Sosyal Etkileri	63
1.5.3. Yolsuzluğun Siyasal Etkileri	66

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. REFAH KAVRAMI	69
2.2. REFAHIN YAPISI	71
2.2.1. Bireysel Refah	71
2.2.1.1. Gelir Dağılımı	73
2.2.2. Sosyal Refah	75
2.2.2.1. Sosyal Refah Yaklaşımları	77

2.2.2.1.1. Faydacı Ahlak Yaklaşımı	77
2.2.2.1.2. Rawls Yaklaşımı	77
2.2.3. Bireysel ve Sosyal Refah İlişkisi	78
2.3. REFAH EKONOMİSİ	79
2.3.1. Klasik Refah Ekonomisi	80
2.3.1.1. Klasik Refah Ekonomisine Katkıları	82
2.3.1.1.1. A. C. Pigou	82
2.3.1.1.2. L. Robbins	84
2.3.2. Yeni Refah Ekonomisi	85
2.3.2.1. Pareto Optimumu	88
2.3.2.2. Telafi Kriteri Teorisi	91
2.3.2.2.1. Kaldor- Hicks Telafi Teorisi	91
2.3.2.2.2. Scitovsky İkili Kriter İlkesi	92
2.3.2.3. Sosyal Refah Fonksiyonu	93
2.3.2.4. Sosyal Tercih Teorisi	95
2.3.2.4.1. K. Arrow	95
2.3.2.4.2. A. K. Sen	98
2.3.2.5. İkinci En İyi Teori	99
2.4. REFAH DEVLETİ	100
2.4.1. Refah Devletinin Tarihsel Gelişimi	102
2.4.2. Refah Devletinin Amaçları	104
2.4.3. Refah Devletinin Sınıflandırılması	106
2.4.3.1. Esping-Andersen'in Temel Üçlü Sınıflandırması	106
2.4.3.2. Geleneksel Bir Tasnife Göre Sınıflandırma	109
2.4.4. Refah Sistemlerine Yaklaşımlar	110
2.4.4.1. Kalıntı ve Kurumsal Yaklaşım	111
2.4.4.2. Evrensellik ve Seçicilik Yaklaşımı	112
2.4.5. Refah Devletine Katkıları	113
2.4.5.1. J. M. Keynes	113
2.4.5.2. K. Polanyi	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ

3.1. EKONOMİK, SOSYAL, SİYASAL DEĞİŞKENLER VE REFAH	118
3.1.1. Ekonomik Değişkenler ve Refah İlişkisi	118
3.1.1.1. Ekonomik Büyüme ve Refah	119
3.1.1.2. Enflasyon ve Refah	121
3.1.1.3. İstihdam ve Refah	123
3.1.1.4. Gelir Dağılımı ve Refah	125
3.1.1.5. Kamu Harcamaları ve Refah	127
3.1.1.6. Tasarruf ve Refah	129
3.1.2. Sosyal Değişkenler ve Refah İlişkisi	131
3.1.2.1. Yoksulluk ve Refah	131
3.1.2.2. Sosyal Sermaye ve Refah	134
3.1.2.3. Nüfus Artışı ve Refah	137
3.1.2.4. Sağlık ve Refah	139
3.1.2.5. Eğitim ve Refah	141
3.1.2.6. Girişimci Ruh ve Refah	143
3.1.3. Siyasal Değişkenler ve Refah İlişkisi	145
3.1.3.1. Demokrasi ve Refah	145
3.1.3.2. Kamu Yönetimi ve Refah	148
3.1.3.3. Bireysel Özgürlük ve Refah	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK UYGULAMA

4.1. İLGİLİ LİTERATÜR	153
4.2. VERİ	155
4.3. YÖNTEM	158
4.4. ANALİZ VE BULGULAR	161
4.4.1. Kişisel Gelir CPI İlişkisi	162
4.4.2. Kişisel Gelir CCI İlişkisi	164

4.4.3. Refah İndeksi CPI ve CCI İlişkisi	167
4.4.4. Alt İndeksler CPI ve CCI İlişkisi	168
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	180
EKLER	184
KAYNAKÇA	203
DİZİN	241

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Tercih Sıralaması	97
Tablo 2.2: Refah Devletlerinin Temel Özellikleri	107
Tablo 3.1: Hükümetler ve Refah	128
Tablo 4.1: Değişkenler, Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri	160
Tablo 4.2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	161
Tablo 4.3: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: CPI ve loggdppc	163
Tablo 4.4: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: CCI ve loggdppc	165
Tablo 4.5: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: CPI, CCI ve Refah İndeksi	167
Tablo 4.6: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (RE): CPI ve Alt İndeksler	169
Tablo 4.7: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (FE): CPI ve Alt İndeksler	172
Tablo 4.8: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (RE): CCI ve Alt İndeksler	174
Tablo 4.9: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (FE): CCI ve Alt İndeksler	178

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Yolsuzluk, Demokrasi ve Rekabetçilik İlişkisi	11
Şekil 1.2: Tekelin Sosyal Maliyeti	13
Şekil 1.3: Asimetrik Bilgi Problemi	16
Şekil 1.4: Yolsuzluk ve Ücret Düzeyi İlişkisi	20
Şekil 1.5: Yolsuzluk ve Çoklu Denge	22
Şekil 1.6: Ekonomik Büyüme ve Yolsuzluk	24
Şekil 1.7: Hırsızlığın Olmadığı Yolsuzluk	27
Şekil 1.8: Hırsızlığın Olduğu Yolsuzluk	28
Şekil 1.9: Dış Ticaret Kısıtlamaları ve Yolsuzluk	31
Şekil 1.10: Seçim ve Rant	34
Şekil 1.11: Din ve Yolsuzluk	37
Şekil 1.12: Yolsuzluk Davranışı Modeli	39
Şekil 1.13: Durağan Durum Türleri	46
Şekil 1.14: Üç Kişilik Bölüşüm Oyunu	59
Şekil 1.15: Yolsuzluk ve Sosyal Refah Genel Denge Modeli	63
Şekil 1.16: Yolsuzluk ve İnsani Gelişmişlik	65
Şekil 2.1: Lorenz Eğrisi	74
Şekil 2.2: Sosyal Refahın Elementleri	75
Şekil 2.3: Eşitlik ve Etkinlik İlişkisi	76
Şekil 3.1: Refah ve İstihdam	125
Şekil 3.2: Sosyal Sermayenin Ekonomik Çıktılara Etkisi	136
Şekil 3.3: Durağan Durumda Nüfus Artışı	138
Şekil 3.4: Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma	140
Şekil 3.5: Demokrasi, Politik Sermaye ve Ekonomik Büyüme	149

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BI	Business International
BPI	Bribe Payers Index (Rüşvet Ödeyenler İndeksi)
CCI	Control of Corruption Index (Yolsuzluk Kontrol İndeksi)
CPI	Corruption Perception Index (Yolsuzluk Algılama İndeksi)
GEKK	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDI	Human Development Index (İnsani Gelişmişlik İndeksi)
HDR	Human Development Report (İnsani Gelişmişlik Raporu)
ICRG	International Country Risk Guide
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PI	Prosperity Index
PRSCI	Political Risk Services
TI	Transparency International
UNDP	United Nations Development Programme
WB	World Bank
WDI	World Development Indicators

TEZ METNİ

GİRİŞ

Yolsuzluk çok eski yıllara dayanmasına rağmen, yolsuzluğa olan ilginin artması o kadar eski tarihlere dayanmamaktadır. Yolsuzluğa olan ilginin eskiye oranla artması birkaç nedene bağlanmaktadır. Bunlardan ilki, soğuk savaşın bitmesiyle endüstrileşmiş ülkelerin savaş sonrasında kendi yanlarına çektikleri yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerin, yolsuzluğu azaltmak istemeleridir. İkinci neden, Sovyetler Birliği gibi merkezi planlı ekonomilere veya merkezi planlı ekonomilere yakın bir yönetime sahip Nikaragua ve Tanzanya gibi ülkelerin, yolsuzluğa gereken önemi zamanında vermemesidir. Buna ilave olarak, bu ülkelerde yolsuzluğun gerektiği gibi rapor edilmediği veya görmezden gelindiği de bilinmektedir. Üçüncü neden, son yıllarda demokratik hükümetlerin iş başına gelmesiyle, ülkelerde basın özgürlüğünün artması ve daha aktif hale gelmesidir. Dördüncü neden, küreselleşmenin artması ile yolsuzluk düzeyi düşük olan ülkeler ile yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerin, daha sıkı ilişki kurmak zorunda kalmalarıdır. Böylece, yolsuzluğa olan uluslararası ilgi de artmıştır. Beşinci neden, Uluslararası Şeffaflık gibi uluslararası organizasyonların, çoğu ülkede yolsuzluğu azaltıcı girişimlerde bulunmasıdır. Son yıllarda uluslararası finans kuruluşları olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası da bu girişimlere yardım etmektedirler. Diğer yandan, yapılan bilimsel çalışmalar yolsuzluğun ekonomik maliyetinin farkına varılmasını sağlamıştır.

Yolsuzluğa olan ilginin artmasının altıncı nedeni, yolsuzluğun, ekonomik kararların alındığı ve uygulandığı pazarların rekabetçi yapısını bozduğu, rekabetin oluşması için gereken ortamı da yok ettiği yönündeki ortak fikir birliğidir. Yolsuzluğa olan ilginin artmasının son nedeni ise, ABD'nin uluslararası kuruluşlarda ortaya koyduğu güçlü tavidir. Bu tavrın nedeni ülkedeki ihracatçı firmaların ticari kayıplarıdır. Amerikan ihracatçıları, iş yaptıkları ülkedeki kamu çalışanlarına işlerini yürütmek için rüşvet vermedikleri için ticari kayba uğramaktadırlar. Çünkü bu şirketlerin yabancı ülke çalışanlarına rüşvet vermesi Amerikan yasalarına göre suçtur ve tabii ki verilen rüşvet miktarı şirketlerin vergi matrahından düşülmemektedir. ABD'nin dünyadaki baskın gücü yolsuzluğa olan ilgiyi arttırmıştır.

Refah kavramı yolsuzluk kadar eski bir kavram olmakla birlikte Adam Smith'ten başlayarak, iktisat bilimciler bireyin ve toplum refahının arttırılması amacıyla

elde bulunan kıt kaynakların nasıl kullanılması gerektiğine kafa yormuşlardır. Ekonomistler refahın yapısının bireysel refah, sosyal refah ve bireysel ve sosyal refah arasındaki ilişki olmak üzere üçe ayrıldığını ifade etmektedir. Bireysel refah veya fayda, bireyin gerçek arzu ve isteklerini tatmin ederek elde ettiği hazların toplamı iken sosyal refah üç durumun tatmin edilmesine bağlı olan bir kavramdır. Bunlar ihtiyaçların karşılanması, sosyal problemlerin yönetimi ve fırsatların geliştirilmesidir. Sosyal refah kavramı, aslında bireysel refaha dayanmaktadır. Refah ekonomisine göre sosyal refah, bireysel refahın artan bir fonksiyonudur. Toplumu oluşturan tüm bireylerin birbirine eşit refah düzeyini gösteren sosyal refah, her bir bireyin refahından simetrik bir şekilde etkilenmektedir.

Bireylerin ve toplumun refah düzeyinin yükseltilebilmesi için alınması gereken önlemleri araştıran refah ekonomisi, birey refahıyla değil toplum refahının en yükseğe çıkarılmasını hedeflemektedir. Toplum için kurulacak en iyi genel dengenin gerektirdiği şartları araştırmak, refah ekonomisinin kapsamına girmektedir. Refah ekonomisi, klasik refah ekonomisi ve yeni refah ekonomisi olarak iki alt bileşende incelendiğinde, klasik refah ekonomisi faydanın ölçülebildiğini ve farklı bireylerin faydalarının toplanabileceğini savunan kardinal fayda teorisini kullanmaktadır. Klasik refah ekonomisine öncülük eden ve önemli katkılar yapan Pigou'ya göre, toplumun refahı olan sosyal refah, istenebilecek her bir iyi şeyi kapsadığı için çok geniş bir alana sahiptir. Bu nedenle bireyin ve toplumun, refah açısından incelenebilmesi için refah kavramının daraltılması gerekmektedir. Bu yüzden Pigou sosyal alanda refahın ölçüm birimi olarak parayı kullanmış ve refahı parayla ölçülen ekonomik refahla sınırlandırmıştır. Pigou'nun görüşlerini eleştiren Robbins ise, iktisadın bilimsel analiz yöntemleri kullanarak daha meşru bir yapıya kavuşacağını belirtmiştir.

Refah ekonomisinin diğer alt bileşeni olan yeni refah ekonomisi, dışsallıklar ve eksik rekabetin olmadığı bir ekonomide, birbirinden bağımsız hareket eden farklı bireylerin tatmin düzeyini incelemektedir. Yeni refah ekonomisi, ekonomide etkinlik ve eşitlik ilkelerinin ayrı ayrı gerçekleştiği optimum refah düzeyine ulaşılması amaçlanmaktadır. Yeni refah ekonomisinden farklı olarak, refah devletini tanımlayan iktisatçılar birbirinden farklı değişkenleri ve değer yargılarını ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte, yapılan refah devleti tanımlarında ön plana çıkan dört ortak nokta vardır. Bunlardan ilki; refah devletinin ekonomik kalkınmayı hedeflemesi ve tam

istihdam düzeyine ulaşmak için gerekli iktisadi politikaları hayata geçirmesidir. İkincisi refah devletinin karma ekonomi modelini benimseyerek, refahı sistemli bir şekilde toplumun bütününe dağıtmasıdır. Üçüncüsü, refah devletinin evrensel bir boyuta ulaşması için gerekli politikaların devlet tarafından geliştirilmesidir. Refah devleti tanımlarında ön plana çıkan dördüncü ortak nokta ise, evrensel bir refah devletinin gerçekleşmesi için kamu kaynaklarının kullanılmasıdır. Toplumu oluşturan tüm bireylerin sosyal refahının en üst düzeye çıkarılabilmesi için, refah devleti sosyal güvenlik harcamaları, gelirin yeniden dağıtımı ve toplumu oluşturan tüm bireyler için fırsat eşitliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Temel amacı yolsuzluğun refah düzeyi üzerindeki etkisini belirlemek olan bu çalışmada, bu amaçla ilk bölümde yolsuzluk kavramına yer verilmektedir. Bu bölümde yolsuzluğun tanımı ve türlerinin ardından yolsuzluğun çevre koşulları yer almaktadır. Yolsuzluk düzeyinin belirleyicisi olan üç çevre koşulu ülke ekonomilerindeki eksik rekabet, ekonomik faaliyetlerin gizliliği ve denetim eksikliği ve asimetrik bilgi sorunudur. Yolsuzluğun çevre koşullarının ardından yolsuzluğun oluşmasına zemin hazırlayan hatta artmasına yardım eden etkenlere yer verilmektedir. Ekonomik ve diğer faktörler olmak üzere iki kısımda incelenen yolsuzluğun nedenleri, literatürdeki ampirik sonuçların yardımıyla tartışılmaktadır. Yolsuzluğun ölçülmesi ve yolsuzluk indekslerinin tanıtıldığı bölümü yolsuzluğun sonuçları izlemektedir. Yolsuzluk ekonomik büyüme, tasarruf oranı, yatırım miktarı, kamu harcamaları, gelir dağılımı, kayıt dışı ekonomi, enflasyon, finansal krizlerin, sosyal refah, insani gelişmişlik ve girişimcilik değişkenleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak refah kavramı açıklanmış, refah kavramını oluşturan öğelere yer verilmektedir. Ardından refah ekonomisi, klasik refah ekonomisi, yeni refah ekonomisi ve refah devleti kavramları yer almaktadır. Klasik refah ekonomisi bölümünde, refah ekonomisine çok önemli katkılar yapan Pigou, Pigou'nun görüşlerine sunduğu değerli eleştiriler ile bu alana önemli katkılar sağlayan Robbins ve faydanın ölçülebilir ve karşılaştırılabilir olduğunu savunan Bentham'ın görüşleri yer almaktadır. Yeni refah ekonomisi bölümünde refah ekonomisinin temelini oluşturan *Pareto optimumu*, bir iktisadi politikada değişikliğinin sosyal refahı hangi yönde etkileyeceğine cevap arayan telafi kriterleri, sosyal refah fonksiyonu, sosyal tercih teorisi ve ikinci en iyi teoriye yer verilmektedir. Refah devleti bölümünde ise

refah devletinin tarihsel gelişimi, amaçları ve refah devletinin sınıflandırılması başlıklarının ardından, refah devletine çok önemli katkılar yapan John Maynard Keynes ve Karl Polanyi'nin görüşleri yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ampirik çalışmalar temelinde, ülkelerin refah düzeyinin çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi değişkenlerle olan ilişkisine yer verilmektedir. Bu değişkenlerin başında gelen ekonomik büyüme, enflasyon, gelir dağılımı ve tasarruf gibi ekonomik değişkenler refah düzeyinin yükseltilmesi için gerekli olan ekonomik işleyişin temelini oluşturmaktadır. Ekonomik değişkenlerin yanında yoksulluk, sosyal sermaye, eğitim ve girişimcilik gibi sosyal değişkenler, ekonomik yapının işleyişine doğrudan veya dolaylı olarak etki ederek, refah düzeyinin pozitif veya negatif yönlü değişmesine neden olabilmektedir. Diğer yandan ülkelerin demokratik yapısı, siyasi yönetim ve bireysel özgürlükler gibi siyasal değişkenler de refah düzeyini dolaylı olarak etkileyen değişkenlerdendir.

Dördüncü bölümde yolsuzluğun ülkelerin refah düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, 1998 ile 2012 dönemini kapsayan 148 ülke verisinin dahil edildiği analizler yer almaktadır. Dengesiz panel veri yönteminin kullanıldığı analizlerde, tek yönlü rassal etkiler ve tek yönlü sabit etkiler modeline yer verilmektedir. İlk olarak analizlerde yer alan yolsuzluk indekslerinden biri olan *CPI*'ın kişi başına GSYİH üzerindeki etkisine dair bulgular raporlanmaktadır. Tek yönlü rassal etkiler ile sabit etkiler model tahminlerine göre *CPI*'ın kişi başına GSYİH üzerinde etkisi negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. İkinci olarak yolsuzluk indekslerinden bir diğeri olan *CCI*'ın kişi başına GSYİH üzerindeki etkisine yer verilmektedir. Rassal etkiler ile sabit etkiler model tahminlerine göre *CCI*'ın kişi başına GSYİH üzerinde etkisi, *CPI*'a benzer şekilde, negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ardından *CPI* ve *CCI*'nın refah indeksi olan *PI* üzerindeki etkilerine yer verilmektedir. Bu amaçla 2009 ile 2012 yıllarını kapsayan 4 yıllık dönem için, 101 ülkenin verisi analizlere dahil edilmektedir. Dengesiz panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada, tek yönlü rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile tahmin yapılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre *CPI* ve *CCI*, *PI* üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi düşmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
YOLSUZLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. YOLSUZLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TANIMI

Tarihte ilk olarak Sümerlerde görülen yolsuzluklar çok eski bir sorun olma özelliğine sahiptir. Sümerolog Veysel Donbaz'ın çözdüğü M.Ö. 4000 yıllarına ait Sümer tableti rüşvetin tarihteki ilk belgesi olma niteliği taşımaktadır. “Sümer Okul Günleri” adını taşıyan bu tablete göre, okulda başarısız olan bir öğrencinin ailesi çocuklarının başarılı olmasını istemektedir. Bu nedenle çocuklarının öğretmenini evlerinde bir gece misafir ederler ve çocuk şaşırtıcı bir biçimde sınıfın en başarılısı olmakla kalmaz, bir de sınıfın başkanı olur. 2300 yıl önce eski Çin’de ise, Brahman Başbakanının, yolsuzluğun 40 yolunu saydığı ve rüşveti önlemek üzere, memurlara maaşlarına ek olarak, “yang-lien” adıyla bir ek ödemede bulunduğu bilinmektedir (Andving vd., 2000).

Antik çağda yaşayan (M.Ö. 350) Aristoteles’in yolsuzluktan bahsettiği Politika (1993) adlı eserinde, devletlerin hazinelerini çalma ve yolsuzluktan koruyabilmek için bütün parasal işlemlerin halkın gözü önünde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, yolsuzluğun ne kadar anlaşılması zor ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, Hint kralı Kautilya, milattan önce üçüncü yüzyılda kaleme aldığı Arthashastra adlı bilimsel kamu yönetimi araştırma eserinde şu şekilde ifade etmektedir:

Kamu hizmeti sunanlar için dilinin ucunda bal bulunanın balı (veya zehiri) tatmaması nasıl imkânsızsa, kralın gelirlerinin en azından küçük bir parçasını yememesi kamu hizmetini sunanlar için de imkânsızdır. Suyun altında hareket eden balığın su içip-içmediğini ortaya çıkarmak nasıl imkânsızsa, kamuda istihdam edilen kamu görevlilerinin kendi namlarına para alıp-almadığını ortaya çıkarmak da imkânsızdır (Kangle 1972:91’den aktaran Bardhan, 2005).

Yolsuzluğu kamu çalışanının özel çıkarları için kamu malını kötüye kullanması olarak tanımlayan Kaufmann (1997), bu tanımını Kautilya’nın yolsuzluk betimlemesine dayandırmaktadır. Kaufmann (1997)’a göre, Antik Çağ’da yaşamış olmasına rağmen Kautilya, ülkeler arasındaki ticaretin çeşitli araçlarla kısıtlanması ve bu kısıtlamalarda başrol oynayan gümrüklerdeki bürokrasi ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi çok iyi idrak etmiştir. Çünkü kısıtlanan ticaretin önünü açmak veya bürokrasiyi kolay yoldan aşmak isteyen ticaretçiler bunun için rüşveti kullanmaktadır. Ticaret ile yolsuzluk arasındaki bu sıkı ilişkinin yanında, Kautilya’nın yolsuzluğa ilişkin ifadeleri, yolsuzluğun sadece rüşvetten ibaret olmadığını da göstermektedir. Çünkü Kautilya, kamu çalışanlarının

kendi çıkarları için kamu malını çaldığını yani kötüye kullandığını açıkça ifade etmektedir. Klitgaard (1988) yaptığı tanımlamada bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Klitgaard (1988)’e göre yolsuzluk, tekel gücü elde etme isteği ve kamusal şeffaflık toplamından kamu yöneticisi sorumluluğunun çıkarılmasıdır. Klitgaard (1988)’a göre yolsuzluk çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan bazıları rüşvet verme, kayırma, dolandırıcılık, zimmete para geçirme, yüksek fiyat uygulamaları ve rüşvet alarak bürokrasi işlemlerini hızlandırmadır. Kamu bürokrasisi ticari izinler ve ürün lisansların dağıtımını organize eden, bunlara ilişkin harcama izinlerini düzenleyen veya doğrudan piyasada çeşitli alanlarda faaliyet gösteren firmaları düzenleyen tekel güç durumundadır. Kamu çalışanları ellerindeki bu tekel gücü kullanarak firmalara verilen lisanslar, üretim izinleri gibi araçlarla firmaların ticari faaliyetlerini sınırlayabilmektedir. Firmalar, ticari faaliyetlerini engelleyen bu kısıtlama ve sınırlamalardan kurtulmak için, kabul edeceğini düşündükleri kamu çalışanlarına rüşvet teklif edebilir. Kamu çalışanlarının rüşveti kabul etmesiyle de, firmalar bürokrasiden kurtulmuş olur (Shleifer ve Vishny, 1993).

Tanzi (1998)’ye göre yolsuzluğu tanımlamak aslında o kadar da kolay değildir. Çünkü yolsuzluğu tanımlamak, gözleri kapalı birinin sadece ellerini kullanarak bir fili tanımaya çalışması kadar zordur. Buna göre sadece ellerini kullanarak bir insanın fili doğru bir şekilde tanımlaması oldukça zordur. Bunun için ellerini, sezgilerini ve gözlerini kullanması gerekmektedir. Diğer yandan, Tanzi (1998) yolsuzluğun “kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılması” biçimindeki tanımına katılmaktadır. Yolsuzluk rüşvet, para çalma, zimmete para veya mal geçirme, hediyeleşme, kamu malına zarar verme, kamu malını veya parasını lehine kullanma ve akraba kayırmacılığı gibi yasal veya etik olmayan davranışları içeren bir kavramdır. Bu davranışlar ülkelerde, bireysel veya örgütlü olarak ortaya çıkabildiği gibi, çok önemli veya önemsiz, bürokrasi kaynaklı veya politik kaynaklı, aktif yolsuzluk veya pasif yolsuzluk olarak gerçekleştirilebilir. Görüldüğü gibi yolsuzluk birbirinden farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Farklı şekillerde ortaya çıkan bu yolsuzlukların ortak noktası bireylere, toplumlara, devletlere ve dolayısıyla dünyaya zarar veren bir hastalık olmasıdır (Kayrak, 2008). Ajans Press Online’a göre yolsuzluğun tutarı, her yıl *iki trilyon dolardan* bile fazladır (Er, 2008).

Yolsuzluğu ilişkin yapılan açıklama ve tanımlamaların sonucunda, yolsuzluk şu şekilde tanımlanabilir: bir kamu çalışanının sahip olduğu kamu gücünü kullanarak, kendisine veya yakınlarına ekonomik, siyasi veya sosyal açıdan çıkar sağlamaya dönük, yasal/etik olmayan her türlü davranış yolsuzluktur. Tanzi (1998)'ye göre, yolsuzluğu tanımlamak için ortaya konan çabalar ve yazarların yolsuzluk ile ilgilenmesi çok eski yıllara dayanmasına rağmen, yolsuzluğa olan ilginin artması o kadar eski tarihlere dayanmamaktadır. O'na göre yolsuzluğa olan ilginin eskiye oranla artmasını yedi nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki, soğuk savaşın bitmesiyle, endüstrileşmiş ülkelerin savaş sonrasında kendi yanlarına çektikleri ve yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerin, yolsuzluğu azaltmak istemeleridir. İkinci neden, Sovyetler Birliği gibi merkezi planlı ekonomilere veya merkezi planlı ekonomilere yakın bir yönetime sahip Nikaragua ve Tanzania gibi ülkelerin, yolsuzluğa gereken önemi zamanında vermemesidir. Buna ilave olarak, bu ülkelerde yolsuzluğun gerektiği gibi rapor edilmediği veya görmezden gelindiği de bilinmektedir. Üçüncü neden, son yıllarda demokratik hükümetlerin iş başına gelmesiyle, ülkelerde basın özgürlüğünün artması ve daha aktif hale gelmesidir. Dördüncü neden, küreselleşmenin artması ile yolsuzluk düzeyi düşük olan ülkeler ile yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerin, daha sıkı ilişki kurmak zorunda kalmalarıdır. Böylece, yolsuzluğa olan uluslararası ilgi de artmıştır. Beşinci neden, Uluslararası Şeffaflık gibi uluslararası organizasyonların, çoğu ülkede yolsuzluğu azaltıcı girişimlerde bulunmasıdır. Son yıllarda uluslararası finans kuruluşları olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası da bu girişimlere yardım etmektedirler. Diğer yandan, yapılan bilimsel çalışmalar yolsuzluğun ekonomik maliyetinin farkına varılmasını sağlamıştır.

Yolsuzluğa olan ilginin artmasının altıncı nedeni, yolsuzluğun piyasa ekonomisinin işleyişini bozmasıdır. Genel kabul olarak, yolsuzluk piyasa işlemcilerinin kararlarına dolaylı veya doğrudan etki ederek piyasaki rekabeti bozmaktadır. Böylece piyasada rekabetin oluşması için gereken ortamın oluşması oldukça zora girmektedir. Yolsuzluğa olan ilginin artmasının son nedeni, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uluslararası kuruluşlarda yolsuzluğa karşı güçlü duruşudur. Bu güçlü duruşun nedeni ABD'deki ihracatçı firmaların ticari kayıplarıdır. Amerikan ihracatçıları, diğer ülke ihracatçıları gibi, yatırım yaptıkları ülkede işlerinin daha hızlı yürümesi ve rakip firmalara karşı rekabet avantajı elde etmek için rüşvet

vermemektedir. Böylece ticari kayba uğramaktadır. Amerikan yasalarına göre ABD’li şirketlerin yabancı ülke çalışanlarına rüşvet vermesi yasal değildir. Yasal olmayan bu rüşvet, şirketlerin vergi matrahından düşülememektedir. Firmalarda ABD’nin dünyadaki gücünü kullanarak yolsuzluğu önlemenin yollarını aramakta ve böylece yolsuzluğa olan ilginin artmasına neden olmaktadır.

1.2. YOLSUZLUK TÜRLERİ VE ÇEVRE KOŞULLARI

Yolsuzluğun tanımının yapılması ve tarihsel gelişiminin ortaya konmasının ardından, çalışmanın bu kısmında yolsuzluğun türleri ve ortaya çıkmasına neden olan çevre faktörleri hakkında tanımlayıcı bilgiler verilecektir.

1.2.1. Yolsuzluk Türleri

Karşılıklı menfaat ilişkisine dayanan yolsuzluk, litartürde çok çeşitli türlerde tanımlanmış ve bu türlerin özellikleri sıralanmıştır. Yolsuzluk çok çeşitli türlerde tanımlanmış olsada, genel olarak diğer yolsuzluk türlerini de kapsayacak şekilde, ekonomik ve politik yolsuzluk olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bu çalışmada da yolsuzluk, ekonomik yolsuzluk ve politik yolsuzluk olarak iki kısımda incelenmektedir. Aşağıda sırasıyla ekonomik yolsuzluk ve politik yolsuzluğa yer verilmektedir.

1.2.1.1. Ekonomik Yolsuzluk

Ekonomik yolsuzluğun çeşitli türleri vardır. Bu türler temel olarak, maddi çıkar elde etmek isteyen kamu çalışanının, yetkisi dâhilindeki kamu gücünü veya kamu otoritesini kullanmasıdır. Kamu gücünü veya kamu otoritesini kamu yararına olmayacak şekilde kullanılması, piyasa işleyişinin kısmen sekteye uğramasına veya tamamen bozulmasına neden olmaktadır. Ekonomik yolsuzluğun temelinde maddi kazanç elde etme dürtüsü yatmaktadır. Rüşvet, zimmet, haraç, kara para aklama ve rant sağlama gibi yasal olmayan davranışlar maddi kazanç elde etme dürtüsünün sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Rüşvet verme en önemli ekonomik yolsuzluk türlerinden biridir (Morgan,

1998). Rüşvet, kamu çalışanının para veya başka bir başka şekilde menfaat elde etmek için kamusal görev ve yetkisini kötüye kullanmasıdır. Rüşvet davranışı kamu malının veya hizmetinin sunulması sırasında rüşvet veren kişi veya kurumlara ayrıcalıklı işlem yapmayı gerektirmektedir. Genel kullanım açısından çoğu zaman rüşvet ile bahşiş ve hediye kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Oysa rüşvet cezası kanunlarla belirlenmiş bir suçtur. Bahşiş ve hediye ise böyle bir durum söz konusu değildir (Tanzi, 1998). Ekonomik yolsuzluğun diğer bir türü olan zimmet, kamusal bir değerın çalındığı hırsızlıktır. Kavram olarak zimmet kamu çalışanının kişisel kullanımına verilen kamu malı veya kıymetini kendi malıymış gibi kullanması anlamına gelmektedir. Örneğin, bir kamu çalışanına kamu işlerini yürütmesi için tahsis edilen bilgisayarın, aynı kamu çalışanı tarafından kendi hesabına geçirilmesi bir zimmet eylemidir. Aynı şekilde bir kamu çalışanının özel aracına aldığı benzini devlet bütçesinden karşılaması da zimmete örnek olabilir.

Ekonomik yolsuzluklardan biri olan haraç (irtikap), kamu çalışanının kamudaki işini yaptırmak isteyen bir bireyden, zorla, bu işi yapma karşılığında bir bedel istemesini ifade eder. Böylece kamu çalışanı kişisel çıkarları için kamu gücünü kötüye kullanmış olmaktadır (Andving vd., 2000). Diğer bir ekonomik yolsuzluk türü olan kara para aklama aslında yasa dışı bir eylemdir. Bunun yanında kara para aklama davranışı ekonomik sistemin işleyişinde rol oynayan kuralların ihlal edilmesini gerektiren bir eylemdir. Bu eylemler sonucunda bileyler haksız kazanç elde etmektedir. Diğer bir ekonomik yolsuzluk türü olan rant kollama ise, genel olarak çıkar ve baskı gruplarının faaliyetlerinin bir sonucudur. Buna göre ekonomik veya sosyal menfaat peşinde olan çıkar ve baskı gruplarının, bu menfaatleri elde etmek için kamu çalışanlarına yaptıkları harcamalar rant kollama davranışının temelidir (Aktan, 2001:61). Rant kollama piyasa işleyişine etki ederek rekabetçiliği azaltmakta, tekel gücünü arttırmakta, verimliliğin düşmesine yol açabilmektedir.

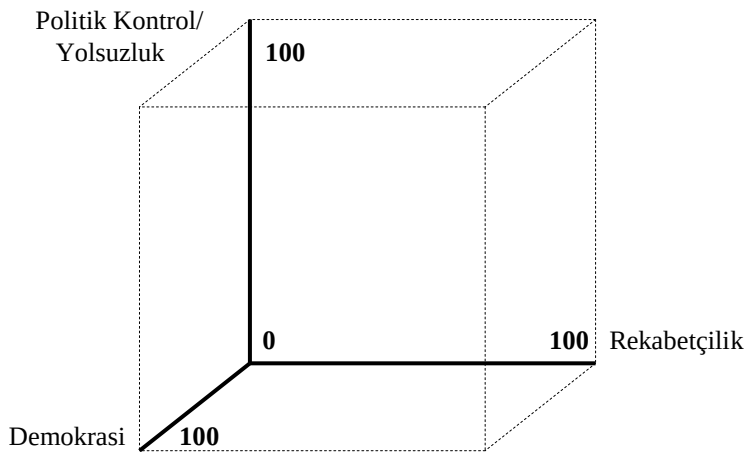
1.2.1.2. Politik Yolsuzluk

Politik yolsuzluk politik karar alma sürecine etki eden aktörlerin davranışları sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Seçmenler, politikacılar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları bu aktörlerin en önemlileridir. Bu aktörler kendi çıkarlarını korumak veya

arttırmak için hukuki, ahlaki, dini veya kültürel kuralları görmezden gelen davranışta bulunduklarında politik yolsuzluğa neden olmaktadır (Aktan, 2001:52). Ekonomik yolsuzlukta olduğu gibi politik yolsuzluğun da çeşitli türleri bulunmaktadır. Kayırmacılık, lobicilik, oy ticareti ve oy satın alma bu türlerden en önemlileridir. Politik yolsuzluklardan biri olan kayırmacılık, hak etmeyen bir kişiye yasaları görmezden gelerek arka çıkmak ve rakiplerinin önüne geçmesini sağlamak anlamına gelmektedir. Kayırmacılık için halk arasında “torpil” kelimesi daha çok kullanılmaktadır. Kayırmacılık akraba kayırmacılığı (Nepotizm), eş-dost kayırmacılığı (Kronizm), siyasal kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı ve patronaj gibi türlere sahiptir. Kayırmacılık türlerinden biri olan patronaj, seçimle işbaşına gelen iktidar partisinin kendisine yakın oalarak gördüğü kişileri, özellikle üst düzey kamu kurumlarına görevli olarak atamasını ifade eder. Patronajda, iktidar partisi nepotizm, siyasi yandaşlık, kronizm ve ideolojik yakınlık gibi sebeplerle kamu memurlarını görevden alarak, yerlerine kendi seçtikleri memurları atamaktadır.

Yapılan tanımlamaların yanı sıra, Finnie vd. (2006:191-192) politik yolsuzluğu açıklamak için Şekil 1.1’i kullanmıştır. Üç boyutlu olan şekle göre, dikey ekseninde politik yolsuzluk yer almakta, yatay eksenlerde ise politik yolsuzluğu etkileyen iki önemli değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler demokrasi ve rekabet düzeyidir.

Şekil 1.1: Yolsuzluk, Demokrasi ve Rekabetçilik İlişkisi

Kaynak: Finnie vd., 2006:192

Şekle göre rekabet ve demokrasi düzeyi ile politik yolsuzluk arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki 0 ile 100 değerleri arasında değişmektedir. Buna göre ülkedeki rekabetçilik ve demokrasi düzeyi 100'e yaklaştıkça toplumlar için politik yolsuzluk düzeyi 0'a yaklaşırken, rekabetçilik ve demokrasi düzeyinin 0'a yaklaşması durumunda ise politik yolsuzluk düzeyi artmaktadır. Sonuç olarak, bir ülkenin politik yolsuzluğu azaltabilmesi için demokrasi ve rekabet düzeyini arttırması gerekmektedir.

1.2.2. Yolsuzluğun Çevre Koşulları

Yolsuzluk kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için, yolsuzluğun çevre koşullarının bilinmesinde yarar vardır. Yolsuzluk düzeyinin belirleyicisi olan üç çevre koşulu vardır. Bunlar; ülke ekonomilerindeki eksik rekabet, ekonomik faaliyetlerin gizliliği ve denetim eksikliği ile asimetrik bilgi sorunudur. Aşağıda bu çevre koşulları açıklanmaktadır.

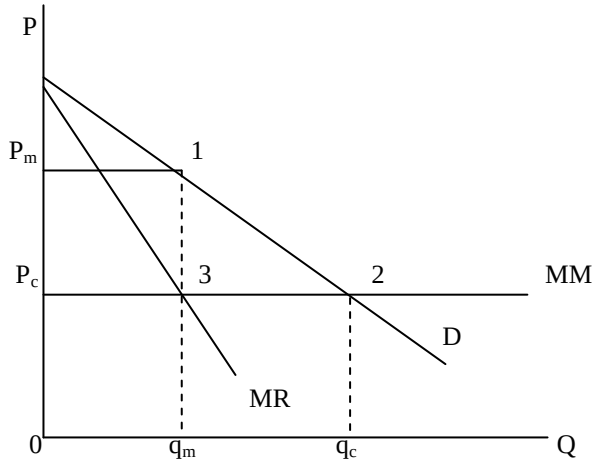
1.2.2.1. Eksik Rekabet

Tekel, tekeli rekabet ve oligopol piyasalarından oluşan eksik rekabet piyasaları, firmalara ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatını belirleyebilme gücü vermektedir. Yolsuzluk olayının oluşumunda ise tekeli güç durumundaki kamu en önemli aktör olmaktadır. Çünkü kamusal mal ve hizmet üreten devlete ait bürolar aynı zamanda, tıpkı eksik rekabet piyasasında faaliyet gösteren bir firma gibi, kamusal çıktıların fiyatını belirleme yetkisi vardır. Bu nedenle, kamu büroları da tekeli firmaları gibi rant yaratma kabiliyetine sahiptir. İster kamuda ister özel sektörde olsun yaratılan bu rant, toplumun refahını azaltmaktadır. Bu refah maliyeti, bürokrasi ve kamusal hiyerarşik yapı eliyle ortaya çıkarılan yolsuzluk düzeyidir.

Tekelin neden olduğu refah maliyetini Cullins ve Jones (1992) Şekil 1.2 yardımıyla açıklamaktadır. Cullins ve Jones (1992)'a göre D, X malının talep eğrisini ifade etmektedir. Rekabetçi bir piyasada malın denge fiyatı P_c ve çıktı denge miktarı q_c 'dir. Eksik rekabet piyasasında ise denge fiyatı ve miktarı farklıdır. Eksik rekabet piyasasında tekeli firması üretim miktarının dengesini marjinal gelir ile marjinal

maliyetin kesiştiği noktada belirler. Denge fiyatı ise P_m ve q_m kesişiminde yani denge üretim miktarının talep eğrisini kestiği noktadadır.

Şekil 1.2: Tekelin Sosyal Maliyeti

Kaynak: Cullins ve Jones, 1992:137

Şekil 1.2'den de açıkça görüleceği gibi, fiyatın rekabetçi bir piyasaya göre daha yüksek tespit edilmesi nedeniyle, tüketici $q_c - q_m$ kadar maldan mahrum kalacaktır. Tekelin bu davranışı kendisine $P_m - P_c$ alanı kadar bir rant sağlayacaktır. 123 üçgeni Neo-Klasik iktisatçılara göre toplumun refah kaybına eşittir. Neo-Klasik iktisatçılara göre tekelin topluma maliyeti göreceli olarak düşük düzeydedir. Diğer yandan, Kamu Tercihi Okulu'na mensup iktisatçılara göre tekelin refah maliyeti, Neo-Klasik iktisatçılara göre daha fazladır. Kamu Tercihi Okulu'na göre, tekeli firması $P_m - P_c$ kadar rant elde etmek için, $P_m - P_c$ kadar harcama yapmaları yeterli olacaktır. Bu durumda Neo-Klasik'lerin refah maliyetinin üstüne bir maliyet daha eklenmiş olacaktır. Bu ilave maliyet eklendiğinde toplumun refah kaybı $P_m - P_c$ alanına eşit olacaktır.

Kamu Tercihi Okulu'na göre, firmaların tekeli gücünü elde etmeleri siyasal karar alma sürecine dahil olmalarına bağlıdır. Çünkü hangi firmaların tekeli gücüne sahip olacağı, siyasal karar alma sürecine dahil olarak kendi çıkarlarını kollayan firmaların kamu bürokrasisini etkilemesine dayalıdır. Firmaların desteklediği siyasal çıkar grupları, gelecekteki gelirlerini arttıracak yasal düzenlemelerin yapılması için lobi

faaliyetleri yürütebilmektedir. Ancak lobi faaliyetleri için parasal kaynak gerekli olduğu için, yapılacak bu harcamanın gelecekte elde edilen gelirden daima daha az olması gerekmektedir. Lobi sonucu gerekli düzenlemelerin yapılması tekele yapılan gelir transferidir. Diğer yandan bu gelir transferinin başarılı olabilmesi için başka harcamalar yapmak da gereklidir. Üretim yatırımı, reklam maliyeti ve kamu görevlilerine verilecek rüşvet miktarı bu harcamalar arasındadır. Bu nedenle, P_m13P_c alanı tekele yapılan gelir transferinin yanı sıra, üreticilerin bu gelir transferini elde etmek için en çok ne kadar harcama yapabileceklerini de göstermektedir.

1.2.2.2. Gizlilik ve Denetim Yetersizliği

Toplumların büyük bölümü, kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılmasını kınamakta ve ayıplamaktadır. Örneğin John Noonan, rüşvet için şunları ifade etmektedir:

Rüşvet uluslararası bir utançtır.... Hiçbir ülkede rüşvet verenler kalabalık bir ortamda verdiği rüşvetten konuşmaz veya rüşvet alanların hiçbirisi rüşvet aldıklarını açıklamaz. Hiç kimse bir rüşvet olayına katıldığını duyurmaz.... bu korkunun temelinde rüşvetçilerden ve yapılan değiş-tokuştan nefret edilmesi yatmaktadır (Noonan, 1984: 702-03'ten aktaran Xin ve Rudel, 2004).

Kamu malının özel çıkarlar için kötüye kullanılması diye tanımlanan yolsuzluk temel olarak iki taraf arasındaki değiş tokuşu ifade eder. Bu değiş tokuşa konu olan şey kamusal mal iken, taraflardan birinin ise kamu çalışanı olma zorunluluğu vardır. Kamu çalışanından diğer tarafa kamusal malın aktarılması, yani değiş tokuşun gerçekleşmesi, en az kamu malının değerine eşit bir varlığın kamu çalışanına verilmesi ile mümkündür ve gizli olarak yapılmalıdır. Çünkü yolsuzluk özü itibariyle genellikle yasadışı bir faaliyet olarak kabul edilmektedir.

Çoğu zaman gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin gizli tutulması, bu faaliyetlerin yasadışı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu bakış açısına göre, ekonomik kaynakların, verimliliğin kolayca ölçülebildiği eğitim ve sağlık gibi alanlardan, savunma gibi potansiyel olarak fayda ölçülebilirliğinin sorun olduğu alanlara kaydırılması, faaliyetlerin gizliliğini kolaylaştıracaktır (Shleifer ve Vishny,

1993). Gizlilik içerisinde gerçekleştirilen iktisadi faaliyetlerde, harcamaya ilişkin faaliyeti kaç kişinin bildiği de önemlidir. Çünkü bu gizi bilen kişilerin sayısının artması, yolsuzluk düzeyinin artmasına neden olabilecektir (Lui, 1996:27).

Gizlilik ile denetim yetersizliği birbirleri ile bağlantılı kavramlardır. Çünkü gizlilik daha çok yozlaşmış kamu kurumlarının birbirlerini kollamak için kullandığı bir araçtır ve yolsuzluktan elde edilen fayda düzeyiyle ilişkili bir yapıdır. Eğer yolsuzluk düzeyi yaygın ise yozlaşmış kamu bürolarının denetim maliyetleri de aynı ölçüde yüksek olacaktır. Bu nedenle, denetim yetersizliğine bağlı olarak yolsuzluk düzeyinin yaygın olması, gizliliğin sağlanmasına yardım eden bir başka çevre koşulu olacaktır (Lui, 1996:28).

Gizlilik, ekonomik ve politik alanda birbirinden farklı etkilerin meydana gelmesine ortam hazırlar. Bazı mal ve hizmetlerin üretim süreci çok çeşitli çevresel engellere sahip olabilir. Örneğin herhangi bir projeyi gerçekleştirebilmek için ilgili kamu kurumunun bürokratik olan her katına uğramak ve izin almak gerekebilir. Bu, kamu bürokrasisinin her katı birbirinden bağımsız ve başlı başına bir tekel güç olarak değerlendirilebilir (Lui, 1996:27). Projenin gerçekleştirilebilmesi için bir kattan alınan onay, diğer katlardan da onay alınacağı anlamına gelmez ve meydana gelecek böyle bir belirsizlik, yapılacak yatırım ve yenilikler için girişimcinin cesaretini kırabilir.

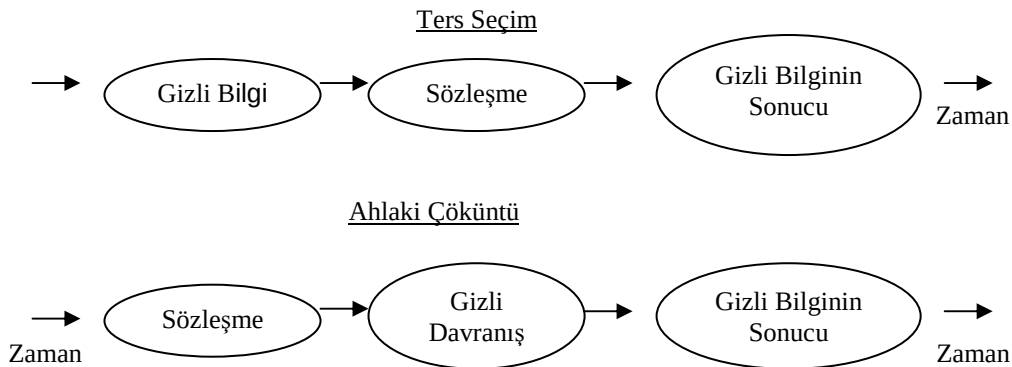
Diğer yandan, kamu bürokrasisinin birbirleri arasında aynı anda iletişim kurmasını sağlayacak bir aracı birimin varlığı böyle bir sorunun ortaya çıkmasını önlemeye yardımcı olabilir. Geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde bu tür kurumlara rastlanılmaktadır. Bu aracı kurumlar, faaliyetlerinde yolsuzluğun *gizlilik* çevre koşuluna uygun hareket edeceğinden, bağımsız tekellerin neden olduğu etkisizliğin aşılabilesine, açıkça piyasada yer almamalarına rağmen, olanak sağlayacaktır (Bakırtaş, 2007:197). Aracı kurumların bu işlevi, bağımsız tekellerin daha az denetlenmesini de sağlayacağı için, yolsuzluğun oluşmasına yardım eden çevre koşullarından biri olan *denetim eksikliği* de, böylece, bir nevi önlenmiş olacaktır.

1.2.2.3. Asimetrik Bilgi Sorunu

Yolsuzluğun çevre koşullarından biri olan *asimetrik bilgi sorununun* yolsuzluğa nasıl yol açabileceğini açıklamaya çalışan iki model bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan Asil-Vekil Modeli, yolsuzluğu mikroekonomi açısından açıklamaya çalışmaktadır. Bu modelin amacı yolsuzluk yapan kamu görevlilerinin, yolsuzluk faaliyetinde bulunmaları için gerekli dürtü ve teşviklerin neler olduğu ortaya koymaktır. Bu modele hükümet ile kamu çalışanı arasındaki çıkar çatışması *ters seçim* ve *ahlaki çöküntü* sorunlarına yol açmaktadır. Andving vd. (2000), asimetrik bilginin neden olduğu yolsuzluğu Şekil 1.3 yardımıyla açıklamaktadır.

Şekle göre ters seçim ve ahlaki çöküntü sorunları, hükümetin, görevlendirdiği kamu görevlisi ve yaptığı iş hakkında eksik bilgiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre, kamu görevlisi durumun avantajını fark ettiğinde, gizli bilgiyi kullanarak kendi çıkarını arttırmaya çalışabilir. Yani yolsuzluğun tanımında da olduğu gibi kendi çıkarı için kamu malını kullanmış olur. Diğer bir sorun olan ahlaki çöküntü de ise; işe alınan kamu görevlisi işini öğrendikçe bu işin kendisine sağlayabileceği fırsatlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olur. Daha sonra bu bilgileri kullanarak kendi çıkarını korumak için hükümetin haberdar olmadığı gizli davranışlarda bulunur. Böylece yolsuzluk olgusu ortaya çıkmış olur.

Şekil 1.3: Asimetrik Bilgi Problemi

Kaynak: Andving vd., 2000:106

Asimetrik bilgi sorununun yolsuzluğa nasıl yol açabileceğini açıklamaya çalışan ikinci model Oyun Teorisidir. Bu yönde çok sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır ve bunlardan biri David C. Kang (2002)'ın çalışmasıdır. Yolsuzluğu oyun kuramı çerçevesinde inceleyen bu kapsamlı çalışmada, devletin elindeki kamusal güç düzeyinin yükselmesi sonucu, bu gücün kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek sorunlarda da artış olabileceği tespit edilmiştir. Bu sorunların doğal sonucu olarak ise yolsuzluk düzeyinde artış olacaktır.

1.3. YOLSUZLUĞA ZEMİN HAZIRLAYAN FAKTÖRLER

Yolsuzluk olgusunun ortaya çıkmasını kolaylaştıran çevre koşulları anlatıldık tan sonra, yolsuzluğun oluşmasına zemin hazırlayan hatta artmasına yardım eden etkenlere yer verilecektir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında yolsuzluğa zemin hazırlayan faktörler ekonomik ve diğer faktörler olmak üzere iki kısımda incelenecektir.

1.3.1. Ekonomik Faktörler

Yolsuzluğa zemin hazırlayan faktörlerin tespiti amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğin de, kamu ekonomisinin büyüklüğü ile yolsuzluk düzeyi ve kamusal ücretler ile yolsuzluk düzeyi ilişkisinin çokça incelendiği görülmektedir. Yolsuzluğa zemin hazırlayan faktörlerin başında gelen kamu ekonomisinin büyüklüğü ve kamusal ücret düzeyi değişkenlerinin yanı sıra, ekonomik büyüme, yoksulluk, enflasyon, gelir dağılımı gibi ekonomik değişkenler yolsuzluğun artmasına yardım eden diğer ekonomik faktörler arasında yer almaktadır. Bu değişkenlere ilave olarak önemli bir ekonomik sorun olan kayıt dışı ekonomi, ülke ekonomisinin diğer ekonomilerle rekabet edebilirliği, ekonomik özgürlük ve dışa açıklık değişkenleri de bu bölümde aktarılacak ekonomik faktörlerdendir.

1.3.1.1. Kamu Ekonomisi ve Ücretler

Kamu ekonomisi ile yolsuzluk ilişkisini konu alan çalışmalardaki ortak kanıya göre, kamunun ekonomi içindeki varlığı ve ekonomiye müdahale etmesinin yolsuzluğa

zemin hazırlayan önemli bir faktördür. Örneğin Fan vd. (2008) yerinden yönetimin yaygın, kamu çalışan sayısının ve rütbesinin fazla olduğu ülkelerde yolsuzluk düzeyi ile kamunun büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada kamu istihdamının toplam geliri, ülkedeki istihdamın toplam geliri, kayıt dışı ekonomi gibi değişkenlerin yanı sıra endüstride firma yoğunlaşma oranı gibi değişkenlere de yer verilmiştir. Buna göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kamusal istihdamın ve bakanlık sayısının artması yolsuzluk düzeyi ve rüşvetin artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında merkezi yönetimin elde ettiği vergi gelirinin yüksek olduğu ülkelerde, kamu çalışanları tarafından rüşvet yükü düşük rapor edilirken, bakanlıkları çok olan ülkelerde cebini dolduranlar da artmaktadır. Endüstride firma yoğunlaşması ile yolsuzluk düzeyi arasında ise doğru orantı bulunmaktadır.

Kamu ekonomisi ile yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bir diğer çalışmada Habodaszova (2003), kamunun emek piyasası içindeki büyüklüğünün yolsuzluk üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada yerel hükümetin istihdam ettiği kamusal işgücünün emek gücü içerisindeki oranı, toplam istihdam oranı, toplam nüfus, yerel yönetimin ekonomik büyüklüğü, kişi başına GSYİH gibi değişkenler kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ele alınan ülkelerde yerel hükümetlerin ekonomik büyüklüğü ve bu hükümetlerin istihdam oranı arttığında yolsuzluk düzeyi azalmaktadır. Ancak merkezi hükümetlerin toplam istihdam içindeki oranı arttığında ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi artmaktadır.

Mauro (1998), kamu harcamaları ve kamu harcamalarının yapısı ile yolsuzluk arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Kamunun yaptığı eğitim, tüketim ve savunma harcamaları, kamunun transfer ödemeleri, sosyal sigorta ödemeleri gibi değişkenlerin kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgulara göre, ele alınan ülkeler için, kamu harcamalarının yapısı yoz politikacı davranışları ortaya çıkarabilir. Çünkü kamu harcamaları ve ödemeleri arttıkça yolsuzluk düzeyi yükselme eğilime girmektedir. Kamu harcamaları içinde özellikle eğitim harcamaları, teknoloji girdisi içermediği ve oligopol bir yapıya sahip olduğu için, yolsuzluk ile negatif yönlü ilişkisi en yüksek olan kamu harcamasıdır. Diğer yandan Johnson vd. (1998) çalışmalarında, ekonomide regülasyonlar, kısıtlamalar gibi uygulamalar nedeniyle büyüyen kamu ekonomisinin, kamu yöneticisinin isteğe bağlı karar verme gücünü arttırdığını belirtmektedir. Buna

göre, ekonomide kamu görevlisinin isteğe bağlı karar verme olanağı arttığında, yolsuzluk düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir.

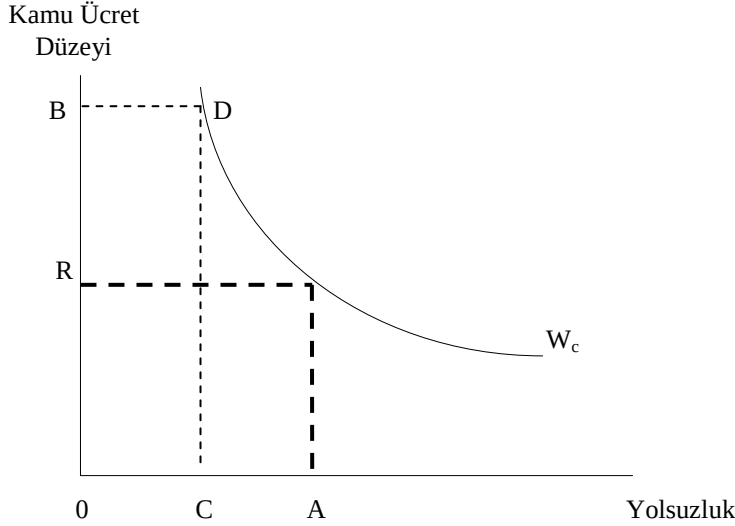
Kamu ekonomisinin yanı sıra kamudaki ücret düzeyi ile yolsuzluk düzeyi arasında da ilişki vardır. Kamu tercihi teorisine göre, kamusal işlerin kamu görevlilerince gittikçe daha yavaş yapılmasının nedeni, kamu çalışanlarının düşük ücretle çalışmasıdır. Öyle ki, düşük ücretle çalışan devlet memurlarının büyük çoğunluğu yolsuzluk düzeyinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Çünkü aldıkları ücretler düştükçe, kamu çalışanları kamudaki işlerinin daha hızlı yapılmasını isteyen özel sektör temsilcilerinin kanunsuz işleri düşünmesi yönünde, onları adeta teşvik edecektir (Ampratwum, 2008:78). Bu teşvik sonucu özel sektörün işleri hızlanırken, kamu görevlisinin haksız kazancı da artmış olacaktır. Bu yönde bir araştırma yapan Lindbeck (1997)'e göre, İsveç'teki düşük düzeyli yolsuzluğun nedeni, yüksek rütbeli kamu yöneticilerine ödenen ve aynı düzeydeki bir endüstri çalışanı maaşının ortalama 12-15 katı olan ücrettir. O halde aldığı ücretten memnun olan kamu çalışanı yolsuzluk yapmaya gerek duymadığı için, ülkedeki yolsuzluk düzeyi düşmektedir.

Yukarıda açıklanan ücret düzeyi ile yolsuzluk arasındaki ilişkiye rağmen, her ülkede, kamu çalışanları için bir yolsuzluk açgözlülüğü ve yolsuzluk ihtiyacının var olduğu yönünde de bir görüş ileri sürülebilir (Tanzi, 1998:). Şekil 1.4'te yolsuzluk düzeyi ile ücret düzeyi arasındaki ilişki gösterilmektedir. Şekilde, W_c yolsuzluk-ücret eğrisini ifade etmektedir. OR mesafesi bir kamu çalışanının hayatı boyunca hiç yolsuzluğa bulaşmadığı ücret düzeyini gösterir. OA mesafesi ise yolsuzluk açgözlülüğünü, yani yolsuzluk ihtiyacını tamamen karşılayan kamu çalışanını temsil etmektedir. W_c eğrisine göre, kamu çalışanlarına verilen ücret yükseldikçe, yolsuzluk düzeyi azalmakta, ücret düzeyi düştükçe, yolsuzluk düzeyi artmaktadır.

Şekil 1.4, ücret düzeyinden bağımsız olarak, bazı kamu memurlarının, psikolojik veya ahlaki nedenlerle ya da kendisine reddedilemeyecek kadar büyük bir miktarda rüşvet teklif edilmiş olmasından dolayı, yoz davranışlar sergileyebileceğini de ifade etmektedir. D noktası yüksek bir kamu ücret düzeyini göstermesine rağmen, kamu görevlisi OC aralığı kadar yolsuzluk yapmaktadır. Dolayısıyla OC mesafesi, ücretten bağımsız olarak, kamu çalışanının yaptığı en az yolsuzluk miktarını göstermektedir ve bu miktar ücret düzeyinin düşmesine bağlı olarak artmaktadır. Ancak tüm memurların

aynı biçimde veya aynı dürtüyle hareket ettiği de düşünülmemelidir.

Şekil 1.4: Yolsuzluk ve Ücret Düzeyi İlişkisi

Kaynak: Tanzi, 1998:573

1.3.1.2. Yoksulluk ve Gelir Dağılımı

Dünya çapında yolsuzluk düzeyini ölçen önemli bir kurum olan Transparency International (2008) raporuna göre, yolsuzluk ülkelerdeki yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu durumundadır. Bu durum yapılan bilimsel çalışmalar tarafından desteklenmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalar yoksulluk ve yolsuzluk arasındaki bu sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bazı araştırmacılara göre, yolsuzluk gelir dağılımı bozarak ve yoksulluğu artırırken, bazı araştırmacılara göre ise yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizlik, yolsuzluklara zemin hazırlamaktadır.

Sung (2003), cinsiyet ve yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, okuma-yazma oranı, kabinedeki kadın sayısı ile hükümetteki kadın sayısı, parlamentodaki kadın sayısı, basın özgürlüğü, liberal demokrasi gibi değişkenlerin yanı sıra yoksulluk düzeyinin de yolsuzluk üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Buna göre, kadınların yolsuzluğu önlemedeki rolleri erkeklerden daha baskın iken, ülkelerin yoksulluk düzeyi arttıkça yolsuzluk düzeyi de artmaktadır.

Yoksulluk ile gelir dağılımı arasında sıkı bir ilişki vardır. Gelir dağılımının bozulması zaten fakir olan bireylerin gelirlerini azaltarak fakirlerin yaşam şartlarının daha da kötüleşmesine neden olabilmektedir. Yoksulluk değişkeni gibi, gelir dağılımı ile yolsuzluk düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu, bu yönde yapılan çalışmalarda belirtilmektedir. Bunlardan biri olan Jong-Sung ve Khagram (2005)'a göre, gelir dağılımı bozuldukça, fakir bireyler daha da yoksullaştığı için, yani geliri azaldığı için geleceği iyi göremez olurlar ve bu nedenle toplumda kabul görebilmek amacıyla zengin olmanın kolay yollarını aramaya başlarlar. Çünkü zengin olma isteği yolsuzluğa bulaşmak için hem bir fırsattır hem de önemli bir motivasyon kaynağıdır. 129 ülke verisiyle yapılan analiz sonuçlarına göre, gelir dağılımının ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini açıklamadaki gücü ekonomik kalkınma değişkenine nerdeyse eşittir. Gelir dağılımı bozuk olan ülkelerde yolsuzluk düzeyi önemli ölçüde artarken, ülke demokrasi de bozulmaktadır.

Gelir dağılımı ile yolsuzluk ilişkisini inceleyen Park (2003), gelir dağılımının yanı sıra, ülkelerde ekonomik özgürlüğün artması, sosyo-kültürel denge ve güç dağılımının iyileşmesi, yasal sistem geleneğinin yerleşmesi ve erkek egemenliğinin azalması sonucunda yolsuzluk düzeyinin azaldığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre gelir dağılımı bozulan ülkelerde yolsuzluk düzeyi önemli ölçüde artmakta, kültürel değerlerin yolsuzluk üzerindeki etkisi daha da anlamlı hale gelmektedir. Bir diğer çalışmada, Paldam (2002) ekonomik özgürlük, enflasyon ve kişi başına gelir düzeyindeki artış ile yolsuzluk arasında anlamlı ilişki olduğunu belirtmektedir. Buna göre kişi başına gelir düzeyindeki artış nedeniyle gelir dağılımı nispeten düzelerek yolsuzluk düzeyinin azalmasına neden olmaktadır.

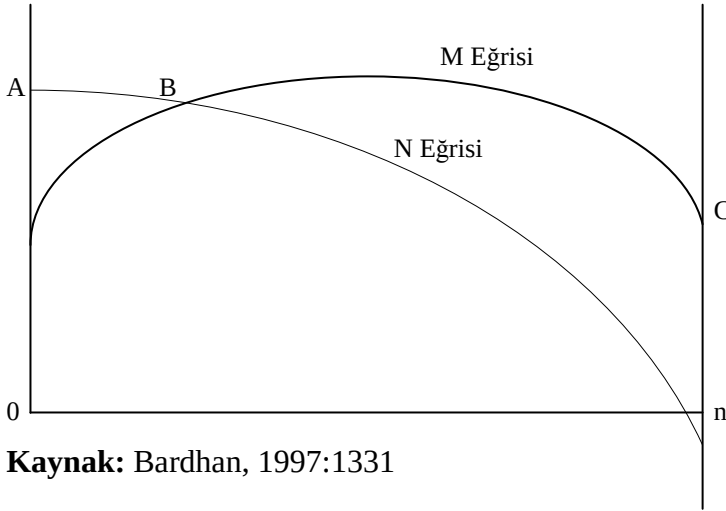
Gelir dağılımı ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışma Husted (1999)'e aittir. Husted ekonomik refah, gelir dağılımı, kamu ekonomisinin büyüklüğü ve kültürel değişkenlerin algılanan yolsuzluk düzeyi üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışmaya göre gelir dağılımı yolsuzluk üzerinde etkili olan önemli değişkenlerden biridir ancak bu etki her ülke için aynı yönde ve düzeyde değildir.

1.3.1.3. Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar

Ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasındaki ilişkiye yönelik genel kanı, bu iki değişken arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğudur. Bazı çalışmalara göre negatif yönlü bu ilişkide yolsuzluklar ekonomik büyümeyi azaltırken, bazı çalışmalara göre ise ekonomik büyüme yolsuzluklara zemin hazırlayan faktörlerden bir tanesidir. Bardhan (1997)'a göre sürdürülebilir ekonomik büyümenin yakalandığı ülkelerde, üreticiler ve kamu zenginleşir. Zenginleşen kamu, istihdam ettiği kamu görevlilerine tatmin edici maaş artışı yapma imkânını bulur. Böylece kamu görevlisinin yolsuzluk yapma isteği ve motivasyonu azalmaya başlar. Sonuç olarak yolsuzluk düzeyi azalma eğilimine girer. Düşük ücretli kamu çalışanlarının yolsuzluğa daha yatkın olacağını belirten yazar, Şekil 1.5 yardımıyla, ekonomilerde yolsuzluk düzeyinin, rüşvet alan kamu çalışanı sayısı ve rüşvet alınıp alınmadığının bilinmesine bağlı olarak, nasıl farklılaşacağını göstermektedir.

Şekil 1.5: Yolsuzluk ve Çoklu Denge

Marjinal Fayda

Kaynak: Bardhan, 1997:1331

Şekilde orijin ile yatay eksen üzerindeki herhangi bir nokta arasındaki mesafe, rüşvet aldığı bilinen toplam kamu görevlisi oranını göstermektedir. Orijinde, hiçbir görevli rüşvet almamaktadır. Yatay eksenindeki n noktasında ise tüm görevliler rüşvet almaktadır. M ve N eğrileri, sırasıyla, rüşvet alan ve almayan kamu görevlisinin

marjinal faydasını ifade etmektedir. M ve N eğrisinin orijinden başladığı noktalar için, N eğrisi, rüşvet almayan memurların faydasının, rüşvet alan memurlara oranla daha fazla olacağını göstermektedir. N eğrisini üzerinde sağa doğru hareket ettikçe yozlaşan kamu çalışanı sayısı artmakta, rüşvet alan her bir kamu görevlisinin marjinal faydası azalmaktadır. Tüm kamu memurlarının rüşvet aldığı durumda ise, N eğrisi negatif değer almakta, yani rüşvetçi kamu çalışanlarının marjinal faydası negatif olmaktadır.

M eğrisinde rüşvet alan kamu çalışanı sayısı arttıkça, eğri ilk önce artmaktadır. Çünkü rüşvet almanın ortaya çıkarılma olasılığının azalması, ortaya çıkarıldığında itibar kaybının düşük olması gibi faktörler gösterilebilir. Rüşvet alan kamu çalışanı sayısı belli bir sayıyı aştıktan sonra, M eğrisi artarak azalan bir eğri konumuna gelir. Çünkü M eğrisinin en yüksek noktasında rüşvet alımından elde edilen fayda maksimum olur. Bu noktadan sonra ilave rüşvet alımı pozitif olsa bile elde edilen toplam fayda azalmaya başlar. Bunun sebebi, rüşvet alan kamu çalışanı sayısı arttıkça, rüşvet alan her bir kamu çalışanının elde edeceği rüşvet miktarı ve bundan elde edeceği fayda düzeyinin azalmasıdır.

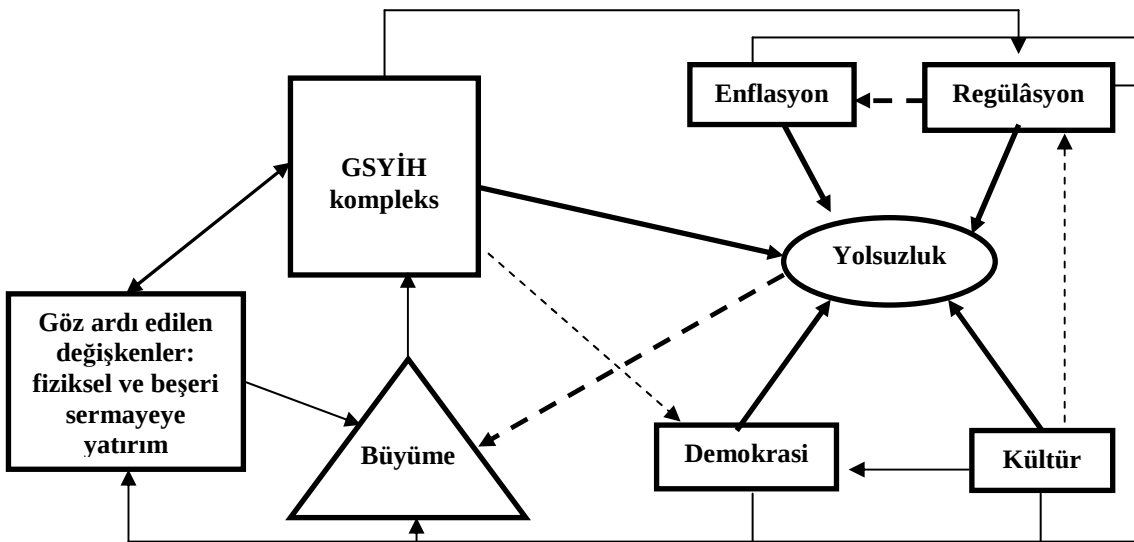
Grafikte üç denge noktası gösterilmektedir. Bunlardan A ve C noktaları durağandır. A noktasında hiçbir kamu memuru rüşvet almamakta ve bu nedenle de hiç kimse herhangi bir kamu memuruna rüşvet vermemektedir. A noktasının aksine C noktasında, bütün kamu çalışanları rüşvet almakta ve rüşvetçi olmayan hiçbir kamu memuruna ödeme yapılmamaktadır. B noktasında ise kamu çalışanı rüşvet alma ile almama arasında kayıtsız kalmaktadır. Eğer ilave bir kamu çalışanı daha rüşvet alırsa, B noktasındaki memur rüşvet alacak; ilave bir daha memur rüşvet almazsa, B noktasındaki memur da rüşvet almayacaktır. Bu koşullara göre ülke ekonomisi yüksek yolsuzluk düzeyinde ise C noktasına doğru, yani yüksek yolsuzluk durağan düzeyine doğru hareket edecektir. Ülke ekonomisi düşük yolsuzluk düzeyine sahipse, A noktasına doğru hareket edecektir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme oranını yakalayarak kamu çalışanlarına ödenen ücretin yükseltilmesi, ülkenin A noktasında dengeye gelebilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Ekonomik büyüme ile yolsuzluk ilişkisini inceleyen Husted(1999), kişi başına GSYİH'daki artışın ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini önemli ölçüde azalttığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre gelir artışı ile sağlanan refah artışı yolsuzluk düzeyi ile

mücadelede çok önemli bir araçtır. Benzer bir sonuca yolsuzluğun temel belirleyicilerini ortaya koymaya çalışan Park (2003)'da ulaşmıştır. Bir diğer çalışmada, Treisman (2000)'ın aynı yöndeki bulgularını destekleyen Montinola ve Jackman (2002), var olan sosyo-ekonomik farklılıkların, ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini farklılaştıracağını ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre ekonomik büyüme yolsuzluk düzeyini azaltırken, düşük kişi başına gelire sahip ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi, yüksek kişi başına gelire sahip ülkelere kıyasla daha yaygındır.

Yukarıda özetlenen çalışmalardan farklı olarak, ekonomik büyüme ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Paldam (2002)'a göre, bu iki değişken arasındaki ilişki karşılıklıdır. Şekil 1.6 iki değişken arasındaki bu ilişkiyi göstermektedir.

Şekil 1.6: Ekonomik Büyüme ve Yolsuzluk

Kaynak: Paldam, 2002:218

Şekil yolsuzluğun nasıl bir nedensel desene sahip olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, yolsuzluk olgusu üstünde etkili olan milli gelir (GSYİH), içerisinde yatırımları ve ekonomik büyümeyi barındırır. Bu değişkenler ise yolsuzluk üzerinde etkisi olan enflasyon, ekonomik regülasyonlar, demokrasi ve kültür değişkenlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme aslında yolsuzluklar

üzerinde hem etki eden, hem de yolsuzluklardan etkilenen değişkendir. İçerisinde ekonomik büyüme ile birlikte tüm değişkenleri içeren kompleks yapıdaki GSYİH ise yolsuzluk üzerinde etkisi en fazla olan en büyük değişkendir. Bu en önemli değişkendeki artış ise ekonomik büyüme olarak tanımlanabilmektedir.

Şekil 1.6 ekonomik büyümenin yanı sıra yatırımların da yolsuzluk düzeyi üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Şekilde fiziksel ve beşeri sermayeye yatırım şeklinde tanımlanan yatırımların kompleks yapıdaki GSYİH'yı, GSYİH'ında yolsuzlukları etkilediği görülmektedir. Gerçekten de sermaye yoğun özellik taşıyan altyapı ve sağlık yatırımları yolsuzluk için önemli fırsatlar doğurur (Mauro, 1997). Goel ve Nelson (2010), yolsuzlukların tarihi coğrafik nedenlerini belirlemeyi amaçladığı çalışmada, özellikle kamu kaynaklı yatırımların yolsuzluk düzeyini arttırdığını tespit etmiştir. Buna göre kamu kaynaklı yatırımlar ve kamunun yabancı yatırımlar için uyguladığı regülasyonlar yolsuzluklar için fırsat yaratmaktadır.

1.3.1.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabet

Kayıt dışı ekonomi, kamunun kontrolü dışında kalan ekonomik faaliyetleri ifade etmektedir. Bu ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmı kara para aklama gibi yasal olmayan faaliyetlerden, bir kısmı ise vergiden kaçınma gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Vergi dairesine kayıt yaptırmadan yapılan ticaret, işçi ücretlerinin düşük gösterilmesi, sanayicinin ürettiği ürünleri belgesiz satması gibi işlemler kayıt dışı ekonominin bir parçasıdır. Kayıt dışı ekonomi gelir dağılımını bozduğu, kontrol edilemediği ve vergilendirilemediği için yolsuzluklara uygun ortam hazırlayan önemli bir faktördür. Fan vd. (2008) yaptıkları çalışmada, kayıt dışı ekonominin yolsuzluk düzeyi üzerindeki etkisine de yer vermiştir. Elde edilen bulgulara göre kayıt dışı ekonomi rüşvet ve yolsuzluk üzerinde çok etkili olmaktadır. Buna göre kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu ülkelerde kamuda istihdam edilen çalışan sayısı arttıkça kamu çalışanlarına verilen rüşvet miktarı artmakta, yolsuzluğun bulaştığı ekonomik faaliyetler ise genişlemektedir.

Johnson vd. (1998), kamunun tercih ettiği ekonomik regülasyonlar ve kayıt dışı ekonomi ilişkisini incelediği çalışmaya göre, yüksek vergi yüküne sahip ve hukuksal

sistemi zayıf Latin Amerika ülkelerinde yolsuzluk düzeyi yükselmektedir. Bir diğer çalışmada Echazu ve Bose (2008), merkezi bürokrasi ve kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk ilişkisini incelemiştir. Çalışmaya göre, bürokrasinin organizasyon yapısı bozulduğunda ve kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren firmaların verimliliği arttığında, kayıt dışı ekonominin varlığı yolsuzluk düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Üstelik yolsuzluk düzeyini arttıran kayıt dışı ekonomi, yolsuzluktan zarar görenlerin sayısını arttırarak refah seviyesinin azalmasına neden olmaktadır.

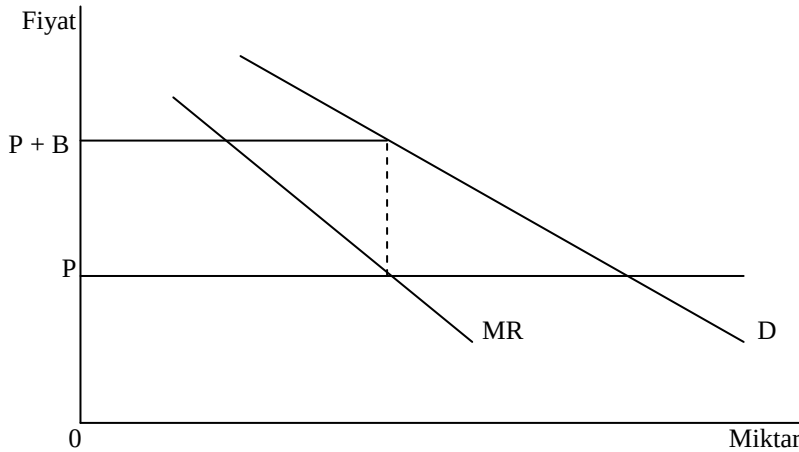
Yolsuzluğun nedenlerini araştıran çalışmalara göre, özel sektörde yer alan firmalar arasındaki rekabetin düşük düzeyli olması yolsuzluğa neden olan en önemli iktisadi faktörlerden biridir. Firmalar arasındaki rekabetin artması yolsuzluk düzeyinin düşmesine neden olmaktadır (Ades ve Di Tela, 1995). Rekabetçi ekonomilerde, fiyat ve üretim kararları piyasa şartlarına göre serbestçe belirlendiğinden, kamu çalışanları ve firmalar arasındaki çıkar ilişkisine dayalı karar alma süreci zorlaşacaktır. Böylece hem yolsuzluklar azalacak hem de ekonomik kaynaklar daha etkin kullanılacaktır (Broadman ve Recanatini, 2002).

Rekabetin güçlü olduğu ekonomik sistemlerde, rant oluşumu engellenmiş olacaktır. Bunun sonucu olarak kamu çalışanları ve politikacıların, yolsuzluk yapmasına neden olacak motivasyon ve fırsatlar da ortadan kalkmış olacaktır (Lambsdorff, 2002). Rekabet ve yolsuzluk ilişkisini açıklayan en temel teorik yaklaşım Shleifer ve Vishny (1993)'e aittir. Shleifer ve Vishny (1993), monopol güce sahip olan kamu bürokrasi için bir model oluşturmuştur.

Modelin varsayımları kısaca şöyledir; kamu otoritesi ithal edilecek mal ve hizmetlerin izni, karayollarının kullanımı yada pasaport harçları gibi kamusal malları üretmektedir. Üretilen bu mallara ilişkin talep eğrisi negatif eğime sahipken, bu malların tümü homojendir. Homojen olan bu malları satan tek bir bürokrat vardır. Bu bürokrat aynı zamanda bu malların kullanımını artırma veya azaltma yetkisine sahiptir. Üretim maliyeti tamamen devlet tarafından karşılanan kamusal malın resmi fiyatı P 'dir. Dolayısıyla malı satan bürokrat bu malın üretiminde herhangi bir maliyet yüklenmemektedir. Tüm varsayımların ışığında, modele göre kamu çalışanı, kamusal malın satışı sırasında elde edeceği rüşveti maksimum yapmak için çaba harcamaktadır.

Shleifer ve Vishny (1993) iki farklı durum için kamu çalışanının elde edeceği rüşveti nasıl maksimum yapacağını modellemiştir. İlk durumda kamu çalışanı kamusal malın satışı sırasında hırsızlık yapmamaktadır. Bu ilk durum modelinde kamu çalışanı, kamusal malın devlet tarafından belirlenen fiyatının üzerine, almak istediği rüşvet miktarını (B) eklemektedir. Bu nedenle devlet, kamusal mal satışından beklendiği kadar gelir elde etmektedir. Bu durumda, kamusal malın bürokrat için marjinal maliyet P 'dir. Memur kamu malını $P+B$ fiyatından sattığında, bu satıştan P kadarlık geliri devlete vermektedir. Satıştan elde edilen B kadarlık gelir ise memurun elde ettiği rüşvet miktarıdır. Bu ilk durumda devletin kamu malı satışından elde ettiği gelir azalmazken, memur kamu malını çalmadan rüşvet elde etmektedir. Bu durum Şekil 1.7'de gösterilmektedir.

Şekil 1.7: Hırsızlığın Olmadığı Yolsuzluk

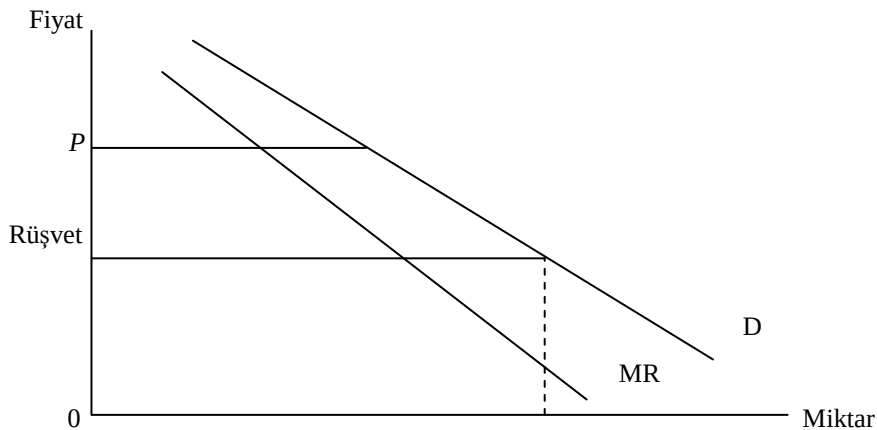
Kaynak: Shleifer ve Vishny, 1993:602

İkinci durumda ise, kamu görevlisi hükümete herhangi bir ödeme yapmadan, satışlarını arttırarak rant elde etmektedir. Bu modelde alıcının kamu malına ödediği fiyat, sadece rüşvetten oluşur ve bu resmi fiyattan bile düşük olabilir. Çünkü kamu çalışanı resmi fiyatından daha düşük fiyatla kamu malını satabilir ve bu satıştan elde ettiği gelirin herhangi bir kısmını hükümete ödemeyebilir. Sonuç olarak bürokrat için malın marjinal maliyet sıfırdır. Bu ikinci durumda Şekil 1.8'de gösterilmiştir.

Şekil 1.7 ve Şekil 1.8’de gösterilen iki durum, temel öngörü olarak birbirinin aynısıdır. Buradaki tek fark, iki durum arasındaki kamu görevlisine ait kamusal malın marjinal maliyetidir. İlk durumda yolsuzluk daima resmi fiyatı yükseltirken, ikinci durumda yolsuzluk mal fiyatını azaltabilir. Sonuç olarak, kamu malını satın almak isteyenler kamu çalışanının hırsızlık yaptığı durumdaki yolsuzluğu tercih edeceklerdir.

Eğer kamu çalışanı, satın alıcı için farklılaştırmaz ise, kamu malının marjinal maliyeti üzerine marjinal gelirini ekler. Buna göre, hırsızlığın olmadığı durumda rüşvetin eklendiği toplam fiyat, resmi fiyattan daima yüksektir. Rüşvet, kamu çalışanına kamu malı kıtlığının aşılması için ödenmektedir ve böylece verilen rüşvet kamu malının piyasasını temizlemeye yardımcı olmaktadır. Hırsızlığın olduğu durumda ise kamu malının toplam fiyatı hükümetin fiyatından daha düşük olabilir. Kamu çalışanının hırsızlık yaptığı durumda malı satın almak isteyenler yüksek düzeyli bir rekabet içindedir. Buna göre, kamu malını B alıcısına göre daha ucuza alan A, B alıcına karşı rekabet üstünlüğü elde etmiş olacaktır. Alıcı A’nın kamu malını daha ucuza alabilmesi için, kamu çalışanına rüşvet vererek hırsızlık yapmasını sağlaması gerekmektedir. Sonuç olarak, kamu malını almak isteyenler, memurlara rüşvet vererek rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmek isteyebilirler. Bunun için de memurun hırsızlık yapması yeterli olmaktadır.

Şekil 1.8: Hırsızlığın Olduğu Yolsuzluk

Kaynak: Shleifer ve Vishny, 1993:602

Rekabet ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Ades ve Di Tela (1995), rekabetin iki önemli göstergesi üzerinde durmuştur. Bu göstergeler *pazar hâkimiyeti* ve *anti-tröst kanunları* değişkenleridir. Sınırlı sayıda firmanın piyasa hâkimiyetini ifade eden pazar hâkimiyeti, sübjektif bir indekstir ve yeni ürünlerin geliştirilmesini önlemektedir. Anti-tröst kanunları ise rekabeti bozan uygulamaları engelleyebilme ölçüsünü ifade etmektedir. Çalışmaya göre piyasa yapısının rekabetten uzaklaşması durumunda ülkedeki yolsuzluk düzeyi artmaktadır. Yani pazar hâkimiyetinin artması rekabetin azalmasına, yolsuzluğun artmasına neden olabilmektedir. Anti-tröst kanunlarının etkili bir şekilde işletilmesi ve piyasa şartlarına göre yenilenmesi durumunda ise yolsuzluk düzeyi azalmaktadır. Diğer yandan, firmalar bu kanunların yapılma aşamasında politikacılara rüşvet vererek monopol yapılarının korunmasını sağlayabilmektedir. Böylece yolsuzluk da rekabeti etkilemiş olmaktadır.

1.3.1.5. Ekonomik Özgürlük ve Dışa Açıklık

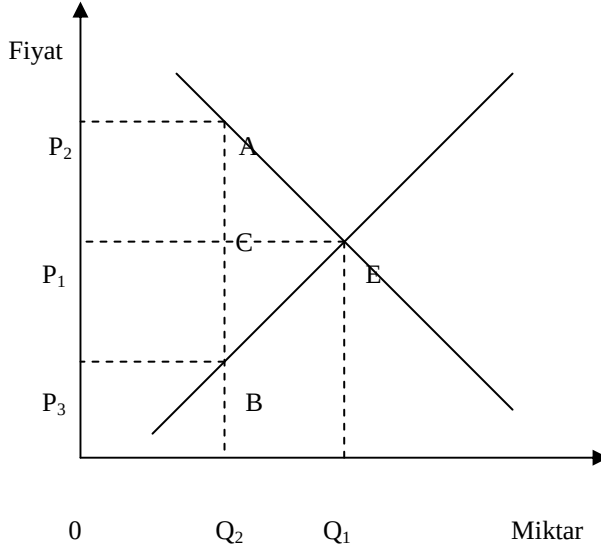
Ekonomik özgürlük beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar kamu ekonomisi, enflasyon oranı ve para arzı, legal sistemin gücü ve mal varlığı hakları, uluslararası ticaret tarife oranları ve son olarak kredi, işgücü ve iş piyasası düzenlemeleridir. Yolsuzluklar ile ekonomik sistem arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi, ekonomik sistemin daha etkin işlemesine yardım eder (Goel ve Nelson, 2005). Ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden olan kamu ekonomisinin küçülmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Ekonomik özgürlük ve yolsuzluk düzeyi ilişkisini araştıran çalışmalara göre bu iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Örneğin ekonomik özgürlük, enflasyon ve kişi başına gelir düzeyindeki artış ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Paldam (2002)'a göre, kamusal düzenlemelerin yoğun olduğu ülkelerde ekonomik özgürlük düzeyi düşük, buna karşın yolsuzluk düzeyi yüksektir. Kamusal düzenlemelerin yoğun olmadığı yani ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde ise yolsuzluk düzeyi düşüktür.

Bir diğer çalışmada Graeff ve Mehlkop (2003) ülkelerin gelişmişlik farklılığını dikkate alarak ekonomik özgürlüğün yolsuzluk düzeyi üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya göre ekonomik özgürlüğün yolsuzluk üzerindeki etkisi ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilgilidir. Gelişmiş ülkeler ekonomik olarak daha

özgür oldukları için gelişmemiş ülkelere oranla yolsuzluklardan daha az etkilenirler. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde yolsuzluk üzerindeki baskı gelişmemiş ülkelere oranla daha fazladır. Diğer yandan, ekonomik özgürlüğün bir göstergesi olan mali ve finansal piyasaların etkinliğinin artması, yolsuzluk düzeyi üzerinde etkili olan en önemli faktördür.

Blake ve Martin (2006), demokrasi ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, politik özgürlük, federalizm ve Britanya sömürgesi olma, Protestanlık, ulusal refah gibi değişkenlerin yanı sıra ekonomik özgürlük değişkenine de yer vermiştir. Çalışmaya göre ekonomik özgürlük, demokrasi, kişi başına gelir ve ulusal refahın artması yolsuzluk üzerinde sınırlayıcı etkiye sahiptir. Fakat aynı değişkenler yardımıyla İtalya için yapılan analizde benzer sonuçların geçerli olmadığı görülmüştür. Park (2003)'a göre ise, ekonomik özgürlüğün artması, sosyo-kültürel denge ve güç dağılımının iyileşmesi, yasal sistem geleneğinin yerleşmesi ve erkek egemenliğin azalması yolsuzluk düzeyini azaltmaktadır. Bu değişkenler içinde Yolsuzluk üzerinde etkisi en fazla etkili olan faktör ise ülkelerin kültürel özellikleridir.

Ekonomik özgürlük ile dışa açıklık birbirine yakın kavramlardır. Çünkü ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden biride uluslararası ticaretin serbestleştirilmesidir ve dışa açıklık, ülke dış ticaret hacminin milli gelire oranını ifade eder. Bu oran ne kadar artarsa ülkenin dışa açıklık düzeyi o kadar artmış olur. Çelen (2007), dışa açıklık ile yolsuzluk ilişkisini Şekil 1.9 yardımıyla açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 1.9: Dış Ticaret Kısıtlamaları ve Yolsuzluk

Kaynak: Çelen, 2007:47

Şekle göre, dış ticaret önündeki engellerin artması ülkenin dışa açıklık derecesini azaltarak, rant ve yolsuzluk düşüncesinde olan bireylere fırsat vermektedir. Buna göre ithalatın önünde herhangi bir kısıtlamanın olmadığı durumda, ithalat miktarı ve fiyatı, arz ve talep eğrilerine göre belirlenecektir. E noktası arz ve talep eğrilerinin birbiri ile kesiştiği noktadır ve denge ithalat düzeyini göstermektedir. Denge noktasında ithalatın birim fiyatı P_1 , miktarı ise Q_1 'dir. Hükümet, ithalat miktarını Q_2 miktarı olarak sınırladığında, Q_2Q_1 aralığı kadar bir ithal mal talep fazlası ortaya çıkacaktır. Bu talep fazlası nedeniyle, ithal mal fiyatı P_2 düzeyine yükselecek ve böylece $P_3 P_2AB$ alanına eşit bir rant ve yolsuzluk fırsatı oluşacaktır.

Dış ticaretin önündeki engellerin artması ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Broadman ve Recanatini (2000, 2002), ele alınan ülkelerde dış ticareti kısıtlayıcı tedbirlerin alınması durumunda yolsuzluk düzeyinin arttığını tespit etmiştir. Buna göre ticaret engelleri ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ülkenin dış ticareti engelleyici düzenlemeleri arttıkça negatif yönlü bu ilişkinin derecesi de artmaktadır. Yani ticaret engeli arttıkça, ekonominin rekabetçi yapısı daha fazla bozulmakta, aynı şiddette yolsuzluk düzeyi yükselmektedir.

Dışa açıklığın bir göstergesi olan ithalat hacmi, bazı çalışmalara göre yolsuzluk düzeyi ile negatif yönlü ilişkiye sahiptir. Örneğin Herzfeld ve Weiss (2003) ile Treisman (2000)'ın bulgularına göre, ülkenin ithalat hacmi genişledikçe ülkedeki

yolsuzluk düzeyi azalmaktadır. Çünkü ithalat hacminin genişlemesi, dış ticaretin önündeki tarife ve kısıtlamaların azaldığını, böylece yolsuzluğun ortaya çıkmasını sağlayan koşulların ortadan kalktığını göstermektedir. Benzer şekilde Knack ve Azfar (2003) ve Frechette (2001)'nin elde ettiği sonuçlara göre, dış ticaret ve yabancı yatırımın kısıtlanması ile sermaye piyasalarına girişlerin nispeten engellendiği ülkelerde yolsuzluk düzeyi yükselmektedir.

1.3.2. Diğer Faktörler

Yolsuzluk olgusu üzerinde sadece ekonomik faktörlerin etkili olmadığı ilgili literatürden anlaşılmaktadır. Yolsuzluğun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, ekonomik değişkenler dışındaki faktörler, genel olarak siyasi, kültürel, sosyal, hukuksal ve tarihsel faktörler olarak adlandırılabilir. Bu bölümde, sıralanan bu değişkenlerin yolsuzluk olgusunun ortaya çıkmasına nasıl zemin hazırladığı, ilgili literatürdeki çalışmalar yardımıyla aktarılmaktadır.

1.3.2.1. Siyasi Faktörler

Alam (1995)'a göre, yolsuzluk iki grup arasında gerçekleşen bir olgudur. Gruplardan biri gerçekleşen bu olgudan yarar elde ederken, diğer grup zarar görmektedir. Bu yapı içerisinde yolsuzluk çıktısı başta politik kurumlar olmak üzere, ekonomik, yasal ve kültürel kurumların göreceli gücüne bağlıdır. Yolsuzluğu politik ekonomi yaklaşımı ile açıklamaya çalışan Rose-Ackerman (1997)'a göre ise, politik aktörler genellikle faydalarını maksimize etmek için hareket ederler. Bu nedenle, yolsuzluk ekonomide var olan kaynakların bireyler arasında dağıtılması sırasında, kamu ve özel sektör arasındaki pazarlığın boyutunu ifade eder. Bu pazarlık sonucunda taraflardan biri daima diğerinden daha fazla yarar elde eder ve bunun nedeni aslında yolsuzluktur.

Yolsuzluğa zemin hazırlayan politik faktörlere ilişkin literatür oldukça geniştir. Literatürde seçim sistemi, başkanlık, parti sayısı, politik istikrarsızlık, basın özgürlüğü, yerinden yönetim, federatif yapı, bölgesel büyüklük, bürokrasi gibi politik değişkenler arasında, demokrasi ve sivil özgürlükler, üzerinde en fazla çalışılan politik faktörlerdir. Demokrasi ile yolsuzluk ilişkisini inceleyen Sung (2004)'a göre, ülkelerde demokrasi

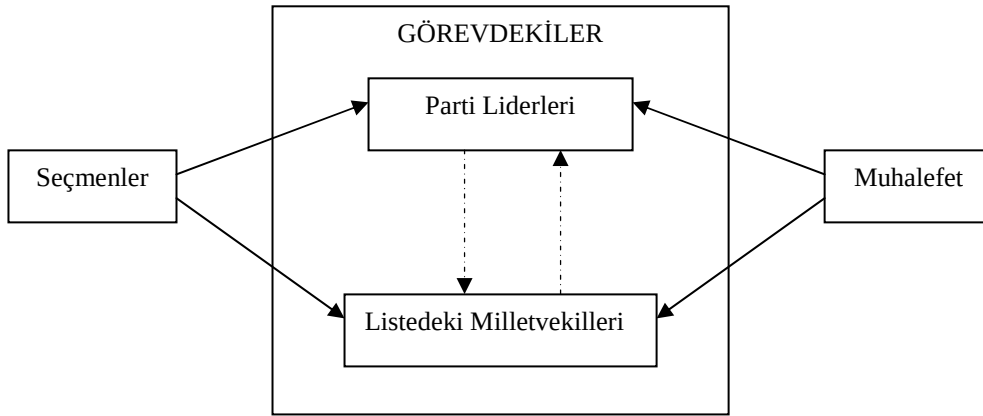
düzeyinin gelişmesi politik yolsuzluğu azaltmaktadır. Buna göre, demokrasi geliştikçe politik sistem daha şeffaf bir yapıya dönüştüğü için, politik karar alıcıların rant kollama davranışları önlenmiş olmaktadır.

Blake ve Martin (2006), bir ülkenin demokrasi düzeyi ve sivil özgürlüklerin gelişmesi ile o ülkedeki yolsuzluk düzeyinin azaldığını ortaya koymaktır. Benzer yönde bir bulgu Chowdhury (2004) tarafından elde edilmiştir. Çalışmaya göre demokrasi ve özgür basın yolsuzluğu negatif yönlü etkilemektedir. Bunun yanında, ülkeler arasındaki demokratik farklılık, yolsuzluk düzeyinin ülkelere göre farklılaşmasına neden olabilmektedir. Bu yönde bir çalışma yapan Montinola ve Jackman (2002)'in elde ettiği bulgulara göre politik rekabetin yoğun olduğu ülkelerde demokrasi ve sivil özgürlükler gelişmekte ve böylece yolsuzluk azalmaktadır. Demokrasi yolsuzluk düzeyinin kontrol edilebilmesinde de etkili olan bir faktördür. Bohara vd. (2004)'ine göre, demokrasi ve sivil özgürlük düzeyi yüksek, politik rekabete sahip ve diğer ülkelerle ticaret hacmi yüksek olan ülkelerde yolsuzluğun kontrol edilmesi kolaylaşmaktadır. Sonuç olarak demokrasi ve sivil özgürlükler ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Demokrasi düzeyi yükselen ülkelerde yolsuzluk düzeyi azalırken, demokrasi düzeyi düşen ülkelerde yolsuzluk düzeyi yükselmektedir.

Lederman vd. (2005)'in bulgularına göre demokrasi düzeyi gelişmiş ülkelerde, parlamenter sistem daha iyi işlemekte ve bu nedenle politik şeffaflık düzeyi artmaktadır. Buna göre yolsuzlukların azaltılması için parlamenter sistem daha etkin olmaktadır. Başkanlık sisteminin olduğu ülkelerde ise yolsuzluk düzeyi daha yüksektir. Kunicova ve Rose-Ackerman (2005)'a göre politik faktörlerden biri olan seçim sistemi ile yolsuzluk düzeyi arasında bir ilişki mevcuttur. Şekil 1.10 etkin işleyen seçim sisteminin yozlaşmış politikacının rant kollama davranışını nasıl engellediğini ortaya koymaktadır. Şekilde dört aktör bulunmaktadır. Bunlar; muhalefet; seçmenler; hükümet görevindeki parti liderleri; seçim listesinde yeniden yer alan milletvekilleridir. Parti liderleri veya seçim listesinde yeniden yer almayı başarmış milletvekillerinin yolsuzluk yapma fırsatları vardır. Fakat bu iki aktör seçmenler, muhalefet partileri ve hatta birbirlerinin gözetimi altındadır. Diğer yandan, parti liderleri ve halen görevdeki milletvekillerinin en büyük amacı yeniden seçilmektir. Bu amaçlarına ulaşmak için, fark ettirmeden bireysel faydalarını maksimum yapmanın yollarını(yolsuzluk) ararlar. Çünkü fark edilmenin ekonomik (para cezası) ve politik (seçilememe) maliyeti vardır.

Muhalefetteki parti üyeleri seçilmek için çaba göstermektedirler ve iktidar partisinin seçim şansı azaldığında, onların seçim şansı yükselmektedir. Bu şansı yükselten en büyük etkenlerden biri, iktidarın yolsuzluğa bulaşmasıdır. Dolayısıyla muhalefet partileri iktidar partisinin icraatlarını en ince ayrıntısına kadar inceleyerek bir ipucu bulmaya ve bunu seçmenlere duyurmaya çalışır. Seçmenler ise bireysel faydalarını yükseltmek için, kamu malını özel çıkarları için kullanmayan kişileri seçmek niyetindedir. Bu nedenle seçim zamanına kadar iktidar partisinin liderini ve üyelerini inceleyecektir. Böylece etkin işleyen bu sistem sayesinde yolsuzluğa en az bulaşmış kişiler seçimi kazanacaktır. Çalışmada ayrıca seçim sistemi, başkanlık rejimi ve anayasal yapının yolsuzluk üzerindeki etkisini de incelenmiştir. Buna göre, nispi temsil sistemi çoğunluk sistemine kıyasla politik rant kollama davranışına daha uygun ortam hazırlamaktadır. Buna göre nispi temsil sistemi yolsuzlukları artırırken, çoğunluk sistemi yolsuzlukları azaltmaktadır. Başkanlık rejiminin olduğu ülkelerde ise, çoğunluk sistemi uygulanmasında olduğu gibi, yolsuzluk düzeyi anlamlı bir şekilde artmaktadır.

Şekil 1.10: Seçim ve Rant

Kaynak: Kunicova ve Rose-Ackerman, 2005:579

Bir diğer çalışmada Chang ve Golden (2006), seçim bölgesi büyüklüğü göz önüne alındığında, açık ve kapalı liste seçim sistemi ile yolsuzluk ilişkisini incelemiştir. Çalışmada yapılan analiz sonuçlarına göre, seçim bölgesinin büyüklüğü arttıkça, açık listeli seçim sistemi, kapalı listeli seçim sistemine oranla yolsuzluk düzeyinin daha fazla

arttırmaktadır. Çalışmaya göre, seçim bölgesi belli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra, ülkede parlamenter başkanlık rejiminin uygulanması veya etkili parti sayısının artması gibi faktörler arasında bir fark kalmamaktadır. Yani seçim bölgesi yeterli büyüklüğe eriştiğinde, açık listeli seçime giden ülkelerde başkanlık sistemi ve etkili parti sayısı yolsuzluk düzeyinin artmasına neden olmaktadır.

Siyasi faktörlerden biri olan politik istikrarsızlığın yolsuzluk üzerindeki etkisini analiz eden Park (2003), politik istikrarsızlığın yaşandığı ülkelerde yolsuzluk düzeyinin arttığını belirlemiştir. Buna göre politik sistemi istikrarsız olan ülkelerde, kamu çalışanları yolsuzluk için daha fazla fırsat bulmakta ve bu fırsatları değerlendirme konusunda daha cesur davranmaktadır. Basın özgürlüğü, yolsuzluk üzerindeki etkisi araştırılan bir diğer siyasi faktördür. Brunetti ve Weder (2003) özgür basının yolsuzluk üzerinde çok güçlü bir etkisini olduğunu belirterek, yolsuzluğun kontrol edilmesinde kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Çalışmada yapılan analiz sonuçlarına göre, ele alınan ülkelerde, basın özgürlüğünün artması yolsuzluk düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Benzer yönde bulgulara Suphachalasai (2005), Chowdhury (2004), Sung (2003) ve Treisman (2000)'da ulaşmıştır. Sung (2002)'un çalışmasına göre ise, basın özgürlüğü kısıtlanmış ve yolsuzlukla mücadele eden kurumların yetersiz olduğu ülkelerin yolsuzluk düzeyleri yükselmektedir.

Yerinden yönetim ve federatif yapı, yolsuzluk üzerindeki etkisi incelenen siyasi değişkenler içerisinde yer almaktadır. Gurgur ve Shah (2005), merkezden yönetim ile yolsuzluk ilişkisini analiz ettiği çalışmada, ülkelerin yerinden yönetimi benimseyip merkezden yönetimi azaltması durumunda, yolsuzluğun azaldığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre yolsuzluğa neden olan faktörler kapalı ekonomik yapı, kamu hizmetlerinin odak eksikliği, bürokrasi içi denetimlerin az olması ve çoğunlukla merkezden alınan kararların uygulanmasıdır. Bir diğer çalışmada Fisman ve Gatti (2002), mali yerinden yönetimin uygulandığı ve federatif yapıdaki ülkelerde yolsuzluk düzeyinin azaldığını ortaya koymuştur. Lederman vd. (2005) ise, federatif yapıdaki ülkelerin yolsuzluk düzeylerinin, federal yapıya sahip olmayan ülkelere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Benzer yönde bulgulara Ali ve Isse (2003) ve Wei (2000)'de ulaşmıştır.

Bürokrasi değişkeni, yolsuzlukla ilişkilendirilen bir diğer politik faktördür. Bürokrasi hükümet görevindeki siyasilerin verdiği kararları uygulayan teknik kesimdir. Geniş, karışık ve hantal bir bürokrasi yapısına sahip ülkelerde, yolsuzlukların en önemli nedenlerinden biri kalitesiz bürokrasidir (Getz ve Volkema, 2001). Van Rijckeghem ve Weder (1997), ele alınan ülkelerde bürokratik kalitenin artması sonucu yolsuzluk düzeyinin azaldığını tespit etmiştir.

Diğer bir çalışmada Brunetti ve Weder (2003), yolsuzlukların önlenmesi ve kontrol edilmesinde bürokratik kalitenin anlamlı sonuç verdiğini ortaya koymuştur. Rauch ve Evans (2000) ise, kamu görevlilerinin işe alınma ve terfi ettirilmesinde başarı kriterinin göz önüne alınması durumunda, yolsuzluk düzeyinin azaldığını vurgulamıştır.

1.3.2.2. Kültürel Faktörler

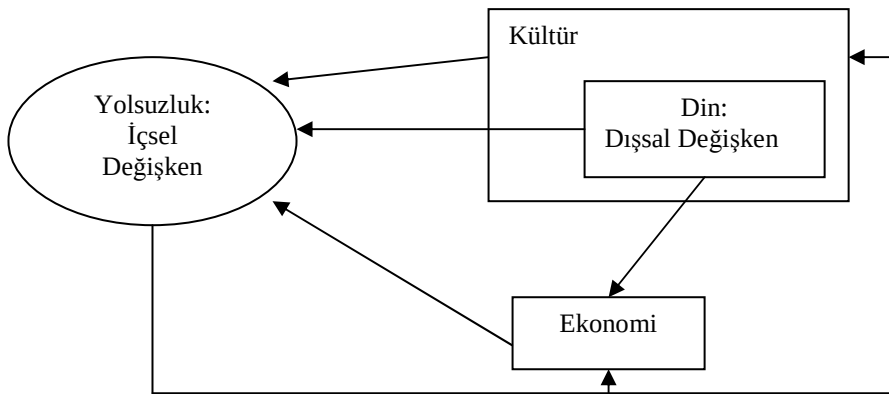
Seleim ve Bontis (2009)'e göre kültür, insanın istenen ve istenmeyen değerlerinin bir toplamı olan inanışlar üzerine kuruludur. İnanışlar, insanlara o ülkede işlerin nasıl yürümesi gerektiğini ve bunun için gereken doğru davranış kalıplarının neler olduğunu anlatır. Bu nedenle bir toplumun kültürel değerleri ile o toplumdaki yolsuzluk düzeyi arasında ilişki olmalıdır. Literatürde kültürel değişkenler olarak güç dağılımı, erkek egemenlik, belirsiz ayrıcalıklar, bireysellik, etnik farklılıklar ve din değişkenleri kullanılmaktadır. Seleim ve Bontis (2009), kültürel geleceğe bakış, kendine güven, güç dağılımı, belirsizlikten uzaklaşma, kurumsal birliktelik, bireyler arası birliktelik ve insani tolerans gibi kültürel değişkenler ile yolsuzluk ilişkisi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre kişilerin kolektif hareket etmesi, belirsiz koşulların azalması ve kurumsal birlikteliğin artması yolsuzluğu azalmaktadır. İnsani tolerans ile yolsuzluk arasında ise, anlamlı olmasa da, pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Park (2003), dört önemli kültürel değişken olan güç dağılımı, erkek egemenlik, belirsiz ayrıcalıklar ve bireyselliğin yolsuzluk üzerindeki etkisi test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre güç dağılımının dengelenmesi ve erkek egemenliğinin azaldığı ülkelerde yolsuzluk düzeyi düşmektedir. Bonaglia vd.(2001)'e göre etnik farklılıklar yolsuzluk üzerinde etkili olan kültürel bir değişkendir. Çalışmaya göre etnik farklılıkların azaldığı ülkelerde yolsuzluk düzeyi azalmaktadır. Diğer yandan Treisman

(2000), Serra (2004) ve Rauch ve Evans (2000) etnik farklılık ile yolsuzluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye ulaşamamışlardır.

Paldam (2001)'a göre kültürün bir parçası olan din yolsuzluk üzerinde etkili olan değişkenlerden biridir. Yazar bu ilişkiyi Şekil 1.11 yardımıyla açıklamaya çalışmaktadır. Şekle göre, kültür yolsuzluğu etkileyen ve yolsuzluktan etkilenen bir değişkendir. Kültürün bir parçası olan din ise, yolsuzluğu ve ekonomiyi direkt olarak etkileyen dışsal bir değişkendir. Yolsuzluklardan etkilenmesine rağmen, kalıplaşmış inanç ve tutumlar barındırdığı için, dinin yolsuzluk üzerindeki etkisi daha keskindir. Bireyler dini inançlarına göre yolsuzluklara karşı çıkar veya görmezden gelir. Çalışma da elde edilen bulgulara göre yolsuzluklara tolerans göstermeyen dinler Protestan, Anglikan ve Kabile inanışlarıdır. Brown (2005) dini inanışlar ile yolsuzluk arasında herhangi bir etkileşim olup olmadığı araştırdığı çalışmada, Protestanlık, bir önceki yıl ve bir önceki hafta kiliseye giden vatandaş sayısı gibi değişkenlere yer vermiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, Katolik Hristiyanlık ve İslamiyet'e kıyasla, Protestan Hristiyanlığın baskın olduğu ülkelerde yolsuzluk düşük düzeylidir. Bireylerin dinlerine bağlılıkları ile yolsuzluk arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Benzer sonuçlara La Porta vd. (1999), Herzfeld-Weiss (2003) ve Persson vd. (2003) de ulaşmıştır.

Şekil 1.11: Din ve Yolsuzluk

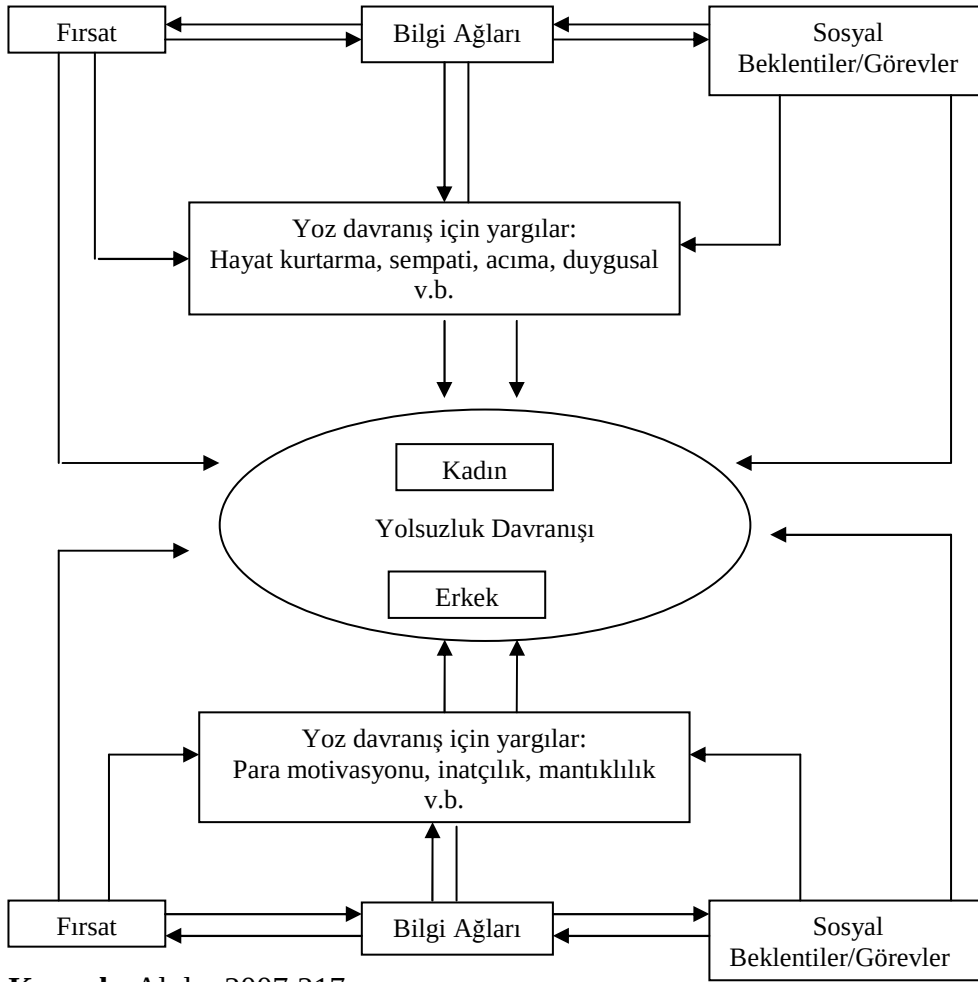

Kaynak: Paldam, 2001:385

1.3.2.3. Sosyal Faktörler

Yolsuzluğa zemin hazırlayan sosyal faktörler her toplumda mevcuttur ve bunlar farklılık gösterebilir. Bu yöndeki literatür incelendiğinde, yazarların yolsuzluğa neden olan sosyal faktörler olarak cinsiyet, kadın istihdamı, nüfus artışı, şehirleşme ve eğitim seviyesi değişkenlerini kullandıkları görülmektedir. Sosyal faktörlerden biri olan cinsiyet ile yolsuzluk ilişkisini araştıran Bracking vd. (2007), Şekil 1.12'yi yolsuzluk davranışının oluşumunu açıklamak için kullanmıştır.

Şekle göre, kamuda çalışan erkek ve kadın memurların yolsuzluk davranışlarını belirleyen fonksiyonun değişkenleri memurların karşılama fırsatları, algılama yetenekleri, sosyal beklentiler ve yolsuzluğa bulaşmış veya göz yummuş bireylerden oluşan bilgi ağıdır. Kadın memurların yolsuzluk davranışına bakışını etkileyen ve bu davranışı yargılamasına yardım eden değerler hayat kurtarma, sempati duyma, acıma ve duygusal bakış açısıdır. Bu değerler, şekilden de görüleceği gibi erkek memurların aynı durum için kullandığı değerlerden yani para motivasyonu, inatçı davranış ve mantıklı hareket etme gibi değerlerden farklıdır.

Şekil 1.12: Yolsuzluk Davranışı Modeli**Kaynak:** Alolo, 2007:217

Kadınların erkeklere oranla daha insancıl ve duygusal davranış tarzına sahip olması, yolsuzluğa olan toleranslarının erkeklere oranla daha az olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, yolsuzluk davranışı ortaya çıktığında, kadın memurlar erkek memurlara göre yolsuzluğa daha sert tepki vererek, yolsuzluktan daha az etkilenmiş olmakta ve yolsuzluk düzeyinin yükselmesini bir nevi önlemiş olmaktadır. Gerçekten de, Swamy vd. (2001), cinsiyet ile yolsuzluğun negatif yönlü ilişkide olduğunu ve kadın sayısı arttığında yolsuzluk düzeyinin azaldığını ortaya koymuştur. Eckel ve Grossman (1998)'a göre ise, kadınlar sosyal ilişkilerinde erkeklere göre daha yardımseverdir ve bu nedenle ekonomik kararlarında bencilce davranışlardan kaçınmaktadırlar.

Kadınların yolsuzluklara daha tepkili olması nedeniyle, iş hayatında kadın istihdamının artması yolsuzluğun azalmasına neden olabilmektedir. Emrich vd. (2004), işyerlerinde yönetici pozisyonlara gelen kadın sayısı arttıkça, yolsuzluk düzeyinin azaldığını tespit etmiştir. Bir diğer çalışmada Sung (2003), kadın girişimciliği ve liberal demokrasinin yolsuzluk üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde, kadınların kamudaki ve hükümetteki sayısının artması da yolsuzluğu azaltmaktadır. Benzer bulgulara Dollar vd., (2001) ve Seleim ve Bontis (2009) de ulaşmıştır.

Graeff ve Mehlkop (2003), ekonomik özgürlük ile yolsuzluk ilişkisini test ettiği çalışmada, nüfus artışının yolsuzluk üzerindeki etkisine de yer vermiştir. Buna göre, nüfusun arttığı gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk düzeyi yükselmektedir. Aynı bulgulara Habodaszova (2003)'da ulaşmıştır. Bir diğer sosyal faktör olan şehirleşmenin yolsuzluk üzerindeki etkisini inceleyen Treisman (2000) ve Meier ve Holbrook (1992), şehirleşme oranının arttığı ülkelerde yolsuzluk düzeyinin arttığını ortaya koymaktadır. Buna göre, özellikle yolsuzlukla savaşan kurumların etkin işlemediği ülkelerde, şehir nüfusunun artması yolsuzluklar için yeni fırsatlar oluşmasına yardım etmektedir.

Yolsuzluk üzerinde etkili olan bir diğer faktör olan eğitim, ekonomistlere göre yolsuzlukların önlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır (Svensson, 2005). Seleim ve Bontis (2009), eğitim değişkenini de içeren insani gelişmişlik ile yolsuzluk arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Glaeser vd. (2004), yolsuzlukla mücadele eden kurumların yanı sıra, ülkedeki eğitim seviyesinin artması ile yolsuzluğun önemli ölçüde azaltılabileceğini tespit etmiştir. Benzer yönde bulgulara Reinikka ve Svensson (2004), Brunetti ve Weder (2003), Getz ve Volkema (2001) ve Mauro (1995)'da ulaşmıştır.

1.3.2.4. Hukuksal Faktörler

Yolsuzluk hukuksal anlamda suç sayılabilen davranışlar içerir. Yolsuzlukla mücadele eden kurumların etkin çalışmadığı veya çalışamadığı bir ortamda, bir ülkedeki yolsuzluk cezalarının ağırlaştırılması, o ülkedeki yolsuzluğun önlenmesinde çok önemli bir role sahiptir (Tanzi, 1998). Hukuk sistemi ile yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişki bu yönde yapılan çalışmalar tarafından ortaya konmaktadır. Ali ve Isse (2003), yürürlükte

olan kanunlara, kurum ve bireyler tarafından tam olarak uyulması durumunda ülkedeki yolsuzluk düzeyinin azaldığını tespit etmiştir. Çalışmaya göre, politik kurumların saygın ve mahkemelerin göreceli olarak daha güçlü olduğu ülkelerde yolsuzluk düzeyi diğer ülkelere göre daha düşük düzeydedir. Benzer yöndeki bulgulara Brunetti-Weder (2003), Herzfeld-Weiss (2003), Park (2003), Broadman-Recanatini (2000) ve Ades-Di Tella (1997)'da ulaşmıştır.

Bir diğer çalışmada Djankov vd. (2003), yürürlükte olan kanunların uygulanmasını önleyeme ve etkisizleştirmeye yönelik çabaların artması durumunda, yolsuzluk düzeyinin arttığını belirtmiştir. Buna karşın, kamu çalışanlarının yolsuzluğa bulaşmasını önlemek için yapılan kararlı denetimler ve uygulamalar, yolsuzluğun önemli ölçüde azalmasını sağlamaktadır.

Van Aaken vd. (2008), bir ülkedeki savcılık makamının bağımsız hareket edebilmesi ile yolsuzluk düzeyi ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki yüksek mahkeme yargıçları, hukuk profesörleri, avukatlar ve yolsuzluk karşıtı aktivistlere gönderilen bir anket yardımıyla bağımsız veri elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, savcılarının bağımsız hareket etmesi ile mahkemedeki jürilerin bağımsız hareket etmesinin yolsuzluk üzerindeki etkisi birbirinden farklıdır. Buna göre, savcılarının uzun süre aynı dava üzerinde çalışmaları, atama ve terfi koşullarının adil olması ve meslek hayatlarının uzun olması ile yolsuzluk düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Jürilerin bağımsız hareket etmesi ile yolsuzluk düzeyi arasında ise sürpriz bir şekilde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

1.4. YOLSUZLUĞUN ÖLÇÜMÜ

Rose-Ackerman (1997)'ın öncülüğünü yaptığı bir grup araştırmacı ülkelerdeki yolsuzluk düzeyinin tam ve hatasız olarak ölçülmesinin neredeyse imkansız olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında, Khan ve Sundana gibi bazı araştırmacılar, ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini ölçmek için, kamuda ve özel sektörde çalışanların yolsuzluk algılarının kullanılabilceğini belirtmiştir. Fakat bu seferde objektiflik ve karşılaştırılabilirlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü katılımcıların tamamen objektif olduklarını düşünmek hatalıdır ve katılımcıların yolsuzluk algıları karşılaştırılabilir

nitelikte değildir (Ampratwum, 2008:81). Yolsuzluk düzeyini doğrudan ölçen bir ölçüm aracı henüz mevcut değildir. Bunun yerine anket yöntemi gibi ülkelerden veya kuruluşlardan bilgi edinilmesini sağlayan bazı dolaylı ölçüm araçları bulunmaktadır (Tanzi, 1998). Aşağıda bu indeksler açıklanmaktadır.

1.4.1.Yolsuzluk İndeksleri

Bir ülkedeki yolsuzluk düzeyinin doğru olarak ölçmenin zorluğuna rağmen, ülkeler bazında yolsuzluk düzeyini ölçen ve araştırmacılar tarafından yolsuzluk çalışmalarında kullanılan beş önemli indeks vardır. Bu indeksler, Yolsuzluk Algılama İndeksi (CPI), Rüşvet Ödeyenler İndeksi (BPI), Yolsuzluk Kontrol İndeksi (CCI, İşletme Uluslararası Yolsuzluk İndeksi (BICI) ve Politik Risk Servisi Yolsuzluk İndeksi (PRSCI)'dir (Başar, 2004). Bu indeksler aşağıda tek tek ana hatlarıyla açıklanmaktadır.

1.4.1.1.Yolsuzluk Algılama İndeksi (CPI)

Yolsuzluk Algılama İndeksi merkezi Berlin'de olan Transparency International (Uluslararası Şeffaflık) kuruluşu tarafından hazırlanarak yayınlanmaktadır. Uluslararası Şeffalık (TI) kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Kuruluşun asıl amacı yolsuzluğa karşı uluslararası düzeyde bir işbirliğini ortaya çıkarmak ve bu böylece yolsuzlukla savaşımdır. Kuruluş 1983'ten bu yana faaliyetlerde bulunmaktadır. TI ülkelerdeki yolsuzluk düzeyinin ölçülmesinde çok önemli bir eksikliği gidermiştir. Çünkü 1995 yılına kadar, ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi bir grup araştırmacının kişisel olarak geliştirdiği yöntemlerle ölçülmekteydi. 1995 yılına gelindiğinde TI beş yıllık bir çalışmanın ürünü olan ilk yolsuzluk raporunu yayınladı. Kuruluş ülkelerin yolsuzluk düzeyini ölçen bir indeks geliştirerek bu indeksi yani CPI'ı her yıl düzenli olarak yayınlanmaktadır. CPI yolsuzlukların konu alındığı çalışmalarda oldukça fazla kullanılmaktadır. Kuruluş CPI'ı hazırlarken her ülkede her yıl değişik sayıda anketler yapmaktadır. Ardından elde edilen bu anketlerin ortalaması alınarak, nihai indeks değerine ulaşılmaktadır. İndekste, yolsuzluk düzeyi 0 ile 10 arasında değerlerle ifade edilmektedir. 0 değeri en yaygın yolsuzluk düzeyini ifade ederken, 10 değeri ise en düşük yolsuzluk düzeyini göstermektedir.

1.4.1.2.Rüşvet Ödeyenler İndeksi (BPI)

BPI, TI'nın yayınladığı bir başka yolsuzluk indeksidir ve dünya ticaretinde önemli rol oynayan ülkelerdeki yatırımcıların, rüşvet verme eğilimlerini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla BPI ilk olarak 1999 yılında, daha sonra 2002, 2006, 2008 ve 2011 yıllarında yayınlanmıştır. 1999 ve 2002 yıllarında yapılan çalışmalar Gallup International araştırma şirketi tarafından yürütülmüştür. Gallup International, araştırmasına az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın yaklaşık %60'ına sahip olan 15 ülkeyi dahil etmiştir. Şirket araştırmaya dahil edilen ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini bu ülkelerdeki yerli ve yabancı bankaların üst düzey yöneticileri, mali müşavir ve muhasebecileri, yerli ve yabancı şirketlerin üst düzey yöneticileri ve ticaret odalarının temsilcileriyle yapılan görüşmeler sayesinde ölçebilmiştir. BPI skorları 0 ile 10 arasında değerler almaktadır. Yatırımcı ülke girişimcileri gittikleri ülkede yatırım yaparken rüşvet veriyor ise, BPI skorları 0'a yaklaşmakta, yatırımcı ülke girişimcileri rüşvet verme eğiliminde değil ise BPI 10'a yaklaşmaktadır.

1.4.1.3.Yolsuzluk Kontrol İndeksi (CCI)

CCI Kaufmann, Kraay ve Zoido Lobaton (1999a,b; 2002), Kaufmann, Kraay (2002) ve Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2003)'nin yaptığı yolsuzluk ölçümü çalışmalarından oluşmaktadır. Bu çalışmalar Dünya Bankası tarafından desteklenmektedir. İndeks yolsuzluğu politik ve bürokratik açıdan ele almaktadır. CCI 1996 yılından başlayarak 2012 yılına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır ve en son 212 ülke için hazırlanıp yayınlanmıştır. CCI da TI gibi, yolsuzluğu ölçmede çok sayıda kurumdan elde edilen anket sonuçlarını kullanmaktadır. Bu anket sonuçlarının yanı sıra International Country Risk Guide (ICRG) yolsuzluk indeksi de veri alınarak CCI türetilmiştir. CCI yolsuzluk indeks değerleri -2,5 ile +2,5 arasındadır. İndeks değerinin yükselmesi yolsuzlukların azaldığı anlamına gelmektedir.

1.4.1.4. İşletme Uluslararası Yolsuzluk İndeksi (BICI)

BICI, Business International tarafından yayınlanmaktadır. Bağımsız bir kuruluş olan Business International'nin amacı, şüpheli ödemelerin olduğu veya yüksek

yolsuzluk düzeyine sahip ülkelerdeki firma faaliyetlerini ölçmektir. BI, yolsuzluk düzeyini ölçmekte uzmanlaşmış çalışanlarının anket ve görüşme gibi yöntemlerle elde ettiği yolsuzluk ölçümlerini uluslararası yatırımcılara, çok uluslu şirketlere ve bankalara satmaktadır. Business International ilk olarak 1971-1979 yıllarını kapsayan araştırmasında 30 risk faktörünü ele almıştır. Daha sonra 1980-1983 yıllarını kapsayan araştırmada ise kuruluş, 68 risk faktörünü ortaya koyan göstergeleri yayınlamıştır. Business International halen Economist Intelligence Unit adlı özel bir kuruluş bünyesinde çalışmalarını sürdürmektedir. BI indeksinde, daha önce açıklanan indekslerdeki gibi 0 ile 10 arasında değerler yer almaktadır. Bu indekste de Yolsuzluk düzeyi düşükçe indeks değeri artmaktadır.

1.4.1.5.Politik Risk Servisi Yolsuzluk İndeksi (PRSCI)

Political Risk Services tarafından yayınlanan PRSCI indeksi, ticari amaçla satışa sunulan bir indekstir. PRSCI 1982 yılından bu yana uluslararası düzeydeki firmaların özel yatırımların risklerini ölçmektedir. PRSCI ülkelerin politik, finansal ve ekonomik olmak üzere üç türlü riskini ölçmekte yani ülkelerin risk haritasını çıkartmaktadır. Bu riskler daha açık yazılırsa Politik Risk Oranı, Finansal Risk Oranı ve Ekonomik Risk Oranı'dır. Birleşik Risk Oranı bu üç risk oranının değerlendirilmesi ile oluşturulmaktadır. Politik Risk Oranı'nın alt bileşenlerinden biri olan yolsuzluk indeksi, üst düzey kamu çalışanlarının rüşvet isteği ve bu rüşveti daha alt düzeydeki kamu çalışanlarına aldirttığı beklentisine dayanmaktadır. Diğer beklenti ise ülkelerdeki yolsuzluk düzeyinin yabancı yatırımcılar, ithalat ve ihracat yapan firmalar ile doğrudan ilişkili olduğudur. İndeks değeri 0 ile 6 arasındadır. İndekse göre ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi en fazla olduğunda skor 0 iken, yolsuzluk düzeyi en az olduğunda skor 6'dır.

1.5. YOLSUZLUĞUN ETKİLERİ

Yolsuzluğa zemin hazırlayan faktörler kısmında da ifade edildiği gibi, bazı değişkenler yolsuzluk düzeyi üzerinde etkiye sahipken, yolsuzluk bir ülkedeki ekonomik, sosyal ve siyasal değişkenleri etkileyebilmektedir. Yolsuzluğun etkilerine

yönelik çalışmalar incelendiğinde, yolsuzluğun ele alınan bu değişkenleri olumlu veya olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, yolsuzluğun ekonomik, sosyal ve siyasal değişkenler üzerindeki olumlu veya olumsuz yönlü etkileri, ilgili bilimsel araştırmalar temel alınarak aktarılmaktadır.

1.5.1.Yolsuzluğun Ekonomik Etkileri

Yolsuzluğun ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerine ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır. Bilimsel çalışmalara göre yolsuzluk ekonomik büyüme, tasarruf, gelir, yatırım, kamu harcamaları, yabancı yardımlar ve kayıt dışı ekonomi gibi ekonomik değişkenler üzerinde, pozitif veya negatif yönlü bir etkiye sahiptir. Aşağıda, yolsuzluğun ekonomik etkileri adı altında, yolsuzluğun bahsedilen değişkenler üzerindeki etkileri yer almaktadır.

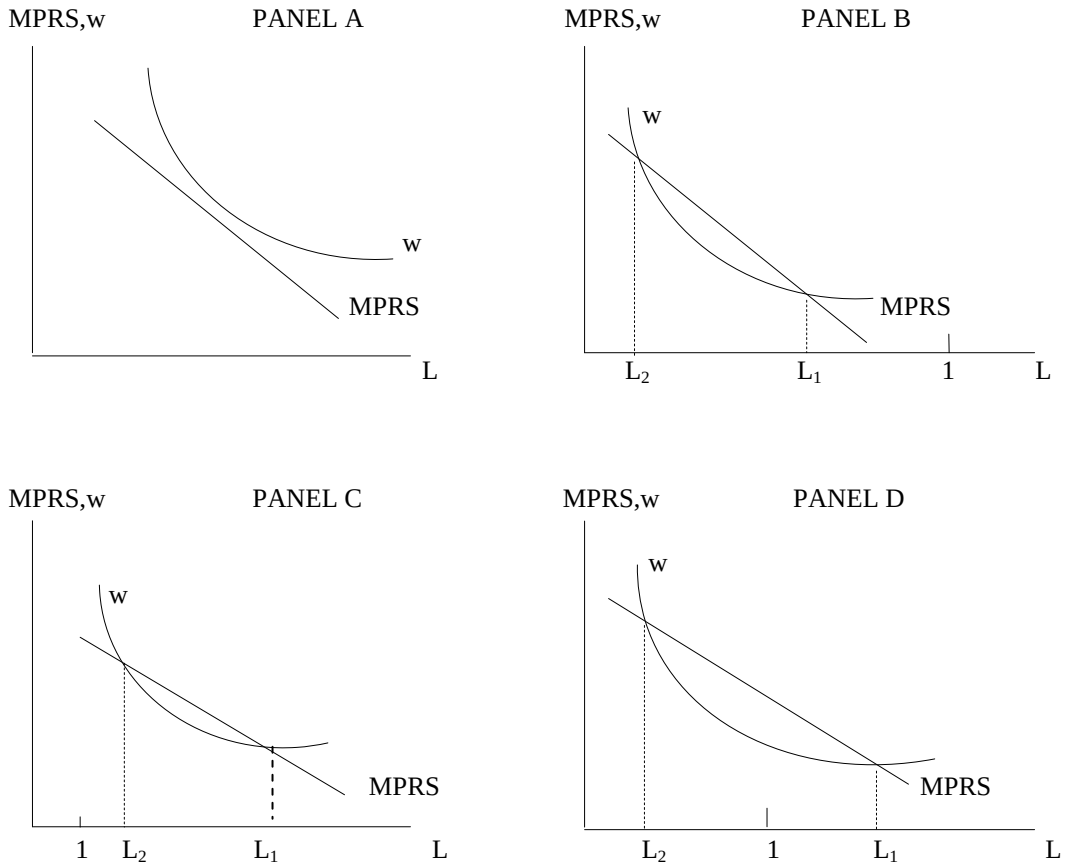
1.5.1.1.Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, literatürdeki çalışmaların sonuçlarına göre belirsizdir ancak genel kanı yolsuzluğun ekonomik büyümeyi azaltacağı yönündedir. Nye (1967) ve Mauro (1995) bu yöndeki ilk çalışmalar arasında yer almaktadır ve yolsuzluğun ekonomik büyümeyi engelleyebilme potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalardan biri olan Mauro (2004), yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde ekonomik büyüme ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Yazara göre yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde ekonomik büyüme yavaşlamaktadır.

Mauro (2004)'ya göre, bireyler yolsuzluğun azalması durumunda kazançlarının artacağını bilseler dahi, yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde, yolsuzlukla mücadele etme konusunda çok da istekli davranmayacaklardır. Bu durum birbirini tamamlayan iki modelin oluşturulduğu çoklu denge yaklaşımı ile açıklanmaktadır. İlk model için, iki ekonomik büyüme modeli olan Murphy vd. (1993) ve Barro (1990)'nun çalışmalarından yararlanılmaktadır. Modelde temel olarak kamunun üretim fonksiyonu içindeki payı esas alınmaktadır. Modelde yapılan varsayımlara göre bir kamu çalışanının yürüttüğü işle ilgili kararı sadece yasal yollardan elde edeceği marjinal ürüne

bağlı değildir. Memur yakalanma olasılığının düşük olduğunu bildiğinden, yürüttüğü işle ilgili kararı rüşvet alarak elde edeceği marjinal ürüne de bağlıdır. Bu yüzden kamu çalışanı zamanının çoğunu rüşvet almaya yani rant kollamaya ayıracak, yapması gereken yasal işleri azaltacaktır. Böylece verimliliği düşmüş olacaktır. Verimliliği düşen memur üretim miktarını azalttığı için ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenecektir.

Şekil 1.13: Durağan Durum Türleri

Kaynak: Mauro, 2004:8

Şekil 1.13'te durağan durum kriterine göre, ekonomik büyüme ile kamu ücretleri arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Şekle göre, 1 rakamı işgücü başına hasıla ve sermaye artışının sifıra ulaştığı durumu yani ekonomide ulaşılmak istenen durağan durumu göstermektedir. L_1 durağan durumun sadece iç ekonomik denge için geçerli olduğu durumu yani "iyi durağan durum"u, L_2 durağan olmayan iç ekonomik dengeyi

yani “kötü durağan durum”u ifade etmektedir. “L” durağan durumu, “w” kamu çalışanı ücretini ve ise MPRS rant kollamanın marjinal ürününü simgelemektedir.

Şekildeki Panel A, ekonominin durağan duruma ulaşmasına imkan veren bir kamu ücreti ve MPRS ilişkisini göstermektedir. Panel A’da kamusal ücret daima MPRS’den yüksektir. Diğer bir deyişle kamusal ücret, memurun rant kollama ile elde edeceği gelirden daima yüksektir. Bu nedenle kamu çalışanı, rant kollama davranışından elde edeceği gelirin, devletten aldığı ücretten az olduğunu bilmekte, yasal işlerini ihmal etmediği için ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenmemektedir. Şekilde görüldüğü gibi Panel A dışında, ekonomi için üç seçenek daha bulunmaktadır. Bu seçeneklerden biri olan Panel B’de, kamusal ücret düzeyi, MPRS’nin altında kalmaktadır. Dolayısıyla ekonomi durağan duruma ulaşamamaktadır. Durağan durumun altındaki kamusal verim üretim düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Panel B’deki üretim düzeyine Panel C’de durağan durum seviyesinden sonra ulaşılmaktadır. Bu yüzden Panel C’de de ekonomik büyüme yavaştır. Son seçenek olan Panel D’de ise ekonomi durağan duruma yaklaşmıştır. Ancak kamusal ücretler hala MPRS’den düşüktür. Bu nedenle ekonomide yine üretim kaybı mevcuttur.

Mauro (2004), çalışmasındaki ikinci modelde ekonomik büyüme ve politik istikrarsızlığın yolsuzluk düzeyinden hangi yönde etkilendiği ortaya konmuştur. Modele göre, yolsuzluğa bulaşmış bir politikacı, tekrar seçilme ihtimali olan yine yolsuzluğa bulaşmış bir başka politikacıyı destekleyerek onun seçilmesini yardım etmektedir. Bu yardımının karşılığında ise hükümet üyesi olmaktadır. Böylece elde ettiği gücün yardımıyla rüşvet ve rant kollama davranışlarına girişecek, yolsuzluk düzeyinin yükselmesine neden olacaktır. Yolsuzluk düzeyinin yükselmesi yine ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır.

Meon ve Sekkat (2005), bir ülkedeki yolsuzluğun ekonominin çarkları açısından bir “gres yağı mı?” yoksa “kum mu?” olduğunu araştırmıştır. Bu amaçla ekonomik büyüme, yatırım miktarı ve kamunun ekonomi içerisindeki yeri ele alınmıştır. Çalışmaya göre ekonomi üzerindeki etkisi zayıf olan bir hükümet, politik düzenin şiddet içerdiği bir demokrasi ve ülkedeki yasal sistemin zayıflığı, yolsuzluğun yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yolsuzluk ise ekonomik büyümeye negatif etki etmektedir. Çünkü yolsuzluğun artması ilk olarak yatırımların azalmasına, bu nedenle

üretim kapasitesinin düşmesine neden olmaktadır. Üretim kapasitesinin düşmesi de ekonomik büyümeyi azaltmaktadır. Aynı bulgular yolsuzluğun düşük olduğu ülkeler içinde geçerlidir. Sonuç olarak yolsuzluk ekonomi gres değil kumdur. Yani yolsuzluk ekonomik büyümeyi hızlandırmak yerine yavaşlatmaktadır.

Ehrlich ve Lui (1999), bürokratik yolsuzluk ile içsel ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada kullanılan ekonomik büyüme modelinde beşeri sermaye, politik sermaye stoku, teknoloji, brüt çıktı düzeyi ve çalışanların öğrenme kapasitesi değişkenlerine yer verilmiştir. Çalışmaya göre ekonomik büyüme ile bürokratik yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer yandan gelişmişmekte olan ülkelerde kamunun ekonomi içerisindeki payı arttıkça, ülkedeki yolsuzluk düzeyi hızla yükselerek ekonomik işleyiş üzerindeki negatif etkisini arttırmaktadır. Gelişmekte olan bu ülkelerdeki yolsuzluk düzeyinin düşürülebilmesi ve ekonomik büyümelerinin istikrarsız seyretmesinin nedeni yolsuzluk çıkmazının içinde olmalarındandır. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde kamunun ekonomi içindeki payı büyük olsa bile, gelişmekte olan ülkelere göre, yolsuzluk ekonomik büyümeyi daha az etkilemektedir. Çalışmada, diğer ülke gruplarının aksine kumanda ekonomisine sahip eski Sovyet bloğu ülkeleri için farklı sonuçlar elde edilmiştir. Eski Sovyet bloğu ülkelerinin ekonomik büyüme oranı diğer ülkelere göre daha yüksek iken, demokrasi düzeyi ve kişi başına gelir seviyeleri daha düşüktür. Otokratik bir yapıya sahip bu ülkelerde yetkin bir lider, üretim faktörlerini etkili kullanarak uzun dönem ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirebilmektedir. Böyle bir lider aynı zamanda yolsuzluk düzeyinin düşmesini de sağlayabilmektedir.

Braguinsky (1996), ekonomik büyümenin ülkelerin kapitalist veya kumanda ekonomisine sahip olma özelliğinden etkilenip etkilenmediğini araştırmıştır. Bu amaçla çalışmada Schumpeter (1987)'in ekonomik büyüme modeli kullanılmıştır. Modelde üretim kaynakları, teknolojik seviye, faiz oranı ve üreticilerin elde ettiği kar belirleyici değişkenler olarak yer almıştır. Elde edilen bulgulara göre, faiz oranı kapitalist ve kumanda ekonomilerinde yolsuzluk açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Buna göre kapitalist ülkelerde, faiz oranı yatırımcının gelecek dönemlerde elde edeceği karı ve teknoloji geliştirmek için yapacağı harcamalarını etkilemektedir. Faiz oranının gelecekteki karı arttıracak düzeyde olması ekonomide rekabetçiliğin artmasına,

yolsuzluk düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Kumanda ekonomilerinde ise, faiz oranı yolsuzluğun yaygınlaşmasına neden olan bir araç niteliğindedir. Çünkü yolsuzluk kumanda ekonomilerinde var olan sorunların sorunların aşılmasına yardım etmektedir. Örneğin elindeki gücünü kaybetmek istemeyen bir devlet yöneticisi, bu gücünü sürdürecektir düzeyde olan ve sosyal maliyetinin ne kadar yüksek olduğuna önem vermeden, yolsuzluğu kullanmaktan çekinmeyecektir. O nedenle, kumanda ekonomilerindeki ekonomik büyüme rakamları gerçek değerlerinden uzaktır. Çünkü yolsuzluk olmadan bu ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi oldukça zordur. Ekonomik büyümeyi sağlayan ise yolsuzluğun yol açtığı kayıtdışı ekonomidir. Sonuç olarak yolsuzluk düzeyinin yükselmesi kayıtdışı ekonominin büyümesine, kayıtdışı ekonominin büyümesi ise ekonomik büyümeye neden olmaktadır.

Ventelou (2002), Barro (1990)'nın ekonomik büyüme modelinin yardımıyla ülkelerdeki politik yolsuzluğun mikro ekonomik yapısını ortaya koyamayı amaçlamıştır. Çalışmada kişi başına sermaye üretimi, kişi başına kamu ödemeleri, kamu bütçesinin bileşenleri, oy verenlerin dürüst ve stratejik davranışı ve ekonomik şokların etkileri gibi değişkenlerin kullanılmıştır. Bu değişkenler yardımıyla bir politikacının fayda düzeyini maksimum yapmak için göstereceği davranışlar üzerinde durulmuştur. Bu davranışlardan ilki kamudan para çalan bir politikacı davranışı olabilir. Faydasını yapmak için kamu bütçesinden para çalan politikacı, elde ettiği gelir seviyesi yüksek olduğu için yürütmesi gereken işleri yapmadığı için kamusal mal üretiminin azalmasına neden olmaktadır. Bu üretim azalışının nedeni politikacının kamudan çaldığı paradır. Faydasını kumadan para çalarak maksimum yapma davranışını gösteren politikacıların artması, yolsuzluğun kamusal mal üretime ve ekonomik büyümeye verdiği zararı arttırmaktadır. Bu tür ülkelere Zaire, Haiti ve Filipinler örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkelerde yolsuzluk ve yoksulluk yüksek iken, politik sistem istikrarsızdır.

Çalışmaya göre, politik parti veya benzeri kurumların kolektif itibarı, ülkedeki yolsuzluk düzeyinin azalmasıyla artacaktır. Politik parti veya benzeri kurumların kolektif itibarı arttığında ise politik rekabetin düzeyinin ortalaması yükselmektedir. Politik rekabet ortamının tesis edilmesi dürüst politikacıların politik sisteme girişini kolaylaştırmaktadır. Dürüst politikacıların çoğalması ülkelerin ekonomik politikalarını rekabetçi bir ekonomik yapıya kavuşturmaktadır. Böylece ülke ekonomisi uluslararası

düzeyde rekabet edebilecek bir düzeye erişmektedir. Üstelik rekabetçi ekonomi yolsuzluk düzeyinin azalmasına da yardım etmektedir. Bunun aksine yolsuzluk düzeyinin herhangi bir nedenle artması, ülkelerin rekabetçi yapısını bozmakta, ekonomik büyüme oranının düşmesine neden olmaktadır. Orta Afrika ülkeleri bu ülkeler arasındadır.

Gyimah-Brempong ve Cmacho (2006), ülkelerin yolsuzluk düzeyi ile ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkinin, ülkelerin bulunduğu bölgelere göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. 61 ülkenin araştırmaya dâhil edildiği çalışmada, yolsuzluk düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Yolsuzlukların azaltılması ile ekonomik büyümenin artacağı belirtilerek, bu büyümenin her ülke için aynı düzeyde olmadığı ortaya konmuştur.

Çalışmaya göre, ele alınan ülkelerden yolsuzluk düzeyi yüksek olan Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde, yolsuzluk düzeyinin düşürülmesi ile elde edilecek ekonomik büyüme oranı, göreceli olarak yolsuzluk düzeyi düşük Asya ve OECD ülkelerinden daha büyük olacaktır. Böyle bir sonucun ortaya çıkması, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ülkelere göre farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde, ekonomik büyümeyi sağlayacak yapısal reformlarının yapılması için yolsuzluğun azaltılması hayati önem taşımaktadır. Yapısal reformların yapılması ise ekonomik büyümeyi sürdürülebilir hale getireceği için, bu ülkelerde yolsuzluk düzeyinin azaltılması diğer ülkelere göre ekonomik büyümeye daha fazla katkı yapacaktır. Aynı şekilde, benzer sonuçlara Elliot (1998), Everhart vd. (2003) ve Swaleheen ve Stansel (2007) tarafından da ulaşılmıştır.

Yolsuzluklar bazı çalışmalara göre, ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkileyebilmektedir. Örneğin Wilson (2006), yolsuzluk ile çeşitli makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi ele almıştır. İthalat, ihracat, rekabetçilik ve ekonomik büyüme gibi değişkenlerin yer aldığı çalışmada GSYİH ile yolsuzluk arasındaki ilişkinin, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değiştiği belirtilmiştir. Gelişmiş ülkeler için elde edilen sonuçlara göre yolsuzluk ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemekte yani ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Yazara göre bunun nedeni ihracatçıların ticari işlerinin halledilmesi için politikacılara rüşvet verebiliyor olmasıdır. Benzer yönlü ilişki gelişmekte olan ülkeler için ise geçerli değildir. Buna göre

gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında anlamlı herhangi bir ilişki yoktur. Çalışmaya göre, gelişmekte olan ülkelerdeki politikacılar yolsuzlukla mücadele etmek için yeterince çalışmamaktadırlar. Bu nedenle gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında böylesine bir farklılık ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir çalışmada Houston (2007), hangi özelliklere sahip ülkelerde yolsuzluğun ekonomik büyümeye pozitif yönlü katkı yapabileceğini araştırmıştır. 119 ülkeyi kapsayan çalışmada elde edilen sonuçlara göre, yolsuzluğa karşı kurumsal korunmanın zayıf olduğu ülkelerde, yolsuzluğun artması ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Bu sonuç, ele alınan ülkelerin gelişmekte olan 12 tanesi için geçerlidir. Gelişmiş ülkelerde, rant kollama ve yolsuzluk davranışlarını engelleyen kanunların varlığı nedeniyle, yolsuzluk ekonomik büyüme üzerinde etkili değildir. Bir diğer değişken olan sosyal haklar, hukuk sistemi zayıf ve yolsuzluk düzeyi yüksek olan gelişmemiş ülkelerde, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde yine pozitif yönlü etki yapmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise sosyal hakları güvence altına alan sağlam bir hukuk sisteminin varlığı nedeniyle yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatife dönmektedir. Diğer bir değişken olan doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahip olan yolsuzluk düzeyi yüksek ülkelerde, yolsuzluk ekonomik büyüme üzerinde önemli ve pozitif yönlü katkı yapmaktadır.

1.5.1.2.Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Gelir dağılımının ülkelerdeki yolsuzluklardan etkineip etkilenmediği merak edilen ve iktisatçılarca araştırma konusu yapılan konulardan birisidir. Yapılan çalışmalara göre yolsuzluk ülkelerdeki gelir dağılımını bozmaktadır (Gupta vd., 2002). Bu çalışmalardan biri olan Graeff ve Mehlkop (2003), yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortaya koymak için Gini katsayısını kullanmıştır. Çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan 68 ülke verisinin kullanıldığı bir ekonometrik bir model oluşturmuştur. Modelin sonuçlarına göre, yolsuzluk düzeyinin yükselmesi ülkelerin gelir dağılımını bozmaktadır. Çalışmaya göre, özellikle gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde, geliri diğer bireylere göre daha düşük olan bireyler, gelirlerini arttırmak için yasal olmayan yollara, yani yolsuzluğa başvurmaktadır. Böylece bu bireyler gelirlerini arttırırken, mevcut gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır

Yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştıran bir başka çalışmada Gyimah-Brempong ve Camacho (2006), ele alınan tüm ülkelerde yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin negatif yönlü olduğunu belirtmiştir. Yolsuzluk düzeyi olarak birbirinden farklı olan 61 ülkenin ele alındığı çalışmaya göre, ülkelerin herhangi bir ekonomik topluluk içinde bulunması veya coğrafi olarak bulunduğu yer yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Latin Amerika ülkeleri yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki negatif yönlü etkisinin en yüksek olduğu coğrafyada bulunmaktadır. Diğer yandan Latin Amerika ülkelerinin yolsuzluk düzeyi, bazı Afrika ülkelerinin yolsuzluk düzeyinden daha düşüktür. Ancak Latin Amerika ülkelerindeki yolsuzluğun şiddeti gelir dağılımının Afrika ülkelerine göre daha fazla bozulmasına neden olmaktadır.

Gyimah-Brempong ve Camacho (2006), yolsuzluk düzeyinin düşürülmesi ile tüm ülkelerdeki gelir dağılımının düzeleceğini ifade etmiştir. Üstelik yolsuzlukların azalması gelir dağılımının düzelmesine yardım etmenin yanında, kişi başına düşen gelirin de artmasına neden olmaktadır. Bu yüzden ülkelerin yolsuzluk düzeyini düşürebilmesi için uygulanacak politikaları bu yüzden bir an önce hayata geçirmesi gerekmektedir. Ancak bu politikaların planlanması sırasında her ülkenin kendisine en uygun politikayı belirlemesi gerekmektedir. Çünkü ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapılar birbirinden oldukça farklıdır. Örneğin OECD üyesi olan bir ülke ile Afrika kıtasında bulunan ve ekonomisinin rekabet gücü daha düşük olan bir ülkenin aynı politikalarla yolsuzluğu düşürmeye çalışması, muhtemelen Afrika ülkesi için daha kötü sonuçlar doğuracaktır. Diğer yandan her ülkenin yolsuzluk düzeyini azaltması ülkelerin yolsuzluk düzeyi olarak birbirine yaklaşmasına katkı yapacaktır.

You ve Khagram (2005), ekonomik büyüme oranı, ticari açıklık düzeyi ve Gini katsayısı yardımıyla yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya göre ele alınan tüm ülkeler için yolsuzlukların ticari açıklık, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Araştırmaya dahil edilen ülkeler sosyalist ve sosyalist olmayan diye ikiye ayrıldığında, gelir dağılımının sosyalist ülkelerde sosyalist olmayan ülkelere göre daha adildir. Buna karşın sosyalist ülkeler sosyalist olmayan ülkelere göre daha yüksek yolsuzluğa sahiptir. Yolsuzluk düzeyi yüksek olan bu ülkelerin en belirgin ortak özelliği kamuda istihdam edilenlerin

yolsuzluğa karışma oranıdır.

Sosyalist ülkelerde kamu memurları en fazla yolsuzluk yapan kesimi oluşturmaktadır. Çünkü bu ülkelerde toplumun yolsuzluğa bakışı daha toleranslıdır. Yani kamu memurlarını yolsuzluk yapmaya yönlendiren çok sayıda firma ve birey bulunmaktadır. Bunun aksine, sosyalist olmayan ülkelerde toplum, rüşvet alma ve vergi kaçırma davranışlarına karşı çok daha tepkilidir. Kişi başına gelirin yüksek olduğu bu ülkelerde, kamu memurlarının yolsuzluğa bulaşması daha zor ve risklidir. Sonuç olarak toplumların yolsuzluğa tolerans göstermesi yolsuzluğun artmasına, gelir dağılımının bozulmasına neden olurken, yolsuzluğa karşı çıkan toplumlar daha düşük yolsuzluk ve daha adil bir gelir dağılımının oluşmasını sağlamaktadır.

Bir diğer çalışmada Everhart vd. (2003), gelir dağılımının düzelmesi ve kişi başına gelirin artırılması için yolsuzluğun azaltılması gerektiğini vurgulamıştır. Çalışmaya göre istenene kişi başına gelir seviyesine ulaşmak için yolsuzluğun azaltılması şarttır. Bir diğer çalışmada Li vd. (2000), yolsuzluk ve gelir dağılımı arasında U şeklinde bir ilişki bulunduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, yolsuzluk gelir dağılımını bozmaktadır. Belirli bir aşamadan sonra ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk gelir dağılımının düzelmesine yardım etmektedir. Yolsuzluk ile gelir dağılımı arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğunu belirten Husted (1999)'e göre ise, yolsuzluğun azaldığı ülkelerde gelir dağılımı düzelirken, gelir dağılımının bozulduğu ülkelerde yolsuzluk düzeyi de yükselmektedir.

1.5.1.3.Yolsuzluğun Yatırımlar Üzerine Etkileri

Yolsuzluğun etkilediği ekonomik değişkenler içerisinde yatırımlar da bulunmaktadır. Bir ülkeye gelen doğrudan veya dolaylı yabancı yatırımlar ile ülkenin toplam yatırımları, yolsuzluk düzeyinden etkilenmektedir. Bu yönde yapılan çalışmalara göre yolsuzluk toplam ve doğrudan yabancı yatırımları azaltmaktadır.

Everhart vd. (2003), yolsuzluğun gelişmekte olan ülkelerde özel ve kamu kesiminin yaptığı yatırımlar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarında, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu kullanmıştır. Bu fonksiyonun geliştirilmesi ile oluşturulan elde edilen modelin sonuçlarına göre, yolsuzluk özel sektör

yatırımları üzerinde doğrudan ve önemli denebilecek bir miktarda negatif yönlü bir etkiye sahip değildir. Diğer yandan, kamu yatırımları ve yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında, istatistiksel açıdan önemli, anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca göre, yolsuzluk kamu yatırımları üzerindeki etkisiyle bir çeşit dışlama etkisine neden olmaktadır. Buna ilave olarak, yolsuzluk düzeyinin artması nedeniyle kamu yatırımlarının azalması, özel sektör yatırımlarının daha çok bastırılmasına da neden olmaktadır.

Gyimah-Brempong ve Camacho (2006), Barro (1991)'nın yatırım modelini kullanarak, yolsuzluğun yatırımlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Modele göre, kamu harcamalarının savurgan ve israf edilir biçimde yapıldığı, yolsuzluk düzeyi göreceli olarak düşük olan ülkelerde, yolsuzluk düzeyi artmakta ve kamu yatırımları artan bu yolsuzluktan negatif yönlü etkilenmektedir. Meon ve Sekkat (2005), yolsuzluğun ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarında, ele alınan ülkelerdeki hükümetlerin kötü olup olmasının, yolsuzluğun yatırımlar üzerindeki etkisini değiştirdiğini saptamışlardır. Hükümetleri en kötü performansa sahip ülkelerde, yolsuzluk yatırımlar üzerinde en fazla negatif etkiyi göstermektedir. Hükümetlerin kötü icraatlara sahip olduğu tüm ülkeler için yolsuzluğun yatırımlar üzerindeki negatif etkisi artarken, ülke hükümetlerinin icraatları toplumun gözünde düzelmeye başladıkça, yolsuzluk yatırımları daha az negatif yönlü etkilenmektedir.

Swaleheen ve Stansel (2007), nüfus artışı, yatırımlar, politik durum ve ekonomik özgürlük gibi değişkenlerin kullanıldığı çalışmada diğer değişkenlerle olduğu gibi, yolsuzluk ile yatırımlar arasında da negatif yönlü ilişki olduğu ortaya koymuştur. Yolsuzluk ile yatırım arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışma Soon (2006) tarafından yapılmıştır. Soon (2006) çalışmasında, doğrudan yabancı yatırım, kişi başına GSYİH büyüme oranı gibi değişkenleri kullanarak, yolsuzluğun yatırımlar ve gelir üzerindeki etkisini bulmayı amaçlamıştır. Çalışmaya göre yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde, yolsuzluk sadece yatırımlar üzerinde değil, tüm ekonomik değişkenler üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir. Öte yandan, yolsuzluk düzeyinin düşük olduğu ülkelerde yatırımlar yolsuzluk düzeyinin oldukça küçük oranlarda etkilenmektedir ve bu sonuç elbette diğer ekonomik değişkenler için de geçerlidir.

Yolsuzluk ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisini araştıran çalışmalardan biri olan Zhao vd. (2003), beklenen doğrudan yabancı yatırım artışı, kamunun ülke ekonomisi içindeki büyüklüğü, ihracat artış oranı, enflasyon, yatırım sermayesinin maliyeti, kamunun şeffaflık düzeyi gibi değişkenleri kullanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, kullanılan diğer değişkenler gibi, yolsuzluk ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kamunun şeffaflık derecesi azaldıkça, ülkeye yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcıların bu isteklerinden vazgeçtikleri görülmektedir. Çünkü uluslararası düzeydeki yatırımcı firmalar rekabet ettikleri firmalar ile eşit şartlarda yatırım yapma olanaklarının bulunmadığı ülkeleri tercih etmemektedirler. Ülkelerin yabancı yatırımcıları çekmek için kamuda istihdam ettikleri memurların sayısını azaltması veya yatırım için gerekli olan bürokrasiyi azaltması gerekmektedir. Diğer yandan, toplumların yolsuzluğa bakışını etkileyen kültürel özellikleri de yabancı yatırımlar için belirleyici durumdadır. Yolsuzluğa tolerans göstermeyen bir kültür yapısına sahip ülkeler daha fazla yabancı yatırım çekmektedir. Yolsuzlukların toplam ve doğrudan yabancı yatırım üzerindeki negatif yönlü etkisi Mauro (1995), Brunetti vd. (1998) ve Aizenman ve Spiegel (2003) tarafından da elde edilmiştir

1.5.1.4.Yolsuzluğun Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri

Kamu malının özel çıkarlar için kullanılması olarak tanımlanan yolsuzluğun kamu harcamaları üzerinde etkili olabileceğini düşünmek çok doğaldır. Nitekim yapılan çalışmalar bu düşünceyi doğrulamaktadır. Örneğin Tanzi ve Davoodi (1997), yolsuzluğun kamu yatırımlarının kalitesi üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Çalışmaya göre yolsuzluk, altyapı yatırımlarının ve elektrik enerjisinin iletilmesi için kullanılan gereçlerin kalitesini düşürmektedir. Diğer yandan bu sonuçlar her ülke için geçerli değildir. Bir diğer çalışmada Gupta vd. (2001), yolsuzluk düzeyinin yükselmesi sonucu kamu hizmet kalitesinin düştüğünü ortaya koymaktadır. Buna göre, yolsuzluk arttıkça kamunun çocuk ölümleri, okulu terk eden öğrenci sayısı gibi değişkenleri azaltmak için yapacağı harcamalar azalmaktadır.

Yolsuzluk ve kamu harcamaları için kapsamlı bir çalışma yapan Arin vd. (2009), yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerin, bütçe konsolidasyonu sırasında neden

başarısız olduklarını araştırmıştır. 28 ülkenin verileri ile yapılan analizden elde edilen sonuçlar, yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ülkelerin, bütçenin konsolidasyonunda diğer ülkelere oranla daha başarısız olduğunu göstermektedir. Hükümet etkinliğinin arttığı durumda, ülke borçları ile yolsuzluk arasındaki ilişki anlamsız hale gelmektedir. Diğer bir deyişle, koalisyon hükümetleri tek partili hükümetlere oranla mali konsolidasyonda daha başarısız olmaktadır. Kamu harcamaları değişiminin analize eklenmesi durumunda, yolsuzluk düzeyi yüksek ülkeler, doğru harcama araçlarının ve harcama miktarlarının seçiminde, yolsuzluk düzeyi daha düşük olan ülkelere oranla, daha başarısızdır. Dolayısıyla, yozlaşmış ülkelerde kamu harcamalarının artışı durdurulursa, mali konsolidasyonun başarısı da artmış olacaktır. Ancak, toplam kamu harcamalarının artışına bakıldığında, yozlaşmış ülkelerdeki kamu harcamaları, yolsuzluk düzeyi düşük olan ülkelere göre daha fazla artış göstermektedir. Ayrıca, vergi gelirlerindeki değişme kamu harcamalarındaki değişmeyle birlikte modele dahil edilmesi durumunda, yolsuzluk düzeyi ile vergi gelirlerindeki değişme arasında her ülke için aynı yönde bir ilişki elde edilememiştir. Yolsuzluk düzeyinin düşük olduğu ülkelerde, vergi gelirlerindeki değişme daha az olurken, yozlaşmış ülkeler için yine farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Bu yöndeki öncü çalışmalardan bir diğeri olan Mauro (1998), yolsuzluğun kamu harcamaları üzerindeki etkisini belirlemek için 67 ülkenin harcama kalemlerini ele almıştır. Bu harcamalar eğitim harcaması, tüketim harcaması, savunma harcaması, kamunun transfer ödemeleri, sosyal sigorta ödemeleri ve yoksullara için yapılan refah ödemeleridir. Çalışmaya göre, ele alınan ülkelerde yolsuzluk kamunun yaptığı transfer ödemeleri, sosyal sigorta ödemeleri ve refah ödemeleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip değildir. Kamunun savunma ve tüketim harcamaları ise yolsuzluk düzeyinden etkilenmemektedir. Ele alınan ülkelerde yolsuzluktan en fazla etkilenen harcama eğitim harcamalarıdır. Buna göre kamunun okul yapma harcamaları, üniversitelere yapılan harcamalar gibi eğitim harcamaları ile yolsuzluk arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki varmıştır. Okul binalarına daha fazla ihtiyaç duyan nüfus artışı oranı yüksek ülkelerde, eğitime yapılan harcamaların yolsuzluktan olumsuz yönde etkilenme oranı artmaktadır. Nüfus artış oranının yüksek olduğu ülkelerin aynı zamanda yüksek yolsuzluk düzeyine sahip olması bu sonucu doğurmaktadır. Buna ilave olarak, yolsuzluk ve eğitim harcamaları ilişkisi açısından, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş

lkeler arasında fark vardır. Buna göre, yolsuzluğun eğitim harcamaları üzerindeki negatif yönlü etkinin değeri, 15 gelişmiş ülke için daha düşükken, gelişmekte olan 15 ülke için daha yüksek düzeydedir.

Fan vd. (2008), zelleştirme ile yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmada kamunun ekonomi içindeki payının yüksek olduğu ve yerinden yönetim ilkesinin benimsendiği ülkelerde yolsuzluk düzeyinin diğer ülkelere göre daha yüksek olacağı belirtilmiştir. Bu lkeler yapacakları özelleştirmeler ile yolsuzluğa zemin hazırlayan koşulların ortadan kalkmasını sağlayabilir. Çeşitli kategorideki 80 ülkenin dahil edildiği analiz sonuçlarına göre, mali özelleştirmeler, yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerde vergi toplayan kamu çalışanlarının yolsuzluğa bulaşmasını önlemektedir. Ayrıca kamu ekonomisinin küçülmesini ve kamu yönetiminin daha şeffaf hale getirilmesini sağlayan özelleştirmeler, yolsuzluğa bulaşmış bürokratların kamudan dışlanmasını kolaylaştırmaktadır.

1.5.1.5. Yolsuzluğun Dış Ticaret ve Uluslararası Yardımlar zerine Etkileri

Yolsuzluğun evre koşullarında değinildiği gibi, yolsuzluk, rant kollama olmadan var olamaz ve rant kollamanın varlığı ile de rekabet var olamaz. Rekabet ortamının bozulması ülkenin dış ticaretini etkiler niteliktedir. Beck (1991) ve Lambsdorff (1998) yolsuzluğun dış ticaret üzerindeki etkisini inceleyen ilk çalışmalar arasındadır ve bu çalışmalara göre yolsuzluk ülkelerin dış ticaret rekabetçiliğini negatif yönlü etkilemektedir.

Bu yönde çalışanlardan biri olan Torrez (2002), yolsuzluk ile ticari açıklık oranı ve uluslararası ticarite kısıtlama getiren düzenlemeler arasında negatif ilişkinin olduğunu belirtimiştir. Çalışmada bu değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için Frankel-Romer (1996) ekonomik büyüme modelini kullanılmıştır. 63 ülke verisinin kullanıldığı çalışmada, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler dışında, yolsuzluk ile ticari açıklık oranı arasında negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır. İlgili literatür ile örtüşen bu sonuca göre, *ceteris paribus*, ticari açıklık oranı yüksek olan ülkeler daha rekabetçi olacağı için yolsuzluk düzeyleri daha düşük olacaktır.

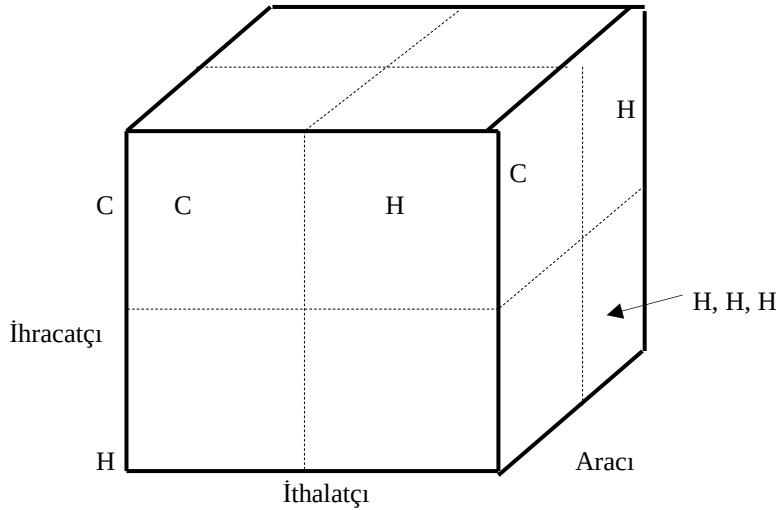
Yolsuzluk ile uluslararası ticaret ilişkisini ortaya koyan bir diğer yazar Treisman'dır. Treisman (2000), yolsuzluk düzeyinin, göreceli olarak ülkelerde hangi sebeple farklılık gösterdiğini araştırmıştır. 140'a yakın ülke verisini kullanarak oluşturduğu modelde, diğer değişkenlerin yanında ithalatı da GSYİH'nin oranı olarak dahil etmiştir. Çalışmada elde edilen ampirik bulgulara göre, bir ülkenin yolsuzluk düzeyi azalması, o ülkenin uluslararası ticarete açıklık derecesini arttırmaktadır. Ele alınan ülkelerde yolsuzluk algılama seviyesi birbirinden farklıdır ve uygulanan ekonomik politikaların yolsuzluktan etkilenme derecelerini farklılaştırmaktadır. Örneğin, yolsuzluk algılaması düşük ve göreceli olarak dış ticarete kapalı bir ülke olan Türkiye'de, 1994'te radikal bir dış ticaret serbestleştirilmesiyle ithalatta çok büyük bir artış yaşanmıştır. İthalatın yaklaşık yüzde elli artmasıyla bu ülkede yolsuzluk düzeyi bir puan aşağıya inmiştir. Yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ve göreceli olarak daha büyük ekonomiye sahip ülkelerde ise, dış ticarete değişim yaratarak aynı sonuca varmak olanaklı değildir.

Yolsuzluğun dış ticaret üzerindeki etkisi oyun teorisiyle de incelenmiştir. Wilson (2006), Mishra (2006)'nın oyun teorisi ile elde ettiği bulgularını, oluşturduğu bir şekil yardımıyla aktarmıştır. Şekil 1.14'te gösterilen oyun teorisinde Mishra, bir kaynağın rastgele seçilen üç kişi arasındaki bölüşümünü açıklamaya çalışmıştır. Bu üç kişiden biri "ihracatçı", biri "ithalatçı" ve biri de, ihracatçı ve ithalatçı arasındaki ticari ilişkinin kurulmasına yardım eden "aracı"dır. Bireylerin her biri ya dürüst ya da yozlaşmıştır. Yozlaşmış bireyler, sadece bir diğer yozlaşmış bireyle hileli iş yaparken, dürüst bireyler asla hileli iş yapmamaktadır.

Şekilde, C yozlaşmış bireyi ya da hileli işi gösterirken, H dürüst bireyi temsil etmektedir. Çok sayıdaki kişinin ticaret davranışları, üç kişiye indirgenerek anlatılmaktadır. Şekle göre, ihracatçı, ithalatçı ve aracının, yozlaşmış veya dürüst olma gibi özelliklere sahipken, bir araya gelebileceği yüzeyler gösterilmektedir. Yazara göre, bu üç kişinin dürüst olduğu tek bölge bulunmaktadır (H, H, H). Bu bölgede, her bir dürüst birey kaynağın üçte birini almaktadır çünkü hileli iş yapılmamaktadır. İki bireyin dürüst, diğer bireyin yozlaşmış olması durumunda ise, örneğin şeklin ön yüzeyi, yozlaşmış bireyin hileli iş yapma olanağı bulunmamaktadır. Çünkü hileli iş yapacağı yozlaşmış bir diğer yoktur. Bu durumda, yine her birey kaynağın üçte birini almaktadır.

Şekle göre, oluşabilecek olasılıklardan bir diğeri üç bireyden ikisinin yozlaşmış, üçüncüsünün ise dürüst olmasıdır. Bu durumda, yozlaşmış bireyler kendi aralarında hileli iş yapma olanağı bulacakları için kaynağı kendi aralarında paylaşmaktadırlar. Böylece, dürüst birey kaynaktan pay alamamıştır. Üç kişinin de yozlaşmış olması durumunda ise oyun teorisine rüşvetin eklendiği görülmektedir. Çünkü bireylerin üçü de yozlaşmıştır ve hileli iş yaparken diğer yozlaşmış bireyi dere dışı bırakmak için rüşvet vermek zorundadırlar. Rüşvet verme oranının sıfırdan büyük olduğunu ve “d” ile gösterildiğini kabul edersek, kaynak üç kişi arasında $(1-d)/3$ şeklinde dağılacaktır. Bu oran yozlaşmış bireyler için, dürüst bireyin olduğu her durumdan daha azdır. O halde, bir tane dürüst bireyin olması durumunda bile yolsuzluk düzeyinin azaldığı, dürüst bireyin olmadığı durumda ise yolsuzluğun arttığı sonucuna varılabilir. Çünkü dürüst davranışların yoğun olduğu toplum normları, tüm bireyler için daha iyidir. Yazara göre, oyun teorisi uluslararası düzeyde ticaret yapan firmalar için uygulandığında, yine aynı sonuçlar elde edilecektir.

Şekil 1.14: Üç Kişilik Bölüşüm Oyunu

Kaynak: Wilson, 2006:40

Uluslararası ticaret gibi, ülkelerin diğer ülkelere yaptığı yardımların da, yozlaşma düzeyinden etkilenip etkilenmediği araştırmacılar tarafından merak edilen konulardan biri olmuştur. Bunlardan biri olan Alesina ve Weder (2002), diğer

değişkenler kontrol edildiğinde, yozlaşmış hükümetlerin kabul ettiği yabancı yardımların, Yolsuzlukmuş hükümetlere göre nasıl değiştiğini araştırmıştır. Yabancı yatırımların yanlı ve yansız olarak ikiye ayrıldığı çalışmada, farklı zaman dilimleri için farklı sayıda ülke ele alınmıştır. Çalışmada, yolsuzluk düzeyi farklı olan OECD ülkelerinin verileri, farklı yolsuzluk ölçüm teknikleri kullanılarak analiz sonuçları elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, İskandinav ülkeleri ve Avustralya yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelere yardım yapmaktan kaçınmaktayken, ABD yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelere yardım yapma eğilimi yüksektir. Bir diğer çalışmada Sandholtz ve Gray (2003), 1990'ların sonuna doğru, IMF kredilerinin ülkelerin yolsuzluk düzeyinden pozitif yönlü etkilendiğini ortaya koymuştur. Buna göre, IMF yolsuzluk düzeyi ülkelere daha fazla yardım yaparak, hükümetlerin yolsuzluğa karşı mücadele gücünü arttırmayı hedeflemektedir. Çalışmaya göre, benzer durum Dünya Bankası kredileri için geçerli değildir.

1.5.1.6. Yolsuzluğun Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Bir ülkenin üretim gücü ve yatırım seviyesi ile direkt etkisi olan tasarruf, bireylerin tasarruf yeteneğine ve ekonomik olarak bu yönde teşvik edilmesine bağlıdır. Yolsuzluk, tasarruf için gerekli bu etkenleri olumsuz yönde etkilemektedir (Swaleheen, 2008). Pecorino (1992), rant kollamanı ekonomik etkilerini incelediği çalışmada, yolsuzluğun tasarruf üzerinde direkt negatif yönlü etkide bulunduğunu tespit etmiştir. Buna göre, rant kollama davranışının yaygınlaşması durumunda, yolsuzluk düzeyinin yükselmesi sonucu toplam tasarruf miktarı azalmaktadır. Hutchcroft (1997) ve Rose-Ackerman (1999)'ın çalışmalarına göre ise yolsuzluk sonucu elde edilen mal varlığı, yasal yollarla elde edilen mal varlığı gibi yasal koruma altında değildir. Bu nedenle, yolsuzluğun yüksek düzeyli olduğu ülkelerden sermaye çıkışlarının yüksek düzeyli olduğu görülmektedir. Böylece bu ülkelerin rekabet yapısı ve üretim gücü de zayıflamaktadır.

Bir diğer çalışmada You ve Khagram (2004)'a göre, yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımı bozulacağı için, bireylerin politik, bürokratik ve hukuksal yolsuzluğu kullanarak mal varlığı elde etme fırsatları artmaktadır. Bu fırsatları kullanan bireylerin rüşvet yoluyla elde ettiği mal varlıkları önemli ölçüde artmaktadır.

Dolayısıyla yüksek yolsuzluk, yasal olmayan tasarrufları arttırırken, yasal tasarrufları azaltmaktadır. Son olarak Dietz ve Neumayer (2007) ve Swaleheen (2008), yolsuzluğun azaltılması durumunda ülkelerin gerçek tasarruf düzeyleri yükseldiğini ve bu tasarrufların ekonomiye aktarılması sürecinin etkinleştiğini ortaya koymuştur.

1.5.1.7. Yolsuzluğun Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi

Kayıt dışı ekonomi, yolsuzluğun olduğu ortamda var olmayı başaran önemli bir ekonomik hastalıktır (Choi ve Thum, 1998). Kayıt dışı ile yolsuzluk arasındaki bu sıkı ilişkiyi ilk inceleyen çalışmalardan olan Tanzi ve Davoodi (1997) ve Johnson vd. (1998)'e göre, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi birbirini besleyen iki kavramdır. Johnson vd. (1998), kamunun ekonomik düzenlemeler ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, yolsuzluğun ekonominin yasal olarak işlemesini engelleyen bir kum gibi davrandığını belirtmiştir. 15 ülke verisinin kullanıldığı çalışmaya göre, yolsuzluğun arttığı ülkelerde, yapılan ekonomik düzenlemeler kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasına ve gelişmesine katkı yapmaktadır.

Friedman vd. (2000), 68 ülke verisi yardımıyla kayıt dışı ekonominin temel belirleyicilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmaya göre, yasal sistemin etkin bir şekilde işleyişini sağlayan ve kolaylaştıran kanunların uygulanmaması ve özellikle de ülkedeki yolsuzluk düzeyi, kayıt dışı ekonominin en önemli sebepleri arasındadır. Buna göre, yolsuzluğun yaygınlaşması ve zayıf kurumsal yapı, kayıt dışı ekonominin gelişmesine neden olmaktadır. Diğer yandan Johnson vd. (2000)'in Polonya, Slovakya ve Romanya'yı ele aldığı çalışmada, rüşvet alma biçimindeki yolsuzluk ile kayıt dışı ekonomi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu belirtilmektedir.

Bir diğer çalışmada Buehn ve Schneider (2012), 2000 ile 2005 yılları için 51 ülke verisi ele alınarak yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonominin birbirini tamamlayan iki değişkendir. Diğer yandan, yolsuzluk ile kayıt dışı ekonomi ilişkisinin net olmadığı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Dreher ve Schneider (2010), 98 ülke verisi yardımıyla yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ilişkisini araştırmıştır. Çalışmaya göre, yolsuzluğun kayıt dışı ekonomiyi beslediği yönündeki yargı her ülke için geçerli değildir.

1.5.1.8. Yolsuzluğun Diğer Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkileri

Yolsuzluğun, makroekonomik değişkenler üzerinde negatif yönlü etkili olan bir kavram olduğu, çalışmanın bu kısmına kadar literatür yardımıyla aktarılan bilgilerden anlaşılmaktadır. Enflasyon, yolsuzluktan etkilenen bir diğer makroekonomik değişkendir. Örneğin Al-Marhubi (2000)'ye göre, yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde, vergi toplamının çok maliyetli olması nedeniyle, devlet senyoraaja başvurmaktadır ve bu nedenle enflasyon yükselmektedir. Bunun yanında, yolsuzluğun yüksek olması firmaları kayıt dışı faaliyete yönlendirerek devletin vergi kaybını arttırmaktadır. Devlet bu nedenle yine enflasyon vergisine başvurmaktadır. Benzer sonuçlar Abed ve Davoodi (2000), Paldam (2002) ve Dreher ve Herzfeld (2005) tarafından da elde edilmiştir. Buna göre, yolsuzluk enflasyon düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır. Diğer yandan, Huang ve Wei (2003), gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun para politikası üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde enflasyon hedeflemesi ve kur çıpası uygulamasının etkin olarak çalışmadığını ortaya koymuştur. Depken ve Lafountain (2006) ise, ABD'de yolsuzluğun tahvil fiyatı üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, yolsuzluk nedeniyle eyaletlerin tahvil değerinin azaldığını ve bireylerin borçluluk oranının arttığını belirtmiştir.

Wei ve Wu (2002), yolsuzluğun sermaye akımları ve finansal krizler üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada, 73 ülkede yolsuzluğun finansal krizleri tetikleyebileceğini tespit etmiştir. Çalışmaya göre, yolsuzluk düzeyinin yükselmesi banka kredileri üzerindeki mali denetimin zayıflamasına neden olarak, verilen kredilerin kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Kredi kalitesinin düşmesi sonucu gelecekteki krizlerin ortaya çıkma olasılığı da artmaktadır. Bir diğer çalışmada ise Pagano (2002), 1997-98 uzak doğu krizinin krediler üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, yolsuzluk düzeyinin düşük olduğu ülkelerde krizlerin daha kısa sürdüğünü belirtmiştir.

Gupta vd. (2000), yolsuzluk ile savunma harcamaları ilişkisini analiz ettiği çalışmada, yolsuzluk düzeyinin yükseldiği ülkelerde savunma harcamalarının arttığını ortaya koymuştur. Welsch (2003) ise, yolsuzluğun doğal kaynak ve çevre kirliliği üzerindeki etkisini araştırmıştır. Buna göre, yolsuzluğun arttığı ülkelerde doğal kaynaklar çok daha fazla tahrip edilirken, çevre kirliliği bu tahribin de etkisiyle daha fazla artmaktadır.

Şekle göre, toplumun adil bir refah dağılımı gerçekleştirebilmesi için PP' boyunca hareket etmesi gerekmektedir. Toplum, P noktasında dengede iken, refah düzeyindeki değişim için dört farklı durum söz konusu olabilir. Birinci durum, toplumsal refah seviyesinin artırılması istenmesine rağmen (örneğin W_0 dan W_1 refah düzeyine geçme), yasal sistemin buna izin vermemesidir. İkinci durum ise, yasal sistem toplumun refah seviyesini arttırmasına olanak verirken, bürokratik engellerin ortaya çıkmasıdır. Bu iki durumun geçerli olduğu toplumlarda, yolsuzluk sayesinde yasal veya bürokratik engeller aşılarak, belirtilen gelir düzeylerinin refah seviyesi en yüksek seviyeye yani P' noktasına çıkarılabilir.

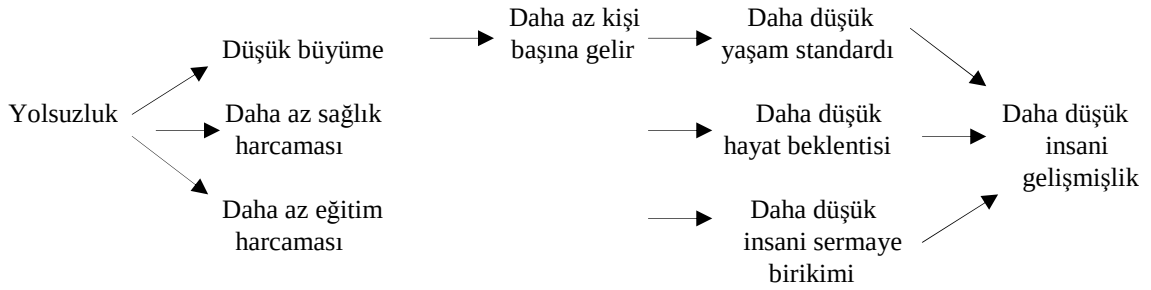
Toplumsal denge P noktasında iken, ortaya çıkabilecek üçüncü durum, toplumun refah seviyesinin arttırılmasını tercih etmiyor olmasıdır. Dördüncü durumda ise, toplumsal refah düzeyinin artması Pareto optimumunu bozacak biçimde gerçekleşmektedir. Bu noktalar şekilde F ve Q noktalarıyla gösterilmektedir. F noktasında, A gelir düzeyi gelir dağılımında ve fayda paylaşımında avantajlı iken, Q noktasında, B gelir düzeyi bu konuda avantajlı konuma geçmektedir. Toplamlar son iki durumdan birinde bulunuyor ise, Yolsuzluk toplumsal refahın azalmasına neden olacaktır. Çünkü refah düzeyinin arttırılması için yolsuzluğun kullanılması durumunda, toplum, refah seviyesinin yükseltilmesini önemsemediği için veya refah seviyesinin yükseltilmesi Pareto optimumunu bozacağı için, genel denge bozulmuş olacaktır. Böylece, toplumların içinde bulunacağı duruma göre, yolsuzluk refah düzeyini arttırıp azaltabilmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmında yolsuzluğun net sosyal maliyeti, yolsuzluğun direkt maliyeti, sosyal refahı ihlal edenin sosyal kaybı ve yoz davranışlar gibi değişkenlerin kullanılmasıyla bir maliyet fonksiyonu oluşturulmuştur. Buna göre, toplumu oluşturan bireylerin göstereceği davranışlar yolsuzluğun maliyetini etkileyecektir. Bireylerin daha çok yoz davranışları tercih etmesi yolsuzluk düzeyini arttırarak sosyal refahı azaltırken, bireylerin daha çok yoz olmayan davranışları tercih etmesi, yolsuzluk düzeyini azaltarak refahın artmasına katkı sağlayacaktır.

Bir diğer çalışmada Akçay (2006), insani gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazar bu iki değişkenin ilişkisini, Şekil 1.16'yı kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Şekle göre, yolsuzluk düzeyinin artması ile

ekonomik büyüme oranı düşecek, bunun yanında hükümetin eğitim ve sağlık harcamaları azalacaktır. Ekonomik büyümenin düşmesi ile, ülkenin kişi başına geliri azalarak, bireylerin yaşam standartlarının düşmesine neden olacaktır. Sağlık harcamalarının azalması ile insanların hayat beklenti düzeyleri düşecek, eğitim harcamalarının azalması ise, ülkede insani sermaye birikiminin azalmasına neden olacaktır. Sonuç olarak, ülkedeki insani gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyi düşmüş olacaktır.

Şekil 1.16: Yolsuzluk ve İnsani Gelişmişlik

Kaynak: Akçay, 2006:35

İnsani gelişmişlik ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemek için ekonometrik bir model oluşturan yazar, bu modelde ekonomik özgürlük, demokratik değişim, insani gelişim indeksi ve kentleşme gibi değişkenleri kullanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, modelde yer alan diğer değişkenlerin kontrol edilmesi durumunda, insani gelişim ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerde, insani gelişim düzeyi azalmaktadır.

Graeff ve Mehlkop (2003), çalışmalarında yolsuzluk ile nüfus artışı ve yüksek okula kayıtlı öğrenci sayıları arasında negatif yönlü bir korelasyon olduğunu belirtmiştir. Cinsiyetin, bireylerin rüşvet alıp verme ve yolsuzluktan etkilenme davranışları üzerindeki etkisini araştıran Alatas vd. (2009), kadınların yoz davranışlardan kötü yönde etkilendiklerini ve bu nedenle, yolsuzluğa karşı, erkeklere göre daha az toleranslı olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca, çalışmada ele alınan ülkeler olan Avustralya, Hindistan, Endonezya ve Singapur için, kadınların yolsuzluğa karşı erkeklere göre farklı ve değişik şiddette tepki verdikleri belirtilmiştir. Rant

kollama davranışı ve girişimcilik ilişkisini araştıran Avnimelech vd. (2011), yolsuzluğun girişimcilik üzerinde negatif yönlü etkili olduğunu belirtmiştir.

1.5.3. Yolsuzluğun Siyasal Etkileri

Yolsuzluğun, yukarıda belirtilen ekonomik değişkenlerin yanı sıra demokrasi, parti yapısı, seçmen davranışı ve basın özgürlüğü gibi siyasi değişkenlerle de ilişkili olduğu, ilgili literatürde ortaya konmuştur. Örneğin Tavares (2005), 119 ülke verisiyle yolsuzluk ve demokratikleşme ilişkisini araştırmıştır. Buna göre, ülkeler yolsuzluk oranını düşürdüğünde, demokratikleşme oranı anlamlı bir biçimde artmaktadır. Sandholtz ve Koetzle (2000) ise, demokrasi, demokratik yıl sayısı, Britanya sömürgesi olma ve Protestanlık gibi değişkenlerle yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, demokrasi ve demokratik yıl sayısı ile yolsuzluk düzeyi arasında ters yönlü bir korelasyon olduğu belirtilmiştir. Çalışmada yer alan Protestanlık değişkeni, diğer değişkenlere oranla, yolsuzluk algılama düzeyi ile korelasyon ilişkisi en yüksek olan değişkendir. Britanya sömürgesi olma ile yolsuzluk arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Benzer yönde bulgular You ve Khagram (2005) ve Alesina ve Weder (2002) tarafından da elde edilmiştir.

Pani (2011), yolsuzluğun demokrasilerde siyasi kararları nasıl etkilediğini incelemiştir. Buna göre, yoz politikacılar medyan seçmenin kararlarını etkileyerek, kamu malı tercihlerini değiştirmekte ve bu tercihlerde bulunmayan diğer seçmenleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bunun sonucunda da, seçmenler demokratik bir ortamda yolsuzluğa oy vermiş olmaktadır. Bir diğer çalışmada Canache ve Allison (2005), Latin Amerika ülkelerinde politik yolsuzluğu algılama ile politik sistemi ve seçim kazanmış hükümeti destekleme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre, politik yolsuzluğun arttığını düşünen bireyler, politik sisteme olan güvenlerini kaybederek, oy verme davranışlarını değiştirmektedir. Hükümetin seçmenlerden aldığı destek yine politik yolsuzluk algısının artması nedeniyle azalmakta, hükümetin icraatları sorgulanır hale gelmektedir.

Della Porta (2004), başta İtalya ve Japonya olmak üzere, ülkelerdeki yolsuzluk ve politik parti ilişkisini araştırmıştır. Çalışmaya göre, siyasi yolsuzluk arttığında,

partiler rüşvetin yaygınlaşmasını talep eden seçmenlere yönelmektedir. Bunun yanında, politik yolsuzluk parti içinde gizli bir hiyerarşinin doğmasına, partilerin merkez seçmenden uzaklaşmasına, parti üyelerinin arasında suç ortaklığının oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca seçim aday listesinin oluşturulmasını kolaylaştırmakta ve parti üyeliğini azaltmaktadır. Krause and Mendez (2009)'e göre, siyasi yolsuzluğun arttığı ülkelerde, seçmen yoz hükümetleri cezalandırmaktadır. Yapılan analize göre, demokrasisi gelişmemiş ülkelerde seçmenle yolsuzluğunda etkisiyle doğru kararlarda birleşemediği için, demokrasisi gelişmiş ülkelere göre yolsuzluktan daha fazla yararlanmaktadır. Ahrend (2002) ise, yolsuzluğun basın özgürlüğü üstündeki etkisi araştırdığı çalışmada, yolsuzluğun arttığı ülkelerde basının daha fazla kısıtlandığını ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM
REFAH İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. REFAH KAVRAMI

Adam Smith'ten başlayarak, iktisat bilimciler bireyin ve toplum refahının arttırılması amacıyla elde bulunan kıt kaynakların nasıl kullanılması gerektiğine kafa yormuştur. Fakat refahın tanımı konusunda iktisatçıların ortak bir tavır takındığını söylemek oldukça güçtür. Diğer yandan yapılan tüm refah tanımlarının ortak noktası hak, eşitlik, adalet ve ihtiyaç kavramlarına atıf yapmasıdır (Hamlin, 2008: 109). Refahın en yalın anlamı, bireyin ve toplumun yaşam kalitesinde görülen iyiye gidiştir (Dasgupta, 1990: 1). Türk Dil Kurumu'na göre "bolluk, varlık ve rahatlık içinde yasama, gönenç" anlamını taşıyan refah (*welfare*) kelimesi, tek başına kullanıldığında bireyin gelir ve fayda düzeyi olarak bir önceki durumundan daha iyi olması anlamına gelmektedir (Bryson, 1992: 30). Bir diğer tanıma göre, *welfare* veya *well-being* yani refah, bireyin hayatının bir diğer bireye göre ne kadar iyi olduğudur (Hausman ve McPherson, 2009:2). Easterlin (2001:465)'e göre *well-being* (eselik), *satisfaction* (memnuniyet), *happiness* (mutluluk) gibi kelimeler ise refahı ifade etmek için kullanılabilecek birbirinin ikamesi olan kavramlardır.

Refah kavramı için kullanılan bir diğer kelime *prosperity*'dir (Haberler, 1941; Sen, 1984; Lucas, 2003; Prescott, 2002; Olson, 2000; Leschke, 2000; Cojanu, 2006; Neumayer, 1999; Faria ve Montesinos, 2009). Haberler (1941: 259)'e göre *prosperity*, bir ülkede üretilen ve tüketilen reel gelirin yanı sıra istihdam düzeyinin yüksek veya yükselme eğiliminde olduğu, istihdam edilmeyen işgücü ve atıl durumdaki kaynakların çok az veya bu düzeye yakın olduğu bir durumu ifade etmektedir. Jackson (2009: 37)'e göre *prosperity well-being* ve *happiness* kelimelerini de içeren, çevreyi en az kirletecek kaynak kullanımının olduğu ve sosyal tercih olanakları geniş olan yüksek refah düzeyine sahip bireyleri ifade etmektedir. Bir başka tanımda Sen (1984) *prosperity* kelimesini zenginlik, faydacılık ve gelişme potansiyelinin karışımı olarak ifade etmiştir. Prescott (2002: 7)'e göre ise, depresyon ekonomik büyüme potansiyelinin altındaki bir büyüme oranı iken, *prosperity* bu ekonomik büyüme potansiyelinin farkında olunmasıdır.

Yapılan bu tanımlamaların yanı sıra, bazı sosyal bilimcilere göre (Brock 1993; Diener ve Suh 1997; Johansson 2002; Sirgy vd. 2006) bireyin toplam refahı, yani yaşamsal kalitesi, çok yönlülük arz ettiği için, refah kavramı *ekonomik*, *sosyal* ve

sübjektif göstergeler olmak üzere ancak üç teorik metotla incelenebilir. Yaşamsal kalitenin sadece belirli bir kısmını ifade eden ekonomik metoda göre, refah (*welfare*) aslında faydasal bir kavramdır ve *well-being* kavramından daha geniş bir anlamdadır (Sen 1979, 1982, 1992; Erikson 1993; Dasgupta ve Weale 1992; Dasgupta 1993). Belirli bir yılda bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin kişi başına ölçüsünü veren *well-being*, iktisatçılar için refah (*welfare*) kelimesinin ikamesidir (Kula vd., 2008: 174). Refahı parasal bir ölçü olarak ele alan ekonomik metot, esas itibarıyla geleneksel faydacı görüşü yansıtmaktadır. Geleneksel faydacı görüşü sahip olan Bentham, Edgeworth, Marshall ve Pigou gibi iktisatçılara göre faydacılık, bireyin arzu, mutluluk ve zevklerinin tatmin edilmesini sağlamaktır (Grasso ve Canova, 2008: 2). Refahı ekonomik sınırlar içerisinde ele alan Pigou (1962)'ya göre, ekonomik refah genel refahın bir parçasıdır ve parayla ölçülebilen değerleri ifade etmektedir. Kişinin refahı, isteklerinin gerçekleşme derecesine bağlı olan doyumlardan ibarettir. Bu doyumlara ulaşmak için parayı kullanan birey, sahip olduğu ekonomik refahı arttırmaya çalışır. Diğer yandan ekonomik refah, refahın sadece bir kısmıdır.

Ekonomik refah tanım olarak, bireyin sahip olduğu parasal güçle fayda düzeyini maksimize etme çabasını ifade etmektedir. Bu yüzden, insanlar arasında çeşitli nedenler ve şartlar dolayısıyla ortaya çıkan refah farklılıklarını ifade etmekten uzaktır. Çünkü gelir insana belirli bir yaşam standardı sağlamada güçlü bir değişken olsa da eğitim, sağlık, yaşam süresi, güvenlik, çevre şartları ve sosyal bağlar gibi insan hayatının önemli boyutlarını kapsamamaktadır (Grasso ve Canova, 2008: 2). Sosyal değerleri ve yaşam kalitesinin artırılması için oluşturulan politikaların sonuçlarını kapsayan sosyal metot ekonomik metodun bu eksikliğini gidermektedir (Diener ve Suh 1997: 189). Sosyal metodun iki önemli amacı bulunmaktadır. Bunlar sosyal değişimi ve toplam refah düzeyindeki değişimi izlemektir. Bu amaçla ekonomik kaynaklar ve tüketim, istihdam ve çalışma koşulları, eğitim ve okullaşma, aile ve sosyal ilişkiler, politik kaynaklar ve katılımcılık, mal varlığı haklarının ve insan hayatının korunması, sağlık sistemi, kültürel gelişim gibi sosyal göstergeleri ele almaktadır (Erikson 1993; Johansson, 2002). Böylece bireyin ve toplumun yaşam şartlarını ifade eden refah ölçülmüş olmaktadır.

Üçüncü metot olan sübjektif metot, bireyin yaşamsal doyumu, memnuniyeti ve başarılığını ifade eden göstergelerden oluşmaktadır. Bu göstergeler bireyin yaşamsal kalitesi hakkında güvenilir bilgiler veren, bireyin yaşamında etkili olan özel alanları ifade eden verilerdir (Veenhoven, 1996). Her ne kadar bu veriler, bireylerin doğru bildikleri yaşamsal bilgilere göre cevaplayacakları soruları içeriyor ve ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösteriyor olsa da, ekonomik ve sosyal metot kadar bilimsel olan göstergelerdir (Noll, 2004: 159). Coğrafi, geleneksel ve tarihsel kökenleri olan sübjektif metot yaşam memnuniyeti, hoş duyulanım ve hoş olmayan duyulanım değişkenlerini içermektedir. Yaşam memnuniyeti bireyin yaşadığı hayata ilişkin bilişsel doyumunu ifade eder ve bireyin hoş duyulanım ve hoş olmayan duyulanımlarına kaynaklık eder. Bu göstergelerin ölçümü bireylere bu yönde sorulan sorulara verilen cevaplar sayesinde yapılmaktadır (Diener ve Suh 1997: 200). Bu sayede ekonomik ve sosyal metodun ölçemediği refah ölçülebilmektedir.

2.2. REFAHIN YAPISI

Ekonomistler refahın yapısının bireysel refah, sosyal refah ve bireysel ve sosyal refah arasındaki ilişki olmak üzere üçe ayrıldığını ifade etmektedir (Hamlin, 2008: 110). Bireysel refah birey tercihlerinin tatminini, sosyal refah ise tüm birey tercihlerinin en iyi şekilde tatmin edildiği bir toplumu gerektirmektedir. Buna Sen (1979) *refah devletçiliği* demektedir. Buna göre bireysel refah ile sosyal refah birbiriyle çok yakın ilişkide olan iki önemli kavramdır. Bu nedenle, refahın yapısını anlatmak için çalışmanın bu kısmında, sırasıyla bireysel refah, sosyal refah ve bireysel ve sosyal refah arasındaki ilişkiye yer verilmektedir.

2.2.1. Bireysel Refah

Ekonomide bireysel refah, farklı karar durumlarının karşılaştırılması ve bu karşılaştırmalardan mantıklı bir sonuca ulaşılması için iktisatçıların rehberi durumundadır (Chambers ve Hayashi, 2008). Refah ekonomisinde yapılan normatif değerlendirmeler de, bireysel refah kavramına dayanmaktadır. Klasik iktisattan başlayarak iktisat bilimciler bireysel refahı ve refah çıktılarının ölçümü için dışsal bir

değişken olarak faydayı kullanmaktadırlar. Faydasını maksimum yapmak isteyen bireyin bu amaçla yaptığı tercihlerinin tatmin edilmesi olarak tanımlanan bireysel refah, bu konuda önemli çalışmaları bulunan Sen (1981; 1982; 1985; 1991; 1992; 2002; 2006) ve Brome (1972; 1991) gibi iktisatçılar tarafından da fayda ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre bireysel refah veya fayda, bireyin gerçek arzu ve isteklerini tatmin ederek elde ettiği hazların toplamıdır.

Tatminlerin toplamı olan refah, kelime anlamı olarak “iyi” kelimesi ile aynı anlamda iken, birey tercihlerinin tatmini teorisi, temel olarak ihtiyaçların tatmini ve özgürlük ile yakından ilişkilidir. Diğer yandan bireysel refah ile birey için “iyi” olanı aynı anlamda kullanan iktisatçılar, birey için iyi olan şeylerin neler olduğunu bilmenin imkânsız olduğunu belirtmektedir (Dworkin, 1972). Çünkü birey tercihlerinin tatmini, sadece iyi olan şeylerle değil, iyi olan şeyin ve bu iyi olan şeyi isteyen bireyin bir başka birey tarafından nasıl algılandığı ile de ilgilidir. Yani bu, bilgiye dayalı paternalist (ideal kabul edilen kişilerin verilen kararları yönetmesi) bir yaklaşımı ifade etmektedir. Örneğin A bireyinin düşüncelerini ve karakterini tam olarak bilemesek bile tanıdığımız kadarıyla A bireyinin erdemli bir insan olduğunu ve x’in A bireyi için iyi olduğunu biliriz. Bu tür bir bilgi içeren ve paternalist olan bu bireysel fayda yaklaşımı *bilinçli tercih teorisi* olarak adlandırılmaktadır. Bilinçli tercih teorisi, ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçlarını tatmin etmek isteyen bireyin özgürce davranmasına (özerkliğine) dayalıdır (Brandt, 1982; Schwartz, 1982; Griffin, 1986).

Paternalist bilinçli tercih teorisine göre, bireyin yanlış bir bilgiye dayanan tercihi göz ardı edilebilmektedir. Oysa bireyin herhangi bir tercihi, bilinçli bir tercih olsa da, yanlış bir tercih olabilir. Örneğin A bireyi beyaz ekmeği sağlıklı olduğunu zannederek, daha sağlıklı olan kahverengi ekmeğe tercih edebilir. Bu bilinçli, bilgiye dayalı ve mutlu eden bir tercihtir. Ancak yanlış bir bilgi tarafından yönlendirilmiştir ve A bireyi için iyi değildir. Dolayısıyla paternalist bilinçli tercih teorisi daima iyi olanı vermeyebilir (Hamlin, 2008: 115). Bu durumda bireyin bilinçli tercihlerini, bireyin gerçek tercihleri belirlerse yanlış bilgiye dayanan bir tercih elenebilmektedir. Ya da bireyin bilinçli tercihlerinden bir kısmının bireyin gerçek ihtiyaçları ile ilişkili olması gerekmektedir. Bu antipaternalist bir yaklaşımdır. Buna göre tercihler ve ihtiyaçlar birbirinden kategorik olarak farklıdır (Braybrooke, 1987). İhtiyaçlar arzuların bir alt

değildir ve arzular kadar güçlü, yaygın ve merkezi olma özelliği yoktur (Griffin, 1986: 41; Wiggins, 1985). Buna göre gerçek tercihler, bilgiyle desteklenmiş ve arzulardan önce gelmeyen bilinçli kararlardır.

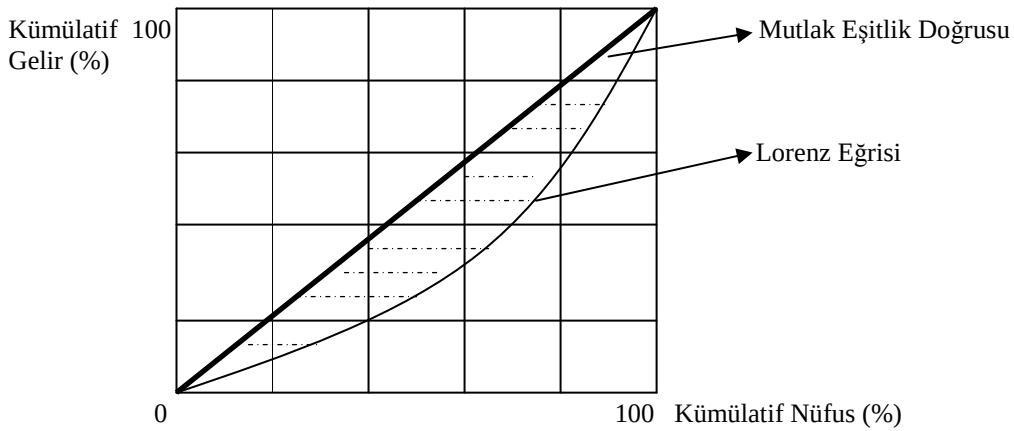
Yanlış bir bilgiye dayanan tercih gibi, bireysel refah ile özgürlük veya özerklik arasındaki ilişki de bazı sorunlara yol açabilmektedir. Özgürlük negatif ve pozitif özgürlük diye ikiye ayrıldığında, negatif özgürlük, herhangi baskı hissetmeden bireyin yaptığı bir tercih veya eylemin, onun davranış özgürlüğünün bir göstergesi olduğu durumdur. Negatif özgürlük tercih özgürlüğünün değerini göstermektedir. Bu bakış açısı, gerçekte yapılan tercihler ne olursa olsun, birey için iyi olan tercih yelpazesinin genişlemesini sağlar (Dworkin, 1981). Diğer bir özgürlük türü olan pozitif özgürlük ise, negatif özgürlüğün tersine, bireyin yetenekleri üzerinde durmaktadır. Bireyin yetenekleri, bireyin karşısına çıkan fırsatları ve elindeki kaynakları kendi faydası için kullanmasına yardım eden veya engel olan özelliklerini ifade etmektedir. Bu bakış açısına göre, bireyin yapacağı tercihler ile fayda düzeyini arttırması, kendi yeteneklerini bu yönde ne kadar kullanabildiğine bağlıdır (Sen, 1985a, 1985b, 2002, 2006; Pogge, 2002, Qizilbash, 2006). Sonuç olarak, ihtiyaçları tatmin edebilecek bir x 'in **A** bireyi için iyi olduğu öne sürüldüğünde, **A** bireyinin tercihlerini tam bilgilenmiş olarak belirlemesi özgürlük, adalet, eşitlik diye adlandırılan her bir durum eşit derecede karşılanmış olmasını sağlamaktadır (Hamlin, 2008: 117). Tam bilgilenmiş olarak tercihlerini belirleyen birey, kendisi için iyi olan şeyleri de en doğru şekilde tanımlamış olmaktadır.

2.2.1.1. Gelir Dağılımı

Piyasa mekanizması bazı bireylerin diğer bireylere göre daha az gelir elde etmesine neden olabilir. Bunun sonucu olarak bireyler arasında gelir farklılıkları oluşarak, bazı bireylerin refah düzeyi diğer bireylerden daha düşük düzeyde kalabilir. Devlet bu yüzden geliri bireyler arasında dağıtarak bireysel refah düzeyinin düzelmesine önem vermektedir (Stiglitz, 1994). Yoksul bireylere ve ailelere yapılan yardımlar, gıda kuponu uygulaması, muhtaç olanlara yapılan sağlık harcamaları bu amaca yöneliktir. Devletin bu tip yardım ve harcamalarla toplumda var olan gelir dağılımı dengesizliğini ne ölçüde giderdiğini gösteren katsayı ve indeksler bulunmaktadır. Pareto katsayısı, Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ve Atkinson indeksi

bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan Lorenz eğrisi yaklaşımı ve Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanan Gini katsayısı en fazla kullanılan gelir dağılımı yaklaşımıdır (Eren, 2011: 94). Lorenz eğrisi yaklaşımında ülke nüfusu en düşükten en yükseğe doğru beş tane %20'lik nüfus dilimine ayrılmaktadır. Aynı şekilde en düşükten en yükseğe beş adet gelir grubu belirlenmektedir. Böylece bu nüfus dilimlerinin gelirden aldığı payın hesaplanması mümkün olmaktadır (Barr, 2004:140-141). Şekil 2.1 Lorenz eğrisini göstermektedir. Lorenz eğrisi yaklaşımına göre, ülkedeki beş nüfus diliminden her biri eşit gelir yüzdelere sahipse gelir dağılımı bir köşegen durumundadır. Bu köşegene Şekil 2.1'de de görüldüğü gibi mutlak eşitlik doğrusu denmektedir. Eğer gelirler nüfus dilimleri arasında eşit bir şekilde dağılmış bir durumda ise Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışmaktadır. Buna göre, Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça ülkedeki gelir dağılımı düzelirken, mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça ülkedeki gelir dağılımı bozulmaktadır (Eren, 2011: 95).

Şekil 2.1: Lorenz Eğrisi

Kaynak: Barr, 2004:141

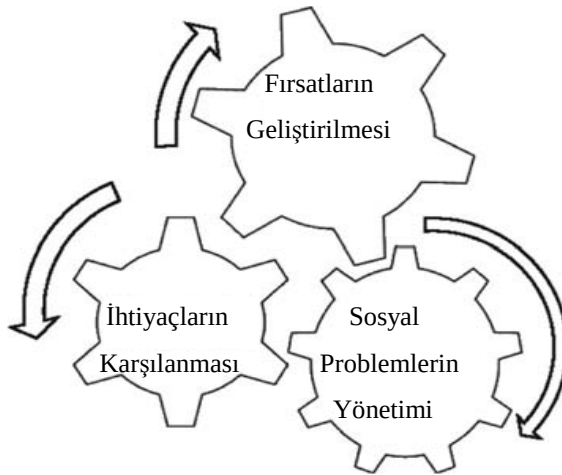
Gini katsayısı Lorenz eğrisinden Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Gini katsayısı, Şekil 2.1'de taralı olarak gösterilen Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına oranıdır. Bu katsayı 0 ile 1 arasındadır. Gini katsayısı 0'a yaklaşırsa gelir dağılımı düzelmekte, katsayı 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı bozulmaktadır. Çünkü Lorenz eğrisi mutlak eşitlik

doğrusuna yaklaştıkça gelir dağılımı düzelirken, diğer yandan da taralı alan küçülecektir. Böylece, taralı alanın mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranı düşecektir. Böylece Gini katsayısının değeri düşmüş ve gelir dağılımı düzelmiş olacaktır.

2.2.2. Sosyal Refah

Sosyal refah, ortaya çıkan sosyal problemlerin iyi bir şekilde yönetildiği, insan ihtiyaçlarının karşılandığı ve sosyal fırsatların maksimize edildiği bir devlet yapısını ifade eder (Midgley, 1997: 4). Buna göre sosyal refah üç durumun tatmin edilmesine bağlıdır. Bunlar ihtiyaçların karşılanması, sosyal problemlerin yönetimi ve fırsatların geliştirilmesidir. Sosyal refahın elementleri denilen bu değişkenler Şekil 2.2’de gösterilmektedir. Şekle göre, sosyal refah elementleri birbiri ile sıkı ilişki içindedir. Bu değişkenlerden herhangi biri olmadığında sosyal refah dengesi bozulmuş olacaktır. Midgley (1995), bu değişkenlerin toplum veya devlet tarafından tatmin edilmesi durumunda, sosyal refah tatmin düzeyinin yükseleceğini ifade etmektedir.

Şekil 2.2: Sosyal Refahın Elementleri

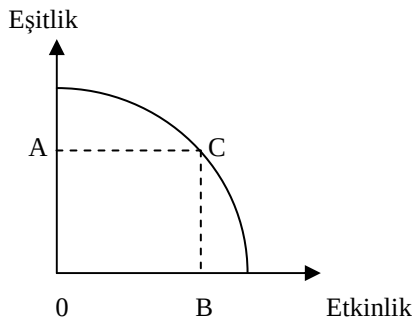

Kaynak: Adivar vd., 2010:291

Sosyal refah, bireylerin refah toplamından hareketle elde edilen ve kapsamı bireysel refah tarafından belirlenen bir olgudur. Örneğin sosyal refahın artması için toplumu oluşturan her bir bireyin durumu iyileşmeli veya refah her bir bireye eşit dağılmalıdır. Diğer yandan, bireysel refahtan sosyal refaha geçebilmek için değer yargılarına ihtiyaç vardır (Mishan, 1969). Bu değer yargıları sübjektif olduğundan, toplumdan topluma değişebilmekte ve bu nedenle sosyal refahın kapsamını tanımlamak zorlaşmaktadır.

Pigou (1920)'nın çalışmasına dayanan ve yaygın bir kullanım olarak Stiglitz (1994), sosyal refahın kapsamını gelir dağılımında eşitlik ve kaynak kullanımında etkinlik olarak belirlemiştir. Böylece sosyal refahın kapsamı eşitlik ve etkinlikten oluşmaktadır. Bu iki değişken arasındaki ilişki Şekil 2.3'de gösterilmektedir. Şekle göre gelir dağılımında eşitlik ile kaynak kullanımında etkinlik arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Etkinliğin arttırılabilmesi için eşitlikten veya eşitliğin arttırılabilmesi için etkinlikten belli bir oranda vazgeçilmelidir. Bunun nedeni karma bir ekonomide devletin, kamu harcaması ve vergileri kullanarak ekonomiye müdahale etmesidir. Örneğin gelir dağılımını düzeltmek için, devletin transfer harcamalarını kullanması kaynak etkinliğini bozabilmektedir. Dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesi sırasında, gelir dağılımı ve kaynak etkinliği arasında bir tercih yapması gerekir. Bu tercih, toplumların değer yargılarına ve içinde bulundukları ekonomik yapıya bağlıdır.

Şekil 2.3: Eşitlik ve Etkinlik İlişkisi

Kaynak: Stiglitz, 1994:112

2.2.2.1. Sosyal Refah Yaklaşımları

Toplumun sahip olduğu değer yargıları sosyal refahın değerlendirilmesinde de önemli rol oynamaktadır. Sosyal refahı değer yargılarına göre ele alan ve refah ekonomisi teorisinin temeli olan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar Faydacı Ahlak Yaklaşımı ve Rawls Yaklaşımı'dır. Bu yaklaşımlar aşağıda sırasıyla yer almaktadır.

2.2.2.1.1. Faydacı Ahlak Yaklaşımı

Temelleri Jeremy Bentham tarafından atılan Faydacı Ahlak Yaklaşımı, birey için fayda sağlayan “iyi” şeylerle ilgilenmektedir. Bu yaklaşım *faydacılık* esasına dayanır ve bireylerin elde ettiği faydaların toplamı toplumun sosyal refahını gösterir. Bu toplamı gösteren fonksiyona *Benthamite* veya *Pigoucu sosyal refah fonksiyonu* denmektedir. Faydanın ölçülebilir, birey faydalarının karşılaştırılabilir ve bireysel faydaların toplanabilir olduğunu varsayan Bentham'a göre, ekonomide etkinlik daha önemlidir. Çünkü etkinlik toplum için toplam faydanın artması demektir. Hazcılığın (Hedonizm) devamı olan Faydacı Ahlak Yaklaşımı'na göre, etkin bir şekilde üretilen mallar, toplumu oluşturan her bir bireye eşit bir şekilde dağıtılsa, toplum refahı maksimize edilmiş olmaktadır (Barr, 2004). *Paretocu sosyal refah fonksiyonu*'nun (bir bireyin refahını azaltmaksızın, diğer bir bireyin refahının artması) özel bir türünü ifade eden bu kardinal faydacı yaklaşım, faydanın ölçülemeyeceğini savunan ordinal faydacı iktisatçılarca eleştirilmektedir.

2.2.2.1.2. Rawls Yaklaşımı

Sosyal refahı değer yargılarına göre değerlendiren diğer bir yaklaşım olan Rawls Yaklaşımı ordinal faydayı savunur ve John Rawls tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, refah düzeyleri eşit olmayan bireylerin, refah düzeyleri karşılaştırılarak göreceli bir değerlendirme yapılmaktadır. Buna göre sosyal refah, görece olarak refahı en düşük olan bireyin refahının yükseltilmesi esasına dayanmaktadır. Çünkü refahı yüksek bireylerin refahındaki artış sosyal refahın artmasına neden olmamaktadır. Bu nedenle, yüksek refaha sahip bireylerden düşük refaha sahip bireylere gelir transferi yapılması durumunda, refah düzeyi en düşük olan bireyin refahı ve dolayısıyla

toplumun sosyal refahı arttırılmış olmaktadır (Barr, 2004). O halde, etkinlik amacını da göz ardı etmeyen Rawls Yaklaşımı'nda, eşitlik amacı biraz daha ön plana çıkmaktadır.

2.2.3. Bireysel ve Sosyal Refah İlişkisi

Refah ekonomisinde sosyal refah kavramı, bireysel refaha dayanmaktadır. Refah ekonomisine göre sosyal refah, bireysel refahın artan bir fonksiyonudur. Toplumu oluşturan tüm bireylerin birbirine eşit refah düzeyini gösteren sosyal refah, her bir bireyin refahından simetrik bir şekilde etkilenmektedir. Buna göre, sosyal refah bireysel refahtan pozitif bir şekilde etkilenmesini sağlayan değer yargıları içeren bir kavramdır (Kaplrow ve Shavell, 2000: 20). Bu kavram farklı bireylerin refahlarını toplayarak tek bir refah ölçüsüne dönüştürmektedir.

Farklı bireylerin refahlarını toplamak için farklı metotlar kullanılabilir. Örneğin, daha önce değinildiği gibi, Faydacı Ahlak Yaklaşımı'nda, sosyal refah birey refahlarının toplamından oluşmakta iken, Rawls Yaklaşımı'nda refahı en kötü düzeyde olan birey temel alınmaktadır. Böylece, sosyal refah bireylerin refah toplamalarını göstermenin yanı sıra, bireyler arası fayda karşılaştırması yapılmasına da olanak sağlamaktadır (Harsanyi, 1955; Foster ve Sen, 1973; Hare, 1981). Bireyler arası fayda karşılaştırmasının sonucunda, hangi bireyin refah düzeyi olarak daha iyi veya daha kötü durumda olduğunu, hangi bireyin bir diğer bireyin refah kaybından dolayı refah düzeyini yükselttiğini tespit etmek mümkündür. Bunun yanında, gelir dağılımı ile ilgili alınan kararların bireylerin refah düzeylerine nasıl etki ettiği de incelenebilmektedir.

Refah ekonomisinde olduğu gibi, yeni refah ekonomisine önemli katkılar yapan Sen (1979) gibi iktisatçılar da, tercihlerin tatmin teorisi olan bireysel refahtan hareketle sosyal refahı incelemektedir. Bu yaklaşıma göre, sosyal devletin “iyilik” adı verilen etiksel değerini gösteren sosyal refah, sadece bireysel refaha dayanmaktadır. Diğer bir deyişle toplum için iyi olanı bireysel refah belirlemektedir. Diğer yandan bireysel refahtan sosyal refaha ulaşmak istenildiğinde, toplum nüfusunun iyi tanımlanması gerekmektedir. Çünkü uygulanacak bazı politikalar için toplum nüfusu büyük önem taşımaktadır. Örneğin çevre politikası, güvenlik politikası ve sağlık politikası için doğum kontrolü gibi düzenlemeler buna örnek verilebilir. Bununla

birlikte, bireysel refahtan hareketle sosyal refaha ulaşmak istenildiğinde toplumu oluşturacak gelecek nesillerin de dikkate alınması gerekmektedir (Parfit, 1984; Broome, 1988, 1991; Dasgupta, 1988). Çünkü bugünkü bireylerin refahlarının toplamı olan sosyal refah, gelecek nesillerin refah toplamı ile de karşılaştırılabilir.

2.3. REFAH EKONOMİSİ

Refah ekonomisi bireylerin ve toplumun en yüksek refah düzeyine erişmesini sağlayacak bir ekonomik sistemi oluşturmayı amaçlayan normatif bir yaklaşımdır. Bir başka deyişle, refah ekonomisi bireylerin ve toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi için alınması gereken önlemlerin neler olduğunu araştırmaktadır. Bu yaklaşımın temelleri Myint (1948)'e göre Adam Smith'in 1776 yılında yayınladığı *Milletlerin Zenginliği* adlı çalışmasıdır. Smith kitabında refah artışını üretimdeki artışa bağlarken, sosyal refah kısmında da değinildiği gibi, faydacı görüşü savunan ve refah ekonomisine önemli katkılar yapan Jeremy Bentham'a göre refah, bireylerin elde ettiği faydaların toplamına eşittir.

Refah ekonomisi terimini ilk kez kullanan Pigou (1951)'e göre, refah ekonomisi bir ülkenin veya dünyanın ekonomik refahını yükseltebilecek değişkenlerin araştırılması ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla refah ekonomisi birey refahıyla değil toplum refahının en yükseğe çıkarılmasını hedeflemektedir. Çünkü bir ekonomide sağlanmış olan herhangi bir genel denge, bireylerin ve dolayısıyla toplumun refahını maksimum yapmamış olabilir veya genel dengenin sağlandığı bir durumda, bir grup diğer bir grubun faydasını sömürüyor olabilir. O halde, toplum için kurulacak en iyi genel dengenin gerektirdiği şartları araştırmak, refah ekonomisinin kapsamına girmektedir.

Refah ekonomisinin temeli, neoklasik iktisatçılarca yapılan üç çalışmaya dayanmaktadır. Alfred Marshall (1920), tüketici refahının parayla ölçülebilen tüketici rantına eşit olduğunu belirtmiştir. Kardinal fayda görüşüne sahip Vilfredo Pareto (1971), refah ekonomisine temeli sayılan ve refah ekonomisinin gerçek bir teorisi olan Pareto Optimumu'nu geliştirmiştir. Arthur C. Pigou (1920) ise, sosyal refahın etkinlik ve eşitlik ilkelerini kapsayan bir kavram olduğunu ortaya koymuştur. Bu üç çalışmaya

dayanan refah ekonomisi 20. yüzyılda hızlı bir gelişme göstermiştir. Nicholas Kaldor ve John Hicks'in telafi kriterini, farklı optimalite sıralamasını gösteren Tibor Scitovsky, Ian M. D. Little ve Paul A. Samuelson kriterleri takip etmiştir. Abram Bergson'un sosyal refah fonksiyonu ve Kenneth Arrow'un imkansızlık teorisi refah ekonomisine katkı yapmıştır. Ardından Richard G. Lipsey ve Kevin Lancaster tarafından geliştirilen ikinci en iyi teorisi, Pareto optimumun olmadığı bir durumda optimum bir dengenin bulunabilmesini sağlamıştır. Bu teorilere, refah ekonomisinin iki alt dalı olarak görülebilecek klasik refah ekonomisi ve yeni refah ekonomisi bölümlerinde değinilmektedir. Bu amaçla, aşağıda önce klasik refah ekonomisi ardından yeni refah ekonomisine yer verilmektedir.

2.3.1. Klasik Refah Ekonomisi

Refah ekonomisi ekonomi biliminin daima en temel konusu olmuştur. Ekonominin en temel konusu olan refah ekonomisinin klasik refah ekonomisi dalı, Pigou'nun orijinalini 1920 yılında yayınladığı ve 1962 yılında son halini verdiği *The Economics of Welfare* adlı eserine dayandırılmaktadır (Holcombe, 2009:210). Klasik refah ekonomisi faydanın ölçülebildiğini ve farklı bireylerin faydalarının toplanabileceğini savunan kardinal fayda teorisini kullanmaktadır (Lange, 1942: 215). Pigou (1962)'nin öncülüğünü yaptığı klasik refah ekonomisi yada Pigoucu refah ekonomisi, refahın kaynağı olan faydayı mutluluk ya da zevk olarak tanımlayarak Bentham'ın faydacı felsefesini temel almaktadır (Harsanyi, 1955; Sen, 2000).

Faydanın ölçülebilir ve karşılaştırılabilir olduğunu savunan Bentham'a göre, toplumdaki en çok bireye en fazla mutluluğun sağlanması toplumsal refah ilkesini ifade etmektedir (Little, 1951: 79). Toplumsal refah ilkesine göre sosyal fayda iki şekilde artırılabilir:

- Toplumdaki bireylerin faydasında bir azalma olmadan en az bir bireyin fayda düzeyinin yükselmesi durumunda.
- Toplumdaki bireylerden bazılarının faydası azalsa bile, bu fayda azalışı, bireylerin artan faydasından az olması durumunda.

Faydacılık felsefesine göre, toplum tarafından üretilen ve zenginlik olarak

adlandırılan her bir değer, toplumun her bir üyesinin faydasını maksimum yapacak biçimde dağıtılmalıdır (Barr, 1987). Değer etkin bir şekilde üretilip her bir bireye eşit şekilde dağıtılsa toplumun faydası da maksimum olmaktadır. Sen (2000)'e göre faydacılık üç kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır; *refahçılık*, *sonuççuluk* ve *toplamsıralama*. Bu kavramlardan refahçılık ve sonuççuluk bireyin yaptığı her bir tercihin, o tercihe ait faydanın değerine bağlı olduğunu ifade eder. Çünkü refah kavramı birey tercihlerinin faydalarını dikkate alırken, sonuççuluk her bir tercihin sadece neden olduğu sonuca göre değerlendirilmesini ifade etmektedir. Üçüncü kavram olan toplamsıralama ise birey tercihlerinin toplanmasında kullanılan yöntemi ifade etmektedir. Bu yöntemle göre her birey tercihinin neden olduğu faydalar toplandığında, toplam fayda yani sosyal fayda elde edilmiş olmaktadır.

Faydacılık Bentham'dan sonra John Stuart Mill, Henry Sidgwick, Francis Edgeworth, A. Marshall, A. C. Pigou gibi isimler tarafından geliştirilen bir felsefedir. Bentham'ın faydacılık felsefesini devralan Pigou (1962), ekonomi politikasına uygulanabilir olan genel bir refah kuramı oluşturmak amacı taşımaktadır. Pigou'nun öncülüğünde gelişen klasik refah ekonomisi, özellikle Pareto ile birlikte, değer yargılarından uzaklaşarak daha bilimsel bir yapıya kavuşma çabası içine girmiştir. Çünkü Pigou (1962) da faydanın veya tatminin ölçülemez olduğunu farkındadır. Bu yüzden sosyal refahı, parayla ölçülebilen değerlerle sınırlamış ve buna *ekonomik refah* adını vermiştir. Ekonomik refah ancak uygulanabilir bir durumda ise refah ekonomisi geçerli olacaktır. Refah ekonomisine önemli katkıları olan Scitovsky (1951)'ye göre, Pigou (1962)'nin bu kaygıları Pareto'nun katkıları sayesinde giderilmiştir. Scitovsky'ye göre, Pareto sayesinde, refah ekonomisi sosyal refah artışı için eşitlik ilkesinin yerine etkinlik ilkesinin benimsenme sonucu, refah ekonomisi toplumun refahına katkıda bulunmaktadır. Böylece refah ekonomisi daha bilimsel bir yapıya bürünmektedir.

Pareto'nun refah ekonomisine katkısının temeli Robbins (1932)'in Pigou'nun düşüncelerine karşı çıkışına dayanmaktadır. Robbins, Pigou'nun kardinal fayda ve karşılaştırılabilir bireysel fayda yaklaşımına itiraz etmiştir. Robbins'e göre fayda karşılaştırılabilir ve ölçülebilir bir kavram değildir (Scitovsky, 1951: 304). Robbins'in bu düşüncesinden hareketle, faydanın ölçülemez ve toplanamaz olduğunu savunan ordinal fayda yaklaşımı ağırlık kazanmış ve yeni refah ekonomisi yani Pareto'cu refah

ekonomisi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Pigou klasik refah ekonomisinin temellerini atarken, Robbins refah ekonomisinin klasik refah ekonomisinden yeni refah ekonomisine geçişinde çok önemli rol oynamıştır.

2.3.1.1. Klasik Refah Ekonomisine Katkıları

Klasik refah ekonomisi Pigou (1962) ve Robbins (1932)'in katkıları ile şekillenmiştir. Pigou (1962)'nin refah ekonomisine ilişkin görüşleri iktisat bilimine önemli katkılar yapmıştır. Pigou'nun görüşlerini eleştiren Robbins (1932) ise, iktisatçılara yeni bir bakış açısı kazandırarak, refah ekonomisinin mantıksal turtasızlıklarını çözmek isteyen iktisatçılara yol göstermiştir. Aşağıda, sırasıyla Pigou ve Robbins'in klasik refah ekonomisine olan katkılarına yer verilmektedir.

2.3.1.1.1. A. C. Pigou

Klasik refah ekonomisinin öncüsü Pigou (1962)'ya göre, toplumun refahı olan sosyal refah, istenebilecek her bir iyi şeyi kapsadığı için çok geniş bir alana sahiptir. Bu nedenle bireyin ve toplumun refah açısından incelenebilmesi için refah kavramının daraltılması gerekmektedir. Bu yüzden Pigou sosyal alanda refahın ölçüm birimi olarak parayı kullanmış ve refahı parayla ölçülen ekonomik refahla sınırlandırmıştır (Hicks, 1939). Pigou, Marshall'ın refahı açıklamak için kullandığı *tüketici rantı* yaklaşımını da kabullenerek, refaha ilişkin görüşlerini açıklamaktadır. Buna göre sosyal refah, faydacı felsefede olduğu gibi birey refahlarının toplamından oluşmaktadır. Bu toplamın sağlandığı sosyal refah fonksiyonu, toplumu oluşturan tüm birey faydalarının maksimum edilmesini amaçlamaktadır. Pigoucu refah ekonomisi üç varsayıma dayanmaktadır (Nath, 1975: 14):

- Karşılaştırılabilir bireysel fayda,
- Azalan marjinal fayda kanunu ve gelir ile ilişkisi,
- Eş tatmin kapasitesi.

Pigou (1962: 47)'ya göre sosyal refah artışının sağlanabilmesi iki duruma bağlıdır ve bunlara Pigou optimumu önermeleri denmektedir. Buna göre;

- Tercihleri için bireyleri daha çok çalışmaya zorlamadan üretimi artıran her bir durum sosyal refahı artırır,
- Toplam üretim artışını etkilemeden ve hacmini daraltmadan, göreceli olarak geliri düşük olanların, ulusal gelirden aldığı payı arttıran her bir neden sosyal refah artırır.

Bu önermelerden ilki üretim ikincisi ise üretilen değerin dağıtılması ile ilgilidir. İkinci önerme azalan marjinal fayda kanunun gelire uygulanmasını ifade etmektedir. Pigou'ya göre gelir dağılımının daha eşit bir yapıya kavuşması sosyal refahı arttıracaktır. Burada kastedilen zenginlerden yoksullara bireylere gelir veya satın alma gücünün transferi edilmesidir. Çünkü Pigou'ya göre ekonomik refah bireyin sahip olduğu gelire değil, tüketimine bağlıdır. Bu nedenle zengin bir bireyin gelirinin çok az bir miktarını tüketiyor olabilir. Görece zengin olan bir bireyden, tercihleri aynı olan görece fakir bir bireye gelir transfer edilmesi, gereksinim şiddeti daha yoğun olan tercihlerin tatminini sağlayacağı için sosyal refah artacaktır. Bu Pigoucu refah ekonomisinin eş tatmin kapasitesi varsayımının gereğidir. Diğer yandan Pigou'ya göre zengin bireylerin tükettiği malın teknolojisinde bir gelişime olmaksızın, fakir bireylerin tükettiği malın teknolojisinin gelişmesi gelir transferinden daha etkin bir bölüşümün ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Pigou, 1962, 89).

Pigou, *dışsallıkların* geliştirilmesinde önemli yer tutan fayda ve maliyetler arasındaki olası farklılıkları da fark etmiştir. Pigou'ya göre herhangi bir ekonomik faaliyet sonucu ortaya çıkan bireysel faydalar, sosyal faydadan farklı olabilmektedir. Diğer bir anlatımla bireysel maliyetler sosyal maliyetten farklı olabilmektedir. Çünkü malların üretimi sırasında piyasa aksaklıkları ortaya çıkabilmektedir. Örneğin eğitilmiş ve sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi için harcanan kaynaklar, o eğitilmiş bireylerin topluma sağlayacağı faydayı arttıracaktır. O halde eğitim ve sağlık hizmetleri gibi malların sosyal faydası, bireysel faydalardan yüksektir. Dolayısıyla eğitim ve sağlık harcamaları sosyal refahın artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan bir firmanın karını maksimum yapmak için üretim yapması çevre kirliliğine yol açabilmektedir. Bu durumda sosyal maliyetler artacağı için bireysel maliyetler daha düşük kalacaktır (Başoğlu vd., 2012: 215-216). Bu durumda devlet vergileme yoluyla sosyal maliyeti azaltma yoluna gidebilmektedir. Pigou böylece dışsallıklara vurgu yaparak, Paretoyu

yaklaşım ile olan farklılığını ortaya koymaktadır (Nath, 1969: 37).

Robbins (1932), Hicks (1939) gibi iktisatçılar Pigou'nun klasik refah ekonomisine katkılarını vurgulamakla birlikte, O'nun düşüncelerini eleştirmektedir. Hicks (1939), ekonomik ve sosyal refah arasında bir korelasyon kurarak, bireyler arası faydayı ölçen Pigou'ya karşı çıkmıştır. Hicks (1939), refahı iki kritere göre açıklamaktadır. Bunlardan ilki bireylerin bilinçlilik durumu ile bireysel refah ilişkisi, ikincisi ise refahın daha çok veya daha az diye kategorilendirilmesi düşüncesidir. Pigou'nun ekonomik refah ölçümüne yakın duran Hicks, Marshall ve Pigou'nun ölçüm aracı olarak parayı kullanmasını eleştirmektedir. Hicks'e göre, zengin ve fakir bireyler için paranın marjinal faydası arasında fark vardır ve buna dikkat edilmelidir. Pigou'nun düşüncelerini eleştirerek klasik refah ekonomisine önemli katkılar yapan Robbins (1932)'in düşüncelerine ise aşağıdaki bölümde yer verilmektedir.

2.3.1.1.2. L. Robbins

İktisadın Doğası ve Anlamı Üzerine Bir Deneme (1932) adlı çalışmasıyla, Robbins iktisat bilimine en az üç önemli katkıda bulunmuştur. Bunlardan ilki, çağdaşlarına göre daha modern ve hedefleri daha iyi belirlenmiş bir genel iktisat tanımı yapmasıdır. İkinci katkısı, bireyler arası faydanın karşılaştırmasının yapılamayacağını savunarak, Hayek'in sosyal adalet görüşünün temellerini atmasıdır. Üçüncü katkısı ise, iktisadın bilimsel analiz yöntemleri kullanarak daha meşru bir yapıya kavuşacağını keşfetmesidir. Böylece, iktisatçılar Keynes'in *Genel Teori* (1936) çalışmasına olan ilginin arttığı döneme kadar, bilimsel olma kaygıları nedeniyle refah iktisadından uzaklaşmıştır (Scitovsky, 1951: 305).

İktisatçıların refah iktisadından bir süre uzaklaşmasına neden olan Robbins (1932), Pigou'nun özellikle bireylerarası fayda karşılaştırması yapılabileceğine ilişkin görüşüne karşı çıkarak, farklı bireylerin benzer zevklere sahip olamayacağını savunmuştur. Bu sayede Robbins, refah ekonomisinde öne çıkan ve özellikle Edgeworth ve Cannan tarafından geliştirilen, azalan marjinal fayda kanuna göre gelirin yeniden dağıtılması sonucu daha yüksek bir sosyal refah düzeyine erişileceği tezine önemli bir karşı duruş geliştirmiştir. Robbins'e göre, gelirin yeniden dağıtılması ile daha yüksek

bir sosyal refah düzeyinin elde edilebilmesinin önündeki en önemli engellerden biri *değerlemedir*. O'na göre geliri artan bireylerin, bu gelir ile zevklerini tatmin etmesi sonucu oluşacak fayda değerlemesi objektif değildir. Çünkü *değer* objektif değildir. Bu yüzden gelirin yeniden dağıtılması ile elde edilen sosyal fayda bilimsel değildir. Robbins'in bu görüşü nedeniyle, refah iktisatçıları güçlü Pareto etkinliğine olan itirazlarını önemli ölçüde azaltmak durumunda kalmışlardır.

Robbins, Pareto etkinliğine olan bakışı ve değere ilişkin görüşleri nedeniyle, iktisatçılar tarafından eleştiriye de uğramıştır. Diğer yandan *sosyal tercih teorisine* önemli katkıları olan Little (1950) gibi iktisatçılar, Robbins'in değere ilişkin görüşünü reddetmekle beraber, Robbins'in yolunu takip etmeye çalışarak refah ekonomisinin mantıksal tutarsızlıklarını çözmeye çalışmıştır. Little (1950)'a benzer şekilde, Arrow (1963)'un *imkansızlık teorisini* geliştirmesinde de Robbins'in görüşlerinin payı vardır. Robbins'in sosyal refah fonksiyonun kullanan Arrow (1963), belirli koşullar altında, bireysel tercihlerden kolektif tercihe geçişi sağlayacak olan ve bireylerin değer yargılarını dikkate alan bir sosyal refah fonksiyonunun gerçekleşme olasılığı üzerinde durmuştur.

2.3.2. Yeni Refah Ekonomisi

Yeni refah ekonomisi adına nazaran çok da yeni değildir. Yeni refah ekonomisinin Pareto ve Barone'nin dile getirdiği basit varsayıma dayandığı varsayılır. Buna göre dışsallıklar ve eksik rekabetin olmadığı bir ekonomide, birbirinden bağımsız hareket eden farklı bireylerin tatmin düzeyi yeni refah ekonomisinin asıl meselesidir. Bu varsayıma göre, ekonomide etkinlik ve eşitlik ilkelerinin ayrı ayrı gerçekleştiği optimum refah düzeyine ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım Pareto (1971)'ya ait olmakla birlikte, büyük ölçüde Lange (1942) tarafından formüle edilmiş ve açıklanmıştır (Scitovsky, 1951: 307). Pareto toplumdaki diğer bireylerin faydası sabitken bir bireyin faydası arttığında toplam refahın arttığını ifade etmektedir. Lange (1942), ordinal fayda görüşüne dayalı olan bu Pareto yaklaşımında, bir bireyin faydasını nasıl arttırabileceğini, toplumdaki diğer bireylerin faydasının sabit kalması ile açıklamıştır.

Robbins (1932)'in Pigou (1962)'nın refaha ilişkin görüşlerine karşı çıkması, Pareto optimumu çerçevesinde gelişen yeni refah ekonomisinin düşünsel kaynağını oluşturmuştur. Vilfredo Pareto, Leon Walras'ın genel denge yaklaşımını kullanarak değer yargıları ve etik değerlerden bağımsız, bilimsel kurallara uygun yeni bir refah ekonomisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yeni refah ekonomisi, toplum refahını etkileyen iki önemli alan belirlemiştir. Bunlardan ilki bilimsel düzeyde açıklama yapmaya pek de uygun olmayan gelir dağılımı ile değişim ve üretimdir. Değişim ve üretim, ekonomi biliminin nesnel bir bakış açısıyla açıklayabileceği ve refah ile ilişkisini ortaya koyabileceği bir alandır. Bu alanda yeni refah ekonomisi genel denge yaklaşımını kullanarak bilimsel açıklamalar yapmaktadır.

Yeni refah ekonomisi özü itibariyle faydacı bir görüştür. Bu faydacı görüş, Pareto'nun herhangi bir bireyin faydası azaltılmadan, bir diğer bireyin faydasının artırılmasının imkânsız olduğu durumu ifade eden Pareto optimumu ilkesini temel almıştır. Faydanın ölçülemeyeceğini ve bireyler arası fayda karşılaştırmasının yapılamayacağını savunan yeni refah ekonomisinin üç temel ilkesi bulunmaktadır (Başoğlu vd., 2012: 217):

- Refahçılık (Welfarism): Sosyal refah yani toplumun refahı bireylerin refah düzeylerine bağlıdır. İki tercih arasında bir karşılaştırma yapabilmek için bireylerin bu tercihlerden elde edebilecekleri fayda düzeyini karşılaştırmak gerekli ve yeterlidir.
- Sıralamacılık (Ordinalism): Sosyal refahın değerlendirilmesi sırasında sadece bireysel fayda fonksiyonlarının sıralama özelliği kullanılmalıdır. Yani birey fayda düzeylerini bilemediği iki tercih ile karşılaştığında, A seçeneğini B'ye tercih ediyorum diyebilir. Bu durumda birey A ve B tercihlerinin faydasını ölçmemekte, tercihleri sıraya koymaktadır.
- Karşılaştırmazlık (Non-comparability): Sosyal refah fonksiyonu, bireysel fayda karşılaştırmasından bağımsızdır. Diğer bir deyişle, bir bireyin belirli bir durumda elde ettiği fayda bir diğer bireyin faydası ile karşılaştırılmaz.

Bu üç ilkenin yanı sıra, yeni refah ekonomisi Smith (1776)'in iktisadi görüşünü referans alarak iki temel teoremi kabullenmiştir. Arrow (1951) ve Debreu (1959)

tarafından geliştirilen bu iki teoreme *refah iktisadının temel teoremleri* denilmektedir. Refah iktisadının birinci temel teoremi, dışsallıkların olmadığı her rekabetçi piyasa dengesinin Pareto etkin yada Pareto optimal olduğunu ifade etmektedir. Refah iktisadının ikinci temel teoremi ise her bir Pareto etkin yada Pareto optimal kaynak tahsisinin fiyat (görünmez el) aracılığıyla yapıldığını, hükümetin sadece vergi ve sübvansiyonlarla meşgul olması gerektiğini ifade etmektedir (Stiglitz, 1991:2). Refah iktisadının birinci temel teoremi dışsallıklar, doğal monopol ve kamu mallarının neden olacağı piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Böylece piyasa etkin bir işleyiş yapısına kavuşacak ve refahın daha adil dağıtılması sağlanmış olacaktır.

Refah iktisadının ikinci temel teoremi, ekonomik karar alıcıların ekonomik kuruluşlara bakış açısını tarif etmektedir. Buna göre devletin sadece vergi oranlarını belirlediği ve sübvansiyonların nasıl dağıtılacağına karar verdiği bir ekonomide, piyasa işleyişi rekabetçidir. Rekabetçi bir piyasada özel çıkarlarını maksimum yapmak için hareket eden bireyler toplum refahının artmasına da neden olacaktır. Çünkü rekabetçi bir piyasa aracılığıyla sağlanan her bir Pareto optimum dengesi, piyasa işleyişine müdahale edilmesine gerek kalmadan, çıkarını maksimum yapmak isteyen bireylerden oluşan toplumun, daima refah olarak en yüksek düzeye çıkmasını sağlamaktadır (Sen, 1993: 521). Bu nedenle, gelir dağılımının bir sorun olarak incelenmesi yeni refah ekonomisi açısından gereksizdir (Sen, 1989).

Yeni refah ekonomisi, bir bireyin faydasını arttırırken diğer bir birey veya bireylerin faydasını azaltacak bir iktisadi değişikliği kabul etmez. Çünkü yeni refah ekonomisi Pareto sayesinde, etkin kaynak dağılımına sahip rekabetçi bir piyasanın etkinliği ile refah arasında doğrudan ilişki kurmaktadır. Bu nedenle yeni refah ekonomisinin ilkeleri ve Pareto optimumu, sosyal refahı maksimum yapan kaynak dağılımını hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmak isteyen bir toplumun önündeki asıl sorun çok sayıda optimum durum arasından herhangi birini seçmek olmalıdır (Feldman ve Serrano, 1980:3). Bu seçim sorunu nedeniyle de, Pareto'yu takip eden iktisatçılar yeni refah ekonomisinin alanını genişletmiştir. Kaldor ve Hicks tarafından geliştirilen telafi testleri, Bergson ve Samuelson'un sosyal refah fonksiyonu yaklaşımları, Arrow ve Sen tarafından geliştirilen sosyal seçim teorisi, Lipsey ve K. Lancaster tarafından geliştirilen en iyi ikinci teori yeni refah ekonomisinin konu alanını genişleten

teorilerdendir. Aşağıda önce Pareto optimumu ardından yeni refah ekonomisinin ilgi alanını genişleten teoriler yer almaktadır.

2.3.2.1. Pareto Optimumu

Pareto, refah ekonomisinin temelini oluşturan *Pareto optimumu* ve *Pareto iyileşme* kavramlarını *Manual of Political Economy* (1971) adlı çalışmasında ortaya koymuştur. Pareto optimum bu çalışmada daha öncede değinildiği gibi, bir bireyin faydasını azaltmadan bir diğer bireyin faydasının arttırılamadığı durumu ifade eder. Refah ekonomisinin bir diğer önemli varsayımı olan Pareto iyileşme kriteri ise, hiçbir bireyin faydasını azaltmadan en az bir bireyin faydasını arttıran durumu ifade eder (Pareto, 1971: 261). Buna göre kaynak dağılımındaki herhangi bir değişme, hiçbir bireyin faydasını azaltmadan en az bir bireyin faydasını arttırıyor ise sosyal refah artmıştır. Pareto (1971) bu kriterler yardımıyla, Walras (1874, 1877)'ın genel denge analizini kullanarak, piyasa mekanizmasının bireysel ve sosyal refahı nasıl arttıracağını ortaya koymuştur.

Pareto optimumu esas itibariyle eşitsizlik ile ilgili değildir. Toplumu oluşturan bireylerden bir kısmının zengin, bir kısmının ise yoksul olması Pareto optimumuna engel değildir. Çünkü Pareto optimumun oluşması için gerekli olan şart kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmış olmasıdır. Bu nedenle toplumun oluşturan bireylerden çoğu yoksul olsa bile, ekonomide etkinlik şartı sağlanmışsa sosyal refah en yüksek düzeye ulaşmış demektir. Diğer yandan yoksulların refahı azalmadan, zenginlerin refahındaki her artış sosyal refahı da arttırmaktadır. Toplum için istenen sosyal refaha ulaşmanın yolu ise tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir piyasadaki veri bir gelir dağılımına sahip olmaktır (Barr, 1992: 747). Buna göre tam rekabet koşullarını bozan eksik rekabet, dışsallıklar, kamu malları, eksik bilgi, ölçeğe göre artan getiri ve temizlenmeyen piyasaların varlığı, kaynak dağılımında etkinliği bozacağından Pareto optimumuna ulaşılmasını engellemektedir. Pareto optimumuna ulaşmak için kaynak dağılımının optimum olmasını ve tam rekabet piyasasının oluşmasını engelleyen bu değişkenlerin ekonomide bulunmaması gerekmektedir.

Bu gerekli şartlar altında Pareto optimumun gerçekleşmesi için üç koşulun sağlanmış olması gerekmektedir. Bu koşullar *tüketimde (mübadelede) optimum*, *üretimde optimum* ve *genel optimumdur*. Tüketimde optimum nihai üretimin bireyler arasında maksimum sosyal refah sağlayacak şekilde dağıtılmasını ifade eder. Buna göre, bireylerin gelir düzeyi, gelir dağılımı ve bireylerin zevk ve tercihleri veri iken, bir bireyin refahını azaltmadan bir diğer bireyin refahının arttırılamadığı bir dağılım tüketimde optimumu ifade etmektedir.

Maksimum sosyal refahın nasıl elde edilebileceğini göstermek için toplumun sadece iki bireyden (A, B) oluştuğunu, bu iki kişinin fayda düzeylerinin birbirinden farklı olduğunu ve üretim miktarları belli olan iki malın (X, Y) tükettiklerini varsayalım. Bu varsayımların yanı sıra bireylerin istedikleri malı istedikleri ölçüde mübadele etmekte özgür olduğunu, bireylerin refahının sadece mübadele etkileri mallara bağlı olduğunu ve sosyal refahın bireysel refahların artan bir fonksiyonu olduğunu farz edelim. Bu şartlar altında tüketimde optimumun sağlanması için A ve B bireyinin, X ve Y malları arasındaki marjinal ikame oranlarının (MRS) birbirine eşit olması gerekmektedir. Bireylerin X ve Y malı tüketim bileşimleri biliniyor iken, eşitlik sonsuz sayıda tüketici için geçerlidir. Yani;

$$MRS_a = MRS_b = \dots = MRS_n \text{ eşitliği gerçekleşmektedir.}$$

İki malın iki birey arasındaki başlangıç dağılımı biliniyor iken, bu eşitliğe göre, iki malın iki tüketici arasında dağıtılması halinde, bir bireyin durumunu kötüleştirmeden diğer bir bireyin durumunu iyileştirmek mümkün değildir.

Pareto optimumun gerçekleşmesi için gerekli olan bir diğer koşul *üretimde optimum* koşuludur. Üretimde optimum *girdi bileşiminde etkinlik* ve *çıktı bileşiminde etkinlik* koşullarından oluşur. Girdi bileşiminde etkinlik ekonomideki mevcut üretim faktörleri ile maksimum üretim yapılabilmesi için faktör kullanım oranlarının optimal olmasıdır. Faktör kullanım oranının optimal olması, mevcut üretim faktörleri veri iken, herhangi bir malın üretiminde azalma olmaksızın, bir diğer malın üretimi arttırılamadığı bir durumu ifade etmektedir.

Girdi bileşiminde etkinliği açıklamak için ekonomide emek (L) ve sermaye (K) olmak üzere sadece iki üretim faktörünün kullanıldığını ve bu üretim faktörlerinin

birbirleri yerine ikame edilebildiğini varsayalım. Ayrıca bu iki üretim faktörünün miktarının bilindiğini ve ekonomide sadece iki malın (X, Y) üretildiğini farz edelim. İki üretim faktörünü kullanarak üretilebilecek X ve Y malı bileşimlerinin bilindiği bir durumda, mevcut üretim faktör bileşimini değiştirerek mallardan birinin üretimi azaltılmadan, diğer bir malın üretim miktarı arttırılamıyorsa girdi bileşiminde etkinlik sağlanmış olmaktadır. Böyle bir durumda üretim faktörlerinin ikame oranı olan marjinal teknik ikame oranı (MRTS) birbirine eşit olmaktadır. Bir başka anlatımla ekonomideki tüm mallar için tüm faktör çiftleri arasında MRTS değerleri birbirine eşittir. Yani;

$$MRTS_x = MRTS_y = \dots\dots\dots = MRTS_z \text{ gerçekleşmektedir.}$$

Üretimde optimum koşulunun diğer gereği olan çıktı bileşiminde etkinlik, ekonomide üretilen ürün bileşiminin tüketici tercihleri ile uyumlu olması anlamına gelmektedir. İki üretim faktörüyle (L, K) üretilebilecek iki mal (X, Y) bileşiminin bilindiği bir durumda, bu bileşimi gösteren eğrinin eğimi olan marjinal dönüşüm oranı (MRT), bir maldan bir birim daha fazla üretmek için diğer maldan ne kadar vazgeçilmesi gerektiğini gösterir. Ekonomide iki tüketici (A, B) varken bu tüketicilerin tercihlerine göre oluşacak MRT'nın, tüketici MRS'nına eşit olduğu durum çıktı bileşiminde etkinliğin sağlandığını göstermektedir. Marjinal dönüşüm oranı veri iken bu eşitlik sonsuz sayıda tüketici için geçerlidir. Yani;

$$MRT = MRS_a = MRS_b = \dots\dots\dots = MRS_n \text{ gerçekleşmektedir.}$$

Pareto optimumun son koşulu genel optimumdur. Genel optimum tüketimde ve üretimde optimumun sağlanması ile oluşur. Tüketimde ve üretimde optimum için sayılan varsayımlar altında, genel optimum toplum tercihlerine göre üretilen malların (girdi dağılımında etkinlik), üretim faktörlerinin hangi orandaki bileşimleri ile üretileceğini (çıktı bileşiminde etkinlik) ve üretilen malların toplumdaki bireyler arasında nasıl dağıtılacağını (tüketimde optimum) gösterir. Buna göre, malların üretiminde kullanılan faktörlerin miktarları değiştirilerek, bir malın üretimi azaltılmadan bir diğer malın üretimi arttırılamıyor iken, malların tüketiciler arasındaki dağılımı değiştirilerek, bir bireyin bile durumunu kötüleştirmeden bir diğer bireyin refahı arttırılamıyorsa, Pareto optimumu yani genel optimum sağlanmış demektir. Bu durumda ekonomideki bireylerin mallar arasındaki marjinal ikame oranı, marjinal dönüşüm oranına eşit olmaktadır.

2.3.2.2. Telafi Kriteri Teorisi

Pareto optimumun geçerli olduğu bir durumda, ekonomide uygulanan iktisadi politikada bir değişikliğe gidilebilir. Böyle bir değişiklik ekonomide üretilen mal bileşimini ve bu malların tüketiciler arasındaki bölüşümünü değiştirebilir. Bu değişimin sosyal refahı hangi yönde etkileyeceğine cevap arayan yaklaşımlardan biri telafi kriteri teorisidir. Telafi kriteri teorisine önemli katkılar yapan Kaldor ve Hicks, uygulanan iktisadi politikadaki değişimin sosyal refahı arttıracağını göstererek Pareto optimumun sınırlarını genişletmiştir. Telafi teorisine katkı yapan bir diğer iktisatçı olan Scitovsky ise, Kaldor ve Hicks'in öne sürdüğü teorinin geçerli olabilmesini sağlayacak kriterleri ortaya koymuştur. Aşağıda telafi teorisine katkı yapan bu iktisatçıların görüşleri sırasıyla yer almaktadır.

2.3.2.2.1. Kaldor- Hicks Telafi Teorisi

Nicholas Kaldor 1939 yılında yayınladığı *Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility* adlı makale ile telafi kriteri teorisini ortaya atmıştır. Kaldor ile aynı yıl *Foundations of Welfare Economics* adlı makalesini yayınlayan J. R. Hicks, Kaldor (1939)'un telafi kriteri teorisini desteklemiştir. Bu nedenle bu teoriye Kaldor-Hicks telafi teorisi denilmektedir. Pareto'nun görüşlerinin bir uzantısı olan bu teori, Pareto optimumun daha anlamlı hale gelmesine katkı yapmaktadır.

Hatırlanacağı gibi, Pareto'ya göre sosyal refahın optimuma ulaşması için, bir bireyin refahının artması ancak bir başka bireyin refahının azalması ile sonuçlanması gerekmektedir. Kaldor (1939) Pareto'nun bu görüşüne, azalan refahın toplamı ile artan refahın karşılaştırılması yönündeki görüşüyle katkı yapmaktadır. Kaldor (1939: 550-551)'a göre uygulanan iktisadi politikada meydana gelen herhangi bir değişiklik nedeniyle, sosyal refah dengesini gösteren bir Pareto optimumundan başka bir Pareto optimum denge noktasına geçilir. Bu durumda bazı bireylerin refahı azalırken, bazı bireylerin refahı artabilir. Refahı azalan bireylerin, iktisat politikası değişikliği nedeniyle uğradıkları refah kayıplarının karşılanmasına (telafi edilmesine) rağmen, refahı artan bireyler bir önceki refah düzeylerine göre, hala daha yüksek refah

düzeyinde bulunuyor ise sosyal refah artmış demektir. Diğer bir deyişle, iktisat politikası değişikliği sonucu refahı artan bireylerin artan bu toplam refahı, refahı azalan bireylerin azalan bu toplam refahından fazla ise sosyal refah artmıştır.

Pareto optimumunu bir iktisadi politika değişikliğinin neden olacağı refah azalışı ve refah artışının hangi durumda kabul edilebileceğini göstererek geliştiren Kaldor (1939: 549-551), teorisini tahıl kanunları örneği ile açıklamıştır. Kaldor (1939)'a göre ekonomide uygulanan tahıl vergilerinin kaldırılması ile tahıl fiyatları düşecek, bu yüzden bireylerin reel geliri artacaktır. Toprak sahiplerinin geliri bir önceki gelire göre düşerken, diğer bireylerin geliri artacak bu nedenle gelir dağılımı da değişecektir. Hükümet değişen bu gelir dağılımını bir önceki düzeye getirmek için, tahıl vergilerinin kaldırılması nedeniyle geliri artan bireylerden ek vergi alarak bir fon oluşturabilir. Oluşturulan bu fon ile toprak sahiplerinin azalan geliri telafi edildiğinde bir önceki gelir dağılımı düzeyine dönmüş olur. Böylece tüm bireyler tahıl vergilerinin kaldırılma sıندان önceki gelir düzeyine dönmüş ve artık daha ucuz tahıl tüketildiği için, daha yüksek refah düzeyine ulaşmış olur.

Kaldor (1939)'un telafi kriteri teorisini destekleyen Hicks (1939), uygulanan iktisat politikasındaki bir değişikliğin, Kaldor 'un telafi kriterine uygun olması durumunda toplum tarafından istenen bir değişiklik olacağını belirtmiştir. Hicks (1939: 706-707)' göre, uygulanan iktisadi politikadaki bir değişikliğin serbest piyasa koşullarında fiyat oluşumuna etki ederek fiyat sistemini değiştirecektir. Fiyat sistemindeki bu değişiklik bazı bireylerin faydasını arttırırken, bazı bireylerin faydasını azaltacaktır. Hicks (1939)'e göre böyle bir duruma neden olacak bir politika değişikliğinin yapılabilmesi için, faydası artanların faydası azalanları ikna etmelerine gerek yoktur. Kaldor'a göre ise uygulanan iktisadi politikadaki değişiklik nedeniyle faydası artacak olanlar, faydası azalacak olanları bu değişiklik için ikna etmelidir. Kaldor ve Hicks'in yaklaşımları arasındaki temel fark budur.

2.3.2.2.2. Scitovsky İkili Kriter İlkesi

Tibor Scitovsky (1941), Kaldor ve Hicks'in sosyal refahı arttıran düşüncelerini takip ederek, sosyal refahı arttıracak iki kriter belirlemiştir. Scitovsky (1941)'e göre,

Kaldor-Hicks telafi teorisi zararların telafi edilmediği ve Pareto optimum özelliği taşımayan iki duruma uygulandığı durumda kendi içinde çelişkiye düşmektedir. Diğer yandan Kaldor-Hicks telafi teorisi, uygulanan iktisat politikası değişikliğinin neden olduğu zararı telafi ederek başlangıçtaki gelir dağılıma geri dönülmesini sağlamakla, politika değişikliğinin den önceki gelir dağılımına aşırı öne vermektedir. Diğer bir anlatımla Kaldor-Hicks telafi teorisi mevcut gelir dağılımını koruyan bir teori durumundadır. Oysa Scitovsky (1941)'e göre, iktisat politikası değişikliğinden sonra herhangi bir Pareto optimum dengesinden bir başka Pareto optimum dengesine geçildiğinde bir refah artışından bahsedebilmek için, refahı artanların artan bu toplam refahı, refahı azalanların azalan bu toplam refahından fazla olması yeterli değildir. Bu kritere ilave olarak;

- Refahı artanların refahı azalanları politika değişikliği konusunda ikna edebilmeleri,
- Refahı azalanların refahı artanları politika değişikliği konusunda ikna edememeleri gerekmektedir.

Scitovsky (1941), herhangi bir politika değişikliğinin sosyal refahı artışına yol açması için bu iki kriterin bir arada olması gerektiğini belirttiğinden bu görüşe *ikili kriter* denilmektedir.

2.3.2.3. Sosyal Refah Fonksiyonu

Pareto optimumu veri bir gelir dağılımı söz konusu iken üretimde ve bu üretimin bölüşümünde birlikte etkinliğin sağlanabilmesi için gerekli koşulları belirtmektedir. Pareto optimumuna göre her bir gelir dağılımı için bir optimum denge bulunabilmektedir. Bu nedenle en iyi toplum dengesi için bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Kaldor-Hicks ve Scitovsky teorileri ise yeni bir gelir dağılımına hareket edilmesi durumunda sosyal refahın nasıl arttırılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu teorilere göre, veri bir gelir dağılımından yeni bir gelir dağılımına hareket edilmesi durumunda, bireylerin, gelir dağılımı değişikliği sonrasında elde edecekleri kazançların ve kayıpların karşılaştırılması gerekmektedir. Abraham Bergson 1938 yılında yayınladığı *A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics* adlı makalesiyle,

bireysel refahtan yola çıkarak toplumun tümünü ifade eden bir sosyal refah fonksiyonunun oluşturulabileceğini göstermiştir. Böylece, bireyler gelir dağılımı değişikliğinden kaynaklanabilecek kayıp ve kazançlarını bu fonksiyon yardımıyla ifade edebilmektedir. Bergson (1938) ekonomik refah fonksiyonu kavramını kullanırken, sosyal refah fonksiyonu kavramını ilk kez Arrow (1950, 1963) kullanmıştır (Ng, 1971: 1397-98).

Bergson (1938: 322), üretim fonksiyonları ve bireylerin farksızlık eğrilerinin bilinmesi durumunda, bireysel refahtan yola çıkarak sosyal refah fonksiyonunun oluşturulabileceğini belirtmiştir. Bu fonksiyon toplumu oluşturan tüm bireyler tarafından kabul edilmiştir. Bu bireylerin refahları kullanılarak, toplumun çoğunluğunun refah artışına yardım edecek tercihler arasındaki sıralaması belirlenebilmektedir. Toplumun çoğunluğunun kararını ifade eden tercih sıralaması da sosyal refahın düzeyini göstermektedir. Bu nedenle sosyal refah fonksiyonu bireyi temel almakta ve bireylerin değer yargılarına göre yapacakları tercih sıralamasına dayanmaktadır. Sosyal refah fonksiyonu bireylerin değer yargılarına göre oluşan sosyal refahın maksimum yapılması amaçlamaktadır (Nath, 1975: 25).

Sosyal refah fonksiyonu tüketicinin fayda fonksiyonu ile benzerdir. Fonksiyonda bağımlı değişken toplumsal refah iken, toplumsal refahı etkileyen ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenler bağımsız değişken durumundadır. Bireylerin bu ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenleri ordinal biçimde sıralaması ile oluşan tercihler sosyal refahı oluşturmaktadır (Başoğlu vd., 2012: 236). Yani;

$$W = f(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n) \text{ dir.}$$

Burada W refahı, U_i 'ler ise bireylerin tercih sıralaması ile elde edeceği fayda düzeyini göstermektedir.

Sosyal refah fonksiyonunun bireysel değer yargılarına dayanması, Bergson (1938)'un refah ekonomisine normatif yaklaşımının bir sonucudur. Bergson (1938)'a göre ekonomide etkinlik ve eşitlik kavramlarını ve normatif yaklaşım ile pozitif yaklaşımı birbirinden ayırmaya çalışmak gereksizdir. Çünkü bu kavramların birbirlerinden ayrılması olanaksızdır. Bu nedenle normatif yaklaşım sosyal refah için gerekli bir kavramdır. Normatif yaklaşımın dahil olduğu sosyal refah fonksiyonu,

böylece, bireylerin ahlaki değer yargılarına göre oluşturulan ve tanımlanan bir fonksiyondur (Harsanyi, 1955: 315). Toplumun tercihlerini ordinal biçimde yansıtan sosyal refah fonksiyonu daha sonra Samuelson tarafından da desteklendiği için *Bergson-Samuelson* tipi sosyal refah fonksiyonu olarak adlandırılmaktadır.

Samuelson (1958), sosyal refah fonksiyonun oluşturulmasını sağlayacak kararın nasıl verileceği konusunda Bergson (1938)'un refah fonksiyonuna katkı yapmıştır. Bergson ekonomide etkinlik ve eşitliğin sağlanması için gerekli olan ahlaki değerlerin toplumu oluşturan bireylerden hangisi ya da hangilerine ait olacağını tam olarak açıklamamıştır. Samuelson (1958: 221) sosyal refah fonksiyonunun oluşturulmasını sağlayacak karar vericinin bir diktatör, parlamento, devlet, bir sınıf, bir ırk, bir tanrı, bir çoğunluk vb. olabileceğini belirtmiştir. Buna göre toplumda genel kabul gören değer yargılarını belirlemek için, ya bireylerin fayda düzeylerine ilişkin görüşlerine bakılmakta ya da toplumdaki baskın değer yargılarına karar veren “karar merci” bu değer yargılarına göre düzenleme yapmaktadır. Böylece sosyal refah fonksiyonunda denge sağlanmış olmaktadır.

2.3.2.4. Sosyal Tercih Teorisi

Bir toplumda bireysel tercihlerin kolektif tercihe dönüşerek Bergson'un sosyal refah fonksiyonunu oluşturup oluşturmayacağı önemli bir sorundur. Çünkü bireysel tercihlerin, toplumda kolektif bir kararın ortaya çıkmasına imkan tanıyıp tanımayacağı Bergson ve Samuelson tarafından göz ardı edilmiştir. Bu konuya ilk olarak değinen Kenneth J. Arrow (1950, 1951), *imkansızlık teorisi* yardımıyla sosyal tercih teorisinin temelini atmıştır. Arrow'un ardından Amartya K. Sen (1970), kendi imkansızlık teorisini geliştirerek sosyal tercih teorisine katkı yapmıştır. Aşağıda sırasıyla Arrow ve Sen'in teorilerine yer verilmektedir.

2.3.2.4.1. K. Arrow

Arrow (1950, 1951) belirli koşullar altında, bireysel tercihlerden kolektif tercihe geçişi sağlayacak olan ve bireylerin değer yargılarını dikkate alan bir sosyal refah fonksiyonunun gerçekleşme olasılığı üzerinde durmuştur. Arrow'a göre her

bireyin diğ er bir bireyden bağımsız olarak kendi tercihlerini oluşturduğı demokratik bir toplumda bireylerin tercihleriyle tutarlı bir toplumsal tercih fonksiyonu bulunmamaktadır (Dryzek ve List, 2003). Böyle bir sosyal tercih fonksiyonunun oluşabilmesi, diğ er bir deyişle bireysel tercihlerden kolektif tercihe geçişin sağlanabilmesi için beş şart gereklidir (Arrow, 1950):

- Gerçek sosyal sıralama: Bireysel tercihler ve kolektif tercihler istek derecelerine göre sıralıdır.
- Diktat rl ge dayanmama: Kolektif tercihler sadece tek bir bireyin tercihlerini yansıtmalıdır. Aksi halde diktatörlük rejimi geçerlidir.
- Empoze etmeme: Tercihlerden hiçbiri topluma bireysel tercihlerden bağımsız olarak empoze edilemez. Kolektif tercihler bireylerin kendi tercihleri ile belirlenmeli sıralama dışarıdan belirlenmemelidir.
- Sosyal ve bireysel değerlerin pozitif bağımlılığı: Bireysel tercih sıralamalarının en az birinde meydana gelebilecek bir değişmeye karşın, sosyal tercih fonksiyonu negatif yönlü olmayan bir biçimde bu değişikliğe tepki vermelidir.
- Bağımsız seçeneklerin bağımlılığı: Alternatifler arasından tercih edilen bir seçenek, diğ er seçeneklerin varlığında bağımsız olmalıdır. Örneğin seçenek A, B'ye, B de C'ye tercih edildiği zaman, C seçeneği ortadan kalktığı zaman B, A'ya tercih edilmemelidir. Yani bireylerin seçenek tercihleri bireyin kendi tercihine dayanmalıdır ve diğ er seçeneklerden etkilenmemelidir.

Arrow'a göre yukarıda sayılan şartlar birbiriyle bağdaşamaz. Bu beş şartın hepsini birden yerine getiren bir sosyal fonksiyonun oluşturulması bu nedenle imkansızdır (Arrow, 1951). *Seçim paradoksu* ya da *olanaksızlık teoremi* de denilen bu imkansızlık durumunu bir örnek yardımıyla anlatılabilir (Rosen, 2005: 95-96). Örneğin sağlık harcamalarının konsolide bütçeden ne kadar pay ayrılacağı konusunda politik bir kararın alınacağı herhangi bir ülke olduğunu varsayalım. Bu politik karara A, B ve C seçmenleri katılmaktadır. Bu seçmenler x, y ve z tercihleriyle karşılaşmaktadırlar. x seçeneği; sağlık harcamalarının konsolide bütçeden GSMH'nın %7'si kadar, y seçeneği; %4'  kadar ve z seçeneği %0'ı kadar pay almasını öneriyor olsun. Seçmenlerin tercihlerine ilişkin varsayımlarda Tablo 2.1'deki gibi olsun.

Bireysel sıralamalar veri iken alınacak politik kararın hangi yönde olabileceğini kestirebilmek için alternatifleri önce ikişer ikişer karşılaştırmak gerekir. Başlangıç olarak seçimin y ile z arasında yapıldığı düşünüldüğünde, seçmen A ve C, y seçeneğini z'ye tercih etmektedir. Bu durumda kazanan y seçeneğidir. x ile z arasında seçim yapıldığı düşünüldüğünde, seçmen B ve C, z seçeneğini y'ye tercih etmektedir. Bu durumda kazanan seçenek z'dir. Buna göre grubun karar sıralamasının y, z ve x olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan x ile y arasında bir seçim yapılmak istendiğinde, tercih edilen seçenek x olmaktadır. Çünkü seçmen A ve B, x seçeneğini y'ye tercih etmektedir. Bu durumda geçişlilik kuralı gerçekleşmemektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasının sebebi seçmen B'dir. Çünkü bu seçmen tercih yaparken ılımlı seçeneği sona atıp aşırı alternatifleri başa almıştır. Eğer seçmen B'nin tercihleri ılımlı olan y seçeneğini ikinci tercih olarak belirlerse sosyal tercih de rasyonel olacaktır.

Tablo 2.1: Tercih Sıralaması

Seçmenler	1. Tercih	2. Tercih	3. Tercih
A	x	y	z
B	z	x	y
C	y	z	x

Kaynak: Rosen, 2005: 96

Arrow (1950)'un çalışmasından sonra sosyal tercih teorisi yoğun biçimde tartışılmış ve eleştirilmiştir. Örneğin Nath (1957)'e göre, Arrow'un teorisi temel alındığında demokratik bir toplumun demokrasiyi kullanarak en önemli kararları bile alamayacağı apaçık ortadadır. Bu yüzden bu teori gerçek hayatla bağdaşmamaktadır. Diğer yandan Arrow'un teorisini tanımlaması da Nath'i destekler niteliktedir. Arrow (1950: 342) imkansızlık teorisini şu şekilde ifade etmektedir: bireyler arası fayda karşılaştırmasının yapılmadığı bir durumda, bireysel tercihlerden sosyal tercihlere geçmenin tek yolu ya topluma empoze edilmiş bir kararın ya da diktatörce belirlenen bir tercihinin var olmasıdır.

2.3.2.4.2. A. K. Sen

Arrow (1950)'un makalesinden sonra sosyal tercih teorisi üzerinde en fazla çalışanlardan biri olan Amartya K. Sen, Arrow'a benzer bir kuram ileri sürerek, Pareto optimumu çerçevesinde, liberalizmin karar alma olanaksızlığını göstermiştir. Sen (1970) *Impossibility of a Paretian Liberal* adlı çalışmasında toplumun karar almasında çoğunluk kuralının kullanılmasının liberal olmadığını belirtmiştir. Sen (1970)'e göre, toplumun çoğunluk kararını uymayan bir bireyin bu tercihi toplum tarafından izin verilmelidir. Aksi halde, bu birey, sadece toplumun çoğunluğu başka bir tercihe karar verdiği için kendi tercihinden vazgeçmek durumunda kalacaktır. Buna bireysel özgürlüğün zayıf formu diyen Sen'e göre, aşağıdaki üç koşulun aynı anda gerçekleşmesi durumunda sosyal refah fonksiyonu ortaya çıkacaktır (Ng, 1971: 1397):

- Koşul U (Sınırlanmamış Alan): Mantıklı her bir sıralama seti ortak seçim kuralı alanında yer almaktadır.
- Koşul P (Pareto Prensipleri): Toplumdaki her birey iki tercihten biri olan x 'i y 'ye tercih ederse toplumda x 'i y 'ye tercih etmek zorundadır.
- Koşul L (Liberalizm): Her bir birey için x ve y gibi iki alternatif tercih çifti var iken, bireylerden biri x 'i y 'ye tercih ederse toplumda x 'i y 'ye tercih etmelidir. Çünkü her bir birey en az bir kez sosyal tercihi belirleme hakkına sahip olmalıdır.

Sen (1970)'in olanaksızlık teoremine göre yukarıdaki üç koşulun aynı anda gerçekleşmesini sağlayacak hiçbir sosyal tercih fonksiyonu yoktur. Buna göre, Pareto optimumu çerçevesinde, liberalizm sosyal tercih fonksiyonunun oluşmasını sağlayamamaktadır. Pareto optimumu ile liberalizmin uyuşmadığını ortaya koyan Sen, Arrow'dan farklı olarak, toplumdaki her bireyin x 'i y 'ye tercih ettiği bir durumda, herhangi bir bireyin y 'yi x 'e tercih etmesine olanak tanımıştır.

2.3.2.5. İkinci En İyi Teori

İkinci en iyi teori ilk olarak Meade (1955) tarafından dile getirilmiştir. Meade'nin yaklaşımdan etkilenen R. G. Lipsey ve K. Lancaster (1956-1957) *The General Theory of Second Best* adlı çalışmayla ikinci en iyi teorelin temellerini ortaya koymuştur. İkinci en iyi teori, Pareto optimuma ulaşmak için gerekli olan koşullardan sadece birinin gerçekleşmesi durumunda refahın artıp artmayacağı veya Pareto optimuma ulaşmak için gerekli olan koşullardan sadece birinin gerçekleşmemesi durumunda gerçekleşen diğer koşulların yeterli olup olmayacağı gibi sorulara cevap arar. Çünkü ekonomide Pareto optimuma ulaşılmasını engelleyen tekelleşme, gümrük tarifeleri, gelir dağılımı bozukluğu ve dışsallıklar gibi etkenler söz konusudur. Tekelleşme, dışsallıklar, gelir dağılımı bozukluğu ve gümrük tarifelerinin olmadığı bir ekonomi en iyi teoridir. Lipsey ve Lancaster'a kadar Pareto optimuma ulaşılmasını sağlayan koşullardan çoğunun gerçekleşmesi durumunda, ekonominin optimum noktaya ulaşacağı varsayılmıştır (Nath, 1969: 48).

Lipsey ve Lancaster'e göre ekonominin Pareto optimum noktasına ulaşmasını engelleyen herhangi bir değişkenin varlığı durumunda, tüm Pareto koşulları gerçekleşmemiş olacaktır. Tüm Pareto koşulları gerçekleşmediğinde optimum noktaya ulaşamadığı için, gerçekleşen diğer Pareto koşulları artık istenir değildir. Bunun nedeni Pareto optimum koşullarının bir bütün halinde gerçekleşmesi durumunda ancak refahın artıyor olmasıdır. Pareto optimum koşulları kısım kısım gerçekleştiğinde sosyal refahın artacağı çok kuşkuludur. Buna göre, ikinci en iyi teori Pareto optimum koşullarından biri gerçekleşmediğinde ikinci en iyi duruma ulaşmak için diğer optimum koşulların terk edilmesidir (Lipsey ve Lancaster, 1956-1957: 11-15).

Lipsey ve Lancaster (1956-1957)'e göre sosyal refah fonksiyonunun maksimize edilmesi için gerekli koşullardan bazıları yerine getirilemiyorsa, yerine getirilen diğer koşullar refahı maksimum yapacak şekilde değişmek zorundadır. Bu nedenle yazarlar, ikinci en iyi teoriyi kanıtlamak için Pareto optimum koşullarını kabul etmekle birlikte Pareto sosyal refah fonksiyonları dışındaki fonksiyonları da kabul etmektedir. Refah ekonomisini önemli ölçüde sarsan Lipsey ve Lancaster (1956-1957), en iyi teoriye ulaşmanın mümkün olduğunu ancak ikinci en iyi duruma ulaşmanın garanti olmadığını vurgulamıştır. Bu yüzden Pareto optimum koşulları kısmen

gerçekleştğinde refah artışına yol açmamaktadır.

2.4. REFAH DEVLETİ

Bazı yazarlara göre refah devleti kavramını ilk kez İngiliz başpiskopos Temple 1940'da kullanmış ve İngilizceye kazandırmıştır. Bazı yazarlara göre ise, 1942 yılında yayımlanan Beveridge Raporu ile resmiyet kazanmıştır (Gough, 1989: 276-277). Refah devleti kavramının ortaya çıkışı ile ilgili fikir ayrılığına karşılık, ilk refah devleti kurumlarının Bismarck dönemindeki Almanya'da kurulduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Buna göre, ilk kez 19. yüzyılda Bismarck Almanyası'nda sosyal güvenlik hizmetlerinin sunulabilmesi amacıyla devlet eliyle kurumlar kurulmuştur (Briggs, 1961; Barr, 1987; Esping-Andersen, 1990).

Refah devletini tanımlayan iktisatçılar birbirinden farklı değişkenleri ve değer yargılarını ön plana çıkarmaktadır. Örneğin ülkenin iktisadi yapısı, kalkınmışlık düzeyi gibi iktisadi değişkenleri vurgulayarak refah devletini tanımlayan yazarların yanında, refah devleti tanımlamasında ülkenin tarihi ve siyasi yapısı, toplumun düşünsel ve ahlaki yapısı, adalet ve sosyal dayanışma gibi kavramları önemsen yazarlar da bulunmaktadır (Veit-Wilson, 2000: 2). Bu nedenle refah devleti tanımları birbirine yakın olmakla birlikte, öncelikleri açısından farklılaşmaktadır. Bununla birlikte, yapılan refah devleti tanımlarında ön plana çıkan dört ortak nokta vardır. Bunlardan ilki; refah devletinin ekonomik kalkınmayı hedeflemesi ve tam istihdam düzeyine ulaşmak için gerekli iktisadi politikaları hayata geçirmesidir. İkincisi refah devletinin karma ekonomi modelini benimseyerek, refahı sistemli bir şekilde toplumun bütününe dağıtmasıdır. Üçüncüsü refah devletinin evrensel bir boyuta ulaşması için gerekli politikaların devlet tarafından geliştirilmesidir. Refah devleti tanımlarında ön plana çıkan dördüncü ortak nokta ise, evrensel bir refah devletinin gerçekleşmesi için kamu kaynaklarının kullanılmasıdır (Wilensky ve Lebeaux, 1965). Diğer yandan, refah devleti kavramsal olarak ifade edildiğinde, yazarlar bu kavramın içine, bireylerin kendi ekonomik ve sosyal problemlerini çözecek politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında aktif rol üstlenen bir devlet sistemini dahil etmektedirler (Briggs, 1961: 221).

Refah devletini tanımlayan yazarlardan biri olan Esping-Andersen (1990), refah devletinin kalkınmış olan kapitalist toplumlar için geçerli olabilecek bir kavram olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle yazar kalkınmamış olan toplumlar için bu kavramı kullanmamıştır. Çünkü yazara göre refah devleti bireylerin sosyal ihtiyaçları için kamu dışındaki kurumların kapsamlı roller üstlenmediği bir devlet biçimidir. Briggs (1961)'e göre refah devleti bireylere minimum bir gelir düzeyi sağlama, sosyal güvenlik sistemini oluşturmak ve her birine iyi bir yaşam standardı sağlamak için kamu gücünün örgütlü bir şekilde kullanılmasıdır. Myles ve Quadagno (2000)'e göre refah devleti kapitalist iktisadi sistemin ortaya çıkardığı bir takım sosyal sorun veya risklerle mücadele etmek ve bireyleri bu risklerden korumak için ortaya çıkmış bir devlet biçimidir. Gough (1979)'a göre refah devleti kamu gücünü bireylerin standart bir yaşam sürmesini sağlamak için kullanmanın yanında, bireylerin ve şirketlerin özel faaliyetlerini etkileyen devlet düzenlemelerinin de aynı amaç doğrultusunda kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Barry (1992: 743-744)'e göre devlet piyasanın işleyişine çeşitli şekillerde müdahale edebilmektedir:

- Devlet asgari ücret düzeyinin belirlenmesi, sosyal güvenlik sistemine zorunlu üyeliğin getirilmesi, gıdalar için hijyen kanunlarının çıkarılması gibi düzenlemeler yapabilir,
- Devlet mal ve hizmet fiyatlarını sübvansiyon yardımıyla indirebilir veya bazı bireyler için ücretsiz yapabilir,
- Devlet üretim yaparak arzı destekleyebilir,
- Devlet vergiler ve gelir transferini kullanarak piyasa işleyişini refah devletinin amaçları doğrultusunda etkileyebilir.

Ebenstein (1996: 342)'e göre piyasa işleyişine müdahale eden refah devletinin üç ana ilkesi vardır. Her bireye sadece insan olduğu için asgari bir yaşam seviyesi sunma refah devletinin ilk ilkesidir. İkinci ilke piyasada ortaya çıkan herhangi bir aksaklığın piyasa tarafından giderilemediği durumda bu aksaklığa devletin müdahale etmesidir. Refah devletinin son ilkesi ise devletin tam istihdamı sağlamakla yükümlü olmasıdır. Bu üç önemli ilke çerçevesinde, sosyal refahın en üst düzeye ulaşması için çaba gösteren refah devletinin başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir (O'Brein ve Sue,

1998: 8);

- Demokratik, çoğulcu ve sosyal bir hukuk devleti olan refah devleti totaliter, kapitalist, federalist veya mutlakıyetçi değildir. Çağdaş hukuk sisteminin sonucudur.
- Sanayileşme ve kapitalizm nedeniyle ortaya çıkan bireysel veya toplumsal ihtiyaçların bir ürünüdür.
- Sivil ve yerel yönetim birimleri bulunmaktadır ve parlamenter meclise sahiptir.
- Sosyal refahın devlet eliyle sunulabilmesi için kamusal gücünü kullanarak üretimi ve kaynakları kontrol edebilmektedir.

2.4.1. Refah Devletin Tarihsel Gelişimi

Refah devletinin ortaya çıkışı ile ilgili literatürde tam bir fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Bazı yazarlara göre refah devletinin ortaya çıkışı 16. yüzyılda İngiltere’de çıkarılan Yoksullar Yasası’na dayanmaktadır (Flora ve Heidenheimer, 1990: 22). Bu döneme kadar devletin yapması gereken sosyal hizmetleri aile, dini kuruluşlar, yardımlaşma için kurulan sandıklar, meslek birlikleri ve toplum üstlenmiştir. Bu kurum ve kuruluşlar gönüllülük esasına dayalı olarak yoksul, hasta, engelli ve muhtaç insanlara sosyal refah sunumunu üstlenmiştir. Yoksullar Yasası ile birlikte devlet kamusal gücünü kullanarak toplumda ihtiyaç sahibi bireylere sosyal refahı sunmaya başlamıştır (Barr, 2004:14-18). Toplumdaki yaşlı ve hastaların bakımını, çalışamayacak durumda olan yoksulların finanse edilmesi gibi konuları içeren bu yasanın kapsamı, 1800’lü yılların ilk yarısında daha da genişletilerek uygulanmaya devam etmiştir. Bu yüzyılda sanayileşme nedeniyle, tarım üretimi yerini imalat üretimine bırakmış, bunun sonucu olarak da kırsal nüfus azalıp kentsel nüfus artmaya başlamıştır. Ekonomik yapıdaki bu değişime nüfusun hızlı artışı eklenince yürürlükteki yoksulluk yasaları toplumun ihtiyaçlarını gideremez hale gelmiştir (Barr, 2004:25-28; Drucker, 1994: 175–177).

19. yüzyılda İngiltere’de temel eğitimin toplumun geneline yayılması için yasalar oluşturulmuş, Almanya’da Bismarck tarafından 1883’te dönemin yükselen

sosyalizm tehlikesine karşı sağlık sigortası önlemleri alınmıştır. ABD ve Avusturya’da gaz, tramvay ve elektrik şirketleri devlet bünyesine alınarak bu hizmetler topluma devlet eliyle sunulmaya başlamıştır (Briggs, 2000: 21-23). Tüm bu uygulamalar ve Sovyetler deki 1917 Ekim devrimi ile birlikte sosyalizm düşüncesinin uygulamaya geçmesi, liberalizm düşüncesinin yeniden yapılandırılarak sosyal devletin işlemesine olanak sağlar hale gelmesine yardımcı olmuştur (Pierson, 2006). 1929 yılındaki kriz sayesinde de refah devletinin ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

1929 krizine kadar iktisatçıların çoğu piyasa ekonomisinin devlet müdahalesine gerek olmadan kendi kendini düzenleyebilen bir mekanizma olduğuna inanmaktaydı. Fakat 1929 krizi piyasa ekonomisinin kusursuz işleyen bir mekanizma olmadığını gösterince, hükümetler krizin aşılması için harekete geçmeye başlamıştır. İlk ciddi adımı atan ABD’de *New Deal* politikaları uygulanmaya başlamıştır. ABD’de *New Deal* politikaları ile uygulanan talep yanlı ve tüketimi teşvik edici düzenlemeler, Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanmaya başlamıştır (Drucker, 1994). Diğer yandan J.M. Keynes çok ilgi çeken düşüncelerini sıraladığı *Genel Teori* (1936) kitabını yayınlamış, devletin uygulayacağı politikalarla ekonomideki tüketim ve yatırımı etkileyebileceğini ve böylece ekonomik sorunları çözebileceğini dile getirmiştir. Maliye politikasıyla tam istihdamın sağlanabileceğini belirten Keynes (2008)’e göre, ekonomiye devlet müdahalesi gerekli ve yararlı bir uygulamadır. Neoklasik görüşün “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsizler” düşüncesini reddeden Keynes, ekonominin krize girmesini arz fazlasına bağlamaktadır. Ekonominin bunalıma girmemesi için, devlet üretimi teşvik edici politikaların yanında, çalışan kesimlerin üretilen mal ve hizmetleri satın alabilmesini sağlayacak bir gelir düzeyine ulaşmasını sağlaması gerekmektedir (Drache, 1996).

Keynes’in Genel Teori çalışmasındaki katkıları ile dünyada uygulama alanı genişleyen refah devleti, 1950 ile 1970 yılları arasında ekonomik koşulların da uygun olması sonucu belirli bir olgunluğa erişmiştir. Bu dönemde refah devleti tam istihdam hedefine ulaşmış, ciddi bir toplumsal çatışma yaşanmadan ekonomi gelişmiş, sosyal harcamaların sürekli artmasının yanı sıra eğitim, sağlık ve çalışma koşulları gibi birçok alanda devletçi politikalar uygulamaya konulmuştur (Koray, 2003: 68). Ancak 1970’lerde etkili olan kriz stagflasyon kavramını ortaya çıkarmış, bu kavram da refah

devleti düşüncesinin ve uygulamalarının istenilen düzeyde başarılı olmadığını göstermiştir. M. Friedman, R. Lucas, Feldstein gibi iktisatçılar, stagflasyonun bizzat devlet tarafından ortaya çıkarıldığını, sosyal harcamaların da vergilerin yükselmesine neden olarak yatırım ve tasarruf değişkenlerini kötü yönde etkilediğini belirtmiştir (Krugman, 2001: 38-80).

1970'lerin ortasındaki krizle önemli bir yara alan refah devleti 1980'li yıllarda çözülme süreci içerisine girmiştir. İngiltere ve ABD başta olmak üzere, bu dönemde ülkeler refahın temelde toplumsal değil bireysel bir sorumluluk olduğu düşüncesini yaygınlaştırarak, sosyal devletin bu nedenle artık işlerliğini yitirdiğini ülkelerine kabul ettirmişlerdir. Böylece devletin ekonomi içindeki yeri küçültülmüş, yetki alanı ve tekel gücü azaltılmış ve piyasanın daha rekabetçi olması hedeflenmiştir (Pierson, 2000: 170). Ancak 1990'ların ortalarına doğru refah devleti anlayışının, özellikle Giddens (2000)'in katkıları ile yeniden güçlendiği görülmektedir. Giddens devletin küçülmesini isteyen liberal düşünce ile devletin genişlemesini savunan sosyal demokrasi düşüncesinin ortasında yer almaktadır. Bürokrasinin refah devletini engellediğini savunan Giddens, gelirin yeniden dağıtım ilkesinin düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre karma bir ekonomik sistemi sayesinde hem kamunun ve dolayısıyla toplumun çıkarları korunmuş olur, hem de piyasaların işleyişi kullanılarak kamu ve özel sektör ortak hareket etmiş olur (Giddens, 2000; 2002). 2008 krizinin ardından, ülkelerin piyasaları canlandırmak için tekrar Keynesyen politikalara ağırlık vermesi Giddens'in düşüncelerinin doğru olabileceğini düşündürmektedir.

2.4.2. Refah Devletin Amaçları

Toplumu oluşturan tüm bireylerin sosyal refahının en üst düzeye çıkarılabilmesi için, refah devleti, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler, gelir dağılımı, eğitim, sağlık, konut, çevre, kentleşme vb gibi pek çok değişkenin üreticisi ve düzenleyicisi olma durumundadır (Moon, 2004: 215). Bu değişkenleri üç başlık altında toplarsak; sosyal güvenlik, gelirin yeniden dağıtımı ve fırsat eşitliği, refah devletin üç amacını ifade etmektedir. Bu amaçlardan sosyal güvenlik, bireyleri kimseye muhtaç olmadan yaşamalarını garanti altına almak ve onurlarını koruyarak, devlet eliyle yaşamsal özgürlük alanı sağlamaktır. Diğer bir deyişle sosyal güvenlik bireyleri sosyal

risklerin olumsuz etkilerinden koruma çabasını ifade etmektedir. Herhangi bir hastalık, iş kazası, işsizlik ve ölüm bireyleri olumsuz etkileyecek sosyal riskler arasında sayılabilir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1944 yılındaki konferansında hastalık, iş kazaları, sakatlık, meslek hastalığı, analık, yaşlılık, ölüm ve çocuk sayısının artmasına karşı refah devletinin güvence sağlaması gerektiği vurgulanmıştır (Şenocak, 2009: 414). Bireyleri bu sosyal risklerden korumak için ihtiyaç duyulan sosyal sigorta mevzuatı 19. yüzyılın sonlarında gelişmeye başlamış, ikinci dünya savaşından sonra ise dünyada yaygınlaştığı görülmüştür (Kunhle, 2000: 3). Günümüzde yoksullara yapılan gelir yardımları; engelliler, alkolikler, uyuşturucu bağımlıları ve evsizlere yapılan sosyal hizmet harcamaları; çevre kirliliği ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi etkenler sosyal güvenliğin alanının daha da genişlemesine neden olmuştur (Özdemir, 2007: 103-104).

Refah devletinin bir diğer amacı olan gelirin yeniden dağıtımı, üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen gelirin, toplumdaki yoksulluğu azaltarak gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırma çabasını ifade etmektedir (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 513). Refah devleti toplumdaki gelir dağılımı adaletsizliğini gidermek için vergileri, kamu harcamalarını ve fiyat kontrollerini kullanarak piyasa mekanizmasına müdahale etmektedir (Sinn, 1995: 495). Diğer yandan Köppe (2008)'e göre günümüzdeki refah devletlerinin en büyük sorunu bu piyasa müdahalelerin neden olduğu ekonomik sonuçlardır. Çünkü bu müdahaleler var olan gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltmek yerine daha da bozmuştur. Üstelik bu müdahaleleri yapabilmek için borçlanan refah devletin finansman sorunu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen günümüzde refah devletleri gelir dağılımı adaletsizliği ile mücadele etmeye devam etmektedir (Castles, 2001).

Refah devletinin son amacı olan fırsat eşitliği, birey ve toplum açısından önemli ölçüde pozitif dışsallık barındırdıkları için daha çok eğitim ve sağlık ile ilgilidir (Ferreira vd., 2010: 3). Toplumdaki her bir bireyin sağlığı refah devletlerinde sosyal güvenlik sistemi ile güvence altına alınmıştır. Eğitim ise yoksulluğu azaltmanın yanı sıra, beşeri sermayenin verimliliğini ve üretkenliğini artırarak iktisadi büyüme ve kalkınmaya önemli katkılar yapmaktadır. Bu nedenle refah devleti ücretsiz bir zorunlu eğitim programı hazırlamalı, gelir düzeyi düşük olan bireylere burs ve kredi imkanı sağlamalıdır. Böylece yoksul kesimlerde eğitimden en iyi şekilde yararlanacağı için

toplumdaki sosyal adalet güçlenmiş ve fırsat eşitliği sağlanmış olmaktadır (Hicks ve Esping-Andersen, 2005: 520).

2.4.3. Refah Devletinin Sınıflandırılması

Refah devletleri incelendiğinde, uygulamaya koydukları politikalar açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Bu yönde yapılan çalışmalara göre, refah hizmetlerinin sunulması kriteri dikkate alındığında, gelişmiş ülkeler farklı refah devleti kategorilerine ayrılmaktadır. Refah devletlerini sınıflandırma çabası, kaç tür refah devleti olduğunu ve hangi özellikteki ülkelerin hangi refah rejiminin içinde yer alabileceğini tespit etmeye yöneliktir (Hicks, 2002:1). Araştırmacılar ülkelerin uyguladığı refah politikalarını dikkate alarak, bu politikaları analiz etmiş ve ülkeleri refah rejimi türlerine göre gruplandırmıştır. Çalışmanın bu bölümünde refah devletlerini sınıflandırmaya çalışan yaklaşımlardan ikisine yer verilmektedir. Bunlardan ilki literatürde açık bir şekilde öne çıkan Esping-Andersen'in yaptığı sınıflandırma, ikincisi ise daha çok sosyal güvenlik sisteminin finansmanını temel alan Geleneksel Sınıflandırma yaklaşımıdır.

2.4.3.1. Esping-Andersen'in Temel Üçlü Sınıflandırması

Esping-Andersen (1990, 1999) yaptığı iki çalışmayla liberal refah devleti, sosyal demokrat refah devleti ve muhafazakâr refah devleti olmak üzere üç tür refah devletinde bahsetmektedir. Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması, bu alanda en eski çalışmalardan biri olan Titmuss (1958)'un yaptığı refah devleti sınıflandırmasıyla benzerlik göstermektedir. Titmuss (1958) refah devletini dar bir bakış açısıyla sınıflandırırken, Esping-Andersen (1990, 1999) bu sınıflandırmanın içine piyasa ile devlet bağıını da ekleyerek tanımlamasının alanını genişletmiştir. Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması refah devletlerinin inşa edilmesindeki mantık farklılığına dayanmaktadır. Örneğin sosyal demokrat refah modeli sağlık harcamalarını piyasa işleyişinden ayrı tutarak devlet eliyle karşılanmasını önemserken, muhafazakâr refah devleti bireyleri piyasa risklerinden korumayı amaçlasa da ortaya çıkabilecek sosyal eşitsizlikleri gidermemektedir. Klasik yoksulluk yasalarının bir uzantısı olan liberal refah devleti ise refahın büyük oranda piyasa şartlarında örgütlenmesini

amaçlamaktadır. Bu nedenle bireyleri piyasadan kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı korumada diğer refah devletleri kadar istekli değildir.

Tablo 2.2’de Esping-Andersen’in sınıflandırdığı refah devleti türlerinin temel özellikleri gösterilmektedir. Tabloda özetlenen Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırmasına göre *liberal refah devleti* vatandaşlarına asgari düzeyde refah hizmeti sunmaktadır. Devletin piyasaya müdahalesi çok sınırlı olup ABD, Avustralya ve Kanada en önde gelen örnekleridir. Yeni Zelanda ve İngiltere’nin de dâhil edilebileceği liberal refah devleti özel refah önlemlerini teşvik edici bir strateji izleyerek, kamunun herhangi bir piyasa başarısızlığına neden olmasını önlemeyi amaçlamaktadır (Orloff, 1993; Myles ve Quadagno, 2002). Sağlık hizmeti dışında devlet yalnızca muhtaç durumda olan bireylere refah sunmaktadır ve buna kalıntı refah yaklaşımı denilmektedir. Vergi oranlarının düşük, kadınların işgücüne katılım oranının yüksek, işgücü piyasasındaki ücretlerin adaletsiz ve sendikaların etkin olmadığı bu refah devletinde gelir dağılımı bozuktur. Liberal refah devletinde dekomüdfikasyonun (sosyal gereksinimlerin, devlet gibi piyasa dışı kurumlar tarafından sağlanabilmesi) düşüktür. Bunun yanında özel sektör istihdamı kamu istihdamından fazladır (Esping-Andersen, 2002).

Tablo 2.2: Refah Devletinin Temel Özellikleri

	Liberal	Sosyal Demokrat	Muhafakar
Örnek Ülkeler	ABD, İngiltere	İsveç	Almanya
Temel Felsefe	Klasik liberalizm	Sosyalizm / Marksizm	Muhafazakâr sosyal politikalar
Dekomüdfikasyon	Düşük	Yüksek	Orta
Sosyal Haklar	Gereksinim temelli	Evrensel	Katkıya dayalı
Refah Önlemleri	Karma hizmetler	Kamu hizmetleri	Transfer ödemeleri
Bireysel Haklar	Düz oranlı ödenekler	Yeniden dağıtıcı	Katkıya dayalı
Sosyal Politika Sunan Kurumlar	Piyasa	Devlet	Devlet

Kaynak: Esping-Andersen, 1990: 52; 1999: 85

Esping-Andersen (1990, 1999)’e göre bireylerin ihtiyacını karşılayan temel birim piyasa olduğu için liberal refah devleti, piyasa başarısızlıklarına müdahale

etmemekte ve bu nedenle toplumda bir ayrışmaya neden olmaktadır. Bu ayrışmanın bir tarafında piyasanın kendi başına çözebildiği bir takım risklerle karşılaşan bireyler varken, diğer tarafta piyasanın kendi başına çözemediği bir takım risklerle karşı karşıya kalan ve devlet müdahalesine ihtiyaç duyan bireyler bulunmaktadır. Esping-Andersen'i destekleyen Ellison (2005) refah ile devlet kavramlarının liberal refah devletinde bir araya gelemeyeceğini öne sürmüştür. Ellison (2005)'e göre bu refah devletinde refahın sunumu oldukça katı programlarla yapıldığı için toplumda eşitsizlik düzeyleri oldukça yüksektir.

Esping-Andersen'in bir diğer refah devleti türü olan *sosyal demokrat refah devletinin* öncüsü İsveç'tir. Norveç, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda bu sınıflamaya dahil olabilecek diğer ülkelerdedir. Bu refah devleti türünde evrensel düzeyde bir sosyal refah programının uygulanması, devletin tam istihdamı sağlamaya çalışması ve sosyal refahın temel sunucusunun devlet olduğu kabul edilmektedir. Devlete yüklenen bu görevlerin gerçekleştirilebilmesi için bireylerin üzerindeki vergi yükü oldukça yüksektir (Esping-Andersen, 1990; Greve, 2007). Refahın temel sunucusun devlet olması nedeniyle piyasa refahın sunulmasında herhangi bir görev üstlenmemiştir. Devlet yaşlılara, engellilere ve çocuklara kapsamlı ve standardı oldukça yüksek olan sosyal hizmetler sunmaktadır. Örneğin Norveç'te yaşlıların %5'i, Finlandiya'da %4'ü ve İsveç'te ise %0,5'i yoksulluk sınırının altındadır (Esping-Andersen, 2002: 34). Bu hizmetlerden yararlanmak için herhangi bir ödemenin zorunlu kılınmadığı sosyal demokrat refah devletinde, yapılan yatırımların çoğu gençlere yöneliktir. Aynı zamanda toplum eşitlikçidir ve sosyal tabakalaşma en alt düzeydedir (Arts ve Gelissen, 2002; Sainsbury, 2003).

Esping-Andersen'in üçüncü refah devleti türü *muhafazakâr refah devletidir*. Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya ve Belçika bu türe örnek gösterilebilecek ülkelerdir. Bu refah devletinde kapitalizm öncesinden gelen kraliyet rejimlerinin etkileri görülmektedir. Bu nedenle geçmişten miras kalan sosyal tabakaların korunmasını hedefler ve bunun için de anti liberal politikaları destekler niteliktedir. Böylece bireylere sunulan sosyal haklar sınıf ve statü bazında farklılaşarak, gelirin yeniden dağılımı marjinal bir özellik kazanmaktadır. Sosyal hakların geniş olduğu muhafazakâr refah devletinde piyasanın önceliği reddedilmektedir. Sosyal refahın merkezi olarak ailenin

alınmasında Hristiyan inancının büyük etkisi vardır (Myles ve Quadagno, 2002; Haney, 1998; Geist, 2005).

Muhafazakâr refah devletinde zorunlu sigorta primleri ile finanse edilen bir sosyal güvenlik sistemi bulunmaktadır. Bireyler yatırdıkları sigorta primleri kadar sosyal güvenlik sisteminden yararlanmaktadır. Sosyal sorunlar devlet tarafından hazırlanan sosyal politikalarla çözülmekte ve istihdamın artması hedeflenmektedir. Bu devlette sosyal harcamalar liberal refah devletine göre daha çoktur ve erkek egemen ailenin gelir ihtiyacını karşılamak için gelir transferi yapılmaktadır. Yapılan bu gelir transferi yine toplumdaki statü ve sınıf farklılığını korumayı amaçlamaktadır (Kennett, 2001; Sainsbury, 2003). Toplam istihdam ve kadınların işgücü piyasası içindeki payı düşük, kadın istihdamının ana merkezi çocuklarına verdikleri kreş hizmetidir. Bu nedenle evli kadınların çalışması istenmezken erkeğin toplumsal yaşamdaki payı çok hayatidir (Esping-Andersen, 2002).

2.4.3.2. Geleneksel Bir Tasnife Göre Sınıflandırma

Refah devletlerinin sınıflandırılması için çok sayıda çalışma yapılmış, bu çalışmalardan biri olan Esping-Andersen (1990, 1999)'in yaptığı refah devleti sınıflandırması bilim adamları tarafından en çok benimsenen yaklaşım olmuştur. Bu ve benzer yaklaşımlarda genelde devletlerin yaptığı harcamaların hacmine ve yapısına göre ülkeler sınıflandırılmaktadır. Diğer yandan bireylerin sosyal risklere karşı korunması için uygulanan sosyal güvenlik sisteminin nasıl finanse edildiği dikkate alınarak da ülkeler sınıflandırılabilir (Sözer, 1997). Yapılacak böyle bir sınıflandırmada Bismark (Alman) Modeli, Beveridge (İngiliz) Modeli ve Karma (Hollanda) Model olmak üzere üç tür refah devletinden bahsedilebilir.

Bu yaklaşımlardan *Bismark Modeli* Fransa, Almanya ve Türkiye'de geçerli olan refah devletidir. Bu modelin temel niteliklerinden biri ekonomik büyüme ve kalkınmanın sosyal refah ve tam istihdam hedeflerine ulaşılmasını sağlamasıdır. Sosyal refahın yaygınlaştırılması için işsizlere sosyal güvenlik hakkının tanınması ise çok önemsenmektedir. Çünkü bu modelin özü çalışma esasına dayalı bir sosyal sigorta mekanizmasıdır. Bu mekanizmanın finansmanı sigorta primleriyle karşılanmaktadır.

Sosyal sigortacılığa dayalı ilk refah devleti uygulaması Bismark döneminde Almanya’da ortaya çıkmıştır (Arın, 1994; Sözer, 1997). Bu nedenle bu modele Bismark Modeli denmektedir.

Bismark Modeli’nin ikinci temel niteliği korporatizmdir. Korporatizm, her bireyin temsilcisi aracılığıyla sosyal güvenlik sistemi, üretimin miktarı ve işçi ücretleri gibi alanlarda uygulanacak olan politikalarda söz sahibi olmasını ifade eder. Bismark Modeli’nin üçüncü temel niteliği ise sosyal hizmetlerin sunulmasında yerinden yönetim ilkesinin geçerli olmasıdır (Arın, 1994; Ekin vd., 1999).

Bir diğer yaklaşım olan *Beveridge Modeli* sosyal güvence sistemini, sistemden yararlanacak olan bireylerin belirli bir işte çalışma koşuluna bağlamamaktadır. Bireyler, yani tüm ülke vatandaşları ülke vatandaşı oldukları için sosyal güvence sistemine dâhildir. Sosyal güvence sistemi tüm riskleri kapsayacağı gibi (Yeni Zelanda), riskler ayrı ayrı da güvence altına alınabilir (İngiltere, İtalya). Sunulan sosyal refahın finansmanı vergilerdir. Bismark Modeli çalışan bireylere gelir desteği sağlamayı amaçlarken, Beveridge Modeli yoksulluğun önlenmesini ön plana çıkarmaktadır (Sözer, 1994).

Geleneksel bir tasnife göre yapılan refah devleti sınıflandırmasının son örneği olan *Karma Model*, bireyler arasında çalışan veya çalışmayan ayrımı yapmama esasına dayanmaktadır. Bu modelde çalışan bireylere yönelik sosyal sigorta sisteminin yanında tüm ülke vatandaşlarını kapsayan evrensel bir ulusal sigorta uygulaması bulunmaktadır. Karma Model’in en iyi örneği olan Hollanda’da, Bismark Modeli’nde geçerli olan işçi sigortaları ve Beveridge Modeli’nde geçerli olan ulusal halk sigortaları uygulaması vardır. Ayrıca sosyal yardımların yapılmasını amaçlayan bir sigorta sistemi de kurulmuştur (Sözer, 1994; Clasen ve Oorschot, 2002).

2.4.4. Refah Sistemlerine Yaklaşımlar

Esping-Andersen (1990, 1999) gibi refah devletini sınıflandıran yazarlara göre, bir ülkenin refah devleti sınıflarından birine dâhil olup, bir diğer refah devleti sınıfının hiçbir özelliğini taşımadığını söylemek çok doğru değildir. Buna göre, bir ülke her bir refah devleti sınıfının bazı özelliklerini barındırıyor olabilir. Bu yüzden refah

sistemlerinin amacı refah devletlerini sınıflandırmak yerine, ülkelerin sosyal refahı sunarken benimsedikleri felsefeyi dikkate alarak nasıl bir refah devleti olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın bu kısmında refah sistemlerine yer verilmektedir. Literatürde refah sistemleri yaklaşımlarından Kalıntı ve Kurumsal Yaklaşım ile Evrensellik ve Seçicilik Yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Aşağıda sırasıyla bu yaklaşımlara yer verilmektedir.

2.4.4.1. Kalıntı ve Kurumsal Yaklaşım

Refah devletinde sosyal programlar hazırlanırken kime hizmet verileceği, ne zaman verileceği gibi değişkenler dikkate alınmaktadır. *Kalıntı* yaklaşımına göre ihtiyaçlarını aile, piyasa veya özel sosyal kurumlardan karşılayamayan bireylere sosyal refah devlet tarafından sunulmalıdır. Dolayısıyla kalıntı bir refah devletinde, devlet yalnızca ailelerinin ve kendisinin çabaları ile ihtiyaçlarını karşılamayan bireylere refah sunmaktadır. Bu refahı bir güvenlik ağı ile sunan kalıntı refah devleti, böylece yoksulluğu azaltma amacı gütmektedir. Yoksul olan bireyler muhtaç olduklarını kanıtladıklarında devletin sunduğu sosyal refah hizmetinden faydalanabilmektedir (Greve, 1998).

Kalıntı refah devleti anlayışı ABD ve Japonya’da hâkimdir. Avustralya ve Kanada’da ise bu iki ülkeye göre daha zayıf bir uygulama alanına sahiptir. Bu anlayışın geçerli olduğu toplumlarda, devletten sosyal refah hizmeti alan bireyler, diğer bireyler tarafından adeta suçlanmaktadır. Çünkü bu bireylerin kendi yetersizlikleri ve kusurlu davranışları nedeniyle sosyal refah düzeyleri düşüktür. Bu toplum yapısı çoğunlukla Güney Avrupa’daki ülkelerde görülmektedir. Bu nedenle kalıntı refah devleti yaklaşımı daha çok Güney Avrupa coğrafyasında bulunan ülkeler tarafından benimsenmiştir (van Wormer, 1997: 51-53).

1970’li yıllara kadar kalıntı refah devleti anlayışını benimseyen sanayileşmiş ülkelerde, bu anlayışın yerini *kurumsal* refah anlayışına bıraktığı görülmektedir. Kurumsal refah devleti anlayışına göre devletin sunacağı sosyal refah, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve bu yüzden gereklidir. Böylece devlet, yoksulluğu ortaya çıkmadan önce kaynağında yok etme imkânına sahip olmaktadır. Sosyal refah

hizmetinden yararlanmak isteyen bireyler muhtaç olduklarını kanıtlamak zorunda değildir. Ayrıca toplum yoksul bireylere suçlayıcı ve damgalayıcı bir şekilde bakmamaktadır. Yoksulluğun asıl sorumlusu iş piyasası veya toplum yapısıdır. Kurumsal refah devleti yaklaşımı gelir garantisi, negatif gelir vergisi, çocuk yardımı ve sosyal sağlık ağı gibi sosyal refah hizmetlerini içermektedir. Bu yaklaşım üç ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan ilki ülke vatandaşı olan herkesin sunulan hizmetlerden yararlanma hakkının bulunmasıdır. İkinci ilke olan, sosyal hizmetler geliri, mesleği ve sınıfı ne olursa olsun her bireye verilmektedir. Üçüncü ilke ise, kurumsal refah devletinin yaklaşımı hiçbir bireyin yoksulluk sınırının altında olmadığı asgari bir yaşam standardını temel aldığını ifade etmektedir (van Wormer, 1997: 53-54; Şahin, 1999:4).

2.4.4.2. Evrensellik ve Seçicilik Yaklaşımı

Kalıntı ve kurumsal refah anlayışı birer ilkeyi temsil ederken, evrensellik ve seçicilik yaklaşımı birer metottur. Kalıntı veya kurumsal refah yaklaşımı gerekli şartlar oluştuğunda evrensel bir hizmeti sunabilir. Buradan hareketle *evrensellik yaklaşımı* bir toplumdaki bütün bireylerin sosyal güvenlik ağının içerisinde yer almasını ifade etmektedir. Kurumsal yaklaşıma yakın olan evrensellik yaklaşımı daha çok Kuzey Avrupa ülkelerinde gözlemlenmektedir (Greve, 1998; 122). Evrensellik yaklaşımına göre toplumun gelişmesi ile bireyler daha fazla yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bireylerin bu ihtiyaçlarını karşılamak ise toplumun sorumluluğundadır. Toplum sosyal refahı devlet eliyle hazırlanan programlarla sunmaktadır. Bu programlarda bazı ödenekler belirli bir yaşın üzerindeki tüm nüfusa yönelik iken, bazı ödenekler ise engelliler gibi belirli bir gruba veya ilk çocuk gibi grubun sadece belirli bir kısmına yöneliktir. Toplum devlet eliyle sunulan sosyal refahı vergilerle finanse etmektedir (Clasen ve Oorschot, 2002).

Evrensellik yaklaşımının aksine *seçicilik yaklaşımı* toplumu oluşturan tüm bireyleri sosyal güvenlik içerine almamaktadır. Bunun yerine, seçici bir yöntem kullanarak ihtiyaçlarının en acil şekilde karşılanması gereken muhtaç bireyleri belirler ve sadece bu bireylere sosyal refah hizmeti sunar. Seçicilik yaklaşımının özü desteklenmesi gereken bireyler veya gruplar arasında öncelik sırasının oluşturulmasıdır (Greve, 1998). Yoksulluğun giderilmesi için hazırlanan sosyal yardım programlar

toplumun ödediği vergilerle finanse edilmektedir. Devletçe yapılan bir gelir testine göre, belirlenen minimum geçim düzeyinin altındaki muhtaç bireylere sosyal refah sunulmaktadır. 2000’li yıllarla beraber ön plana çıkmaya başlayan seçicilik yaklaşımı, özellikle neo-liberal ülkelerde başarılı olmaktadır.

2.4.5. Refah Devletine Katkılar

J. M. Keynes ve K. Polanyi ortaya koydukları düşünceleri ile refah devletine çok önemli katkı yapan iki bilim adamıdır. Refah devletinin kurumsallaşmasında John Maynard Keynes’in büyük katkıları vardır. 1929 ekonomik buhranının ardından yazdığı Genel Teori (1936), ilk refah devleti politikalarının ve sosyal refah uygulamalarının hayata geçirilmesinde oldukça önemli rol oynamıştır. Keynes’in katkılarıyla refah devleti altın çağını yaşamıştır. Refah devletine önemli katkılar yapan diğer bir bilim adamı Karl Polanyi’dır. Polanyi (2010) piyasa sisteminin sağlıklı işlemesi için refah devletine ihtiyaç olduğunu vurgulayarak, liberal ekonominin ancak refah devleti yardımıyla toplum için en iyi olanı belirleyebileceğini ifade etmiştir. Polanyi’nin düşünceleri refah devletinin piyasa sistemindeki yerini ortaya koymuştur. Aşağıda sırasıyla Keynes ve Polanyi’nin refah devletine ilişkin düşüncelerine yer verilmektedir.

2.4.5.1. J. M. Keynes

Keynes kapitalizmin kendi kendini düzenleyen bir ekonomik sistem olduğuna inanmamaktaydı. Bu yüzden 1929 buhranından sonra ülkelerde oldukça artan işsizliğin, emek piyasalarındaki katılıktan kaynaklandığını ve bu katılığın ancak devlet müdahalesiyle aşılabileceğini düşünüyordu. Buna ilave olarak “bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler” düşüncesine sahip liberal bir bakış açısıyla, ekonomideki istikrarsızlığın ve durgunluğun yine ekonominin kendi dinamikleri ile önlenemeyeceğini savunuyordu. Keynes’e göre ekonominin tam istihdama ulaşması için en iyi yol devletin ekonomiye müdahale etmesiydi. (Negri, 1967; Beaud, 1984; Drache, 1996).

Keynes’e göre sanayileşmenin hızlı ilerlediği ülkelerde kapitalist üretim düşüncesi toplumları ekonomik ve kültürel açıdan standartlaştırmıştır. Böylece kitleselleşen üretim tüketiminde kitleselleşmesine neden olmuştur (Aktel, 2003: 31).

Ekonomik modelini etkin talep üzerine kuran Keynes, etkin talebin üretim tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Etkin talebin yüksek olduğu ülkelerde tüketim ve yatırım düzeyi yüksektir. Tüketim ve yatırımın yüksek olması, etkin talebi arttırmanın yanında gelir dağılımının da daha adaletli olmasına yardım etmektedir. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu kapitalist toplumlarda, gelirin büyük bölümü tasarruf edilmekte ve bu tasarruflar yatırımları arttırarak, üretimin de artmasına neden olmaktadır. Böylece arz talepten daha fazla artarak krizlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden krizleri önlemenin yolu etkin talebin devlet müdahalesi ile yükseltilmesidir. Çünkü etkin talebin yükseltilmesi için kaynağa ancak devlet sahiptir. Sosyal hizmetler ve gelir transferinin temel müdahale aracı olduğu bir devlet müdahalesi kapitalist sistemi ortadan kaldırmayacak, bu sistem içerisinde ekonominin tam istihdama ulaşması sağlanacaktır (Keynes, 2008; Alcock vd., 2004; Townsend, 2002; Negri, 1967; Şaylan, 2003).

Önerdiği vergi politikası, bayındırlık işleri, faiz oranları ve para politikasının etkin kullanımı gibi politikalarla kapitalizmin sosyal refah reformuna neden olan Keynes, tam istihdamı sağlamak amacıyla kitle üretimin ve tüketimin desteklenmesi için gerekli olan altyapıyı hayata geçiren ve bu yönde politikalar düzenleyen refah devleti düşüncesini savunmaktadır. Kaynakların dağıtılması, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulması ve toplu görüşme gibi toplumsal uygulamalar refah devletinin önceliklerindendir. Piyasanın yetersiz veya başarısız olduğu durumda devlet ekonomiye müdahale ederek piyasa başarısızlığı veya yetersizliğini önler. Böylece devlet piyasa ile birlikte hareket eder ve karma bir ekonomik sistemin işlemlerini sağlar (Jessop, 2009:107).

Keynezyen talep yönetiminin ülkelerde en yoğun olarak uygulandığı 1945 ile 1975 yıllarını kapsayan dönem *Keynezyen Refah Devleti* olarak anılmaktadır. Bu dönemde devletlerin ekonomiye müdahalesi en üst noktaya ulaşmıştır. Piyasa başarısızlıklarının devlet eliyle giderildiği bu dönem aynı zaman oldukça gelişmiş bir refah devletinin yaşandığı yıllardır (Pierson, 2001: 192). Keynezyen talep yönetimi 1945-1975 yılları arasında ülkelerde öncelikle yüksek bir büyüme sağlamıştır. Bu yüksek büyüme sayesinde istihdam düzeyi artmış, işgücü ücretleri ve çalışma koşulları iyileşmiştir. Diğer yandan hızlı ekonomik büyüme gelişme aşamasında olan refah

devletlerinin finanse edilmesini kolaylaştırmıştır. İkinci dünya savaşından 1980’li yıllara kadar, sosyal refah hizmetlerinin GSMH içindeki payı giderek artmış, refah devletleri sağlık, eğitim, konut ve sosyal güvenlik gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydetmiştir (Özşuca, 2003: 228).

Keynes’in işsizlik ve kamu harcamalarını temel alan çalışması (1936), ilk olarak ABD’de etkili olmuştur. ABD’deki New Deal sosyal refah uygulamalarının hayata geçirilmesinde Keynes’in görüşleri oldukça önemli rol oynamıştır. Bu ülkede 1935 yılında kabul edilen sosyal güvenlik yasası işsizlik ödeneğinin uygulanmasını hayata geçirmiştir. Ulusal bir sosyal sigorta sistemi oluşturmak isteyen İngiltere’de 1942 yılında hazırlanan *Beveridge Raporu*’na katkı sağlayan Keynes, özel sigortacılığın yerine devletin sosyal sigorta sistemindeki yerinin kuvvetlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Timmins, 1995: 15-18). Bu rapora katkılarıyla Keynes, kapsamlı bir devlet planlaması ve büyük bir kamu harcamasının yapılmasına olanak sağlayacak ortamın oluşmasına yardım etmiştir. Böylece, Beveridge Raporu’ndan sonra, Avrupa ülkeleri İngiltere’nin yolundan giderek kendi sosyal güvenlik sistemlerini oluşturmuşlardır.

Kamu yatırımları, devlet planlaması, kamu hizmetleri ve gelirin yeniden dağıtımını hedefleyen Keynezyen politikaların izlenmesi, 1970’li yıllara gelindiğinde ülkelerin krize girmesine neden olmuştur. Bu krizin nedenleri arasında yüksek vergi oranları ile finanse edilen toplam talep ve istihdam politikaları, piyasa işleyişine olan devlet müdahalesinin artması ve oldukça cömertçe yapılan sosyal refah devleti harcamaları sayılabilir. Yaşanan krizle birlikte devletin ekonomi içindeki yerinin küçültülmesi gerektiği dile getirilerek, ülkelerdeki Keynezyen refah devletinin etkinliği azaltılmıştır (Özşuca, 2003; Townsend, 2002).

2.4.5.2. K. Polanyi

Karl Polanyi 1944 yılında yayınladığı *Büyük Dönüşüm* adlı çalışması ile refah devleti düşüncesine önemli katkılar yapmıştır. Polanyi (2010), piyasanın kendi kendine işleyen bir sistem olduğuna karşı çıkarak, sosyal ve politik kurumların ekonomiden ayrı düşünülemeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle Polanyi refah devletinin kâhini olarak

adlandırılmaktadır (Lacher, 1999a: 314). Piyasa sistemi toprağı, parayı ve emeğı meta haline getirerek, uluslararası düzeyde toplumları tekdüze bir hale getirmekte ve bu tekdüze toplumların kendisine kayıtsız şartsız bağımlı olmasını istemektedir. Meta, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sisteminde satılmak üzere üretilmiş her türlü varlıktır. Toplum dinamiklerinden bağımsız olan piyasanın kendi kendine işleyeceği düşüncesi imkânsızdır. İnsanın, kaderin, toplumun doğal çevresinin ve hatta satın alma gücünün tüm yönetimini piyasa sistemine bırakmak, toplumların çöküşüne yol açacaktır. Bu nedenle piyasa sisteminin çöküşü kaçınılmazdır.

Polanyi (2010)'ye göre 19. yüzyıl bir "ikili hareket"ın sonucudur. Bu ikili hareketin bir tarafını kendi kurallarına göre işleyen piyasa sistemini savunan liberalizm düşüncesi oluşturmaktadır. İkili hareketin diğer tarafını ise, liberal düşüncenin neden olduğu, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sisteminin yıkıcı etkilerinden kendilerini korumaya çalışan toplumdur (Lacher, 1999a: 313-315). Toplum piyasa sisteminden kendini korumak için önlemler aldıkça, piyasa sisteminin işleyişini sağlayan yasalar işlemez hale gelmiştir. Piyasa sisteminin toplum tarafından sekteye uğratılması çalışma ve üretim dinamiklerini bozarak toplumu sosyal tehlikelere sürüklemiştir. Bu ikili hareketin arasında meydana gelen böyle bir çekişmenin sonucunda piyasa sistemi çökmüştür (Polanyi, 2010: 35-37).

Polanyi'ye göre, liberal düşünceyle gelişen ve piyasanın kendi kendine işlemesine dayanan bir kapitalist sistemin işlemesi nasıl imkânsızsa, tamamen kontrol edilen ve toplum tarafından yönetilen bir ekonomik sistemin işlemesi de olanaksızdır. Bu nedenle refah devleti, piyasa sisteminin topluma zarar verebilecek aksaklıklarına ani tepkiler vererek bu aksaklıkları gideren bir yapıda olmalıdır. Yani refah devleti, piyasa sisteminin bir ikamesi değil tamamlayıcı bir parçasıdır. Refah devleti ekonomiyi toplum dinamiklerine uygun hale getirerek, toplumun en iyi şekilde yaşamasını sağlamalıdır. Bunun için toprak, para ve emek gibi hayali metaların meta olmaktan çıkarılması gerekmektedir (Lacher, 1999a, 1999b). Sonuç olarak, liberal ekonominin toplum için en iyi olanı tek başına belirleyemeyeceğini düşünen Polanyi (2010)'ye göre, refah devleti piyasa sisteminin topluma zarar veren yapısını ehlileştiren bir parçasıdır. Refah devletinin eksik olduğu bir piyasa sistemi topluma zarar verirken, tamamen refah devletinin kontrolünde olan bir ekonomik yapı da toplum için zararlı olabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞKENLERİN REFAH İLE İLİŞKİSİ

3.1. EKONOMİK, SOSYAL, SİYASAL DEĞİŞKENLER VE REFAH

Ampirik çalışmalar, ülkelerin refah düzeyinin çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi değişkenlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değişkenlerin başında gelen ekonomik büyüme, enflasyon, gelir dağılımı ve tasarruf gibi ekonomik değişkenler refah düzeyinin yükseltilmesi için gerekli olan ekonomik işleyişin temelini oluşturmaktadır. Örneğin ekonomik büyüme, çoğu iktisatçı tarafından refah düzeyinin bir göstergesi olarak kullanılırken, gelir dağılımının adil ve enflasyon oranının düşük olduğu ülkelerde refah düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Ekonomik değişkenlerin yanında yoksulluk, sosyal sermaye, eğitim ve girişimcilik gibi sosyal değişkenler, ekonomik yapının işleyişine doğrudan veya dolaylı olarak etki ederek, refah düzeyinin pozitif veya negatif yönlü değişmesine neden olabilmektedir. Sosyal değişkenlerden biri olan yoksulluk refah düzeyi ile negatif yönlü ilişkiyken, girişimci ruh, sosyal sermaye ve bireylerin eğitim düzeyi yüksek olan ülkelerde verimlilik arttığı için üretim artmakta ve böylece refah düzeyi yükselebilmektedir. Diğer yandan ülkelerin demokratik yapısı, siyasi yönetim ve bireysel özgürlükler gibi siyasal değişkenler de refah düzeyini dolaylı olarak etkileyen değişkenlerdendir. Aşağıda sırasıyla refah düzeyini etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasi değişkenler yer almaktadır.

3.1.1. Ekonomik Değişkenler ve Refah İlişkisi

Ekonomik büyüme, enflasyon, istihdam, kamu harcamaları, gelir dağılımı ve tasarruf gibi ekonomik değişkenler bir ekonomideki refah düzeyi üzerinde etkili olan değişkenlerdir. Ekonomik büyüme iktisatçılar tarafından refah düzeyinin ölçülmesinde sıklıkla kullanılan bir araçken, enflasyon oranı bireylerin tüketim bileşenlerini etkileyerek refah düzeyinin değişmesine neden olabilmektedir. Diğer yandan istihdam ve gelir dağılımı refah üzerinde çalışan iktisatçıların ülkeler arasındaki refah farklılıklarını ortaya koymak için kullandığı iki önemli değişkendir. Bununla birlikte kamunun ekonomi içerisindeki yeri ve sermaye birikiminin temelini oluşturan tasarruflar da refahın değişimini açıklamak için kullanılmaktadır. Aşağıda sırasıyla bu değişkenlere yer verilmektedir.

3.1.1.1. Ekonomik Büyüme ve Refah

Bazı eksikliklerine rağmen, refahı açıklamak için en çok kullanılan araç ekonomik büyümedir (Gruen ve Klasen, 2008: 212). Refahın nasıl ölçülmesi gerektiğini, bireysel refah ölçülse bile, sosyal refahın bireysel refahların toplamından ibaret olup olmadığını irdeleyen iktisatçılar, bu sorunun çözümü için en doğru yolun ekonomik büyümeyi kullanmaktan geçtiğini vurgulamaktadır (Sen, 1976; Mclean, 1987). Bunun ilk nedeni GSYİH veya GSMH ile ölçülen ekonomik büyümenin somut olması ve kolay anlaşılmasıdır. Diğer taraftan toplumu oluşturan tüm kesimler açısından, ekonomik büyümenin kendisi ve bu ekonomik büyümeyi meydana getiren bileşenlerin refaha yol açtığı, ortaya çıkan bu artışın ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasına olanak sağladığı tarihsel bir gerçektir (Islam ve Clarke, 2001: 202).

Refah kavramına önemli katkılar yapan Hicks (1940) ve Pigou (1962), ülkelerin refah düzeyini ölçmek için reel milli hâsılanın GSYİH hâsılaya oranını kullanmıştır. Pigou (1962: 12)'a göre GSYİH büyümesi tüm ekonomik aktivitelerin bir toplamı olmamakla birlikte, refahı ölçmekte kullanılacak araçlar arasında doğruya en yakın araçtır. Çünkü ekonomik kalkınma ve dolayısıyla da refahın artması, ancak ülkelerin ekonomik büyümesi ile sağlanabilmektedir. Bu yüzden ekonomik büyüme bir ülkedeki refahın artmasına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme ve gelişme üretim sürecinin daha etkili olmasını sağlayarak, toplumun tüketebileceği daha fazla mal ve hizmetin üretilmesine imkân vermektedir. Ekonomik büyüme ile elde edilen gelirin artışı, tüketicilerin tüketebilecekleri mal ve hizmet bileşimini genişleterek, tüketicilerin bu yöndeki seçim yapma olanaklarını arttırmaktadır (Holcombe, 2009: 212).

Refah ve ekonomik büyüme arasındaki bu ilişki yapılan çok sayıda çalışma tarafından da ortaya konmuştur. Bunlardan biri olan Islam ve Clarke (2001), sosyal refah artışını ekonomik büyüme, ekonomik büyümenin maliyeti GSYİH, üretim faktörlerinin yıpranma payı, faiz oranı, zaman ve doğal kaynakların tüketilmesi gibi değişkenlerle açıklamıştır. Buna göre, belirli bir dönemde veri bir faiz oranında, ekonomik büyümenin maliyeti ekonomik büyüme ile elde edilen faydadan küçük olduğunda ülkenin sosyal refahı artmaktadır. Ekonomik büyümenin maliyeti ekonomik büyümeden elde edilen faydayı aştığında ise sosyal refah düzeyi azalmaktadır.

Sosyal refah ile kapsamlı bir ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Ali ve Son (2007), sosyal refah fonksiyonu için bir sosyal fırsat fonksiyonu oluşturmuştur. Kapsamlı büyümeyi temsil eden bu sosyal fırsat fonksiyonu, nüfusun ortalama olarak elde edilebilir fırsatlara erişme düzeyi ve fırsatların nüfus arasında nasıl paylaşıldığına bağlıdır. Buna göre, kapsamlı olmayan bir ekonomik büyüme refah artışı sağlamaktadır ancak kapsamlı bir ekonomik büyüme, kapsamlı olmayan bir ekonomik büyüme oranla daha yüksek bir refah düzeyini göstermektedir. Çünkü ekonomik büyümenin yanında, nüfusun ortalama olarak elde edilebilir fırsatlara erişme düzeyi arttığında ve fırsatlar nüfus arasında daha adil paylaşıldığında sosyal refah fonksiyonu daha fazla artmaktadır.

Lutz ve Bauer (2009), durağan durumdaki refah düzeyi ile uzun dönemli ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Durağan durumda yani işgücü başına hâsıla ve sermaye artışının sifıra ulaştığı bir ekonomide ılımlı bir ekonomik büyüme refah kaybına yol açma potansiyeline sahiptir. Çünkü ekonomik büyümeyi arttırmak için uygulanan politikalarla birlikte, ticari serbestleşmeyi arttırmak için hızlı bir şekilde uygulanan ekonomik düzenlemeler, uzun vadeli bir büyüme yerine ekonomiyi durgunluğa götürebilir. Diğer yandan monopol güce sahip firmaların rekabeti, piyasa işleyişini bozucu yönde hareket etmesi yine uzun dönemli büyümeye zarar verebilir. Birbirileri ile serbest ticaret yapan ülkelerin uzun dönemli bir durgunluktan etkilenmeleri de söz konusu olabilir. Sonuç olarak durağan durumdaki bir ekonomide, uzun vadeli büyümeyi yani sosyal refahı arttırmak için monopolistik davranışlardan ve piyasanın hızlı hareket etmesine neden olacak ekonomik düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Böyle bir durumdaki ekonomik büyüme sosyal refahın artmasına katkı sunacaktır.

Ekonomik büyüme ile refah arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışmada Engelbrecht (2009), bu amaçla kişi başına düşen milli gelirin yanında kişi başına düşen doğal kaynak, sosyal sermaye, Gini katsayısı, işsizlik ve enflasyon oranı gibi değişkenleri kullanmıştır. 120 ülke verisinin kullanılması ile elde edilen çoklu regresyon modeli sonuçlarına göre, Latin Amerika ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinde, kişi başına düşen gelir arttıkça ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. Bu yöndeki çalışmalardan biri olan Grasso ve Canova (2008), sosyal refahı ekonomik kaynaklar ve tüketicilerin

durumu, işsizlik ve çalışma ortamı, eğitim ve okullaşma, sağlık ve tedavi şartları, aile ve sosyal ilişkiler, konut ve yaşam şartları, kültür ve eğlence, mal ve can güvenliği, politik kaynaklar ve katılım değişkenlerinin bileşimi olarak ele almıştır. 25 Avrupa Birliği ülkesinin ele alındığı çalışmaya göre, GSYİH arttıkça ülkelerin sosyal refah düzeyi artmaktadır.

Bir diğer çalışmada Headey vd. (2000), OECD ülkelerinde 1985 ile 1994 yılları arasında reel GSYİH büyümesi, işsizlik oranı, yoksulluk oranı, gelir dağılımı, sosyal öncelikler ve bütünleşme gibi değişkenler ile yaşam standardı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, 1985-94 yılları arasında ABD, Batı Almanya ve Hollanda ekonomik büyüme ile yaşam standardı ilişkisi en yüksek düzeyde olan ülkelerdir. Sosyal öncelikleri farklı olan bu üç ülkede, ekonomik büyüme yaşam standardını birbirine yakın oranlarda arttırmaktadır. Ekonomik büyüme ile refah arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalardan bir diğeri sahip olan Holloway ve Pandit (1992) ise, fiziksel yaşam kalitesi ile kişi başına düşen milli gelir ilişkisini incelemiştir. Çalışmada fiziksel yaşam kalitesi yeni doğan bebek ölüm oranı, okur-yazar oranı ve ortalama yaşam süresinin bileşimi ile ölçülmüştür. 170 ülke verisinin kullanılmasıyla elde edilen bulgulara göre, kişi başına düşen milli gelir ile fiziksel yaşam kalitesi arasında pozitif bir korelasyon vardır. Buna göre, ülkelerin kişi başına düşen milli gelir düzeyi arttıkça fiziksel yaşam kalite düzeyi de artmaktadır.

3.1.1.2. Enflasyon ve Refah

Enflasyon, refah üzerinde etkili olan ekonomik değişkenlerden biridir. Ülkelerde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatı yükseldiğinde, gelir düzeyi sabitken, tüketicilerin tüketebilecekleri mal ve hizmet miktarı azalmaktadır. Örneğin dünyadaki temel gıda maddelerinin fiyatı 2005 ile 2010 yılları arasında önemli ölçüde artmıştır (Ivanic ve Martin 2009). Buğday, mısır, pirinç ve süt tozu gibi yiyeceklerin fiyatı ortalama olarak yaklaşık yüzde altmış beş oranında yükselmiştir. Hatta et ve süt ürünleri hariç tüm gıda maddelerinin fiyatı tarihin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Gıda fiyatlarındaki bu yükselme gelişmekte olan ülkelerde bir dizi toplumsal huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu ülkelerdeki özellikle fakir bireylerin tüketimleri yükselen fiyatlar nedeniyle azalmış ve refah düzeyleri düşmüştür. Bu gelişme üzerine

G20 ülkeleri gıda fiyatlarındaki bu dramatik yükselmeyi 2011 yılı gündemlerine almıştır (Hertel ve Winters 2006; Ravallion ve Lokhsin 2005).

Literatürde enflasyonun refah üzerindeki etkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Cranfield ve Haq (2010), enflasyonun refah üzerindeki etkisini inceleyen en kapsamlı çalışmalardan biridir. 114 ülke için 1996-2005 yılı verilerinin kullanıldığı çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere, mal tüketimi ve mal fiyatları arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre, enflasyonun refah düzeyi üzerindeki olumsuz etkisi, gelişmiş ülkelere oranla gelişmekte olan ülkelere daha fazladır. Özellikle tahıl ve biyoyakıt fiyatlarında artış dikkate alındığında, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul kesimlerin refah düzeyleri, bu malların fiyatı arttığında önemli ölçüde azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Meksika’da yaşanan iç kargaşa, tahıl gibi temel gıda fiyatlarındaki küçük artışların bile refah düzeyi üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Diğer yandan, gıda fiyatlarının yükseldiği bir durumda, uluslararası ticaretin serbestleşmesi gelişmekte olan ülkelerin refah düzeyini azaltmaktadır. Buna göre, gelişmiş ülkelerin rekabet gücü göreceli olarak gelişmekte olan ülkelere oranla daha üstün olduğundan, gelişmekte olan ülkelerin refah düzeyi serbest ticaretten uzun vadede zarar görmektedir.

Tüketim maliyet fonksiyonu ile toplam talep ilişkisini temel alan çalışmada Wong ve Park (2007), enflasyonun tüketim maliyetini yükselterek refah kaybına neden olduğunu vurgulamaktadır. Japonya’daki balık, kabuklu deniz ürünleri ve et tüketimini temel alan analizde refah düzeyini ölçmek amacıyla katılımcılara uygulanan anket sonuçları kullanılmıştır. 1985, 1994 ve 2003 yılları ve bu yılların ortalama değerleri ile elde edilen bulgulara göre sözü edilen malların fiyatları yükseldiğinde tüketicilerin tüketim maliyetleri yükselerek refah düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır. Gıda maddeleri fiyatının refah düzeyi üzerindeki etkisini ele alan Alem ve Köhlin (2013) ise, Etiyopya’daki gıda maddelerinin fiyatını temel almıştır. 2007 ile 2008 verilerinin kullanıldığı çalışmada gıda maddelerinin fiyatı arttığında hane halkı refahının azaldığı vurgulanmıştır.

Engelbrecht (2009), ekonomik büyüme ile refah düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, enflasyon oranının refah düzeyi üzerindeki etkisine de yer vermiştir. 2000 yılı enflasyon oranının kullanıldığı çalışmaya göre enflasyon ile refah

düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre enflasyon oranı arttığında ülkelerin refah düzeyi azalmaktadır. Bir diğer çalışmada Matsubayashi ve Ueda (2012), hükümetlerin uyguladığı politikalar ile refah düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiş ayrıca enflasyonun refah düzeyi üzerindeki etkisine de yer vermiştir. 14 ülkenin 1980 ile 2002 yılları verisiyle elde edilen bulgulara göre enflasyon ile refah düzeyi arasında negatif yönlü bir korelasyon bulunmaktadır. Feeny vd. (2012) ise, ekonomik büyümenin gerçek belirleyicilerini saptamayı amaçladığı çalışmada Güney Kore ekonomisini ele almıştır. 1970 ile 2005 yılları verileri ile elde edilen bulgulara göre fiziksel sermaye, ihracat ve enflasyon gibi değişkenler ekonomik büyüme ile ifade edilen refah düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Fiziksel sermaye ve ihracatın pozitif yönlü etkilediği refah düzeyi ile enflasyon arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

3.1.1.3. İstihdam ve Refah

Refah düzeyinin artırılması istenen bir ülkede, uygulanacak refah programının olmazsa olmaz başlıklarından biri istihdamdır (Mead, 1992). Refah devletleri sosyal demokrat, muhafazakâr ve liberal refah devleti diye ikiye ayrıldığında, sosyal demokrat refah devletlerinde 1930 ve 1940'lı yıllardan başlayarak, refah düzeyinin artırılması için hazırlanan iktisadi programlarda tam istihdam düzeyinin yakalanması amaçlanmıştır. Keynesyen bir bakış açısıyla, beşeri sermayeye yapılan yatırımlar düşük gelirli bireylerin uzun dönemde istihdam edilmelerini ve gelir düzeylerinin artırılmasını sağlamaktadır. Düşük gelirli bireylerden alınacak gelir vergisi oranının düşürülmesi ise, yine bu bireylerin gelir düzeylerinin artmasına ve böylece refah düzeylerinin yükselmesine neden olmaktadır. Böylece ülkenin sosyal refah düzeyi de artmaktadır (Lindbeck, 1997: 13). Tam istihdama ulaşmayı, refah devleti olmanın olmazsa olmaz bir şartı gibi gören sosyal demokrat refah devletlerinde, kamunun istihdam düzeyi ve kadınların istihdam içindeki oranı oldukça yüksektir. Diğer yandan, bu devletlerde ücretler ve sosyal olanaklar son derece gelişmiştir. Bireylere cömert sosyal olanaklar sunulduğu için de işsizlik oranı diğer refah devletlerine oranla daha yüksektir (Fouarge, 2003; Leibfried, 2000; Scharpf, 1999).

Diğer bir refah devleti türü olan muhafazakâr refah devletlerinde genel istihdam ve kadınların istihdam içindeki oranı sosyal demokrat refah devletlerine oranla

daha düşüktür. Bu ülkelerde sosyal sigorta sistemi yardımıyla bir sosyal güvence sistemi oluşturulmuş ve istihdamdan daha ön planda tutulmuştur. Yüksek olan işsizlik düzeyinin düşürülmesi için işsizlik sigortası devreye sokulmuştur. Kamuda ve özel sektörde yeni iş alanlarının ortaya çıkarılmasının sosyal maliyeti oldukça yüksektir (Myles ve Quadagno, 2002; Pringle, 1998).

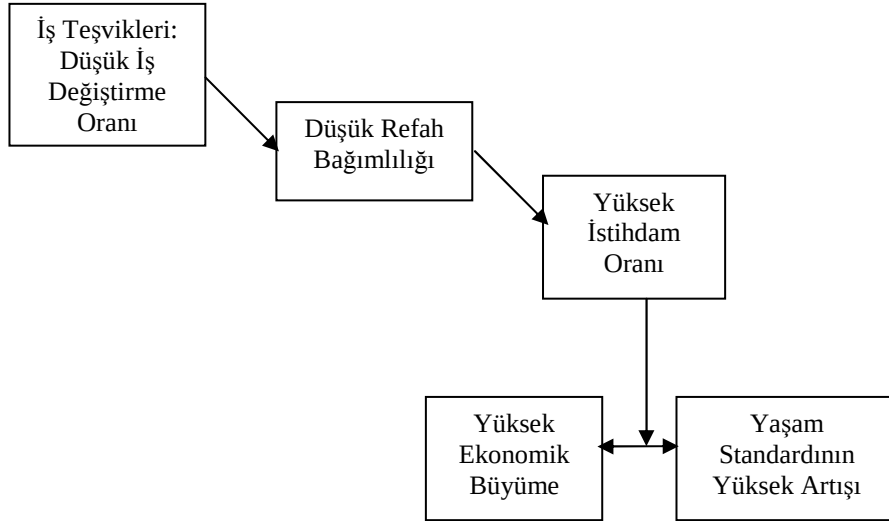
Liberal refah devletlerinde ise istihdam çok önemli olmakla birlikte, istihdamın asıl kaynağı özel sektördür. Özel sektör istihdamının görece olarak daha fazla olduğu bu ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranı ve ücretlerin genel düzeyi sosyal demokrat refah devletlerine göre daha düşüktür. İşsizlik düzeyi ise daha düşüktür. Çünkü bu ülkelerde ücret düzeyinin düşük olması daha fazla istihdama imkân tanımaktadır. Ayrıca bu ülkelerde işçilik maliyetleri ve sosyal harcama düzeyinin düşük olması piyasada yeni iş imkânlarının yaratılmasını kolaylaştırmaktadır (Esping-Andersen, 2002; Bilen, 2002).

Headey (2000), istihdam ve refah ilişkisini ortaya koymak için refah devletlerinden ABD ve Almanya gibi iki kapitalist refah devletinin 1985-1994 yıllarını kapsayan ekonomik performansını incelemiştir. Çalışmaya göre, bu ülkelerdeki ekonomik büyümenin artması istihdam düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır. Liberal ABD ekonomisinin sosyal demokrat Almanya'ya oranla daha fazla ekonomik büyüme performansına sahipken, Almanya yoksul kesimlerin istihdam edilmesi için daha fazla iktisadi politika geliştirmek durumundadır. Çünkü Şekil 3.1'de görüldüğü gibi, bir ekonomideki istihdam düzeyinin yüksek olması ile refah düzeyi arasında sıkı bir ilişki vardır. Şekle göre ekonomideki iş değiştirme oranının yani işsizlik oranının düşük olması, o ekonomideki sosyal yardıma muhtaç birey sayısının azalmasına neden olmaktadır. İşsizlik oranının düşük olduğu ekonomilerde ekonomik büyüme oranı yükselirken aynı zamanda bireylerin ve ülkenin refah düzeyi de artmaktadır (Headey vd., 2000: 120).

İstihdam ve refah ilişkisini ele alan bir diğer çalışmada Grasso ve Canova (2008), 25 Avrupa Birliği ülkesinin 2000 yılı verilerini dikkate almıştır. Çalışmaya göre istihdam ve refah arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye olan İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç gibi) için istihdam ve refah arasındaki ilişki daha düşük anlam düzeyine sahiptir. Çünkü bu ülkelerde refah devleti ilkesi gereğince

işsizlere sosyal yardımlar yapılmaktadır. Birliğe üye ülkeler arasında merkez kuzeyde (Litvanya, Polonya gibi) yer alan devletlerde ise istihdam ve refah düzeyi arasındaki negatif yönlü ilişki, diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelere göre, daha yüksek değerdedir.

Şekil 3.1: Refah ve İstihdam

Kaynak: Headey vd., 2000: 121

3.1.1.4. Gelir Dağılımı ve Refah

Gelir dağılımı ekonomi ve sosyal refah üzerinde çok önemli etkisi olan bir değişkendir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde gelir dağılımının sosyal refahın iki önemli değişkeninden biri olduğuna değinilmektedir. Sosyal refahla sıkı sıkıya ilişkisi olan gelir dağılımı üzerine çalışan iktisatçılar, gelir dağılımının ekonomik kalkınma, yoksulluk ve kamu finansmanı üzerinde direkt etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle her ülke daha adil bir gelir dağılımı yakalayabilmek için çeşitli iktisadi politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar ülkeden ülkeye değiştiği gibi, bir politikanın yarattığı etki her bir ülkede değişebilmektedir. Fakat her ülkenin ortak düşüncesi gelir dağılımının bireysel refah ve sosyal refah açısından çok önemli olduğu ve daha adil hale getirilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğidir(Aristondo vd., 2013:1-2).

Refah düzeyinin yükseltilmesi için gelir dağılımının düzeltilmesi gerektiğini düşünen iktisatçılar, çeşitli yollarla ülkelerin gelir dağılımını ölçmeye çalışmaktadır. Bu

çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği gibi, Lorenz eğrisi, Lorenz eğrisinden yararlanılarak hesaplanan Gini katsayısı ve Atkinson indeksi bu ölçümlerden bazılarıdır. Ülkelerdeki gelir dağılımı verileri yetersiz olduğundan bu ölçüm araçlarının sonuçları ve gelir dağılımı bozukluğunun refah üzerindeki ölçülen etkisi de sınırlıdır. Diğer yandan gelir dağılımının bozulmasına neden olan faktörlerin bilinmesi iktisatçılara bu yönde bir ışık tutmaktadır (Gruen ve Klasen, 2008; Gottschalk ve Smeeding, 1997).

Bireylerin elde ettiği gelirin ve refah düzeyinin dengesizleşmesine neden olan önemli faktörlerden bir tanesi, bireyler arasındaki yetenek farklılıklarıdır. Bireylerin bazıları daha iyi şarkı söylerken bazıları daha iyi hesap yapabilmektedir. Bireylerin yetenekleri farklılaştıkça, ekonominin yapısına bağlı olarak, elde edecekleri gelir de farklılaşmaktadır. Bu yetenek farklılıkları ortadan kalkmadıkça bireylerin refah düzeyi de farklılaşacaktır. Gelir dağılımının bozulmasına etki eden diğer faktörler çalışma yoğunluğu, işgücü ücretleri, eğitim düzeyi, iş deneyimi, piyasadaki rekabet koşulları ve mirasla gelen servet şeklinde sıralanabilir (Başoğlu vd., 2012:191-192). Bireylerin refah düzeylerini farklılaştıran bu faktörlerin etkisi azaltıldıkça toplumun refah düzeyi artmakta, tersi durumunda refah düzeyi azalmaktadır (Rawls, 1971; Sen, 1976).

Gelir dağılımı ile refah ilişkisi yapılan ampirik çalışmalar tarafından da ortaya konmuştur. Bu yöndeki en kapsamlı çalışmalardan biri olan Gruen ve Klasen (2008), 151 ülke için ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve refah değişkenlerinin 1970 ile 2000 yılları arasındaki ilişkisini incelemiştir. Çeşitli değişkenler yardımıyla uyumlulaştırılmış bir gelir dağılımının kullanıldığı çalışmaya göre gelir dağılımında adaletsizliğin artması refah düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Diğer yandan gelir dağılımı adaletsizliğinin refah düzeyi üzerindeki etkisi her ülke için aynı değildir. Atkinson indeksi ve Gini katsayısı ile elde edilen sonuçlara göre, ülkeler arasındaki gelir dağılımının refah üzerindeki etki düzeyleri farklılaşmaktadır. Gini katsayısı ile elde edilen sonuçlar ise daha tutarlıdır ve bu farklılıkların daha az olduğunu göstermektedir. Özellikle, refah düzeyleri göreceli olarak daha düşük olan Latin Amerika ülkelerinin Atkinson indeksi değerleri ile Gini katsayı değerleri büyük ölçüde farklıdır. Diğer yandan, gelir dağılımının refah düzeyi üzerindeki etkisinin şiddeti, en fazla endüstrileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerde farklılık göstermektedir. Buna göre ülkeler endüstrileştikçe gelir dağılımının refah düzeyi üzerindeki etkisi azalmaktadır.

Elde edilen bulgular gelir dağılımı adaletsizliğinin refah düzeyi üzerindeki negatif yönlü etkisinin en fazla ABD, Brezilya, Rusya ve Çin ekonomilerinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Diğer bir çalışmada Palme (2006) gelir dağılımı ve refah ilişkisini seçilmiş on sekiz ülkenin verileri ile 20 yıllık (1980-2000) bir dönemde incelemiştir. ABD, İngiltere, Almanya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerin ele alındığı çalışmada, hükümetlerin gelir dağılımını azaltmak için hedeflediği aile politikası, çocuk yoksulluğu, istihdam politikası ve istihdam edilenlerin yoksulluk düzeyi, yaşlı bakımı ve yaşlıların yoksulluk düzeyi gibi değişkenler dikkate alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre sosyal hakların bireyler arasında adil bir şekilde dağıtılması, ülkelerdeki gelir dağılımı adaletsizliğini azaltarak refah düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Bir başka çalışmada işgücü ücretlerinin vergilendirilmesi sonucu gelir dağılımının refah düzeyi üzerindeki etkisini araştıran Blankenau ve Ingram (2002), bu amaçla ABD'nin 1971-1998 yıllarını kapsayan verilerini kullanmıştır. ABD'de üniversite eğitime sahip işgücü miktarının arttığı belirtilen çalışmaya göre, üniversite eğitime sahip işgücünün elde ettiği gelir üniversite eğitime sahip olmayan işgücüne oranla artmaktadır. Sermaye üzerinden alınan vergilerin yükseltilmesi ve vasıfsız işçi yani üniversite eğitimi olmayan işgücünün ücretlerinden alınan vergilerin düşürülmesi durumunda, heterojen nüfus yapısına sahip bir ABD ekonomisinde durağan durum refah düzeyine ulaşabilmektedir. Böylece teknolojik gelişmeyi destekleyen vasıflı yani üniversite eğitime sahip işgücünün ülke ekonomisine katkısı da artmaktadır. Böyle bir vergilendirme politikası işgücü ücretleri arasındaki net adaletsizliği azaltarak refah düzeyini arttırmakta, durağan durum refah düzeyinin yükselmesine katkı yapmaktadır.

3.1.1.5. Kamu Harcamaları ve Refah

Kamu ekonomisi ile refah birbiriyle oldukça ilişkili olan iki kavramdır. Bu çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği gibi, refah devletinde kamu ekonomisi yapısının tam istihdama ulaşacak, refah devletinin sınırlarını genişletecek ve hedeflenen refah düzeyini yakalayacak bir yapıda şekillendirilmesi öngörülmektedir. Refah düzeyinin yükseltilmesi için ülke hükümetlerinin dönüşmesi gerektiğini belirten

Wagener (2004) ise, refah düzeyini yükseltecek bir kamu yönetiminin şeffaf, hesap verebilir ve kanunlara saygılı olması gerektiğini ifade etmiştir. Tablo 3.1’de de görüldüğü gibi Wagener (2004)’in iyi hükümet diye adlandırdığı hükümet piyasa işleyişini bozmayacak düzeyde bir büyüklüğe sahip olan ve harcamalarını bu amaca göre ayarlayan bir yapıya sahiptir. Diğer yandan kötü hükümetler politik istikrarsızlığa sahip, verimliliği düşük memurları olan, yolsuzluğun yaygın olduğu hükümetlerdir ve ülkenin refah düzeyini azaltmaktadır. Bu tür hükümetlere sahip ülkelerde yolsuzluk nedeniyle kamu harcamalarının verimliliği ve etkinliği oldukça düşük olduğu için piyasanın işleyişi de bozulma eğilimindedir.

Tablo 3.1: Hükümetler ve Refah

İyi Hükümet	Kötü Hükümet
<i>Hesap Verebilirlik</i> Katılımcılık Demokratik Haklar Basın Özgürlüğü <i>Hükümet Etkinliği</i> Şeffaf Yönetim Güvenilirlik Verilen Sözlerin Tutulması <i>Kanunların Üstünlüğü</i> Uygulanabilir Anlaşmalar Adil Yargılamalar Kurumlara Saygı	<i>Politik İstikrarsızlık</i> Kurumsal Olmayan Yönetim Askeri Müdahaleler Politik Çatışma <i>Etkisiz Hükümet</i> Verimsiz Personel Piyasa Ekonomisini Bozucu Politikalar Etkisiz Yasal Kontrol <i>Kanunların Geçiciliği</i> Yolsuzluk Kanunlara Dayanmayan Yönetim Rant Kollama

Kaynak: Wagener, 2004: 129-130

Bir ekonomide kamu harcamalarının piyasa işleyişini bozmaması için hangi düzeyde olması gerektiğini araştıran Creedy vd., (2010), iki dönemli bir genel model yardımıyla, optimal kamu harcama düzeyi ve refah ilişkisini ele almıştır. Kamu harcamalarının yasal denetimden geçirildiği modelde, transfer harcamalarının düzeyi ile sosyal refah fonksiyonu, 22 ülkenin 2000-2006 yıllarını kapsayan verileri ile incelenmiştir. Çalışmaya göre, yasal denetimden geçerek yapılan kamu harcamaları en etkin biçimine kavuşarak refah düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Bir diğer

çalışmada Petchey ve Levchenkova (2003), çok bölgeli bir model yardımıyla, sermaye ve gelir üzerinden alınan vergi oranlarının sermaye ve işgücü hareketleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Tarafsız kamu harcamalarının finansmanında kullanılan vergi gelirlerinin değişmemesi durumunda, yani sermaye ve gelir vergisi oranlarının toplam vergi yükünü değiştirmeyecek bir biçimde değiştirilmesi halinde, sermaye ve işgücü faktörlerinin bölgesel hareketliliği değişse de sosyal refah fonksiyonu değişmemektedir. Yani kamu harcamalarının nötr olması durumunda, devlet piyasa işleyişine etki etmeyerek sosyal refah düzeyinin düşmesini engellemiş olmaktadır.

Diğer yandan Ganelli ve Dublin (2003), kamu harcamalarının yönetimi ile makroekonomik bağımsızlık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, kamu harcamalarının yapısı değiştiğinde refah düzeyinin arttırabileceğini vurgulamıştır. Çalışmaya göre kamu harcamaları ülkenin uluslararası düzeyde rekabet gücünü arttıracak biçimde düzenlendiğinde, ülkenin refah düzeyi artmaktadır. Buna göre kamu malının ikame fiyat esnekliği yükseldiğinde, kamu harcamaları ülke ekonomisinin küresel düzeyde uygulanan reformlarla uyumlulaştırılması ve serbestleşmesi için bir teşvik niteliği taşımaktadır. Böylece refah düzeyi de yükselmektedir. Bir diğer çalışmada Evans ve Kenc (2003), kamu harcamalarının piyasa işleyişini bozması durumunda ülke refahının azalabileceğini belirtmiştir. Çalışmada açık bir ekonomi için oluşturulan genel denge modeli yardımıyla kamu harcama şoklarının ekonomi üzerindeki etkisi incelemiştir. Buna göre kamu harcamalarında artışa neden olan bir mali şok, parasal şoklara oranla refah düzeyi üzerinde daha az etkiye sahiptir. Yani parasal şoklar mali şoklara göre refah düzeyi üzerinde daha fazla etkilidir.

3.1.1.6. Tasarruf ve Refah

Toplam tasarruflar bir ekonomideki net yatırımların ve bu net yatırımların miktarını belirleyecek olan sermaye stoğunun temel belirleyicisidir. Bunun gibi, toplam tasarruflar sadece fiziksel sermaye ile yapılan net yatırımların değerini belirlemekle kalmaz, aynı zamanda sermaye stoğundaki değişmelerin sosyal değerini de ifade eder. Sermaye stoğundaki değişmeler, toplam tasarrufların değerine bağlı olarak, doğal sermaye veya beşeri sermayedeki oynaklıktan kaynaklanmış olabilir. Toplam tasarrufların en göze çarpan özelliği ise kısa dönemli refah değişimlerini ölçmede

kullanılabilecek araçlar arasında gerçeğe yakın ölçüm yapacak en iyi araç olmasıdır (Aronsson vd., 2012:211).

Bir ekonomideki refah düzeyi değişimlerinin kaynağı, o ekonomide refahın belirlenmesini sağlayan unsurlardaki değişimlerdir. Bir ülkenin refah düzeyi ise sermayeye bağlı tüm varlıkların sosyal değerini ifade etmektedir. Bu sermayeye bağlı varlıklar üretilmiş olabileceği gibi, bilgiye dayalı, beşeri, doğal, sosyal, finansal ve fiziksel sermaye şeklinde de olabilmekte, aynı zamanda negatif gölge fiyatlandırma ile elde edilen varlıkları da kapsamaktadır (Atkinson ve Hamilton, 2007). Diğer bir deyişle bu varlıklar dışsallıkları da içermektedir. Dışsallıkları da kapsayan bu varlıklar refah düzeyi ile doğru orantılıdır. Buna göre sermayeye bağlı varlıkların artması refah düzeyinin yükseldiğini gösterirken, bu varlıklardaki bir değer kaybı refah düzeyinin düşmesine neden olmaktadır (Dasgupta ve Maler, 2000; Hamilton ve Clemens, 1999).

Tasarruflar ile refah düzeyi arasındaki bu ilişki yapılan çalışmalar tarafından doğrulanmaktadır. Bunlardan biri olan Gnegne (2009), 1971 ile 2000 yıllarını kapsayan bir dönemde, gelişmiş ve gelişmekte olan 36 ülkenin verilerini kullanarak, net tasarruflar ile refah düzeyindeki değişimlerin ilişkisini incelemiştir. Çalışmada toplam tasarruflar net ulusal tasarruflar, cari eğitim harcamaları, karbondioksit kaynaklı hava kirliliği ve doğal kaynaklar, enerji, orman gibi varlıklardan elde edilen rantın toplamından oluşmaktadır. Net tasarruf ise toplam tasarruflardan sabit sermaye harcamalarının çıkarılması ile elde edilmiştir. Net tasarruflardaki bir artışın refah düzeyini arttırdığı çalışmaya göre, net tasarrufların refah düzeyi üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelere oranla, gelişmekte olan ülkelerde daha belirgindir. Bunun yanında, eğitime yapılan harcamaların ve karbondioksit kaynaklı hava kirliliğinin de dâhil edildiği net tasarruflardaki bir artış, yine refah düzeyinin artmasına neden olmaktadır.

Bir diğer çalışmada Aronsson vd. (2012), gerçek tasarruflar ile vergilemenin sosyal maliyeti arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre, hükümetin piyasa yapısını bozucu bir vergi ile vergi gelirlerini arttırdığı bir durumda, bu vergi gelirleri, ekonomide gerçek tasarrufların refah düzeyini artırıcı etkisini etkileyebilmektedir. Çünkü kamu açıklarının artması durumunda, bu artış toplum üzerindeki sosyal maliyetin marjinal yükünü arttırmaktadır. O halde gerçek tasarruflar bu maliyetleri de kapsayacak biçimde yeniden hesaplanmalı ve refah düzeyindeki düşüş ortaya konmalıdır. Bu yüzden Dünya

Bankası'nın Yunanistan, Portekiz, Japonya, İngiltere, ABD ve OECD ülkeleri için hesaplayıp yayınladığı gerçek tasarruf oranları yanlış bir yöntemle hesaplanmıştır. Bu oranlar ülkelerin refah düzeyleri hakkında yanlış bilgi vermektedir. Benzer bir çalışmada Nishiyama (2011), ABD'de kamu borçlarının refah düzeyi üzerindeki etkisini ele almıştır. Çalışmaya göre ABD ekonomisinde kamunun borcu arttıkça uzun dönem refah düzeyi azalmaktadır.

Tasarruf ve refah ilişkisini araştıran bir diğer çalışmada Nocetti ve Smith (2011), ekonomideki fiyat değişimlerinin tasarruflar üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Çalışmaya göre ekonomide fiyat düzeyi yükseldiğinde tasarrufların değeri azalarak refah düzeyinin de düşmesine yol açmaktadır. Shoham ve Malul (2012) ise tasarrufların altında yatan kültürel etkiyi ele almıştır. Buna göre toplum tasarruf yapma geleneğine sahip bir yapıda ise ülkenin uzun dönemde tasarruf düzeyi yükselmektedir. Uzun dönemde tasarruf düzeyinin artması ise refah düzeyinin artmasına neden olmaktadır.

3.1.2. Sosyal Değişkenler ve Refah İlişkisi

Ülkelerin refah düzeyi ile toplumun geneli için geçerli olan sosyal değişkenler arasında yakın bir ilişki vardır. Yoksulluk, sosyal sermaye, nüfus artışı, eğitim, sağlık ve girişimcilik gibi sosyal değişkenler, ülkelerin refah düzeyine pozitif yönlü etki ederek refahın artmasına yardım edebilmektedir. Yoksulluğun azalması genel anlamda refahın artması anlamına gelmekte iken, bireylerin sosyal sermayesi, eğitim düzeyi ve sağlık durumlarının iyileşmesi bir kalkınma göstergesidir ve refah düzeyine olumlu yönde katkı yapmaktadır. Nüfus artışı ise ülkelerin içinde bulundukları duruma göre refah düzeyini arttırmakta veya azaltmaktadır. Aşağıda bu değişkenlerin refah düzeyi üzerindeki etkilerine yer verilmektedir.

3.1.2.1. Yoksulluk ve Refah

Tanımlanması oldukça zor olan yoksulluk, refah ile direkt ilgili olan en önemli sosyal değişkenlerden biridir. Çünkü her bir yoksulluk göstergesi aynı zamanda bireylerin yaşama kalitesini yani refahını ifade etmektedir. Genel bir tanım olarak yoksulluk bireylerin maddi kaynaklardan ve bazen de kültürel kaynaklardan yoksun

kalmasını ifade eder. Daha açık bir tanıma göre ise yoksulluk, bireylerin asgari ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde bir gelire sahip olmamasını veya toplumda kabul gören asgari bir yaşam standardının altında bulunma durumudur (Eren, 2011:101). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi, yoksulluk sadece ekonomik koşullarla ilişkili değildir. Sosyal ve ahlaki boyutları da olan yoksulluk, oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir.

Karmaşık yapısı nedeniyle yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalar ülkelere göre farklılık göstermektedir. Buna karşın üç tür yoksulluk olduğunda genel bir uzlaşma vardır. Bunlardan ilki Dünya Bankası'nın temel aldığı günlük bir dolardan daha az kazananları ifade eden "mutlak yoksulluk" tur. Mutlak yoksulluk günlük minimum kalori gereksinimini karşılamak için gerekli olan gelirden yoksun olmayı ifade eder. Bir diğer yoksulluk türü olan "görelî yoksulluk" temel yiyecek gereksinimlerinden farklı olarak giyim, barınak ve enerji gibi gereksinimlerini karşılayacak bir gelir düzeyinden yoksun olma anlamına gelir. Diğer bir deyişle görelî yoksulluk, bazı bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kabul ettiği asgari yaşam standardının altında bulunmalarındır. Üçüncü yoksulluk türü ise bu iki yoksulluk tanımını da kapsayan ancak daha geniş bir anlama sahip olan "insani yoksulluk" tur. İnsani yoksulluk okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, anne ve bebek sağlığının yetersizliği, önlenabilir hastalıklara yakalanma gibi temel insani yeteneklerden yoksun olma biçimidir. Buna göre temel insani yeteneklerin sürdürülebilmesi için gerekli olan mal, hizmet, enerji, hijyen, eğitim, iletişim ve içme suyu gibi faktörlere erişimin kısıtlı olması veya hiç erişilememesi insani yoksulluk kavramını anlatır (O'Boyle, 1990; Kanbur ve Squire, 2000; World Bank, 2000; Winters vd., 2004; Ebert, 2004; Fording ve Beryy, 2007).

Tanımlamalarından da anlaşılacağı gibi yoksulluk sadece kalori gereksiniminden ibaret olmayan, ahlaki ve sosyal boyutları olan bir kavramdır. Yoksul olan birey asgari bir mal sepetini karşılayamamanın yanında, gelir ve insani yetenekler bakımından, diğer bireylere göre, daha kötü durumda olduğu için sosyo-ekonomik olarak diğer insanlardan yalıtılma ve dışlanma ile karşı karşıyadır. Yoksulluk ve yalıtılmışlık özelliklerini taşıyan yoksulluğun ortaya çıkışı çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerden bazıları şunlardır (Başoğlu, 2012: 206):

- Yaşlılık ve hastalık: yaşı 60-65 üstü olan veya bir hastalığı bulunan kişilerin emek piyasasından çıkması.
- Faktör hareketliğinin eksikliği: ürettiği mala olan talebin düştüğü sektörlerde çalışan işgücünün, yaş veya beceri engelleri nedeniyle başka sektörlerle geçememesi.
- Ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar: ekonominin resesyon (daralma) dönemlerinde işsiz kalan bireylerin gelirden yoksun kalması.
- Emeğin verimsizliği: üretimin ve katma değer oluşturmaının çok zor olduğu topraklarda çalışan bireylerin emeğinin karşılıksız kalması.

Ülkeler yoksullukla mücadele etmek amacıyla iki temel politika grubuna ayrılmışlardır. Bunlardan ilk grup politikalar ikinci dünya savaşından itibaren 1980’li yıllara kadar uzanır. Yoksullukla doğrudan mücadele etmeyi amaçlayan bu politika grubu, esas olarak bir sosyal güvenlik ağı oluşturarak amacına ulaşmayı hedeflemektedir. İkinci politika grubu ise doğrudan yoksulluğu azaltmayı hedeflese de, daha çok işsizliği azaltacak ve ekonomik büyümeyi arttıracak iktisadi politikaları ön plana çıkarmaktadır. Bu politikalardan herhangi birini kullanan devletler, günümüzde yoksullukla mücadele ederken piyasa işleyişini bozmamaya özen göstermektedirler. Bu amaçla devletler, yoksullukla mücadele için kullanılacak yeniden dağıtım politikalarını tasarlamak ve uygulamak yerine, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele politikalarını desteklemekte ve bu kuruluşlarla koordineli bir şekilde çalışmaktadır (Sawhill, 1988; World Bank, 2002; UNDP, 2004).

Literatüre bakıldığında yoksulluk ile refah değişkenlerinin sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Yoksulluğun refah düzeyi üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan Anderson (2004) bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan birini yapmıştır. Yazar bu amaçla 101 ülkenin 1970 ile 1995 yıllarını kapsayan verilerini kullanmıştır. Yoksulluğu kişi başına GSMH olarak ele alan çalışmaya göre ülkelerdeki yoksulluk düzeyi ile refah arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Buna göre yoksulluk düzeyi azaldığında refah düzeyi yükselmektedir. Bir diğer çalışmada Kim vd. (2010), refah devletlerinde yoksulluğa etki eden faktörleri araştırmış ve 13 ülke verisinden

yararlanmıştır. Çalışmaya göre devletin sosyal harcamalarının GSYİH'ya oranı arttığında ülkedeki yoksulluk düzeyi azalmaktadır. Diğer yandan yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi ve istihdam durumu gibi değişkenlerde yoksulluk düzeyi üzerinde etkili olan diğer değişkenlerdir. Yoksulluk ile refah düzeyi arasındada negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu orataya koyan bu çalışmaların yanında Ebert (2004), Somers ve Block (2005), Fording ve Beryy (2007) ve Shaffer (2013)'de benzer şekilde aynı sonuçlara ulaşmıştır.

3.1.2.2. Sosyal Sermaye ve Refah

Sosyal sermaye 1980'li yıllarda ekonomik kalkınma kavramının genişlemesi ile kullanılmaya başlanmış ve refah düzeyi ile ilişkili olan önemli sosyal değişkenlerden biridir. Sosyal sermaye kavramı çok değişik şekillerde tanımlanabilmesine rağmen, en yalın anlatımla, herhangi bir amaç için toplumda ortak işbirliğini mümkün kılan ağlar ve normların bileşimini ifade etmektedir. Bu tanımlamanın yanı sıra, sosyal sermayeyi tanımlayan bilim adamları ağırlıklı olarak bireylerin birbirlerine ve kurumlara duyduğu güven, bölgesel kalkınma için çalışan birimler arasındaki ilişkiler ağı ve bunun etkinliği, ortak normlar, işbirliği, karşılıklılık ve ortak hedeflere ulaşma becerisi, bireylerin sosyal hayata katılımı gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır (Serageldin ve Grootaert, 2000; Shortt, 2004; Dinda, 2008).

Tanımında oldukça fazla etkeni barındıran sosyal sermaye kavramı mikro ve makro boyutludur. Sosyal sermayenin mikro boyutu bireyler ve gruplar arası ilişkiye dayanmaktadır. Bu ilişkiler güven, dayanışma ve karşılıklık gibi değerler ile bireylerin davranışları, tutumları gibi normlara bağlıdır. Bunun yanında gruplara arası ilişkiler yatay örgütlere, ilişki ağlarına ve yerel düzeydeki kurumların etkinliğine göre şekillenmektedir. Sosyal sermayenin makro boyutu ise hukukun üstünlüğü, yerelleşme, yönetim biçimi, demokrasinin düzeyi, yasal yapı ve toplumun politika oluşturma süreçlerine katılım gibi değişkenlere bağlıdır. Özetle sosyal sermayenin makro boyutu toplumdaki örgütlerin faaliyet alanını belirleyen kurumsal yapıyı ifade etmektedir (Cohen ve Prusak, 2001; Fukuyama, 2005; Akçay, 2005).

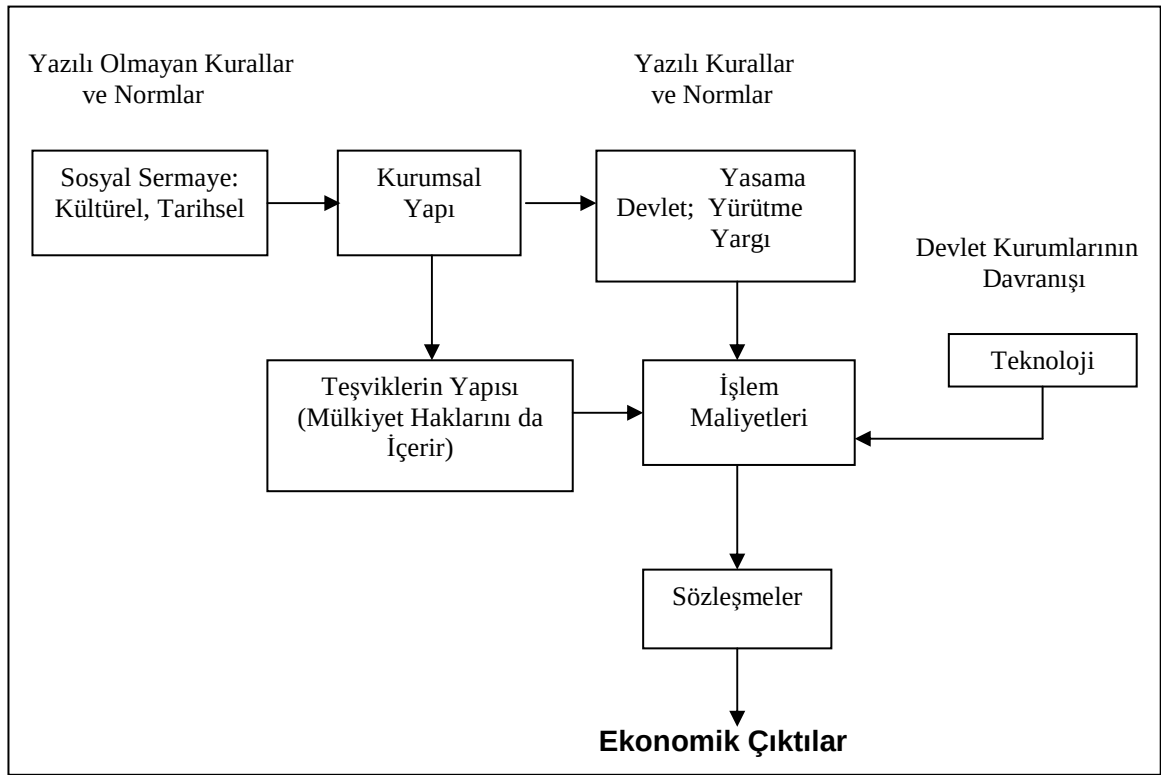
Sosyal sermaye bağlayıcı, birleştirici ve köprü kuran olmak üzere üçe ayrılmaktadır. *Bağlayıcı sosyal sermaye*, aile fertleri ya da aynı grubun üyeleri arasındaki yoğun, kalıplaşmış, uzun süreli ve karşılıklı güvene dayalı bir ilişki yapısını ifade eder. *Birleştirici sosyal sermaye* yöneten grup ile yönetilen grup arasındaki ya da idareci ile çalışan grup arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Bir bölgedeki insanların bir başka bölgedeki insan veya gruplarla kurdukları ilişkileri kapsayan *köprü kuran sosyal sermaye* ise daha çok uzak ilişkilerle ilgilenmektedir. Buna göre köprü kuran sermaye güçlü olmayan ilişki ağlarını kullanılması ile iş fırsatlarına ulaşmayı hedefler. Köprü kuran sosyal sermaye uluslararası ticaret potansiyelinin değerlendirilmesinde ve üretilen malların dünyaya pazarlamasında ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle köprü kuran sermaye iktisadi kalkınma ve refah düzeyini artırma potansiyeline sahiptir ve diğer sosyal sermaye türlerine göre biraz daha ön plana çıkmaktadır (Tüysüz, 2011; 20-21).

Şekil 3.2 sosyal sermayenin ekonomik faaliyetleri etkileme biçimini göstermektedir. Şekilde de görüldüğü gibi sosyal sermaye ekonomik büyüme, kalkınma ve refah gibi ekonomik çıktıları yazılı olmayan kültürel ve tarihsel norm ve kurallarla etkilemektedir. Bu normlar, yaptırımlar ve ağlarla birlikte sosyal sermayenin bileşimini oluşturmaktadır. Ağlar sosyal sermayenin temel belirleyicilerindendir. Çünkü iletişim miktarına bağlı olarak, bireyler veya gruplar arasındaki karşılıklılık ve güven ilkesine dayalı bir ilişki örgüsünü ifade eder. Normlar bireylerin grup içi davranışlarını yanı sıra gruplar arası ağ iletişim kurallarını belirleyen yapılar iken, yaptırımlar ağ ilişkilerinin devamlılığını sağlamak için belirlenen normlara grup üyelerinin uymasını sağlayan sosyal olgulardır (Cohen ve Prusak, 2001; Fukuyama, 2005).

İçeriği, türleri ve bileşenleri ile oldukça geniş bir kavram yapısına sahip olan sosyal sermaye refah düzeyi üzerinde pozitif yönde etki yapmaktadır. Romer (1990) ve Lucas (1988) tarafından geliştirilen içsel büyüme teorisinde ekonomik büyümeyi etkileyen bir değişken olarak kullanılan sosyal sermaye, Romer (2001)'e göre ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının nedenidir. Çünkü bireylerin tasarruf etme, harcama, rant kollama gibi davranışları sahip oldukları sosyal sermaye bağlıdır. Bu nedenle ülkelerin gelişmişlik ve refah düzeyleri birbirinden farklılaşmaktadır. Romer'in içsel büyüme modeline sosyal sermaye değişkenini ekleyen Whiteley (2000), sosyal sermayenin ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarına olan etkisini incelemiştir. Çalışmada beşeri

sermaye miktarı, nüfus artış hızı ve yatırımlardaki değişimle birlikte ele alınan sosyal sermayenin toplam hasılayı pozitif yönlü etkileyerek refah düzeyini yükselttiği belirlenmiştir. Buna göre sosyal sermaye düzeyi yüksek ülkelerde kamunun hizmet sunma maliyetleri ve işlem maliyetleri düşerken, beşeri sermaye ve kurumlar daha etkin çalışmaktadır. Bu nedenle sosyal sermaye düzeyi yüksek ülkeler sosyal sermaye düzeyi düşük ülkelere oranla daha yüksek bir gelişmişliğe sahip olmaktadır.

Şekil 3.2: Sosyal Sermayenin Ekonomik Çıktılara Etkisi

Kaynak: Chhibber, 2000:298

Bir diğer çalışmada ise Putnam (1995) sosyal sermayenin insan hayatının her aşamasında kalıcı etkiler yaptığını ve buna bağlı olarak, suç oranlarının azalmasında, hükümetlerin daha verimli çalışmasında ve yolsuzlukların azalmasında, etkili olduğunu tespit etmiştir. Sosyal sermayenin refah düzeyi üzerindeki pozitif yönlü etkisi Maluccio vd. (2000) ve Dinda (2008) tarafından da elde edilmiştir.

3.1.2.3. Nüfus Artışı ve Refah

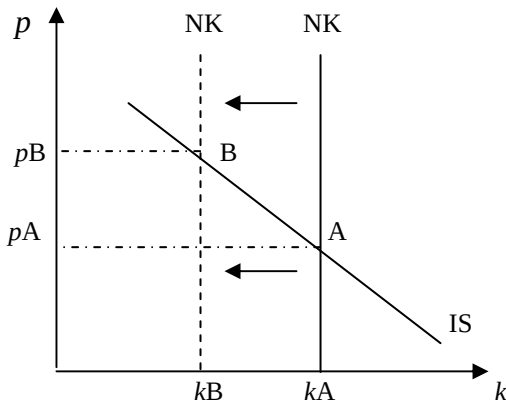
Hane halkı tasarrufu ve tüketimi hane halkı üyelerinin yaşları ile doğrudan ilgili olduğu için, bir ülkenin demografik yapısında meydana gelebilecek bir değişiklik, o ekonomideki toplam tasarrufları, yatırımları, uluslararası net sermaye akımını ve refah düzeyini etkilemektedir. Örneğin nüfusun ortalama yaş düzeyinin yükseldiği veya yüksek olduğu ülkelerde toplam tasarrufların yatırımlara oranla düşük kaldığı bilinmektedir. Bu nedenle nüfusu yaşlanan ülkelerin net sermaye ihracatı düşmektedir (Higgins, 1998; Lührmann, 2003; Helliwell, 2004; Ito ve Tabata, 2010). Bununla birlikte nüfus artışı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu da doğrudur. Adam Smith ve Malthus'tan bu yana iktisatçılar ekonomik büyüme performansının bozulmaması için nüfus artışının kontrol edilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Nüfus artışının ekonomik büyümeye etkisi üzerinde çalışan iktisatçılar Smith ve Malthus gibi düşünenler (kötümserler) ve sayıları çok az da olsa onlar gibi düşünmeyenler (iyimserler) olarak ikiye ayrılabilir. Ancak literatürde hâkim olan kötümserlerin düşüncesidir (Marsiglio, 2011: 353).

Malthus (1798), Solow (1956), Becker ve Barro (1988), Kelley (1988) ve Barro ve Becker (1989) gibi kötümserler nüfus artışının ekonomik büyümeyi tehdit ettiğini bu nedenle refahı olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır. Çünkü üretim kaynaklarının sabit ve teknolojik gelişmenin olmadığı ve bir ekonomide, üretilen mal ve hizmet miktarı değişmeyeceği için, nüfusun artması halinde bu mal ve hizmetler tüm nüfusa yeterli tüketim refahını sağlayamamakta, uzun dönemde kişi başına düşen kaynak miktarı en düşük seviyeye inmektedir. Eğer ülke yüksek bir nüfus artış oranına sahipse, yatırım harcamalarının büyük bir kısmı, kişi başına sermaye birikimini arttırmak yerine, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için ayrılmaktadır. Bu bakış açısına göre, nüfus artış oranı bir ülkedeki kullanılabilir kaynak miktarını azaltmakta, böylece refah düzeyini de azaltmaktadır. Bununla birlikte, nüfus artışının durağan durum refah düzeyi üzerinde de negatif yönlü etkisi vardır. Şekil 3.3 durağan durum ekonomik büyüme düzeyine ulaşmış bir ekonomide nüfus artışının refah düzeyi üzerindeki etkisini göstermektedir.

Şekilde p sermaye malının fiyatını, k sermaye stoğunu, K sermaye miktarını, N ise nüfus artışını göstermektedir. Buna göre IS eğrisinin NK ile kesiştiği A noktası

sermaye malının denge fiyatı ile sermaye stoğu denge miktarını göstermektedir. Ekonomi dengede iken, nüfusun artışı kişi başına sermaye miktarını azaltacağı için NK eğrisi sola kaymaktadır. Nüfus artışı nedeniyle sermaye stoğuna gidecek yatırım miktarı azalmakta ve sermaye malının fiyatı yükselmektedir. Buna göre kişi başına tüketim miktarı yükselen fiyatlar nedeniyle azalacağı için, durağan durum refah düzeyi azalmaktadır (Sen, 2006).

Şekil 3.3: Durağan Durumda Nüfus Artışı

Kaynak: Sen, 2006:328

Nüfus artışı bir ülkedeki beslenme, eğitim düzeyi, sağlık harcamaları ve beşeri sermaye gibi refah düzeyini gösteren değişkenler üzerinde de etkilidir. Nüfus artışının bu değişkenleri negatif yönlü etkilediğini savunanlara göre, bir ailenin birey sayısı sabitken, bir çocuğun daha aileye katılması durumunda çocukların okula devam etme süreleri azalırken, beslenme koşulları kötüleşmekte ve sağlık harcamaları azalmaktadır. Bunun sonucunda ülkedeki beşeri sermaye düzeyi kötüleşmektedir (Birdsall, 1977; King, 1985; Kelley, 1996). Buna karşılık, literatürde nüfus artışının ekonomik faktörleri pozitif yönlü etkilediğini savunan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre, nüfus artışı bir ülkedeki ekonomik büyümeyi hızlandırmanın yanında, beslenme, eğitim düzeyi, sağlık harcamaları ve beşeri sermaye gibi değişkenler üzerinde ise önemsiz derecede etki etmektedir. Örneğin Sen (2000); Bloom vd. (2001); Kelley ve Schmidt (2001) bunlardan bazılarıdır.

3.1.2.4. Sağlık ve Refah

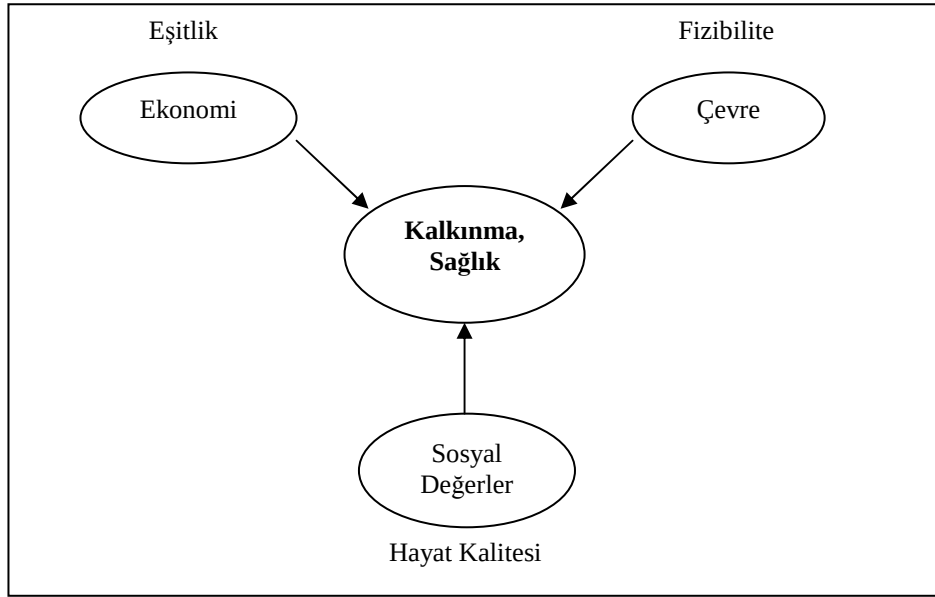
Beşeri sermaye ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi için bilgi, yetenek ve diğer bireysel vasıfların toplamından oluşan ve ekonomik büyüme, kalkınma, refah gibi değişkenleri önemli ölçüde etkileyen değişkenlerden biridir. Eğitim ve sağlık beşeri sermayenin iki önemli bileşenidir. Eğitim ve sağlığa yapılan yatırımlar beşeri sermaye düzeyinin yükselmesine neden olarak ekonomik değişkenleri pozitif yönde etkilemektedir. Özellikle sağlık, bireylerin bilgiyi daha yetkin bir şekilde özümsemesini, özümstedikleri bu bilgiyi daha etkin kullanarak üretim düzeyinin artmasına yol açmaktadır (OECD, 1998; Bloom ve Canning, 2000). Bu nedenle sağlık ekonomik değişkenler üzerinde çok daha etkilidir. Öyle ki, Barro (1996a)'ya göre sağlık sermaye üreten bir faktör ve ekonominin motorudur.

Sağlığın ekonominin motoru olabilecek kadar önem arz etmesi, bireylerin hastalıklı olmamasının yanında, bireylerin kendi hayatlarını kendi potansiyellerini geliştirecek yeteneklerini kullanmasını ve geliştirmesini de kapsayan bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre sağlık bireylerin sahip olduğu bir varlık niteliğindedir ve refah düzeyinin yükselmesine yardım etmektedir. Öte yandan sağlık farklı kanallardan ekonomik büyümeye etki eden bir enstrüman niteliğindedir. Örneğin sağlıklı işgücü, iş yapmasını olumsuz etkileyecek bir rahatsızlığa sahip olmadığı için, üretim kayıplarına meydan vermemektedir. Yine hastalığa neden olduğu için kısmen ya da tamamen ulaşılamayacak durumda olan doğal kaynaklar, hastalık riskinin ortadan kaldırılması ile ekonomiye kazandırılabilir (Lustig, 2006: 1-6).

Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın, şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı çevre, ekonomik, sosyo-demografik ve sağlık unsurlarını kapsamaktadır. Diğer bir deyişle sürdürülebilir kalkınma kavramı çevreyi koruma, ekonomik kaynakları verimli kullanma gibi faaliyetlerden çok daha fazlasını içermektedir. Çünkü bu kavram aynı zamanda nesiller arası yaşam kalitesi eşitliğini de kapsadığı için, gelecek nesillerin sağlıklı olmasını da hedefler. Yani sürdürülebilir kalkınma, sadece bireylerin gelir artışını değil, aynı zamanda fakirliğin azaltılmasını, bireyler ve nesiller arasında eşitlik ve insan refahının sosyal ve ahlaki yönleri üzerinde durmaktadır (Price ve Dube 1997: 9-10). Şekil 3.4 sağlığın sürdürülebilir kalkınma ve

refah düzeyi için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Buna göre sağlık sürdürülebilir kalkınmanın üç önemli ögesi olan çevre, ekonomi ve sosyo-demografik unsurların kesişim noktasındadır ve aslında sürdürülebilir kalkınma ile aynı değerdir.

Şekil 3.4: Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma

Kaynak: Price ve Dube, 1997: 35

Sağlığın refahı olumlu yönde etkilediği bu yönde yapılan ampirik çalışmalar tarafından ortaya konmuştur. Sağlık ve refah ilişkisini kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmalar arasında yer alan Kim vd. (2012), sağlığın refah devletinin çok önemli parçalardan biri olduğunu vurgulamıştır. İskandinav, Bismark, Güney Avrupa, Anglo-Sakson, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa refah devletlerinin incelendiği çalışmada, refah devletlerinin bireylerin sağlığını korumak ve istihdam edilenlerin üretim devamlılığını sağlamak için harcama yaptıkları ortaya konulmuştur. Bir diğer çalışmada Dreger ve Remers (2005), 21 OECD ülkesinde sağlık harcamaları ile uzun dönemli ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. 1975-2001 yıllarını kapsayan verilerin kullanıldığı çalışmaya göre, sağlık harcamaları uzun dönemli ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemekte ve OECD ülkelerinde refah düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

3.1.2.5. Eğitim ve Refah

Beşeri sermaye emeğin niteliğini, etkinliğini ve verimliliğini arttıran unsurların bir toplamıdır. Bir önceki bölümde de değinildiği gibi beşeri sermayenin belirleyicileri sağlık ve eğitimidir. Bireylerin sahip olduğu bilgi birikimini arttırmak için yapılacak yatırımlar belirli bir zaman dilimi gerekmektedir. Bu zaman dilimini kapsayan ve bireylerin verimlilik düzeyini arttıran en etkin ve kalıcı yatırım eğitim yatırımdır. Eğitim beşeri sermayenin oluşumunda etkili olan iki önemli değişkenden biri olduğu için, ekonomik kalkınmanın ve refah düzeyinin sürekli iyileşmesi eğitimin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Bowen, 1964; Rebelo, 1991; Jones, 1996). İyi yetiştirilmiş, beceri düzeyi geliştirilmiş, dengeli ve sağlıklı beslenebilen bireylerden oluşan bir toplum, teknolojinin geliştirilmesi ve en rasyonel şekilde kullanılmasına katkı yapmaktadır. İnsan emeğin kaynağı, teknolojik bilginin sahibi ve girişimci olduğu için, ekonomik sürece katkı yapan bir sermaye unsurudur ve eğitim bu sermaye unsurunun niteliğini geliştiren en önemli faktördür. Çünkü iktisatçılara göre beşeri sermaye, üretime katılan kişinin sahip olduğu bilgi, beceri, dinamizm ve tecrübe gibi pozitif değerleridir (Denison, 1962; Becker, 1962; Schultz, 1968).

Eğitim bilginin aktarılmasında, bireylerin mesleki yaşama hazırlanmasında, toplumsal değer ve normların gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Günümüz toplumu sürekli değişen, bilgi ve teknolojinin ön planda olduğu bir yapıya sahip olduğundan, beşeri sermaye bu değişim ve gelişime ayak uydurabilmek için eğitime muhtaçtır (Demaine, 1981: 36-38). Eğitim alan bireylerin beceri ve üretkenlik kapasitesi gelişir ve böylece ekonomik büyüme hızlanır. Hızlanan ekonomik büyüme gelir artışını da beraberinde getireceğinden, ülkenin refah düzeyini yükseltecek eğitim, sağlık ve sosyal harcamalara daha fazla kaynak aktarma imkânı doğacaktır (Grant, 1968: 36).

Eğitim özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde üretim faktörlerinin en uygun biçimde bir araya getiriliş biçiminin yanında, bu üretim faktörlerinin üretim düzeyini arttırmak için nasıl kullanılması gerektiği de aşılması gereken bir sorundur. Diğer yandan gelişmiş ülkeleri yakalamak için sadece bu sorunların aşılması yeterli değildir. Gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmak için yeni geliştirilen teknolojilerin ekonomiye kazandırılması, bu teknolojilerin daha

fazla geliştirilmesini sağlayacak bilgi ve teknolojik kapasitenin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yolu ise eğitim düzeyinin bir göstergesi olan beşeri sermayeden geçmektedir. Beşeri sermayeye eğitim veren kuruluşların nitel ve nicel olarak, ülke ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir düzeyde olması bu nedenle çok önemlidir (Schultz, 1961; Stokey, 1991; Benhabib ve Spiegel, 1994).

Ekonomik ve sosyal gelişimini hızlandırmak isteyen bir ülke, bu hedefine beşeri sermaye artışını aynı ölçüde hızlandırarak ulaşabilir. İnsan kaynağının bir ülke için bu denli önemli olması nedeniyle, tüm ülkeler beşeri sermayenin geliştirilmesi için yatırım yapmaktadır. Beşeri sermaye bir toplumdaki tüm bireylerin bilgi, beceri ve iş yapma kapasitesinin arttırılması ile gerçekleşmektedir. Yapılan yatırımlar bu amaca dönük olmaktadır. Diğer yandan, beşeri sermayenin siyasi açıdan geliştirilmesi de gereklidir. Siyasi açıdan beşeri sermayenin geliştirilmesi ise bireyleri, demokratik bir toplumda, siyasi karar alma mekanizmasına dâhil etme başarısıdır. Bireylerin hem siyasi hem de ekonomik olarak geliştirilmesinin yolu eğitimidir. Eğitim, kalkınma için gerekli olan kültürel ve sosyal ortamın hazır hale getirerek, toplumsal örgütlenmeyi arttırmaktadır. Eğitim düzeyinin yükseldiği bir ülkede bilimsel ilerleme de hızlanmakta, bilgi birikimi artmakta ve azgelişmişliğin nedenlerinden biri olan nitelikli insan gücü yetersizliği sorunu çözülmüş olmaktadır. Bilimsel çalışma ve bilgi birikiminin artması ile teknolojik gelişme hızlanırken, sosyokültürel ilerlemenin önünde duran engeller ortadan kalkmakta ve böylece ülkenin ekonomik kalkınma ve refah düzeyi yükselmektedir (Becker, 1975; Unay, 1982; Barro, 2001).

Beşeri sermayenin ekonomik değerini ilk analiz edenlerden biri Schultz (1961)'tur. Schultz (1961)'tan günümüze beşeri sermayenin ve eğitimin ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi oldukça önem kazanmış ve bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri olan Monteiro ve Turnovsky (2008), kamunun yapacağı yatırımların ekonomik büyüme ve refah düzeyi üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya göre devlet eğitime yapacağı yatırımları arttırarak ülkenin üretim kapasitesinin artmasına ve böylece ekonomik büyümenin hızlanmasına yardım etmektedir. Uzun dönem büyümenin maksimize edilmesi devletin üretim teknolojisinin geliştirilmesi için yapacağı yatırımlara bağlı olduğu vurgulanan çalışmada, refah maksimizasyonu için gerekli olan kamu harcama miktarının uzun dönem ekonomik

büyüme için gerekli olan harcama miktarından az olduğu ortaya konmuştur. Eğitim ve beşeri sermayenin ekonomik büyüme ve refah düzeyini arttırdığı yönündeki bulgulara Cullison (1993), Easterly ve Rebelo (1993), Barro ve Lee (1994) ve Barro ve Sala-i-Martin (1999)'da ulaşmıştır.

3.1.2.6. Girişimci Ruh ve Refah

Girişimcilik çok farklı şekillerde tanımlana gelen bir kavramdır ancak bugünkü anlamını John Babtiste Say'a borçludur. Say'a göre bütün üretim faktörlerini bir araya getirerek kıymetli olduğu düşünülen bir malı üreten ve kar elde etmek için risk üstlenen kişiye girişimci denmektedir. Say'ın girişimci tanımı, risk üstlenme ve üretim sürecinde yöneticilik kabiliyetine sahip olma esasına dayanmaktadır (Binks ve Vale, 1990: 119). Bir diğer tanımda Hisrich ve Peters (2001)'e göre girişimci emek, sermaye, hammadde ve diğer üretim faktörlerini bir araya getirerek, bu kaynaklarla daha fazla imkân ve değer ortaya çıkarma sürecini üstlenen kişidir. Bunun yanında girişimci üretim sürecinde yenilik yapma, değişikliğe gitme ve yeni bir üretim düzeninin kurucusudur. O halde girişimcilik mali, fiziksel ve sosyal risklerin tümünü üstlenerek, parasal ödüller, kişisel tatmin ve bağımsızlık elde etme amaçlarına ulaşmak için gerekli emek ve zamanı ayırıp yeni bir değer yaratma sürecinin adıdır. Bu özellikleri nedeniyle de girişimci ve girişimcilik, büyüme modellerinin bir değişkeni ve ekonomik yapının çok önemli bir parçasıdır.

Bir üretim faktörü olmasına rağmen, neoklasik büyüme teorisinde girişimci belirleyici bir faktör olarak ön plana çıkmamaktadır. Buna karşın, içsel büyüme modelleri girişimciyi beşeri sermayenin bir bileşeni olarak görmekte ve beşeri sermayeyi büyümeyi belirleyen bir değişken olarak ele almaktadır. Diğer yandan Lucas (1988) ise, ekonomik büyümenin sermaye yerine, emek faktörüne bağlı olduğunu belirtmektedir. Beşeri sermayenin ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayacağını vurgulayan Lucas (1988), bu görüşü nedeniyle Ricardo'dan ziyade, Smithçi bir ekonomik büyüme düşüncesine sahiptir (Holcombe, 1998:46-51).

Ekonomik işleyişin önemli bir parçası olan girişimcinin temel olarak dört özelliği üzerinde durulmaktadır. Yapılan çalışmalara göre bir girişimcide olması

gereken dört özellik vardır ve bunlar risk üstlenme, üretim süreci, proaktiflik ve rekabetçi davranıştır. Bir girişimcide olması gereken ilk özellik *risk üstlenmedir*. Risk üstlenme bir girişimden elde edilecek getirinin maksimum olacağına inanması nedeniyle bu girişimin girişimci tarafından rasyonel olarak desteklenmesidir. Bu nedenle girişimci herhangi bir girişime ilişkin riskleri bilir ve bunları göz önüne alarak hareket eder. Girişimcinin ikinci özelliği olan *üretim süreci*, girişimcinin, yenilik sağlayacak ve değer yaratacak çıktıların oluşturulma sürecinde yaratıcılığını kullanmasıdır. Girişimcinin ürettiği her çıktı toplumda bir değer ifade etmelidir. Girişimcinin bir diğer özelliği olan *proaktiflik*, yeni bir çıktının üretilme aşamasında veya üretiminden sonra ortaya çıkabilecek problemleri önceden tahmin ederek önlem alma ve harekete geçme becerisidir. Girişimcinin son özelliği olan *rekabetçi davranış* ise girişimciliğin tetikleyici unsurudur. Girişimci her şartta rekabet ettiği pazarda tutunabilmek için rakiplerini ve müşterilerini kontrol ederek, hamlelerini ona göre ayarlar. Pazardaki rekabet nedeniyle girişimciler rakiplerini geride bırakmak için daima kendilerini geliştirmek ve yenilemek durumundadır (Pişkinsüt, 2011: 98-99).

Tanımı ve yukarıda sayılan özellikleri nedeniyle girişimci, ekonomik değişkenler üzerinde etkili olan bir faktördür. Günümüzde küresel ekonomik sistem rekabete odaklı bir yapıya sahiptir. Özellikle para ve sermaye piyasalarının uluslararası sistemden uzak kalamayışı, bunun yanında mal, hizmet ve teknolojinin küresel alanda çok hızlı hareket etmesi, ekonomilerin diğer ekonomilerle ve firmaların diğer firmalarla rekabetini daha da zorlaştırmaktadır. Bu zorlu rekabet koşullarında üretim yapmak, istihdam sağlamak ve kalite standardını arttırmak için girişimcilerin risk alma, rekabet etme ve proaktiflik özellikleri daha da önem kazanmaktadır. Girişimcilerinin aktif olduğu ülkeler rekabet üstünlüğü sağlamanın yanında ekonomik kalkınma ve refah açısından ön plana çıkmaktadır. Girişimciliğin ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini dair önemli katkılar yapan Schumpeter (1934)'e göre ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın kaynağı yeniliktir. Bir yeniliğin buluş olabilmesi için ekonomik yaşama geçirilmesi gerekir ki bunu yapacak olan girişimcidir (Klein ve Cook, 2006:345; Banerjee ve Neuman, 1993; Hamilton, 2000; Dabla-Norris vd., 2008).

Literatürde girişimciliğin refah düzeyi üzerindeki pozitif yönlü etkisini araştıran çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri olan ve

girişimciliğin ekonomik kalkınma üzerindeki pozitif yönlü katkısını araştıran Tamvada (2010), girişimcilik ruhuna sahip olan bireylerin, bu özelliklerini kullanarak refah düzeylerini yükselttiğini ortaya koymuştur. Çalışmaya göre girişimcilik yeteneği sayesinde, bireyler ücretli çalışanlara göre daha fazla gelir elde etme ve harcama yapma olanağına sahip olmaktadır. Bir diğer çalışmada Audretsch ve Thurik (2000), girişimcilik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz ettiği çalışmada, girişimciliğin ülkelerdeki ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Buna göre girişimciliğin yaygın ülkeler diğer ülkelere göre daha kalkınmış ve refah düzeyi daha yüksek ülkelerdir. Benzer yönde bulgular Karlsson vd. (2004), Dejardin (2000) ve Wennekers vd. (2005) tarafından da elde edilmiştir.

3.1.3. Siyasal Değişkenler ve Refah İlişkisi

Ekonomik ve sosyal değişkenlerin yanı sıra refah düzeyini etkileyen sosyal değişkenler de mevcuttur. Bu değişkenler arasında yer alan demokrasi, refah üzerindeki etkisi en fazla tartışılan ve araştırma konusu yapılan değişkenlerden biridir. Bazı çalışmalara göre demokrasi refah düzeyini pozitif yönlü etkilerken, bazı araştırmacılara göre ise demokrasinin refah düzeyi üzerindeki etkisi belirsizdir. Bununla birlikte demokrasi bir ülkedeki bireysel özgürlükler ve yönetimdeki iktidar üzerinde etkilidir (Rivera-Batiz, 2002: 29). Yönetimi elinde bulunduran iktidarlar ile bireysel özgürlükler ise refah düzeyini etkilediği bu yöndeki çalışmalarca tespit edilmiş siyasal değişkenlerdir. Aşağıda sırasıyla bu değişkenlere verilmektedir.

3.1.3.1. Demokrasi ve Refah

İktisatçılar uzun yıllar boyunca demokrasinin ekonomik büyüme, kalkınma ve refah gibi değişkenleri nasıl etkilediğini araştırmış ve tartışmıştır. Bir kısım bilim adamına göre demokrasi ekonomik kalkınmanın refahın ön koşulu iken, bir kısım bilim adamına göre demokratik olamayan otoriter rejimlerin refah düzeyini demokratik rejimlere oranla daha fazla arttırmaktadır. Bu iki görüşün ortasında yer alan bir diğer görüşe göre ise demokratik rejimler ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Birbirinden farklı bu üç görüşe rağmen, yapılan çalışmalar

demokrasinin ekonomik kalkınma ve refah düzeyini arttırdığı yönündedir (Rueschemeyer vd., 1992: 2).

Demokrasi bir ülkedeki çok fazla değişken üzerinde etkili olabilmektedir. Demokrasinin etkilediği bu değişkenlerden bazıları politik istikrarsızlık, kamu yönetiminin kalitesi, beşeri sermaye, gelir dağılımı, ticari açıklık ve fiziki sermayedir. Demokrasi bu değişkenleri etkileyerek ekonomik büyüme ve refah üzerinde etkili olmaktadır. Demokrasinin etkilediği değişkenlerden biri olan *politik istikrarsızlık*, bir ülkenin politik sisteminin işleyişi açısından önem taşımaktadır. Çünkü ülkenin yönetimini elinde bulunduranların, politik istikrarsızlık nedeniyle, gelecekte yönetimi bırakacağını bilen kamu yöneticileri, rant kollama davranışlarını arttırarak bu durumdan fayda sağlamayı hedefler. Diğer yandan demokratik bir toplumda iktidar değişimleri açık ve şeffaf bir ortamda gerçekleşir. Bu şeffaflık ve açıklık ülkeye ve ekonomiye duyulan güveni arttıracak için yatırımlar ve ekonomik büyüme hızlanır (Tavares ve Wacziarg, 2001:1343-44). Ayrıca sosyo-politik rahatsızlıkların, otoriter rejimlere göre, demokrasinin gelişmesi ile politik istikrar sağlayan ülkelerde, ekonomi üzerindeki zararlı etkisinin daha az olduğu tecrübe edilmiştir. Dünya genelinde, 1950 ile 1990 yılları arasında yaşanan sosyo-politik rahatsızlıklar, otoriter rejimlerde ekonomik büyümeyi yavaşlatırken, demokrasilerde ekonomik büyümeyi etkilememiştir (UNDP, 2002: 57).

Demokrasi bir ülkedeki *kamu yönetiminin kalitesini* etkileme gücüne sahiptir. Demokratik rejimlerde kamu yöneticileri keyfi politikalardan kaçınırlar. Çünkü iktidarı sürekli denetleyen ve gözetleyen muhalefet mekanizması işlemektedir. Oysa otoriter rejimlerde denetleme ve gözetleme görevini üstlenen bir yapı olmadığı için, uygulanan politikalar daima halk yararına olmayabilmektedir. Bu nedenle demokrasi bir ülkedeki iktidarın yönetim kalitesini arttırarak ekonomik büyümenin ve refah düzeyinin hızlanmasına katkı yapmaktadır (Tavares ve Wacziarg, 2001; Rivera-Batiz, 2002). Demokrasinin etkilediği bir diğer değişken olan *beşeri sermaye*, ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği için demokratik rejimlerde desteklenmektedir. Demokrasi sayesinde, bireyler kendi tercihlerine uygun ekonomik ve sosyal politikaları destekleme ve elde etme şansına sahip olmaktadır. Böylece demokratik rejim ne kadar uzun vadeli olursa

bir ülkedeki beşeri sermaye de o kadar artış gösterecektir. Çünkü demokrasi ve eğitim talebi pozitif korelasyona sahip iki değişkendir (Graudy, 2004; Gerring vd., 2005).

Gelir dağılımı demokrasiden etkilenen bir diğer ekonomik değişkendir. Demokratik rejimlerde hükümetler gelir dağılımını düzeltmesi, yoksulluğu gidermesi ve kısıtlıkları önlemesi için kurumlardan ve gruplardan baskı görürler. Çünkü gelir dağılımı adaletsizliği aslında politik rejimin etkisiyle oluşan bireysel tercihlerin bir sonucudur. Ülke rejimi demokratikleştikçe, sayıları fazla olan yoksulların tercihleri siyasi karar alma mekanizmasıyla ön plana çıkabilecektir. Yoksulların gelir dağılımını daha adil yapacak iktisat politikalarını desteklemesi nedeniyle de gelir dağılımında iyileşme görülebilecektir (Sen, 2004; Tavares ve Wacziarg, 2001). Demokrasiden etkilenen bir diğer değişken *ticari açıklıktır*. Demokrasi bir ekonominin liberalleşmesini pekiştirir çünkü dış ticaretin serbestleşmesinin yolunu açan politik özgürlüğün derecesidir. Otoriter rejimlerin aksine demokratik rejimlerde politik özgürlüklerin genişleme imkânı daha fazla olduğundan, ticari açıklık demokrasiden pozitif yönlü etkilenmektedir (Firdmuc, 2003; Tavares ve Wacziarg, 2001). Demokrasinin etkilediği son değişken *fiziki sermayedir*. Bir ülkede mülkiyet haklarının gelişmesi, yapılan sözleşmelerin yerine getirilmesi o ülkedeki politik, sosyal ve ekonomik belirsizliklerin azalmasına yardım etmektedir. Böyle bir ortamda yatırımcıların ekonomiye olan güveni artacağı için yapılan yatırımlar artarak ekonomik büyümenin hızlanmasına yardım edecektir. Bu nedenle demokrasi fiziki sermaye birikiminin artmasına yardım edebilmektedir (Kurzman ve Burkhart 2002: 6).

Demokrasi ve refah ilişkisi ampirik çalışmalara da konu olmuştur. bu çalışmalardan biri olan Persson ve Tabellini (2006), demokrasinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya göre demokratikleşme ile liberalleşme arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre bir ülkenin ekonomik olarak kalkınması için önce politik özgürlüklerin artması gerekmektedir. Çalışmada ayrıca başkanlık demokrasisi ile parlamento demokrasinin kalkınma üzerinde etkisi de karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular başkanlık sisteminin parlamenter demokrasiye göre ekonomik kalkınmayı daha fazla arttırdığını ortaya koymaktadır. Bir diğer çalışmada Cojanu (2006), demokrasinin ekonomik sistem üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre demokrasi politik ve ekonomik

aktivitelerin özgürce gerçekleşmesini sağladığı için ekonomik sistemi pozitif yönlü etkilemektedir. Bu sonuca göre demokrasi bir ülkedeki yaşam kalitesinin ve refahın artmasına neden olmaktadır. Çalışmaya refah düzeyinin artması ekonomik aktiviteler önündeki engellerin kaldırılmasına bağlıdır. Diğer yandan demokrasinin ekonomik büyüme, kalkınma ve refah gibi değişkenleri etkilemediği yönünde sonuçlar elde eden çalışmalarda bulunmaktadır. Barro (1996) ve Przeworski vd. (2002) bunlardan bazılarıdır.

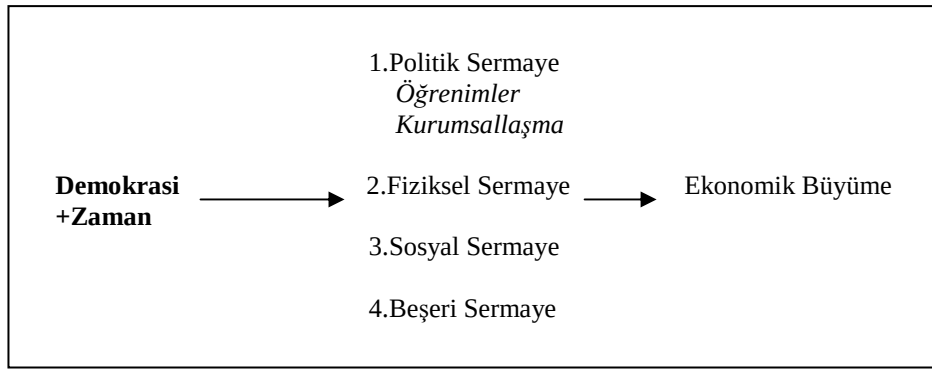
3.1.3.2. Kamu Yönetimi ve Refah

Bir önceki bölümde demokrasinin refah düzeyini nasıl arttırabildiği üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte kamusal yönetim biçimi ile demokrasi arasında da bağlantı vardır. Bir ülkenin yönetim rejimi refah düzeyinin artmasına yardım edebilir ve bu artışı anlamlı hale getiren araç yine demokrasidir. Örneğin demokrasinin toplumun geneline yayıldığı ülkelerde ülke yönetiminde bulunan yöneticiler icraatlarını şeffaf ve adil bir çizgide yürütmek zorundadırlar. Çünkü demokratik rejimlerde yönetimde bulunanları denetleyen muhalefet partileri ve özgür basın çok aktif ve etkin çalışma imkânına sahiptirler. Oysa otoriter rejimlerde yönetimde bulunanlar istikrarlı bir yönetim sergilemelerine rağmen, politik karar ve tercihlerde otoritenin izin verdiği sınırlar dışına çıkamamaktadır. Ayrıca bu rejimlerde yönetimde bulunanları denetleyecek muhalefet ve özgür basın mekanizması da çalışmamaktadır. Bu nedenle, kamu yönetiminde bulunanlar toplumun geneline yarar sağlayacak politikaların hayata geçirilmesine ortam hazırlayan demokrasi sayesinde refah düzeyini arttırabilmektedir (Rivera-Batiz, 2002; Alt ve Lassen, 2006; Mead, 2004) . Şekil 3.5 bu durumu ifade etmektedir.

Şekle göre demokrasi ile geçirilen zaman sayesinde ülkenin fiziksel, sosyal ve beşeri sermayesi ile birlikte politik sermayesi de artmaktadır. Politik sermaye öğrenimler ve kurumsallaşma değişkenlerinden oluşmuşken, *öğrenimler* politik aktörlerin demokrasi sayesinde zaman içerisinde edindikleri doğruların neden olduğu bilişsel kalkınmayı ifade etmektedir. Otoriter rejimlerde, kamu yönetimi birkaç kişinin elinde bulunduğu ve yönetime rakip başka bir mekanizma olmadığı için öğrenimler çok düşük düzeylidir. Bu nedenle bu rejimlerde yönetimin politik tercihleri refah düzeyini

arttırmaya dönük olmayabilir. Bir diğer politik sermaye olan *kurumsallaşma* ise kurumların, yine demokrasi sayesinde, istikrarlı bir yönetim yapısı oluşturarak toplumdaki belirsizliklerin ortadan kaldırılmasına neden olan profesyonelleşme, rasyonelleşme, yasallaşma ve öngörülebilir düzenlemeler gibi edinimlerin toplamıdır. Öğrenimler ve kurumsallaşma sayesinde kamu yönetiminde bulunan iktidarlar ekonominin büyümesini sağlayarak refah düzeyinin yükselmesine neden olabilmektedir (Gerning vd., 2005: 325-332).

Şekil 3.5: Demokrasi, Politik Sermaye ve Ekonomik Büyüme

Kaynak: Gerning vd., 2005: 326

Kamu yönetimindeki iktidar ile refah düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan çalışmalardan biri olan Rivera-Batiz (2002), bu amaçla 115 ülkenin 1960 ile 1990 yıllarını kapsayan verileri kullanmıştır. Çalışmaya göre kamu yönetimi, diğer ülkelere göre, demokrasi düzeyi yüksek olan ülkelerde daha kalitelidir. Güçlü demokratik kurumları olan ülkelerin kamusal yönetim kalitesi de artmakta, artan kamusal yönetim ise yolsuzluğa neden olan birimlerin engellenmesini kolaylaştırmaktadır. Yolsuzluğun azalması ile teknolojik gelişme hızlanarak ekonomik büyüme oranının daha fazla yükselmesini sağlamaktadır. Diğer yandan kamusal yönetimin kaliteli olduğu ülkelerde, toplam faktör verimliliği daha fazla artmakta ve böylece ekonomik büyüme de hızlanmaktadır. Bir diğer çalışmada Goetzmann (1999) ise, otoriter rejimlerde yönetimde bulunan iktidarların zayıf hükümet politikaları nedeniyle ülkelerin krize girdiğini ifade etmektedir. Buna göre, otoriter rejimlerde

iktidarı denetleyen mekanizmaların çalışmaması nedeniyle, önceden öngörülemeyen ekonomik krizler toplumun fakirleşmesine neden olmaktadır.

3.1.3.3. Bireysel Özgürlük ve Refah

Sosyal refaha önemli katkıları olan Arrow (1951) ve Bergson (1954) bireysel tercihlerin ve bu tercihlerden elde edilen refahın sosyal refahın önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla bireylerin refah düzeylerini maksimum yapacak tercihleri elde edebilmesi hem bireylerin hem de toplumun refah düzeyi için oldukça önemlidir. Bireylerin tercihlerini özgürce ifade edebilmesi için en etkili yönetim biçimi demokrasidir. Demokrasi bireylere, yönetime aktif olarak katılma ve karar alma imkânı sunmanın yanında, temel hak ve özgürlüklerin tüm topluma yayılmasını sağlayan bir mekanizmadır. Diğer yandan politik haklarını elde edebilen bireylerin oluşturduğu toplumların daha fazla geliştiği ve ilerleme kaydettiği belirtilmektedir (UNDP, 2002: 52). Demokrasinin temel unsurlarından biri olan politik haklar, bireysel özgürlüklerin temin edilmesinin yanında, ekonomik yapının daha güvenli işlemesine katkı yaparak ekonomik özgürlüklerin gelişmesine de etki etmektedir (Olk, 2003: 9).

Bireysel özgürlükler sadece seçme ve seçilme hakkı gibi resmi özgürlükleri değil, eğitim ve sağlık gibi reel özgürlükleri de kapsar. Bireysel özgürlüklerin en önemli tarafı, bireylerin önceliklerini seçerken yararlandığı değerlerin tamamen kendisine ait olmasıdır. Bu anlamda bireysel özgürlüklerin genişletilmesi, bireylerin yararlanacağı daha iyi sosyal düzenlemeler yapılmasını sağlamaktadır. Sosyal düzenlemeler daha etkin ve adil oldukça, bireylerin önceliklerini seçme imkânı yani bireysel özgürlükleri de artar. Ekonomik kalkınma kavramı da tam olarak özgürlükleri kısıtlayan engellerin ortadan kaldırıldığı sürecin adıdır (Sen, 2000: 3-31).

Bireysel özgürlüklerin genişletildiği toplumlarda, yatırım düzeyinin genişleyebildiği, ekonomik büyümenin hızlanabildiği ve eğitim seviyesinin arttığı görülmektedir. Dolayısıyla bireysel özgürlükler eğitimin artmasına yardım ederek, ekonomik büyüme, kalkınma ve refahın temel değişkenlerinden biri olan beşeri sermaye birikiminin artmasına yol açmaktadır. Beşeri sermayenin arttığı ülkelerde ortalama yaşam süresi, ekonomik özgürlük düzeyinin artma hızına bağlı olduğu ortaya

konmuştur. Bunun yanında, bireysel özgürlüklerin yaygınlaşması toplumdaki yolsuzluk düzeyi ve askeri müdahalelerin azalmasına neden olurken, toplumda ortaya çıkabilecek hoşnutsuzlukların önlenmesine yardım edebilmektedir (İhsam vd., 1997; Roberts ve Setterfield, 2007).

Bireysel özgürlüklerin refah düzeyi üzerindeki etkisi bu yönde yapılan çalışmalar tarafından ortaya konmuştur. Bu alandaki çalışmalardan biri olan Shields (2009), sivil özgürlüklerin ekonomik özgürlük düzeyi üzerindeki etkisini ele almıştır. 93 ülkenin 2002 yılına ait verilerinin kullanıldığı çalışmaya göre, bireysel özgürlüklerin artması özel mülkiyet ve mal varlığı birikiminin artmasına yardım etmektedir. İstihdam özgürlüğü, bireysel tercih özgürlüğü ve işletme kuma özgürlüğü gibi özgürlükleri de içeren bireysel özgürlükler, bireylerin seçme ve seçilme haklarını içeren politik özgürlüklerle önemli ölçüde ilişkilidir. Buna göre sivil özgürlüklerin arttığı ve politik özgürlükler ile desteklendiği ülkelerde ekonomik özgürlük düzeyi yükselerek refah düzeyinin artmasına neden olmaktadır.

Bir diğer çalışmada Helliwell (1992) sivil ve politik özgürlüklerin milli hasıla üzerindeki etkisini incelemiştir. 125 ülkenin 1960 ile 1985 yıllarını kapsayan verilerinin kullanıldığı çalışmaya göre, sivil özgürlükler ve politik özgürlükler GSMH ve eğitim düzeyi ile doğru orantılıdır. Elde edilen bulgulara göre sivil özgürlüklerin arttığı ülkelerde GSMH düzeyi yükselirken, eğitim seviyesi de artmaktadır. Eğitim seviyesinin artması beşeri sermaye düzeyini yükselterek ekonomik büyüme ve kalkınmaya pozitif yönlü katkı yapmaktadır. Benzer bir çalışmada Barro (2001; 1996b), beşeri sermayenin göstergelerinden biri olan ortalama yaşama süresinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. 100 ülkenin 1960 ile 1990 yılları arasındaki verilerinin kullanıldığı çalışmaya göre, kişi başına milli hâsıla artışı okullaşma oranı, düşük kamu harcama düzeyi ve sivil özgürlükleri de içeren politik özgürlükler ile doğru orantılıdır. Diğer yandan sivil özgürlükler ile politik özgürlüklerin artması ortalama yaşama süresinin artmasına neden olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMETRİK UYGULAMA

4.1. İLGİLİ LİTERATÜR

Yolsuzluk bünyesinde ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve dinsel öğeler barındıran oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşık yapı, çoğunlukla, bir ülkedeki politik aktiviteler, devlet başkanları, diktatörler ve kamu çalışanlarının faaliyetleri ile ilgilidir (Bakre, 2007; Sika, 2008). Genel anlam olarak kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılmasını ifade eden yolsuzluk, bir ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal değişkenlerini negatif olarak etkileyen bir “kanser”, “virüs” ve “salgın hastalık” gibidir. Bu salgın hastalık ekonomik yapının işleyişini bozmanın yanı sıra, vergi gelirleri ve kamu yatırımları azaltmakta, kanunlara ve kurumlara duyulan güveni zedelemekte, çetelerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamakta ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (Sika ve Hampton, 2005; Otusanya, 2010). Dolayısıyla, yolsuzluğun ekonomik faaliyetler üzerinde pozitif yönlü etkide bulunduğu yönünde (Leys, 1965; Huntington, 1968; Lui, 1985; Acemoglu ve Verdier, 1998) görüşler olsa da, genel kanı olarak yolsuzluk ülkelerin refah düzeyinin azalmasına neden olmaktadır (Amundsen, 2006; Gonzales de Aragon, 2004; Underkuffler, 2005; Klitgaard, 2000).

Refah üzerinde çalışan bilim adamlarının, ülkelerin refah seviyesini tam olarak yansıtmadığı kabul edilmekle birlikte (Gruen ve Klasen, 2008: 212), refah düzeyini ölçmek için sıklıkla ekonomik büyüme veya kişi başına GSYİH’yı kullandığı görülmektedir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde, literatürdeki çalışmalardan yararlanılarak, yolsuzluğun yatırımlar, gelir dağılımı, kamu harcamaları, dış ticaret, tasarruflar gibi değişkenlerin yanı sıra ekonomik büyüme veya kişi başına GSYİH üzerinde de negatif yönlü etkili olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmalara ilave olarak, kişi başına GSYİH’yı refah düzeyini ölçmek için kullanan Bentzen (2012), yolsuzluğun üretkenlik seviyesi üzerindeki etkisi ile refah düzeyini ilişkilendirmiştir. 79 ülkenin 2006 yılına ait verilerinin kullanıldığı çalışmada, yolsuzluk dışında, refah düzeyini etkileyen değişkenler olarak ülkelerin coğrafi konumu, kültürel faktörler ve kamu yönetiminin kalitesi kullanılmıştır. En küçük kareler ve iki aşamalı en kareler tahmincisiyle elde edilen bulgulara göre, yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde çalışanların üretkenlik düzeyi azalmakta ve bunun sonucunda refah düzeyi düşmektedir.

Bir diğer çalışmada Mutaşcu ve Danuletiu (2010), Avrupa Birliği’ne üye olan 27 ülkede yolsuzluğun sosyal refah düzeyi üzerindeki etkisini incelemiştir. 1996 ile

2008 yıllarını kapsayan verilerinin kullanıldığı çalışmada, sosyal refahı ölçmek için İnsani Gelişmişlik İndeksi (HDI) kullanılmıştır. Panel verilerle yapılan tahminlere göre yolsuzluk düzeyi ile sosyal refah arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre ülkelerin yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde sosyal refah düzeyi azalmaktadır. Diğer yandan insani gelişmişlik ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemek için ekonometrik bir model oluşturan Akçay (2006) ekonomik özgürlük, demokratik değişim ve kentleşme gibi değişkenleri kullanmıştır. 63 ülke için yapılan kesit veri analizi bulgularına göre, modele dâhil edilen değişkenlerin kontrol edilmesi durumunda, insani gelişim ile yozlaşma arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani, yolsuzluk düzeyi yüksek olan ülkelerde, insani gelişmişlik düzeyi azalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini inceleyen Reiter ve Steensma (2010), bu amaçla 49 ülkenin 1980 ile 2005 yıllarını kapsayan verilerini kullanmıştır. Panel verilerin kullanıldığı çalışmaya göre, yolsuzluk doğrudan yabancı yatırımlar ve insani gelişmişlik üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahiptir. Buna göre, ele alınan ülkelerde yolsuzluk düzeyi arttığında sosyal refah düzeyi azalmaktadır. Bir diğer çalışmada, ekonomik kalkınmayı sağlayan değişkenleri belirlemeyi amaçlayan Finnie vd (2006), bu amaçla 97 ülkenin yolsuzluk, ortalama yaşam süresi, demokrasi, okuma-yazma oranı gibi değişkenleri de içeren on beş faktörünü karşılaştırmıştır. Çalışmaya göre bir ülkenin ekonomik olarak kalkınması için mal varlığı haklarını güçlendirmesi, sermaye birikimini artırması ve eğitime yatırım yapmasının yanı sıra, yolsuzluk düzeyini de azaltması gerekmektedir. Yolsuzluk düzeyinin gerilediği ülkeler ekonomik olarak kalkınmakta ve refah düzeyi yükselmektedir.

Nas vd. (1986) teorik model yardımıyla bir toplumdaki yolsuzluğun sosyal maliyetini belirlemeye çalışmıştır. Yolsuzluğun net sosyal maliyeti, yolsuzluğun direkt maliyeti, sosyal refahı ihlal eden bireyin sosyal kaybı ve yolsuzluk davranışları gibi değişkenlerin kullanılmasıyla oluşturulan maliyet fonksiyonuna göre, yolsuzluğun maliyeti toplumu oluşturulan bireylerin tercih edecekleri davranışlara bağlıdır. Bireylerin yolsuzluğu daha çok tercih etmesi sonucu, yolsuzluk düzeyi artarak sosyal refahı azaltırken, bireylerin yolsuzluğu daha çok tercih etmemesi, yolsuzluğu azaltarak refahın artmasına neden olmaktadır. Bir diğer çalışmada Blackburn ve Sarmah (2008),

oluşturdukları teorik model yardımıyla yolsuzluğun ekonomik kalkınma ve ortalama yaşam süresi üzerindeki etkisini ele almıştır. Teorik modelin sonuçlarına göre yolsuzluk düzeyi azaldığında ekonomik kalkınma hızlanırken, ortalama yaşam süresi uzamaktadır.

4.2.VERİ

Bu tez çalışmasında kişi başına GSYİH, PI (Refah İndeksi), CPI (Yolsuzluk Algılama İndeksi), CCI (Yolsuzluk Kontrol İndeksi), sağlık harcaması, enflasyon oranı, işsizlik oranı, ticari açıklık oranı ve kentleşme oranı değişkenleri kullanılmaktadır. Bu değişkenler seçilirken verilerin kullanılabilirliği, çalışmanın amacı ve ilgili literatürde bulunan çalışmalar dikkate alınmıştır. PI değişkeninin verileri 2009-2012¹ dönemini kapsarken, diğer değişkenler için elde edilen veriler 1998-2012² dönemini kapsamaktadır.

Çalışmada ülkelerin refah düzeyinin ölçüsü olarak iki ayrı değişken kullanılmaktadır. Bunlar kişi başına GSYİH ve PI'dır. Literatürdeki ilgili çalışmalarda ülkelerin refah düzeyi genellikle kişi başına GSYİH ile ölçülmektedir. Çünkü bazı eksiklerine rağmen bir ülkedeki refah seviyesinin en iyi göstergesi kişi başına GSYİH olarak görülmektedir (Gruen ve Klasen, 2008: 212; Alon ve Gregory, 2005; Finnie vd., 2006; Bentzen, 2012). Bu nedenle ülkelerin refah düzeyini ölçmede kullanılacak değişkenlerden biri kişi başına GSYİH'dır. 1998 - 2012 dönemini kapsayan veriler WDI'den elde edilmiştir.

Refah düzeyinin ölçülmesi amacıyla kullanılacak bir diğer değişken PI'dır. İlk kez bu çalışmada refah düzeyini ölçmek için kullanılacak PI, Legatum Institute tarafından hazırlanan ve yayınlanan bir indekstir. Wealth (zenginlik) ve Welfare (refah) kelimelerinin birleşimi olan PI ekonomi, girişimcilik ve fırsatlar, eğitim, hükümet, sağlık, bireysel özgürlük, emniyet ve korunma ve sosyal sermaye olmak üzere 8 alt indeksten oluşmaktadır. Bu sekiz alt indeks ise yine kendi alt indekslerinin yardımıyla hesaplanmaktadır. Ekonomi alt indeksi gelir dağılımı, gayri safi tasarruflar, işsizlik oranı, enflasyon, kişi başına sermaye, piyasa büyüklüğü, ileri teknoloji ihracatı, doğrudan yabancı sermaye ve takipteki banka kredileri gibi değişkenlerden

¹ Ülkeler EK 1'de verilmiştir.

² Ülkeler EK 2'de verilmiştir.

oluşmaktadır. Girişimcilik ve fırsatlar alt indeksi işe başlama maliyetleri, internet sunucularının güvenliği, cep telefonu kullanımı, internet bant genişliği, iletişim teknolojisi ihracatı ve AR-GE harcamaları gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Eğitim alt indeksinin alt dalları orta öğretime kayıtlılık oranı, net ilköğretime kayıtlılık oranı, kayıtlılıkta kızların erkeklere oranı, brüt okullaşma oranı, öğrenci başına öğretmen oranı, çalışan başına orta öğretimli birey ve çalışan başına okullaşma oranıdır. Hükümet alt indeksinin alt dalları hükümet etkililiği, rejimin istikrarı, güç dağılımı, politik sınırlamalar, kanun ve düzen, hükümet tipi ve düzenlemelerdir. Sağlık alt indeksinin alt dalları yeni doğan ölüm oranı, yaşam süresi, yetersiz beslenme, salgın hastalık aşısı, tüberküloz vaka sayısı, kızamık aşısı ve kişi başına sağlık harcamasıdır. Bireysel özgürlük alt indeksinin alt dalları sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan toleranstır. Emniyet ve korunma alt indeksinin alt dalları bireylerin emniyete grup halinde şikâyet bildirme oranı, mülteci miktarı, devlet destekli politik şiddet, saldırılar, mal varlıklarının çalınması ve sokakta gece tek başına yürümedir. Son olarak sosyal sermaye alt indeksinin alt dalları ise hayır işleri için resmi gönüllülerin sayısı, yabancılara yardım etme, bağışlar ve sosyal destek alma oranıdır.

PI ilk olarak 2007 yılında 50 ülke için hazırlanmıştır. 2008 yılında hazırlanmayan PI, 2009 yılından itibaren ise 100'ü aşkın ülkeyi kapsamaktadır. 2009 yılından itibaren her yıl düzenli olarak hazırlanan ve yayınlanan indeks, 2012 yılında 143 ülkeyi kapsamaktadır. İndeks sekiz alt indeksin ülke sayısına bağlı olarak puanlanması ve bu puanlama sonucunda, ülkelerin düşük puandan yüksek puana doğru sıralanması ile oluşturulmaktadır. Ülkelere verilen puanların tarafımızca toplanması sonucu, puan aralığı 30 ile 1060'dır. Düşük puan yüksek refah düzeyini gösterirken, ülke puanının yükselmesi refah düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Veriler Legatum Institute'den elde edilmiştir.

Yolsuzluğun ekonomik değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin analizlerde CPI, BPI, CCI, BICI ve PRSCI gibi yozlaşma indeksleri kullanılmaktadır. Araştırmamızda, yolsuzluk skorları için CPI ve CCI tercih edilmiştir. Bunun nedenleri CPI ve CCI'nın diğer indekslere oranla daha uzun bir döneme, daha periyodik ve daha fazla ülkeyi kapsamasıdır. Bu indekslerin kullanılmasının bir diğer nedeni olarak, literatürde yer alan araştırmalarda CPI ve CCI'nın sıklıkla kullanılmasıdır. CPI'nın hesaplanmasında

her ülkeyle ilgili olarak en az dört ayrı anket yapılmaktadır. Birden fazla anket yapılmasıyla, anket sonuçlarındaki varyans farklılıkları da ortaya konulmakta, tüm anketlerin sonuçları tek bir endeks haline dönüştürülmektedir. CPI 0 ile 10 arasında skorlar almaktadır. CPI’da skorlar 10’a yaklaştıkça yolsuzluk düzeyi azalmakta, 0’a yaklaştıkça yolsuzluk düzeyi artmaktadır (Vinod, 1999:6) CPI 1995-2012 dönemini kapsamaktadır. Veriler Transparency International’dan elde edilmiştir.

CCI ise 1996 yılından başlayarak 2011 yılına kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır ve en son 230 ülke için hesaplanmıştır. CCI, kamu kesimi yolsuzluğunu bürokratik ve politik açıdan tanımlamıştır. CCI, çok sayıda kurumdan elde edilen anket sonuçlarını ve International Country Risk Guide (ICRG) Yolsuzluk indeksi veri alınarak türetilmiştir. Değişik sayıda kurum ve kuruluşun çalışmaları esas alınarak, yolsuzluk ölçümünün daha güvenilir hale getirildiği indeks değerleri -2,5 ile +2,5 arasındadır. İndeks değerinin yükselmesi yolsuzlukların azaldığı anlamına gelmektedir. Veriler World Bank The Worldwide Governance Indicators’dan elde edilmiştir.

Çalışmada yolsuzluk dışında açıklayıcı değişken olarak kamunun sağlık harcamaları, enflasyon oranı, işsizlik oranı, ticari açıklık oranı ve kentleşme oranı kullanılmaktadır. Sağlık harcamaları ekonomik büyüme, kalkınma, refah gibi değişkenleri önemli ölçüde etkileyen beşeri sermayenin oluşumunda rol oynayan çok önemli bir değişkendir. Bu nedenle iktisatçılar tarafından refah düzeyinin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır (Lustig, 2006). Sağlık harcamaları GSYİH oranı olarak çalışmaya dahil edilmiştir ve veriler WDI’den elde edilmiştir.

Literatürde enflasyonun refah üzerindeki etkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Cranfield ve Haq, 2010; Wong ve Park, 2007; Engelbrecht; 2009; Matsubayashi ve Ueda, 2013). Çünkü üretilen mal ve hizmetlerin fiyatı yükseldiğinde, gelir düzeyi sabitken, tüketicilerin tüketebilecekleri mal ve hizmet miktarı azalmaktadır. Enflasyon verisi olarak tüketici fiyat indeksi kullanılmıştır ve veriler WDI’den elde edilmiştir.

İşsizlik oranı, refah ile sıkı ilişkili olan değişkenlerden bir diğeridir. Refah devletlerinde uygulanan refah programlarının olmazsa olmaz başlıklarından bir tanesi de işsizlik düzeyidir. Bu nedenle işsizlik ampirik çalışmalarda (Headey 2000;) refah

düzeyini etkileyen bir değişken olarak kullanılmıştır. İşsizlik, işsizlerin toplam işgücüne oranını ifade etmektedir ve verileri WDI'den elde edilmiştir.

Ticari açıklık değişkeni ihraç edilen mal ve hizmetlerin GSYİH oranı ile ithal edilen mal ve hizmetlerin GSYİH oranının toplamıdır. Ticari açıklık düzeyi yüksek ülkelerin, diğer ülkelere göre daha yüksek bir refah düzeyi yakaladığı yapılan çalışmalar tarafından desteklenmektedir (Tavares ve Wacziarg, 2001; Firdmuc, 2003). Ticari açıklık değişkeninin verileri WDI'den elde edilmiştir. Şehirlerde yaşayan insan sayısını ifade eden kentleşme, ülkedeki sosyal refahın bir göstergesi olmanın yanı sıra, ülkelerdeki dengeli ve planlı şehirleşmenin de bir göstergesi olarak görülmektedir (Marsella, 1998; Croll, 1999; Akçay, 2006). Veriler WDI'den elde edilmiştir.

4.3. YÖNTEM

Son yıllarda oldukça yaygın hale gelen panel veri yöntemi, hem yatay kesit hem de zaman olmak üzere iki boyuta sahiptir. Başka bir ifadeyle panel veri modellerinde N tane birim ve her birime karşılık gelen T adet gözlem bulunmaktadır. Böylece, artan gözlem sayısı ölçülen değişkenler arasındaki ilişkiye daha fazla değişkenlik katarak, çoklu doğrusal bağlantı probleminin ortadan kalkmasını sağlamaktadır (Hsiao, 2006:7). Panel verinin bir diğer avantajı birimler ve/veya ele alınan zaman boyunca gözlenemeyen etkileri modele dâhil etmesidir. Çünkü panel veri yönteminde birim ve zaman boyunca gözlenemeyen etkiler bulunmaktadır. Buna göre, hem birim hem de zaman boyunca gözlenemeyen etkileri dikkate alan modellere iki yönlü panel veri, yalnızca birim veya yalnızca zaman boyutunu dikkate alan modellere ise tek yönlü panel veri adı verilmektedir.

Panel veri bu etkilerin sabit veya rassal olmasına göre sınıflandırılabilir. Tek yönlü birim etki geçerli ise, sabit etkiler varsayımında bu etkilerin açıklayıcı değişkenlerle korelasyonlu olduğu varsayılır. Bu modelin tahmininde gölge değişkenli en küçük kareler, grup içi tahmin yöntemi gibi birçok yöntem kullanılır. Gölge değişkenli en küçük kareler ve grup içi tahmin yöntemi birbirine eşittir. Bu iki yöntem dışında genelleştirilmiş en küçük kareler (GEKK) yöntemi de kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2012: 79-89). GEKK yöntemi, değişen varyans ve oto korelasyon sorunlarının

bulunduğu durumda bile tutarlı ve etkin tahminciler vermektedir. Koşullu ve koşulsuz varyans matrisleri bazen birbirine eşit olmamaktadır. Koşullu ve koşulsuz varyans matrisleri birbirine eşit olsalar bile, bazen koşulsuz varyans matrisi sabit olmamaktadır. Bu durumda sabit etkiler GEKK tahmincisi, sabit etkiler tahmincisinden daha etkindir (Tatoğlu, 2012: 100-102).

Tek yönlü birim etkilerin rassal olması durumunda, gözlenemeyen etkilerin hata terimi ile ilişkili olduğu varsayılır. Buna göre hata terimi bünyesinde gözlenemeyen etkileri de barındırmaktadır ve bu nedenle iki elemanlıdır. Bu yüzden rassal etki modellerinde gözlenemeyen etkiler ile açıklayıcı değişkenlerin ilişkili olmadığı varsayılır. Bu varsayımın test edilmesinde kullanılan araç Hausman testidir. Gözlenemeyen etkileri rassal etki modellerinde, aynı yatay-kesit birimlerinin kalıntıları arasında korelasyona neden olur. Bu nedenle bu modellerin tahmininde GEKK yöntemi kullanılabilir (Hsiao, 2003: 35).

Bu çalışmanın amacı yolsuzluğun refah düzeyi üzerinde negatif yönlü etkide bulunduğunu ortaya koymaktır. Bu amaçla tek yönü sabit etkiler ve tek yönlü rassal etkiler GEKK yöntemi ile tahminler yapılmıştır. Refah düzeyinin ölçüsü olarak kişi başına GSYİH ve PI değişkenleri kullanılmıştır. Yolsuzluk için ise CPI ve CCI değişkenleri kullanılmıştır. CPI ve CCI dışında kullanılan açıklayıcı değişkenler sağlık harcaması, enflasyon oranı, işsizlik oranı, ticari açıklık oranı ve kentleşme oranıdır. Tablo 4.1 bu çalışmada kullanılacak değişkenleri, değişkenlerin kısaltması ve bu değişkenlerin, refah üzerindeki beklenen etkilerini göstermektedir.

Değişkenlerin aldığı işaretler ölçüm değerleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Buna göre CPI skorları 10'a, CCI skorları ise 2,5'e yaklaştıkça ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi azalmaktadır. Bu nedenle yolsuzluk indekslerinin *loggpppc* üzerindeki etkisi pozitifdir. *PI* skorları azaldıkça ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. Bu nedenle yolsuzluk indekslerinin *PI* üzerindeki etkisi negatiftir. Kamunun sağlık harcaması ile refah düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır (Kim vd.,2012; Dreger ve Remers, 2005). Buna göre kamunun sağlık harcaması arttıkça ülkenin refah düzeyi yükselmektedir. Bu nedenle *Sağlık* değişkeninin refah düzeyi üzerindeki beklenen işareti pozitifdir. Enflasyon oranı yükseldiğinde refah düzeyi azalmaktadır (Cranfield ve Haq, 2010; Wong ve Park, 2007; Engelbrecht; 2009; Matsubayashi ve Ueda, 2013). Bu nedenle

Enflasyon değişkeninin refah düzeyi üzerindeki beklenen işareti negatiftir. Ticari açıklık ile refah düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır (Tavares ve Wacziarg, 2001; Firdmuc, 2003). Buna göre ticari açıklık oranı arttığında refah düzeyi yükselmektedir. Bu nedenle *Açıklık* değişkeninin refah düzeyi üzerindeki beklenen işareti pozitiftir.

Tablo 4.1: Değişkenler, Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltması	Refah Üzerindeki Etkisi	
		PI	loggdppc
Refah İndeksinin logaritması	PI		
Kişi başına GSYİH'nın logaritması	loggdppc		
Yolsuzluk Algılama İndeksi	CPI	(-)	(+)
Yolsuzluk Kontrol İndeksi	CCI	(-)	(+)
Kamunun Sağlık Harcaması	Sağlık		(+)
Enflasyon Oranı	Enflasyon		(-)
Ticari Açıklık Oranı	Açıklık		(+)
İşsizlik Oranı	İşsizlik		(-)
Kentleşme Oranı	Kentleşme		(+)

Bir ülkedeki işsizlik oranı arttığında ülkenin refah düzeyi azalmaktadır (Esping-Andersen, 2002; Grasso ve Canova, 2008). Bu nedenle *İşsizlik* değişkeninin refah düzeyi üzerindeki beklenen işareti negatiftir. Şehirleşme oranı ile refah düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara göre, iki değişken arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Buna göre şehirleşme oranı arttığında refah düzeyi yükselmektedir (Marsella, 1998; Croll, 1999; Akçay, 2006). Bu nedenle, *Kentleşme* değişkeninin refah düzeyi üzerindeki beklenen işareti pozitiftir.

4.4. ANALİZ VE BULGULAR

Tablo 4.2 çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Değişkenlere ait durağanlık test sonuçları (Levin, Lin ve Chu t testi, Im, Pesaran ve Shin W testi, ADF-Fisher Ki-kare testi, PP-Fisher Ki-kare testi) EK 3'te verilmiştir. Test sonuçlara göre tüm değişkenler durağandır.

Tablo 4.2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Medyan	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Gözlem Sayısı
loggdppc	3.585	3.595	5.992	1.901	0.697	2207
PI	2.559	2.687	3.022	1.505	0.325	404
CPI	4.376	3.600	10	0.4	2.262	1844
CCI	0.023	-0.258	2.585	-1.899	1.038	1776
Sağlık	6.327	5.977	22.186	0.242	2.474	2048
Enflasyon	22.652	3.976	2441.030	-9.797	577.149	1795
Açıklık	87.589	77.420	460.471	15.864	52.450	2017
İşsizlik	8.964	7.892	38.400	0.100	5.562	1461
Kentleşme	57.737	60.35	100	7.860	22.899	1924

Çalışmada ilk olarak *CPI* ve *loggdppc* üzerindeki etkisine, ardından *CCI*'nin *loggdppc* üzerindeki etkisine ait analiz bulguları verilmiştir. Daha sonra sırasıyla *CPI* ve *CCI*'nin *PI* üzerindeki etkisine dair analiz bulgularına yer verilmiştir. Son olarak ise refah indeksi olan *PI*'nin alt indeksleri ile *CPI* ve *CCI* değişkenlerinin ilişkisi incelenmiştir. Hem sabit hemde rassal etkiler modellerinde, hata terimlerindeki değişen varyans ve otokorelasyon³ sorunları ortaya çıkabilmektedir. Sabit etkiler modelinde değişen varyans için Değiştirilmiş Wald testi, rassal etkiler modelinde Levene, Brown ve Forsythe testi yapılmıştır. Otokorelasyon için ise, sabit etkiler modelinde Breusch-Pagan LM testi, rassal etkiler modelinde Langrage Çarpanı (LM) ve Düzeltilmiş Langrage Çarpanı (ALM) testleri yapılmıştır. Hem sabit hemde rassal etkiler

³ Tüm tahminlerin değişen varyans ve otokorelasyon test sonuçları EK 4'te verilmiştir.

modellerinde, hata terimlerindeki değişen varyans ve otokorelasyon sorunları gidermek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır. Elde edilen analiz bulguları ve serilere ait test sonuçları tablolarda raporlanmıştır.

4.4.1. Kişisel Gelir CPI İlişkisi

Tahmin aşamasından önce kullanılan veriyi en iyi temsil edecek modelin tespiti için F testi ve LM testi sonuçları elde edilmiş ve test sonuçları, analiz sonuçlarının verildiği tabloda raporlanmıştır. Tablo 4.3'e göre F birim testi sonuçları sırasıyla 44.550 ve 43.168'dir. Buna göre sabit etkiler (FE) modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. LM testi sonuçlarına göre ise, rassal etki (RE) modellerinde yine bir yönlü birim etki geçerlidir. Hausman testi sonuçlarına göre sabit etkiler modeli rassal etkiler modeline tercih edilmelidir.

Tablo 4.3'te 1 nolu sütun *CPI* ile *loggdppc* değişkenlerinin ilişkisini göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre *CPI* beklenen işareti almıştır ve hem sabit etkiler hem de rassal etkiler modelinde %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında kişi başına gelir düzeyi artmaktadır. *CPI loggdppc*'nin %13'ünü açıklamaktadır. 2 nolu sütunda, rassal etkiler modeli için, *CPI* değişkeninin yanı sıra *Sağlık*, *Enflasyon*, *Açıklık*, *İşsizlik* ve *Kentleşme* değişkenlerine de yer verilmiştir. *CPI* beklenen işareti almıştır ve istatistiksel olarak hayli anlamlıdır. 2 nolu sütunda tüm değişkenler *loggdppc*'nin %43'ünü açıklamaktadır. Değişkenlerin tümü beklenen işareti almıştır. *Sağlık* değişkeni %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitif işarete sahiptir. Buna göre sağlık harcamalarındaki artış kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Enflasyon* ve *İşsizlik* değişkenleri beklendiği gibi negatif işarete sahiptir. Bu iki değişken %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre bir ülkedeki enflasyon oranının artması ve işsizlik düzeyinin yükselmesi kişi başına gelirin azalmasına neden olmaktadır.

Kentleşme değişkeni beklendiği gibi pozitif işaret sahip ve istatistiksel olarak oldukça anlamlıyken, *Açıklık* değişkeni beklenen işareti almasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir. 3 nolu sütun sabit etkiler modelinde *CPI*'nin *loggdppc*

üzerindeki etkisini göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre *CPI* kişi başına gelirin %62'lik kısmını açıklamaktadır. 4 nolu sütunda, sabit etkiler modeli için, *CPI* değişkeninin yanı sıra *Sağlık*, *Enflasyon*, *Açıklık*, *İşsizlik* ve *Kentleşme* değişkenlerine de yer verilmiştir. *CPI* beklenen işareti almıştır ve istatistiksel olarak hayli anlamlıdır. Tüm değişkenler *loggdppc*'nin %74'ünü açıklamaktadır.

Tablo 4.3: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: *CPI* ve *loggdppc*

	Bağımlı değişken= <i>loggdppc</i>			
	1	2	3	4
<i>CPI</i>	0.1487 (0.0000) <i>0.0086</i>	0.0579 (0.0000) <i>0.0075</i>	0.2314 (0.0000) <i>0.0049</i>	0.1398 (0.0000) <i>0.0062</i>
<i>Sağlık</i>		0.0560 (0.0000) <i>0.0062</i>		0.0299 (0.0000) <i>0.0048</i>
<i>Enflasyon</i>		-0.0039 (0.0000) <i>0.0009</i>		-0.0040 (0.0000) <i>0.0009</i>
<i>Açıklık</i>		0.1206 (0.3165) <i>0.1204</i>		0.0478 (0.0110) <i>0.0187</i>
<i>İşsizlik</i>		-0.0268 (0.0000) <i>0.0041</i>		-0.0124 (0.0000) <i>0.0012</i>
<i>Kentleşme</i>		0.0174 (0.0000) <i>0.0013</i>		0.0070 (0.0000) <i>0.0004</i>
<i>Sabit</i>	2.9970 (0.0000) <i>0.0471</i>	2.0652 (0.0000) <i>0.2468</i>	2.6613 (0.0000) <i>0.0222</i>	2.5352 (0.0000) <i>0.0593</i>
Model	RE	RE	FE	FE
Adj. R ²	0.13	0.43	0.62	0.74
Gözlem Sayısı	1834	1069	1834	1069
Ülke Sayısı	148	97	148	97
Hausman	81.48 (0.0000)	138.35 (0.0000)		
F ist.	280.34 (0.0000)	135.06 (0.0000)	3041.90 (0.0000)	514.06 (0.0000)
F <i>birim</i>			44.550 (0.0000)	43.168 (0.0000)
LM <i>birim</i>	3433.87 (0.0000)	2090.83 (0.0000)		

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

4 nolu sütunda *Sağlık* değişkeni %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitif işarete sahiptir. Buna göre sağlık harcamalarındaki artış kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Enflasyon* ve *İşsizlik* değişkenleri beklendiği gibi negatif işarete sahiptir. Bu iki değişken %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre bir ülkedeki enflasyon oranının artması ve işsizlik düzeyinin yükselmesi kişi başına gelirin azalmasına neden olmaktadır.

Kentleşme değişkeni beklendiği gibi pozitif işaret sahip ve istatistiksel olarak oldukça anlamlıdır. Bu bulguya göre bir ülkedeki dengeli kentleşme kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Açıklık* değişkeni ise sabit etkiler geçerliyken, pozitif yönlü işareti almıştır ve istatistiksel olarak anlamlıdır. %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olan *Açıklık*, ülkelerin ticari açıklık seviyesinin artması durumunda kişi başına gelirin arttığını ifade etmektedir. Sonuç olarak, Tablo 4.3'te verilen bulgular ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi ile refah düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yani ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi azalmaktadır.

4.4.2. Kişisel Gelir CCI İlişkisi

Tablo 4.4 bir diğer yolsuzluk indeksi olan *CCI*'nin *loggdppc* üzerindeki etkisine dair analiz bulguları verilmiştir. Tahmin aşamasından önce kullanılan veriyi en iyi temsil edecek modelin tespiti için F testi ve LM testi sonuçları elde edilmiş ve test sonuçları, analiz sonuçlarının verildiği tabloda raporlanmıştır. Tablo 4.4'e göre F birim testi sonuçları sırasıyla 60.492 ve 39.016'dır. Buna göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. LM testi sonuçlarına göre ise, rassal etki modellerinde yine bir yönlü birim etki geçerlidir. Hausman testi sonuçlarına göre sabit etkiler modeli rassal etkiler modeline tercih edilmelidir. Hem sabit hemde rassal etkiler modellerinde, hata terimlerindeki değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarını gidermek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır.

Tablo 4.4'te 1 nolu sütun *CCI* ile *loggdppc* değişkenlerinin ilişkisini göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre *CCI* beklenen işareti almıştır ve hem sabit

etkiler hem de rassal etkiler modelinde %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında kişi başına gelir düzeyi artmaktadır. *CCI loggdppc*'nin %3'ünü açıklamaktadır.

Tablo 4.4: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: *CCI* ve *loggdppc*

	Bağımlı değişken= <i>loggdppc</i>			
	1	2	3	4
<i>CCI</i>	0.1737 (0.0000) <i>0.0295</i>	0.0854 (0.0052) <i>0.0305</i>	0.5150 (0.0000) <i>0.0062</i>	0.3207 (0.0000) <i>0.0138</i>
<i>Sağlık</i>		0.0521 (0.0000) <i>0.0076</i>		0.0212 (0.0000) <i>0.0033</i>
<i>Enflasyon</i>		-0.0030 (0.0000) <i>0.0005</i>		-0.0041 (0.0000) <i>0.0006</i>
<i>Açıklık</i>		0.1242 (0.3062) <i>0.1213</i>		0.0324 (0.1852) <i>0.0244</i>
<i>İşsizlik</i>		-0.0252 (0.0000) <i>0.0043</i>		-0.0134 (0.0000) <i>0.0012</i>
<i>Kentleşme</i>		0.0183 (0.0000) <i>0.0015</i>		0.0073 (0.0000) <i>0.0004</i>
<i>Sabit</i>	3.5917 (0.0000) <i>0.3003</i>	2.2587 (0.0000) <i>0.2594</i>	3.5841 (0.0000) <i>0.0415</i>	3.1933 (0.0000) <i>0.0804</i>
Model	RE	RE	FE	FE
Adj. R ²	0.03	0.39	0.59	0.74
Gözlem Sayısı	1768	1029	1768	1029
Ülke Sayısı	148	98	148	98
Hausman	197.73 (0.0000)	169.25 (0.0000)		
F ist.	73.30 (0.0000)	113.70 (0.0000)	2591.81 (0.0000)	507.30 (0.0000)
F <i>birim</i>			60.492 (0.0000)	39.016 (0.0000)
LM <i>birim</i>	4230.27 (0.0000)	2490.43 (0.0000)		

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

2 nolu sütunda, rassal etkiler modeli için, *CCI* değişkeninin yanı sıra *Sağlık*, *Enflasyon*, *Açıklık*, *İşsizlik* ve *Kentleşme* değişkenlerine de yer verilmiştir. *CCI* beklenen

işareti almıştır ve istatistiksel olarak hayli anlamlıdır. 2 nolu sütunda tüm değişkenler *loggdppc*'nin %39'unu açıklamaktadır. Değişkenlerin tümü beklenen işareti almıştır.

Sağlık değişkeni %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitif işarete sahiptir. Buna göre sağlık harcamalarındaki artış kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Enflasyon* ve *İşsizlik* değişkenleri beklendiği gibi negatif işarete sahiptir. Bu iki değişken %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre bir ülkedeki enflasyon oranının artması ve işsizlik düzeyinin yükselmesi kişi başına gelirin azalmasına neden olmaktadır. *Kentleşme* değişkeni beklendiği gibi pozitif işaret sahip ve istatistiksel olarak oldukça anlamlıyken, *Açıklık* değişkeni beklenen işareti almasına rağmen, Tablo 4.3'ün 2 nolu sütunundaki gibi, istatistiksel olarak anlamlı değildir.

3 nolu sütun sabit etkiler modelinde *CCI*'nin *loggdppc* üzerindeki etkisini göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre *CCI* kişi başına gelirin %59'luk kısmını açıklamaktadır. 4 nolu sütunda, sabit etkiler modeli için, *CCI* değişkeninin yanı sıra *Sağlık*, *Enflasyon*, *Açıklık*, *İşsizlik* ve *Kentleşme* değişkenlerine de yer verilmiştir. *CCI* beklenen işareti almıştır ve istatistiksel olarak hayli anlamlıdır. Tüm değişkenler *loggdppc*'nin %74'ünü açıklamaktadır. 4 nolu sütunda *Sağlık* değişkeni %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitif işarete sahiptir. Buna göre sağlık harcamalarındaki artış kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Enflasyon* ve *İşsizlik* değişkenleri beklendiği gibi negatif işarete sahiptir. Bu iki değişken %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre bir ülkedeki enflasyon oranının artması ve işsizlik düzeyinin yükselmesi kişi başına gelirin azalmasına neden olmaktadır. *Kentleşme* değişkeni beklendiği gibi pozitif işaret sahip ve istatistiksel olarak hayli anlamlıdır. Bu bulguya göre bir ülkedeki dengeli kentleşme kişi başına gelirin artmasına neden olmaktadır. *Açıklık* değişkeni ise sabit etkiler geçerliyken, pozitif yönlü işareti almıştır ve rassal etkiler modelindeki gibi, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sonuç olarak, Tablo 4.4'te verilen bulgular ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi ile refah düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yani ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi azalmaktadır.

4.4.3. Refah İndeksi CPI ve CCI İlişkisi

CPI ve *CCI* değişkenlerinin *loggdppc* üzerindeki ilişkisinin ardından, Tablo 4.5 bu iki yolsuzluk indeksinin, refah indexi olan *PI* üzerindeki etkisine ilişkin analiz bulgularını göstermektedir. Tahmin aşamasından önce kullanılan veriyi en iyi temsil edecek modelin tespiti için F testi ve LM testi sonuçları elde edilmiş ve test sonuçları, analiz sonuçlarının verildiği tabloda raporlanmıştır.

Tablo 4.5: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi: *CPI*, *CCI* ve *Refah İndeksi*

	Bağımlı değişken= <i>PI</i>			
	1	2	3	4
<i>CPI</i>	-0.0887 (0.0000) <i>0.0051</i>		-0.1338 (0.0000) <i>0.0039</i>	
<i>CCI</i>		-0.2665 (0.0000) <i>0.0288</i>		-0.2805 (0.0000) <i>0.0049</i>
<i>Sabit</i>	2.9635 (0.0000) <i>0.0268</i>	2.5954 (0.0000) <i>0.0290</i>	3.1695 (0.0000) <i>0.0354</i>	2.5975 (0.0000) <i>0.0123</i>
Model	RE	RE	FE	FE
Adj. R ²	0.31	0.51	0.81	0.81
Gözlem Sayısı	399	404	399	404
Ülke Sayısı	100	101	100	101
Hausman	253.06 (0.0000)	25.10 (0.0000)		
F ist.	181.82 (0.0000)	434.13 (0.0000)	1727.83 (0.0000)	1774.96 (0.0000)
F <i>birim</i>			34.199 (0.0000)	30.715 (0.0000)
LM <i>birim</i>	358.94 (0.0000)	454.91 (0.0000)		

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

Tablo 4.5'e göre F birim testi sonuçları sırasıyla 34.199 ve 30.715'dir. Bu sonuçlara göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. LM testi sonuçlarına göre ise, rassal etki modellerinde yine bir yönlü birim etki geçerlidir. Hausman testi sonuçlarına göre sabit etkiler modeli rassal etkiler modeline tercih edilmelidir. Hem sabit hemde rassal etkiler modellerinde hata terimlerindeki değişen

varyans ve otokorelasyon sorunlarını gidermek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır.

Tablo 4.5'te 1 nolu sütun, *CPI*'nin *PI* üzerindeki etkisini göstermektedir. Rassal etkiler modeli için elde edilen bulgulara göre *CPI* beklenen işareti almıştır ve %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. *CPI* değişkeni *PI*'nin %31'ini açıklamaktadır. 3 nolu sütun, *CPI*'nin *PI* üzerindeki etkisini göstermektedir. Sabit etkiler modeli için elde edilen bulgulara göre *CPI* beklenen işareti almıştır ve %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. *CPI* değişkeni *PI*'nin %81'ini açıklamaktadır.

Tablo 4.5'te 2 nolu sütun, bir diğer yolsuzluk indeksi olan *CCI*'nin *PI* üzerindeki etkisini göstermektedir. Rassal etkiler modeli için elde edilen bulgulara göre *CCI* değişkeni de *CPI* gibi, beklenen işareti almıştır ve %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. *CCI* değişkeni *PI*'nin %51'ini açıklamaktadır. Bu bulgulardan da anlaşılabileceği gibi, rassal etkiler modelleri için, *CCI* değişkeninin *CPI* değişkenine oranla refah düzeyini açıklama gücü daha yüksektir. 3 nolu sütun, *CCI*'nin *PI* üzerindeki etkisini göstermektedir. Sabit etkiler modeli için elde edilen bulgulara göre *CCI* beklenen işareti almıştır ve %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre yolsuzluk düzeyi azaldığında ülkelerin refah düzeyi artmaktadır. *CCI* değişkeni *PI*'nin %81'ini açıklamaktadır. Elde edilen bu bulgulara göre, sabit etkiler geçerliiyken *CPI* ve *CCI*'nin refah düzeyi üzerindeki açıklama gücü aynıdır. Sonuç olarak, Tablo 4.5'te verilen bulgular ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi ile refah düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yani ülkelerdeki yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi azalmaktadır.

4.4.4. Alt İndeksler *CPI* ve *CCI* İlişkisi

Refah indeksi olan *PI* *Ekonomi, Girişimcilik ve Fırsatlar, Eğitim, Hükümet, Sağlık, Bireysel Özgürlük, Güvenlik ve Korunma* ve *Sosyal Sermaye* olmak üzere 8 alt

indeksten oluşmaktadır. Bu alt indeksler ise, bu çalışmanın veri bölümünde belirtildiği gibi, farklı sayılardaki alt değişkenlerinin aldığı puanların ortalamasını ifade etmektedir. Yolsuzluğun bu sekiz alt indeks ve bunların alt değişkenleri üzerindeki etkilerinin ayrıntılı olarak görülebilmesi için, çalışmanın bu kısmında, yolsuzluk indekslerinin bu alt değişkenler üzerindeki etkisine yer verilecektir. İlk olarak *CPI* değişkeninin sekiz alt indeks üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Ardından *CCI* değişkeninin sekiz alt indeks üzerindeki etkileri raporlanmıştır. Rassal etkiler ve sabit etkiler modelleri için ayrı ayrı elde edilen sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 4.6: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (RE): *CPI* ve Alt İndeksler

Alt indeksler	Bağımsız değişken: <i>CPI</i> Model RE						Gözlem Sayısı
	β	c	Adj. R ²	Hausman	F ist.	LM birim	
<i>Ekonomi</i>	-0.1373 (0.0000) <i>0.0066</i>	2.2326 (0.0000) <i>0.0376</i>	0.33	16.29 (0.0001)	202.71 (0.0000)	240.24 (0.0000)	399
<i>Girişimcilik ve Fırsatlar</i>	-0.1336 (0.0000) <i>0.0075</i>	2.2293 (0.0000) <i>0.0385</i>	0.41	55.44 (0.0000)	276.05 (0.0000)	287.52 (0.0000)	396
<i>Eğitim</i>	-0.1136 (0.0000) <i>0.0102</i>	2.1364 (0.0000) <i>0.0524</i>	0.22	32.50 (0.0000)	114.72 (0.0000)	363.75 (0.0000)	398
<i>Hükümet</i>	-0.1526 (0.0000) <i>0.0059</i>	2.3115 (0.0000) <i>0.0304</i>	0.55	137.20 (0.0000)	486.24 (0.0000)	260.83 (0.0000)	398
<i>Sağlık</i>	-0.1145 (0.0000) <i>0.0092</i>	2.1413 (0.0000) <i>0.0474</i>	0.25	53.94 (0.0000)	135.64 (0.0000)	340.40 (0.0000)	398
<i>Bireysel Özgürlük</i>	-0.1065 (0.0000) <i>0.0099</i>	2.1110 (0.0000) <i>0.0510</i>	0.19	75.72 (0.0000)	96.00 (0.0000)	330.77 (0.0000)	396
<i>Güvenlik ve Korunma</i>	-0.0975 (0.0000) <i>0.0079</i>	2.0748 (0.0000) <i>0.0413</i>	0.21	148.99 (0.0000)	109.91 (0.0000)	395.60 (0.0000)	399
<i>Sosyal sermaye</i>	-0.1150 (0.0000) <i>0.0115</i>	2.1424 (0.0000) <i>0.0589</i>	0.19	19.89 (0.0000)	94.61 (0.0000)	214.64 (0.0000)	399

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

Tahmin aşamasından önce kullanılan veriyi en iyi temsil edecek modelin tespiti için F testi ve LM testi sonuçları elde edilmiş ve test sonuçları, analiz sonuçlarının verildiği tablolarda raporlanmıştır. Tablo 4.7’de gösterilen F birim testi sonuçlarına göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. Tablo 4.6’da gösterilen LM testi sonuçlarına göre ise, rassal etki modellerinde yine bir yönlü birim etki geçerlidir. Tablo 4.6, rassal etkiler modeli için, *CPI* değişkeninin sekiz alt indeks üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tablodaki sonuçlardan da görüleceği gibi, Hausman testi sonuçlarına göre, sabit etkiler modeli rassal etkiler modeline tercih edilmelidir. Hem sabit hemde rassal etkiler modellerinde, hata terimlerindeki değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarını gidermek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır. Tablo 4.6’ya göre *CPI* değişkeninin tüm değişkenler üzerindeki etkisi %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. *CPI*’ın *Ekonomi* alt indeksi üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde gelir dağılımı, gayri safi tasarruflar, kişi başına sermaye, piyasa büyüklüğü, ileri teknoloji ihracatı, doğrudan yabancı sermaye, işsizlik oranı, enflasyon ve takipteki banka kredileri gibi ekonomik değişkenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış ekonomik değişkenlerin ortalamasından oluşan değerde 0,1373’lük bir kötüleşmeye neden olmaktadır. *CPI*, *Ekonomi* değişkeninin %33’ünü açıklamaktadır ve modelin anlamlılık düzeyini gösteren F testi istatistiksel olarak anlamlıdır.

CPI’ın *Girişimcilik* ve *Fırsatlar* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde işe başlama maliyetleri, internet sunucularının güvenliği, cep telefonu kullanımı, internet bant genişliği, iletişim teknolojisi ihracatı ve AR-GE harcamaları gibi değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. *CPI*, *Girişimcilik* ve *Fırsatlar* değişkeninin %41’ini açıklamaktadır. Bir diğer alt indeks olan *Eğitim* değişkeni orta öğretime kayıtlılık oranı, net ilköğretime kayıtlılık oranı, kayıtlılıkta kızların erkeklere oranı, brüt okullaşma oranı, öğrenci başına öğretmen oranı, çalışan başına orta öğretimli birey ve çalışan başına okullaşma oranı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Tabloya göre *CPI*’ın *Eğitim* üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. Tabloya göre *CPI*’nın açıklama gücü en fazla *Hükümet* değişkenini için geçerlidir. Yolsuzluk *Hükümet* değişkeninin %55’ini açıklamaktadır ve etkisi

negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Hükümet* alt indeksinin alt dalları olan hükümet etkililiği, rejimin istikrarı, güç dağılımı, politik sınırlamalar, kanun ve düzen, hükümet tipi ve yasal düzenlemeler gibi değişkenlerin ortalamasından oluşan değerde 0.1526'lık bir kötüleşmeye neden olmaktadır. Yolsuzluğun tanım olarak kamu malının özel çıkarlar için kötüye kullanılması anlamına geldiği bilindiği için bu sonuç şaşırtıcı değildir. Çünkü yolsuzluk genel anlamda kamu kaynaklıdır.

Bir diğer alt indeks olan *Sağlık* değişkeni ile *CPI* arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *CPI Sağlık* değişkeninin %25'ini açıklamaktadır. *CPI* bir birim yükseldiğinde *Sağlık* değişkeninin alt dalları olan yeni doğan ölüm oranı, yaşam süresi, yetersiz beslenme, salgın hastalık aşısı, tüberküloz vaka sayısı, kızamık aşısı ve kişi başına sağlık harcaması gibi değişkenlerin ortalamasından oluşan değer 0.1145 kadar kötüleşmektedir. *Bireysel Özgürlük* alt indeksinin alt dalları sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan toleranstır. Yolsuzluğun *Bireysel Özgürlük* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi bir birim yükseldiğinde sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan tolerans düzeyi olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 4.6'ya göre yolsuzluğun *Güvenlik ve Korunma* ve *Sosyal Sermaye* değişkenleri üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk bir birim yükseldiğinde *Güvenlik ve Korunma* alt indeksinin alt dalları olan bireylerin emniyete grup halinde şikâyet bildirme oranı, mülteci miktarı, devlet destekli politik şiddet, saldırılar, mal varlıklarının çalınması ve sokakta gece tek başına yürüme değişkenlerinin ortalamasından oluşan değer 0.0975 kadar, *Sosyal Sermaye* alt indeksinin alt dalları olan hayır işleri için resmi gönüllülerin sayısı, yabancılara yardım etme, bağışlar ve sosyal destek alma oranı değişkenlerinin ortalamasından oluşan değer 0.1150 kadar kötüleşmektedir.

Rassal etkiler modelinin ardından, Tablo 4.7, sabit etkiler modeli için, *CPI* değişkeninin sekiz alt indeks üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tablo 4.7'de gösterilen F birim testi sonuçlarına göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. Tabloya göre *CPI* değişkeninin tüm değişkenler üzerindeki etkisi %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. *CPI*'ın *Ekonomi* alt

indeksi üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde gelir dağılımı, gayri safi tasarruflar, kişi başına sermaye, piyasa büyüklüğü, ileri teknoloji ihracatı, işsizlik oranı, enflasyon, doğrudan yabancı sermaye ve takipteki banka kredileri gibi ekonomik değişkenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Ekonomi* değişkeninde 0,1473'lük bir kötüleşmeye neden olmaktadır. *CPI*, *Ekonomi* değişkeninin %62'sini açıklamaktadır ve modelin anlamlılık düzeyini gösteren F testi istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4.7: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (FE): *CPI* ve *Alt İndeksler*

<u>Alt indeksler</u>	Bağımsız değişken: <i>CPI</i> Model FE						Ülke Sayısı
	β	c	Adj. R ²	F ist.	F birim	Gözlem Sayısı	
<i>Ekonomi</i>	-0.1473 (0.0000) <i>0.0018</i>	2.2788 (0.0000) <i>0.0192</i>	0.62	661.14 (0.0000)	8.562 (0.0000)	399	100
<i>Girişimcilik ve Fırsatlar</i>	-0.1513 (0.0000) <i>0.0033</i>	2.3108 (0.0000) <i>0.0330</i>	0.73	1092.98 (0.0000)	12.559 (0.0000)	396	100
<i>Eğitim</i>	-0.1353 (0.0000) <i>0.0042</i>	2.2370 (0.0000) <i>0.0329</i>	0.55	505.28 (0.0000)	17.021 (0.0000)	398	100
<i>Hükümet</i>	-0.1718 (0.0000) <i>0.0056</i>	2.4004 (0.0000) <i>0.0442</i>	0.84	2088.09 (0.0000)	11.241 (0.0000)	398	100
<i>Sağlık</i>	-0.1404 (0.0000) <i>0.0036</i>	2.2605 (0.0000) <i>0.0336</i>	0.62	658.41 (0.0000)	17.000 (0.0000)	398	100
<i>Bireysel Özgürlük</i>	-0.1361 (0.0000) <i>0.0035</i>	2.2500 (0.0000) <i>0.0384</i>	0.56	517.26 (0.0000)	16.238 (0.0000)	396	100
<i>Güvenlik ve Korunma</i>	-0.1501 (0.0000) <i>0.0041</i>	2.3156 (0.0000) <i>0.0383</i>	0.70	953.04 (0.0000)	32.075 (0.0000)	399	100
<i>Sosyal sermaye</i>	-0.1275 (0.0000) <i>0.0088</i>	2.1997 (0.0000) <i>0.0555</i>	0.44	323.10 (0.0000)	7.682 (0.0000)	399	100

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

CPI'ın *Girişimcilik ve Fırsatlar* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde işe başlama maliyetleri, internet sunucularının güvenliği, cep telefonu kullanımı, internet bant genişliği, iletişim

teknolojisi ihracatı ve AR-GE harcamaları gibi değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. *CPI, Girişimcilik ve Fırsatlar* değişkeninin %73'ünü açıklamaktadır. Bu oran *Hükümet* değişkeninin ardından ikinci en yüksek orandır. Bir diğer alt indeks olan *Eğitim* değişkeni orta öğretime kayıtlılık oranı, net ilköğretime kayıtlılık oranı, kayıtlılıkta kızların erkeklere oranı, brüt okullaşma oranı, öğrenci başına öğretmen oranı, çalışan başına orta öğretimli birey ve çalışan başına okullaşma oranı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Tabloya göre *CPI*'nin *Eğitim* üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. Tabloya göre *CPI*'nin açıklama gücü en fazla *Hükümet* değişkenini için geçerlidir ve %84'tür. Buna göre yolsuzluk düzeyindeki artış *Hükümet* alt indeksinin alt dalları olan hükümet etkililiği, rejimin istikrarı, güç dağılımı, politik sınırlamalar, kanun ve düzen, hükümet tipi ve yasal düzenlemeler gibi değişkenleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Bir diğer alt indeks olan *Sağlık* değişkeni ile *CPI* arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *CPI Sağlık* değişkeninin %62'sini açıklamaktadır. *CPI* bir birim yükseldiğinde *Sağlık* değişkeninin alt dalları olan yeni doğan ölüm oranı, yaşam süresi, yetersiz beslenme, salgın hastalık aşısı, tüberküloz vaka sayısı, kızamık aşısı ve kişi başına sağlık harcaması gibi değişkenlerin ortalamasından oluşan değer 0.1404 kadar kötüleşmektedir. *Bireysel Özgürlük* alt indeksinin alt dalları sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan toleranstır. Yolsuzluğun *Bireysel Özgürlük* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 4.7'ye göre yolsuzluğun *Güvenlik ve Korunma ve Sosyal Sermaye* değişkenleri üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk yükseldiğinde *Emniyet ve Korunma* alt indeksinin alt dalları olan bireylerin emniyete grup halinde şikâyet bildirme oranı, mülteci miktarı, devlet destekli politik şiddet, saldırılar, mal varlıklarının çalınması ve sokakta gece tek başına yürüme değişkenleri, *Sosyal Sermaye* alt indeksinin alt dalları olan hayır işleri için resmi gönüllülerin sayısı, yabancılara yardım etme, bağışlar ve sosyal destek alma oranı değişkenleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Yolsuzluk *Sosyal Sermaye* değişkeninin %44'ünü açıklarken, *Güvenlik ve Korunma* değişkeninin %70 gibi önemli bir kısmını açıklamaktadır.

CPI'ın rassal etkiler ve sabit etkiler modeline göre, refah indeksinin sekiz alt indeks üzerindeki etkilerinin ardından, bir diğer yolsuzluk indeksi olan *CCI*'ın, rassal etkiler ve sabit etkiler modeline göre, refah indeksinin alt indeksler üzerindeki etkisi, sırasıyla, Tablo 4.8 ve Tablo 4.9'da gösterilmiştir.

Tablo 4.8: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (RE): *CCI* ve Alt İndeksler

Alt indeksler	Bağımsız değişken: <i>CCI</i>						Gözlem Sayısı
	β	c	Adj. R ²	Hausman	F ist.	LM birim	
<i>Ekonomi</i>	-0.2995 (0.0000) <i>0.0177</i>	1.6485 (0.0000) <i>0.0266</i>	0.33	9.92 (0.0016)	200.71 (0.0000)	264.71 (0.0000)	404
<i>Girişimcilik ve Fırsatlar</i>	-0.3057 (0.0000) <i>0.0144</i>	1.6614 (0.0000) <i>0.0430</i>	0.43	29.27 (0.0000)	303.57 (0.0000)	336.87 (0.0000)	401
<i>Eğitim</i>	-0.2745 (0.0000) <i>0.0139</i>	1.6574 (0.0000) <i>0.0428</i>	0.25	56.41 (0.0000)	139.51 (0.0000)	386.64 (0.0000)	403
<i>Hükümet</i>	-0.3535 (0.0000) <i>0.0194</i>	1.6646 (0.0000) <i>0.0388</i>	0.61	1063.54 (0.0000)	640.16 (0.0000)	288.45 (0.0000)	403
<i>Sağlık</i>	-0.2944 (0.0000) <i>0.0132</i>	1.6598 (0.0000) <i>0.0444</i>	0.33	12.19 (0.0013)	201.38 (0.0000)	379.54 (0.0000)	403
<i>Bireysel Özgürlük</i>	-0.2894 (0.0000) <i>0.0168</i>	1.6648 (0.0000) <i>0.0613</i>	0.31	7.94 (0.0048)	180.93 (0.0000)	353.24 (0.0000)	401
<i>Güvenlik ve Korunma</i>	-0.3042 (0.0000) <i>0.0361</i>	1.6742 (0.0000) <i>0.0883</i>	0.39	7.72 (0.0000)	264.35 (0.0000)	455.17 (0.0000)	404
<i>Sosyal sermaye</i>	-0.2592 (0.0000) <i>0.0459</i>	1.6529 (0.0000) <i>0.0392</i>	0.20	13.88 (0.0002)	104.83 (0.0000)	235.13 (0.0000)	404

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

Tahmin aşamasından önce kullanılan veriyi en iyi temsil edecek modelin tespiti için F testi ve LM testi sonuçları elde edilmiş ve test sonuçları, analiz sonuçlarının verildiği tablolarda raporlanmıştır. Tablo 4.9'da gösterilen F birim testi sonuçlarına göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. Tablo 4.8'de gösterilen LM testi sonuçlarına göre ise, rassal etki modellerinde yine bir yönlü birim etki geçerlidir. Tablo 4.8 rassal etkiler modeli için, *CCI* değişkeninin sekiz alt indeks

üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tablodaki sonuçlardan da görüleceği gibi, Hausman testi sonuçlarına göre, sabit etkiler modeli rassal etkiler modeline tercih edilmelidir. Hem sabit hem de rassal etkiler modellerinde, hata terimlerindeki değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarını gidermek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır.

Tablo 4.8'e göre *CCI* değişkeninin tüm değişkenler üzerindeki etkisi %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. *CCI*'nin *Ekonomi* alt indeksi üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde gelir dağılımı, gayri safi tasarruflar, kişi başına sermaye, piyasa büyüklüğü, ileri teknoloji ihracatı, işsizlik oranı, enflasyon, doğrudan yabancı sermaye ve takipteki banka kredileri gibi ekonomik değişkenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Ekonomi* değişkeninde 0.2995'luk bir kötüleşmeye neden olmaktadır. *CCI*, *Ekonomi* değişkeninin %33'ünü açıklamaktadır ve modelin anlamlılık düzeyini gösteren F testi istatistiksel olarak anlamlıdır.

CCI'nin *Girişimcilik ve Fırsatlar* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde işe başlama maliyetleri, internet sunucularının güvenliği, cep telefonu kullanımı, internet bant genişliği, iletişim teknolojisi ihracatı ve AR-GE harcamaları gibi değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. *CCI*, *Girişimcilik ve Fırsatlar* değişkeninin %43'ünü açıklamaktadır. Bir diğer alt indeks olan *Eğitim* değişkeni orta öğretime kayıtlılık oranı, net ilköğretime kayıtlılık oranı, kayıtlılıkta kızların erkeklere oranı, brüt okullaşma oranı, öğrenci başına öğretmen oranı, çalışan başına orta öğretimli birey ve çalışan başına okullaşma oranı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Tabloya göre *CCI*'nin *Eğitim* üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. Tabloya göre *CCI*'nin açıklama gücü en fazla *Hükümet* değişkenini için geçerlidir. Buna göre yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Hükümet* alt indeksinin alt dalları olan hükümet etkililiği, rejimin istikrarı, güç dağılımı, politik sınırlamalar, kanun ve düzen, hükümet tipi ve yasal düzenlemeler gibi değişkenlerin ortalamasından oluşan değerde 0.3535'lik bir kötüleşmeye neden olmaktadır.

Bir diğer alt indeks olan *Sağlık* değişkeni ile *CCI* arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *CCI* *Sağlık* değişkeninin %33'ünü açıklamaktadır. *CPI* bir

birim yükseldiğinde *Sağlık* değişkeninin alt dalları olan yeni doğan ölüm oranı, yaşam süresi, yetersiz beslenme, salgın hastalık aşısı, tüberküloz vaka sayısı, kızamık aşısı ve kişi başına sağlık harcaması gibi değişkenlerin ortalamasından oluşan değer 0.2944 kadar kötüleşmektedir. *Bireysel Özgürlük* alt indeksinin alt dalları sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan toleranstır. Yolsuzluğun *Bireysel Özgürlük* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 4.8'e göre yolsuzluğun *Güvenlik ve Korunma ve Sosyal Sermaye* değişkenleri üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk bir birim yükseldiğinde *Güvenlik ve Korunma* alt indeksinin alt dalları olan bireylerin emniyete grup halinde şikâyet bildirme oranı, mülteci miktarı, devlet destekli politik şiddet, saldırılar, mal varlıklarının çalınması ve sokakta gece tek başına yürüme değişkenlerinin ortalama değeri 0.3042 kadar, *Sosyal Sermaye* alt indeksinin alt dalları olan hayır işleri için resmi gönüllülerin sayısı, yabancılara yardım etme, bağışlar ve sosyal destek alma oranı değişkenlerinin ortalama değeri 0.2592 kadar kötüleşmektedir.

Rassal etkiler modelinin ardından, Tablo 4.9 sabit etkiler modeli için, *CCI* değişkeninin sekiz alt indeks üzerindeki etkilerini göstermektedir. Tablo 4.9'da gösterilen F birim testi sonuçlarına göre sabit etkiler modellerinde bir yönlü birim etki söz konusudur. Tabloya göre *CCI* değişkeninin tüm değişkenler üzerindeki etkisi %1 anlamlılık düzeyinin bile altında istatistiksel olarak anlamlıdır. *CCI*'ın *Ekonomi* alt indeksi üzerindeki etkisi beklendiği gibi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde gelir dağılımı, gayri safi tasarruflar, kişi başına sermaye, piyasa büyüklüğü, işsizlik oranı, enflasyon, ileri teknoloji ihracatı, doğrudan yabancı sermaye ve takipteki banka kredileri gibi ekonomik değişkenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Ekonomi* değişkeninde 0.3043'lük bir kötüleşmeye neden olmaktadır. *CCI*, *Ekonomi* değişkeninin %60'ını açıklamaktadır ve modelin anlamlılık düzeyini gösteren F testi istatistiksel olarak anlamlıdır.

CCI'ın *Girişimcilik ve Fırsatlar* değişkeni üzerindeki etkisi beklendiği gibi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde işe başlama maliyetleri, internet sunucularının güvenliği, cep telefonu kullanımı, internet bant genişliği, iletişim teknolojisi ihracatı ve AR-GE harcamaları gibi değişkenler olumsuz yönde

etkilenmektedir. *CCI*, *Girişimcilik* ve *Fırsatlar* değişkeninin %71'ini açıklamaktadır. Bu oran *Hükümet* değişkeninin ardından, *Güvenlik ve Korunma* değişkeni ile birlikte ikinci en yüksek orandır. Bir diğer alt indeks olan *Eğitim* değişkeni orta öğretime kayıtlılık oranı, net ilköğretime kayıtlılık oranı, kayıtlılıkta kızların erkeklere oranı, brüt okullaşma oranı, öğrenci başına öğretmen oranı, çalışan başına orta öğretimli birey ve çalışan başına okullaşma oranı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Tabloya göre *CCI*'nin *Eğitim* üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir. Tabloya göre, *CPI* değişkeni gibi, *CCI*'nin açıklama gücü en fazla *Hükümet* değişkenini için geçerlidir ve %84'tür. Buna göre yolsuzluk düzeyindeki bir birimlik artış *Hükümet* alt indeksinin alt dalları olan hükümet etkililiği, rejimin istikrarı, güç dağılımı, politik sınırlamalar, kanun ve düzen, hükümet tipi ve yasal düzenlemeler gibi değişkenlerin ortalama değerinde 0.3601'lik bir kötüleşmeye neden olmaktadır.

Tablo 4.9: Yolsuzluğun Refah Üzerindeki Etkisi (FE): *CCI* ve *Alt İndeksler*

<u>Alt</u> <u>indeksler</u>	Bağımsız değişken: <i>CCI</i> Model FE					Gözlem Sayısı	Ülke Sayısı
	β	c	Adj. R ²	F ist.	F birim		
<i>Ekonomi</i>	-0.3043 (0.0000) <i>0.0059</i>	1.6492 (0.0000) <i>0.087</i>	0.60	623.00 (0.0000)	9.126 (0.0000)	404	101
<i>Girişimcilik ve Fırsatlar</i>	-0.3133 (0.0000) <i>0.0032</i>	1.6630 (0.0000) <i>0.0116</i>	0.71	1018.66 (0.0000)	13.436 (0.0000)	401	101
<i>Eğitim</i>	-0.2817 (0.0000) <i>0.0045</i>	1.6598 (0.0000) <i>0.0101</i>	0.55	494.22 (0.0000)	17.503 (0.0000)	403	101
<i>Hükümet</i>	-0.3601 (0.0000) <i>0.0063</i>	1.6663 (0.0000) <i>0.0116</i>	0.84	2111.69 (0.0000)	10.783 (0.0000)	403	101
<i>Sağlık</i>	-0.2943 (0.0000) <i>0.0033</i>	1.6604 (0.0000) <i>0.0105</i>	0.62	669.37 (0.0000)	17.115 (0.0000)	403	101
<i>Bireysel Özgürlük</i>	-0.2929 (0.0000) <i>0.0032</i>	1.6686 (0.0000) <i>0.0164</i>	0.60	601.91 (0.0000)	13.839 (0.0000)	401	101
<i>Güvenlik ve Korunma</i>	-0.3163 (0.0000) <i>0.0063</i>	1.6740 (0.0000) <i>0.0163</i>	0.71	1007.99 (0.0000)	28.981 (0.0000)	404	101
<i>Sosyal sermaye</i>	-0.2635 (0.0000) <i>0.0163</i>	1.6535 (0.0000) <i>0.0139</i>	0.43	312.90 (0.0000)	7.822 (0.0000)	404	101

Not: Bold değerler parametre tahminleridir. *p* değerleri parantez içindedir. İtalik değerler standart hata tahminleridir.

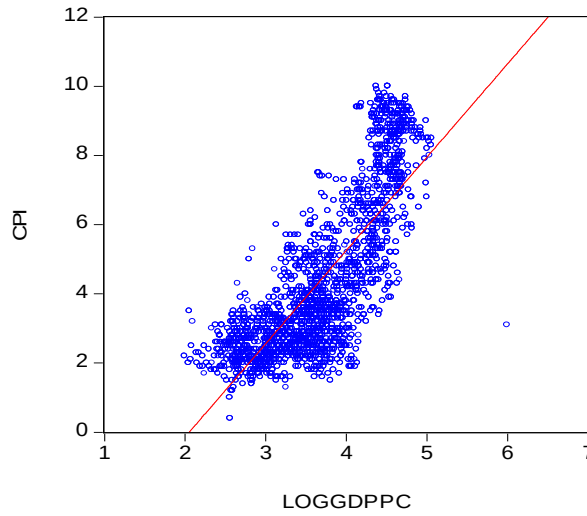
Bir diğer alt indeks olan *Sağlık* değişkeni ile *CCI* arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. *CCI Sağlık* değişkenininin %62'sini açıklamaktadır. *CCI* bir birim yükseldiğinde *Sağlık* değişkenininin alt dalları olan yeni doğan ölüm oranı, yaşam süresi, yetersiz beslenme, salgın hastalık aşısı, tüberküloz vaka sayısı, kızamık aşısı ve kişi başına sağlık harcaması gibi değişkenlerin ortalama değeri 0.2943 kadar kötüleşmektedir. *Bireysel Özgürlük* alt indeksinin alt dalları sivil özgürlükler, seçim özgürlüğü, göçmenlere olan tolerans ve azınlıklara olan toleranstır. Yolsuzluğun *Bireysel Özgürlük* değişkeni üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde bu değişkenler olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 4.9'a göre yolsuzluğun *Güvenlik ve Korunma* ve *Sosyal Sermaye* değişkenleri üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Buna göre yolsuzluk bir birim

yükseldiğinde bireylerin emniyete grup halinde şikâyet bildirme oranı, mülteci miktarı, devlet destekli politik şiddet, saldırılar, mal varlıklarının çalınması ve sokakta gece tek başına yürüme değişkenlerinden oluşan ortalama değer 0.3163 kadar, hayır işleri için resmi gönüllülerin sayısı, yabancılara yardım etme, bağışlar ve sosyal destek alma oranı değişkenlerinin ortalamasından oluşan değer ise 0.2635 kadar kötüleşmektedir. Yolsuzluk *Sosyal Sermaye* değişkeninin %44'ünü açıklarken, *Güvenlik ve Korunma* değişkeninin %71 gibi önemli bir kısmını açıklamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

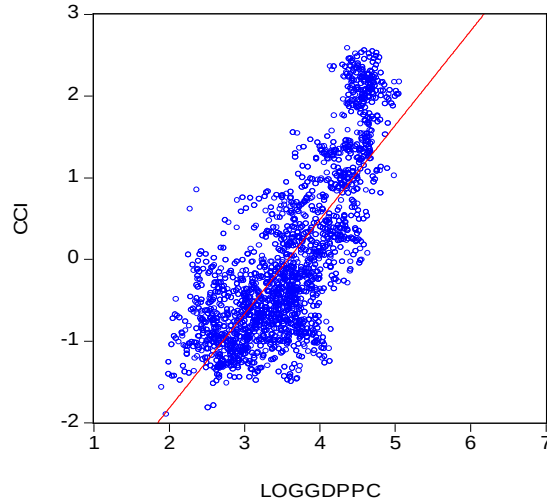
Bu çalışmanın amacı yolsuzluğun ülkelerin refah düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla iki ayrı refah göstergesi ve iki ayrı yolsuzluk indeksi kullanılmıştır. 1998 ile 2012 dönemini kapsayan 148 ülke verisi analizlere dahil edilmiştir. Literatürdeki çalışmalar belirli bir ülke grubunu veya daha kısa bir dönemi kapsamaktadır. Dengesiz panel veri yönteminin kullanıldığı analizlerde, ilk olarak yolsuzluk indekslerinden biri olan *CPI*'ın kişi başına GSYİH üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Tek yönlü rassal etkiler ile sabit etkiler model tahminlerine göre *CPI*'ın kişi başına GSYİH üzerinde etkisi negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Sabit etkiler modelinin açıklama gücü rassal etkiler modeline göre daha yüksektir. Aşağıdaki şekil *CPI*'nın kişi başına GSYİH (*loggdppc*) üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Şekilden de görüleceği gibi, yolsuzluk azaldığında kişisel gelir düzeyi artmaktadır.

Modellerde ayrıca kamunun sağlık harcaması, enflasyon oranı, ticari açıklık oranı, işsizlik oranı ve kentleşme değişkenlerinin refah üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Rassal etki modeli sonuçlarına göre kamunun sağlık harcaması ve kentleşme ile kişi başına GSYİH arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Ticari açıklık oranı kişi başına GSYİH üzerinde pozitif yönde etki etmesine rağmen bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Enflasyon oranı ve işsizlik oranı ile kişi başına GSYİH arasında ise negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

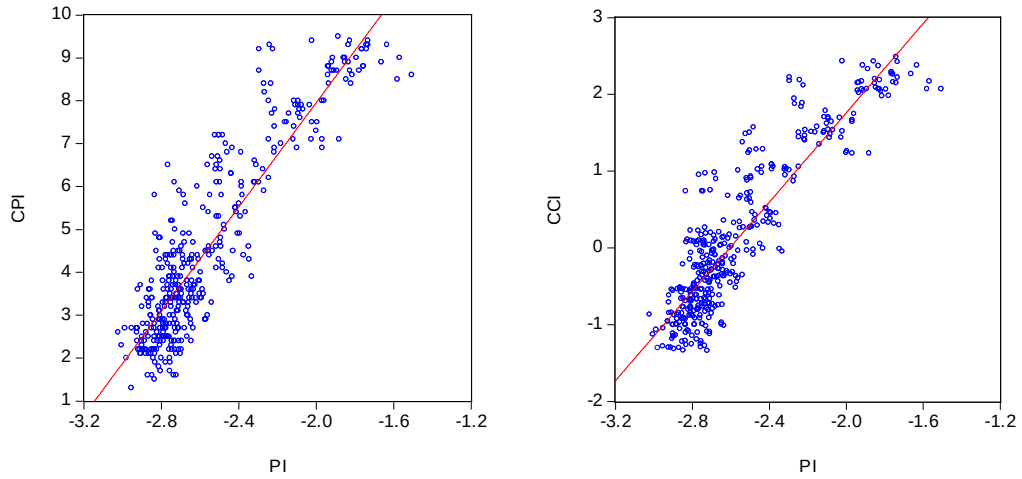
Sabit etkiler modelinin sonuçları ile rassal etkiler modeli sonuçları birbirine yakındır. Ticari açıklık oranı sabit etkiler modelinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Literatürdeki çalışmaları destekleyen bu sonuçlara göre kamunun sağlık harcaması, kentleşme ve ticari açıklık oranı yükseldikçe ülkelerin refah düzeyi yükselmektedir. Enflasyon oranı ve işsizlik oranının artması ise refah düzeyinin azalmasına neden olmaktadır.

İkinci olarak yolsuzluk indekslerinden bir diğeri olan *CCI*'ın kişi başına GSYİH üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Rassal etkiler ile sabit etkiler model tahminlerine göre *CCI*'ın kişi başına GSYİH üzerinde etkisi, *CPI*'a benzer şekilde, negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Aşağıdaki şekil *CCI* ile kişi başına GSYİH ilişkisini göstermektedir. Şekilden de görüleceği gibi, yolsuzluk düzeyinin düşmesi kişisel gelirin artmasına neden olmaktadır. Yine enflasyon oranı ve işsizlik oranı ile kişi başına GSYİH arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kamunun sağlık harcaması ve kentleşme ile kişi başına GSYİH arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki varken, ticari açıklık oranı kişi başına GSYİH üzerinde pozitif yönlü fakat istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir etkiye sahiptir. Sabit etkiler modelinin sonuçlarına göre ticari açıklık oranı istatistiksel olarak anlamlıdır.

Literatürde, bir ülkenin refah düzeyini tam olarak ölçemediği kabul edilmekle birlikte, bir ülkedeki refah düzeyinin göstergesi olarak genellikle kişi başına GSYİH kullanılmaktadır. Bu çalışmada, literatürdeki bu eksikliği gidermeye katkı yapmak amacıyla bir refah indeksi olan *PI* analizlere dahil edilmiştir. Wealth (zenginlik) ve

Welfare (refah) kelimelerinin birleşimi olan *PI Ekonomi, Girişimcilik ve Fırsatlar, Eğitim, Hükümet, Sağlık, Bireysel Özgürlük, Emniyet ve Korunma ve Sosyal Sermaye* olmak üzere 8 alt indeksten oluşmaktadır. Bu sekiz alt indeks ise yine kendi alt indekslerinin yardımıyla hesaplanmaktadır. 2009 ile 2012 yıllarını kapsayan 4 yıllık dönem için, 101 ülkenin verisi analizlere dahil edilmiştir. Dengesiz panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada, tek yönlü rassal etkiler ve sabit etkiler modeli ile tahmin yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre *CPI* ve *CCI*, *PI* üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Buna göre yolsuzluk düzeyi yükseldiğinde ülkelerin refah düzeyi düşmektedir. Aşağıdaki şekiller *CPI* ve *CCI*'nin *PI* üzerindeki etkisini göstermektedir. Şekle göre, yolsuzlukların azalması ülkelerin refah düzeylerini önemli ölçüde yükseltmektedir.

Çalışmada son olarak *CPI* ve *CCI*'nin refah indeksinin 8 alt indeksi üzerindeki etkisinin ayrıntılı olarak görülebilmesi için, bu yönede analizlere yer verilmiştir. Dengesiz panel veri yöntemi ile elde edilen sonuçlara göre, *CPI* ve *CCI* alt indeksler olan *Ekonomi, Girişimcilik ve Fırsatlar, Eğitim, Hükümet, Sağlık, Bireysel Özgürlük, Emniyet ve Korunma ve Sosyal Sermaye* üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. *CPI* ve *CCI*'nin *Hükümet* alt indeksini açıklama gücü %84'tür. Yolsuzluğun kamu kaynaklı bir olgu olması bu sonucu desteklemektedir. *CPI*'nin *Girişimcilik ve Fırsatlar* alt indeksini açıklama gücü %73, *Güvenlik ve Korunma* alt indeksini açıklama gücü %70'tir. *CCI*'nin her iki değişkeni açıklama gücü %71'dir. İki yolsuzluk indeksinin *Ekonomi* alt indeksini açıklama gücü ise sırasıyla

%62 ve %60'tır. Çalışmada yapılan tüm analizlerin sonuçlarına bakıldığında yolsuzluk refah düzeyi üzerinde negatif yönlü etkide bulunan bir etkidir. Yolsuzluklar ülkelerin refah düzeylerini azaltmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre, yolsuzlukları azaltarak refah düzeyini yükseltmek isteyen ülkelerin, kamu çalışanlarının neden olduğu yolsuzluğa öncelik vermesinin, yolsuzluk düzeyinin azaltılmasında çok önemli rol oynayacağı söylenebilmektedir. Bununla birlikte, yerli veya yabancı girişimcilerin yapacakları yatırımlar önündeki bürokratik engellerin kaldırılması ve vatandaşların kendisini güven içinde hissettiği bir yaşam tarzının oluşturulması, yine yolsuzluk düzeyinin azaltılmasına çok önemli katkılar yapacak ve refah düzeyinin yükselmesine neden olabilecektir. Diğer yandan refah düzeyi ile ilgili yapılacak araştırmalarda, elliye yakın değişkenle oldukça kapsamlı bir şekilde hazırlanan refah indeksinin kullanılması durumunda, kişisel gelirin refahı açıklamakta eksik kalan yönlerinin bertaraf edilebileceği düşünülmektedir. Yolsuzluklar dışında iktisadi krizlerin de refah düzeyi üzerinde etkili olduğu varsayıldığında, 2008 finansal krizinin ve krizin neden olduğu iktisadi politika değişikliklerinin, her bir ülke veya ülke gruplarında, refah düzeyini hangi yönde etkilediği araştırılmaya değer bir olgudur.

EKLER

EK 1**Ülkeler**

Algeria
 Argentina
 Australia
 Austria
 Bangladesh
 Belarus
 Belgium
 Belize
 Bolivia
 Botswana
 Brazil
 Bulgaria
 Cambodia
 Cameroon
 Canada
 Central African Republic
 Chile
 China
 Colombia
 Costa Rica
 Croatia
 Czech Republic
 Denmark
 Dominican Republic
 Ecuador
 Egypt
 El Salvador
 Estonia
 Finland
 France
 Germany
 Ghana
 Greece

Guatemala
 Honduras
 Hong Kong
 Hungary
 India
 Indonesia
 Iran
 Ireland
 Israel
 Italy
 Jamaica
 Japan
 Jordan

Kazakhstan
 Kenya
 Kuwait
 Latvia
 Lebanon
 Macedonia
 Malaysia
 Mali
 Mexico
 Moldova
 Mongolia
 Morocco
 Namibia
 Nepal
 Netherlands
 New Zealand
 Nicaragua
 Nigeria
 Norway

Pakistan
 Panama
 Paraguay
 Peru
 Philippines
 Poland
 Portugal
 Romania
 Russia
 Saudi Arabia
 Senegal
 Singapore
 Slovakia
 Slovenia
 South Africa
 South Korea
 Spain
 Sri Lanka
 Sudan
 Sweden
 Switzerland
 Thailand
 Trinidad and Tobago
 Tunisia
 Turkey
 Ukraine
 United Arab Emirates
 United Kingdom
 United States
 Uzbekistan
 Venezuela
 Vietnam
 Yemen
 Zambia
 Zimbabwe

EK 2**Ülkeler**

Albania
 Algeria
 Angola
 Argentina
 Armenia
 Australia
 Austria
 Azerbaijan
 Bahamas
 Bahrain
 Bangladesh
 Barbados
 Belarus
 Belgium
 Belize
 Benin
 Bhutan
 Bolivia
 Botswana
 Brazil
 Brunei
 Bulgaria
 Burkina Faso
 Burundi
 Cambodia
 Cameroon
 Canada
 Cape Verde
 Central African Rep.
 Chad
 Chile
 China
 Colombia
 Congo Rep.
 Congo, Dem. Rep.
 Costa Rica
 Côte d'Ivoire
 Croatia
 Cuba
 Cyprus
 Czech Rep.
 Denmark
 Djibouti
 Dominica
 Dominican Rep.
 Ecuador
 El Salvador
 Eritrea

Estonia
 Ethiopia
 Finland
 France
 Gabon
 Georgia
 Germany
 Ghana
 Greece
 Guatemala
 Guinea
 Guyana
 Haiti
 Honduras
 Hong Kong
 Hungary
 Iceland
 India
 Indonesia
 Iran
 Ireland
 Israel
 Italy
 Italy
 Jamaica
 Japan
 Jordan
 Kazakhstan
 Kenya
 Korea, Rep.
 Kuwait
 Kyrgyzstan
 Latvia
 Lebanon
 Libyan
 Lithuania
 Luxembourg
 Macedonia,
 Madagascar
 Malaysia
 Mali
 Malta
 Mexico
 Moldova,
 Mongolia
 Morocco
 Namibia
 Nepal
 Netherlands
 New Zealand

Nicaragua
 Niger
 Nigeria
 Norway
 Oman
 Pakistan
 Panama
 Papua New uinea
 Paraguay
 Peru
 Philippines
 Poland
 Portugal
 Qatar
 Romania
 Russian
 Rwanda
 Rwanda
 Saudi
 Senegal
 Sierra Leone
 Singapore
 Slovakia
 Slovenia
 South Africa
 Spain
 Sri Lanka
 Sudan
 Suriname
 Sweden
 Switzerland
 Syrian
 Tajikistan
 Thailand
 Togo
 Trinidad and Tobago
 Tunisia
 Turkey
 Turkmenistan
 Uganda
 Ukraine
 United Arab
 United Kingdom
 United States
 Uruguay
 Uzbekistan
 Venezuela
 Vietnam
 Yemen
 Zambia
 Zimbabwe

EK 3: Durağanlık Testleri

Panel unit root test: Summary
 Series: D(LOGGDPPC)
 Date: 06/28/13 Time: 18:44
 Sample: 1998 2012
 Exogenous variables: Individual effects
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2
 Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-23.5403	0.0000	148	1876
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-19.6048	0.0000	148	1876
ADF - Fisher Chi-square	867.800	0.0000	148	1876
PP - Fisher Chi-square	992.305	0.0000	148	1911

Panel unit root test: Summary
 Series: CPI
 Date: 06/28/13 Time: 18:46
 Sample: 1998 2012
 Exogenous variables: Individual effects
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2
 Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-4.02883	0.0000	146	1612
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.37211	0.0088	146	1612
ADF - Fisher Chi-square	374.521	0.0008	146	1612
PP - Fisher Chi-square	378.510	0.0005	146	1671

Panel unit root test: Summary

Series: CCI

Date: 06/28/13 Time: 18:46

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 1

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t^*	-16.8282	0.0000	148	1297
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-6.85795	0.0000	148	1297
ADF - Fisher Chi-square	516.717	0.0000	148	1297
PP - Fisher Chi-square	706.124	0.0000	148	1332

Panel unit root test: Summary

Series: Sağlık

Date: 06/28/13 Time: 18:47

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t^*	-8.46400	0.0000	147	1856
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.51562	0.0059	147	1856
ADF - Fisher Chi-square	379.920	0.0005	147	1856
PP - Fisher Chi-square	392.411	0.0001	147	1901

Panel unit root test: Summary

Series: Enflasyon

Date: 06/28/13 Time: 18:47

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-28.6385	0.0000	141	1589
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-18.5977	0.0000	141	1589
ADF - Fisher Chi-square	843.664	0.0000	141	1589
PP - Fisher Chi-square	991.564	0.0000	141	1651

Panel unit root test: Summary

Series: Açıklık

Date: 06/28/13 Time: 18:47

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-6.64344	0.0000	148	1822
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.99688	0.0014	148	1822
ADF - Fisher Chi-square	388.041	0.0003	148	1822
PP - Fisher Chi-square	390.626	0.0002	148	1869

Panel unit root test: Summary

Series: İşsizlik

Date: 06/28/13 Time: 18:48

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 2

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-9.72641	0.0000	101	1309
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-3.73688	0.0001	101	1309
ADF - Fisher Chi-square	298.928	0.0000	101	1309
PP - Fisher Chi-square	232.905	0.0670	101	1360

Panel unit root test: Summary

Series: Kettleşme

Date: 06/28/13 Time: 18:49

Sample: 1998 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0 to 1

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-5.5E+12	0.0000	140	1393
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5.8E+11	0.0000	140	1393
ADF - Fisher Chi-square	871.174	0.0000	140	1393
PP - Fisher Chi-square	1040.34	0.0000	140	1400

Panel unit root test: Summary

Series: PI

Date: 06/28/13 Time: 18:50

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-2.36984	0.0089	101	303
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.E+159	0.0000	101	303
ADF - Fisher Chi-square	243.571	0.0242	101	303
PP - Fisher Chi-square	280.972	0.0002	101	303

Panel unit root test: Summary

Series: CCI

Date: 06/28/13 Time: 18:51

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-45.4653	0.0000	101	303
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-4.E+159	0.0000	101	303
ADF - Fisher Chi-square	368.484	0.0000	101	303
PP - Fisher Chi-square	488.454	0.0000	101	303

Panel unit root test: Summary

Series: Ekonomi

Date: 06/28/13 Time: 18:52

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-13.7211	0.0000	99	297
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-1.E+160	0.0000	99	297
ADF - Fisher Chi-square	478.330	0.0000	99	297
PP - Fisher Chi-square	593.968	0.0000	99	297

Panel unit root test: Summary

Series: Girişimcilik ve Fırsatlar

Date: 06/28/13 Time: 18:52

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross- sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-274.074	0.0000	100	300
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5.E+171	0.0000	100	300
ADF - Fisher Chi-square	413.906	0.0000	100	300
PP - Fisher Chi-square	532.761	0.0000	100	300

Panel unit root test: Summary

Series: Eğitim

Date: 06/28/13 Time: 18:52

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-31.1668	0.0000	98	294
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-8.E+159	0.0000	98	294
ADF - Fisher Chi-square	281.565	0.0001	98	294
PP - Fisher Chi-square	334.755	0.0000	97	291

Panel unit root test: Summary

Series: Hükümet

Date: 06/28/13 Time: 18:53

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-9.69944	0.0000	95	285
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5.E+159	0.0000	95	285
ADF - Fisher Chi-square	327.384	0.0000	95	285
PP - Fisher Chi-square	408.269	0.0000	94	282

Panel unit root test: Summary

Series: Sağlık

Date: 06/28/13 Time: 18:53

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-3.4E+13	0.0000	98	294
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-3.E+171	0.0000	98	294
ADF - Fisher Chi-square	469.048	0.0000	98	294
PP - Fisher Chi-square	536.080	0.0000	97	291

Panel unit root test: Summary

Series: Bireysel Özgürlük

Date: 06/28/13 Time: 18:53

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-26.5248	0.0000	97	291
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5.E+159	0.0000	97	291
ADF - Fisher Chi-square	366.292	0.0000	97	291
PP - Fisher Chi-square	442.296	0.0000	97	291

Panel unit root test: Summary

Series: Güvenlik ve Korunma

Date: 06/28/13 Time: 18:54

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-1.4E+15	0.0000	99	297
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-3.E+172	0.0000	99	297
ADF - Fisher Chi-square	281.709	0.0001	99	297
PP - Fisher Chi-square	333.232	0.0000	99	297

Panel unit root test: Summary

Series: Sosyal Sermaye

Date: 06/28/13 Time: 18:54

Sample: 2009 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic selection of lags based on SIC: 0

Newey-West bandwidth selection using Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-9.1E+13	0.0000	97	291
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-1.E+170	0.0000	97	291
ADF - Fisher Chi-square	488.386	0.0000	97	291
PP - Fisher Chi-square	643.132	0.0000	97	291

EK 4: Değişen Varyans ve Otokorelasyon Testleri**1-DEĞİŞEN VARYANS TESTLERİ**

CPI ve loggdppc (FE)	
CPI ve loggdppc	Değiştirilmiş Wald testi 4.2e+07(0.0000).
Tüm Değişkenler ve logdppc	Değiştirilmiş Wald testi 8.5e+05(0.0000)
CPI ve loggdppc (RE)	
CPI ve loggdppc	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=12.728(0.0000) W50=2.814(0.0000) W10=10.542(0.0000)
Tüm Değişkenler ve loggdppc	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=12.189(0.0000) W50=2.808(0.0000) W10=8.610(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

CCI ve loggdppc (FE)	
CCI ve loggdppc	Değiştirilmiş Wald testi 1.1e+14(0.0000)
Tüm Değişkenler ve logdppc	Değiştirilmiş Wald testi 5.8e+06(0.0000)
CCI ve loggdppc (RE)	
CCI ve loggdppc	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=16.237(0.0000) W50=3.322(0.0000) W10=13.329(0.0000)
Tüm Değişkenler ve loggdppc	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=13.333(0.0000) W50=3.257(0.0000) W10=9.669(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

PI ve CPI (FE)	Değiştirilmiş Wald testi 13291.54(0.0000)
PI ve CPI (RE)	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)

Not: p değerleri parantez içindedir.

PI ve CCI (FE)	Değiştirilmiş Wald testi 59029.75(0.0000)
PI ve CPI (RE)	Levene, Brown ve Forsythe testi W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CPI (FE)	
Ekonomi ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 57075.47 (0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 10000.06 (0.0000)
Eğitim ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 43000.50 (0.0000)
Hükümet ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 23000.54 (0.0000)
Sağlık ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 41000.05 (0.0000)
Bireysel özgürlük ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 14148.57(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 91923.13 (0.0000)
Sosyal sermaye ve CPI	Değiştirilmiş Wald testi 3.2e+5(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CCI (FE)	
Ekonomi ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 69902.29(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 7.9e+06 (0.0000)
Eğitim ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 1.5e+06(0.0000)
Hükümet ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 40921.59 (0.0000)
Sağlık ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 3.9e+05(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 1.6e+7(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CCI	Değiştirilmiş Wald testi 3.2e+05 (0.0000)
Sosyal sermaye ve	Değiştirilmiş Wald testi 1.2e+5(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CPI (RE)		
Ekonomi ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Eğitim ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Hükümet ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Sağlık ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Bireysel özgürlük ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Güvenlik ve Korunma ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)
Sosyal sermaye ve CPI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=0.819(0.8780) W50=0.489(0.9999) W10=0.819(0.8780)

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CCI (RE)		
Ekonomi ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=3.496(0.0000) W50=1.847(0.0000) W10=3.496(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=3.246(0.0000) W50=1.565(0.0021) W10=3.246(0.0000)
Eğitim ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=3.648(0.0000) W50=1.391(0.0182) W10=3.648(0.0000)
Hükümet ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=3.382(0.0000) W50=1.427(0.0119) W10=3.382(0.0000)
Sağlık ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=4.728(0.0000) W50=1.465(0.0075) W10=4.728(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=2.101(0.0000) W50=1.177(0.1504) W10=2.101(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=1.929(0.0000) W50=1.104(0.2624) W10=1.929(0.0000)
Sosyal sermaye ve CCI	Levene, Brown ve Forsythe testi	W0=3.001(0.0000) W50=0.7977(0.9070) W10=3.001(0.0000)

Not: *p* değerleri parantez içindedir.

2-OTOKORELASYON TESTLERİ:

PI ve CPI (RE)	LM=320.45(0.0000) ALM=40.58(0.0000) Birleşik LM=399.52(0.0000)
-----------------------	--

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CPI (RE)	
Ekonomi ve CPI	LM=239.57(0.0000) ALM=40.82(0.0000) Birleşik LM=281.06(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CPI	LM=399.94(0.0000) ALM=128.27(0.0000) Birleşik LM=415.79(0.0000)
Eğitim ve CPI	LM=359.96(0.0000) ALM=60.20(0.0000) Birleşik LM=423.95(0.0000)
Hükümet ve CPI	LM=228.59(0.0000) ALM=49.00(0.0000) Birleşik LM=255.83(0.0000)
Sağlık ve CPI	LM=326.29(0.0000) ALM=50.35(0.0000) Birleşik LM=390.75(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CPI	LM=358.46(0.0000) ALM=73.76(0.0000) Birleşik LM=404.53(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CPI	LM=369.46(0.0000) ALM=53.19(0.0000) Birleşik LM=448.79(0.0000)
Sosyal sermaye ve CPI	LM=284.06(0.0000) ALM=84.35(0.0000) Birleşik LM=299.00(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

PI ve CCI(RE)	LM=411.08(0.0000) ALM=53.94(0.0000) Birleşik LM=508.86(0.0000)
----------------------	--

Not: p değerleri parantez içindedir.

Alt İndeksler ve CCI (RE)	
Ekonomi ve CCI	LM=271.13(0.0000) ALM=49.23(0.0000) Birleşik LM=313.94(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CCI	LM=486.43(0.0000) ALM=164.77(0.0000) Birleşik LM=501.65(0.0000)
Eğitim CCI ve	LM=374.74(0.0000) ALM=59.50(0.0000) Birleşik LM=446.14(0.0000)
Hükümet CCI ve	LM=301.24(0.0000) ALM=57.18(0.0000) Birleşik LM=345.63(0.0000)
Sağlık CCI ve	LM=362.66(0.0000) ALM=55.50(0.0000) Birleşik LM=435.04(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CCI	LM=388.21(0.0000) ALM=82.26(0.0000) Birleşik LM=435.50(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CCI	LM=431.53(0.0000) ALM=64.69(0.0000) Birleşik LM=519.86(0.0000)
Sosyal sermaye ve CCI	LM=306.39(0.0000) ALM=88.74(0.0000) Birleşik LM=323.87(0.0000)

Not: *p* değerleri parantez içindedir.

PI ve CPI(FE)	Breusch-Pagan LM=8449.373(0.0000)
Alt İndeksler ve CPI (FE)	
Ekonomi ve CPI	Breusch-Pagan LM=8525.770(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CPI	Breusch-Pagan LM=9384.500(0.0000)
Eğitim ve CPI	Breusch-Pagan LM=9313.864(0.0000)
Hükümet ve CPI	Breusch-Pagan LM=9268.250(0.0000)
Sağlık ve CPI	Breusch-Pagan LM=7710.998(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CPI	Breusch-Pagan LM=7995.864(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CPI	Breusch-Pagan LM=7972.468(0.0000)
Sosyal sermaye ve CPI	Breusch-Pagan LM=9646.656(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

PI ve CCI(FE)	Breusch-Pagan LM=9330.041(0.0000)
Alt İndeksler ve CCI (FE)	
Ekonomi ve CCI	Breusch-Pagan LM=8631.243(0.0000)
Girişimcilik ve Fırsatlar ve CCI	Breusch-Pagan LM=9256.788(0.0000)
Eğitim ve CCI	Breusch-Pagan LM=9375.798(0.0000)
Hükümet ve CCI	Breusch-Pagan LM=9020.702(0.0000)
Sağlık ve CCI	Breusch-Pagan LM=8028.657(0.0000)
Bireysel özgürlük ve CCI	Breusch-Pagan LM=8232.356(0.0000)
Güvenlik ve Korunma ve CCI	Breusch-Pagan LM=8453.030(0.0000)
Sosyal sermaye ve CCI	Breusch-Pagan LM=9212.269(0.0000)

Not: p değerleri parantez içindedir.

KAYNAKÇA

- ABED, G. T. and DAVOODİ, H. R. (2000), “Corruption, Structural Reforms, and Economic Performance in the Transition Economies”, **IMF Working Paper**, WP/00/132.
- ACEMOGLU, D. and VERDIER, T. (1998), “Property Rights, Corruption and the Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach”, **The Economic Journal**, Sayı: 108, pp.1381–1403.
- ADES, A. and Di Tella, R., (1997), “The New Economics of Corruption: A Survey and Some New Results”, **Political Studies** XLV: 496-515.
- ADES, A. and R. Di Tela, (1995), “Competition and Corruption”, **Draft Paper**, Keble College, Oxford University.
- ADİVAR, B., T. ATAN, B. S. OFLAÇ ve T. ÖRTEN, (2010), “Improving Social Welfare Chain Using Optimal Planning Model”, **Supply Chain Management: An International Journal** 15/4, pp.290–305.
- AHREND, R., (2002), **Press Freedom**, Human Capital and Corruption, Delta Working Paper No. 2002-11.
- AIZENMAN, J. and M. SPIEGEL, (2003), “Institutional Efficiency, Monitoring Costs, and the Investment Share of FDI”, **Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper**, No. 2003-06.
- AKÇAY, S., (2005), “Sosyal Sermaye ve Kalkınma”, **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Editörler: Muhsin Kar, Sami Taban, Ekin Kitabevi, Bursa.
- AKÇAY, S., (2006), “Corruption and Human Development”, **Cato Journal**, Sayı:26, No: 1, ss. 29-48.
- AKTAN, C. C., (2001), “Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma”, **Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri**, Coşkun Can Aktan (Ed.), Hak-İş Yayınları, Ankara, ss. 51-60.
- AKTEL, M., (2003), **Küreselleşme ve Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

- ALAM, M. S. (1995), "A Theory of Limits on Corruption and some Applications", **KYKLOS**, Sayı: 48, ss. 419-435.
- ALATAS, V., L., CAMERON, A., CHAUDHURI, N., ERKAL, L., GANGADHARAN (2009), "Gender, Culture, and Corruption: Insights from an Experimental Analysis, **Southern Economic Journal**, Sayı: 75, No: 3, ss. 663-680.
- ALCOCK, C., S. PAYNE ve M. SULLIVAN, (2004), **Introducing Social Policy**, Londra: Pearson Prentice Hall.
- ALEM, Y. ve G., KÖHLİN (2013), "The Impact of Food Price Inflation on Subjective Well-being: Evidence From Urban Ethiopia", **Social Indicators Research**, DOI 10.1007/s11205-013-0318-7 (Erişim: 04.05.2013).
- ALESINA, A. ve B., WEDER (2002), "Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid", **The American Economic Review**, Sayı: 92, No: 4, ss. 1126-1137.
- ALI, A. ve H. S., ISSE (2003), "Determinants of Economic Corruption: A Cross-Country Comparison", **Cato Journal**, Sayı: 22, No: 3, ss. 449-466.
- ALI, I. and SON, H. H. (2007), "Measuring Inclusive Growth", **Asian Development Review**, Sayı: 24, No: 1, ss.11-31.
- AL-MARHUBI, F.A. (2000), "Corruption and Inflation", **Economics Letters**, 66: 199-202.
- ALOLO, N. A., (2007), "Fighting Public Sector Corruption in Ghana: Does Gender Matter?", **Corruption and Development: The Anti-Corruption Campaigns** (Edt. Sarah BRACKING), St. Martin Press, Tottenham.
- ALT, J. E., ve D. D. LASSEN (2006), "Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries", **European Economic Review**, Sayı: 50, ss.1403–1439.
- AMPRAWUM, E. F. (2008), "The Fight Against Corruption and Its Implications for Development in Developing and Transition Economies", **Journal of Money Laundering Control**, Sayı: 11, No: 1, ss. 76-87.
- AMUNDSEN, I. (2006), "Political corruption", **U4 Issue 6**, Chr. Michelsen Institute (CMI), Bergen.

- ANDERSON, Gordon, (2004), “Making Inferences About The Polarization, Welfare And Poverty Of Nations: A Study Of 101 Countries 1970–1995”, **Journal of Applied Econometrics**, Sayı: 19, pp. 537–550.
- ANDVING, J. C., O. H. FJELDSTAD, I. AMUNDSEN, T. SISSENER, T. SOREIDE (2000), “Research on Corruption: A Policy Oriented Survey”, **Commissioned by NORAD Final Report**, December, Oslo.
- ARIN, K. P., V., CHMELAROVA, E., FEES and A., WOHLSCHLEGEL, (2009), “**Why are Corrupt Countries Less Successful in Consolidating Their Budgets?**”, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1470188 (10.12.2009).
- ARISTONDO, O., J. L. GARCIA-LAPRESTA, C. L. de la VEGA and R. A. M. PEREIRA, (2013), “Classical Inequality Indices, Welfare and Illfare Functions, and the Dual Decomposition”, **Fuzzy Sets and Systems**, (Hazırlanıyor).
- ARISTOTALES (1993), **Politika**, Mete Tunçay (Çev), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ARONSSON, T., C. CIALANI and K.-G. LOFGREN, (2012), “Genuine Saving and the Social Cost of Taxation”, **Journal of Public Economics**, Sayı: 96, pp.211–217.
- ARROW, K. J., (1950), “A Difficulty in the Concept of Social Welfare” **The Journal of Political Economy**, Vol.58, No.4, pp.328-346.
- ARROW, K., (1951), **Social Choice and Individual Values**, Wiley, New York.
- ARTS, W. and GELISSEN, J., (2002), “Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A State-of-the-Art Report”, **Journal of European Social Policy**, 12 (2), pp.137-158.
- ATKINSON, G. and HAMILTON, K., (2007), “Progress Along the Path: Evolving Issues in the Measurement of Genuine Saving”, **Environmental and Resource Economics**, Sayı: 37(1), pp.43–61.
- AUDRETSCH, D. B., ve THURIK, R. (2000), “Capitalism and Democracy in the 21st Century: From Managed to Entrepreneurial Economy”, **Journal of Evolutionary Economics**, Sayı:10, ss.17-34.

- AVNIMELECH, G., Y., ZELEKHA and E., SARABI, (2011), "The Effect of Corruption on Entrepreneurship", **DRUID Konferansı**, Copenhagen Business School, Denmark, June 15-17.
- BAKIRTAŞ, İ., (2007), **Ekonomik Analizleri ve Ekonomiye Yansımalarıyla Politik Aktörler**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- BAKRE, O. M., (2007), "Money Laundering and Trans-Organised Crime in Nigeria: Collaboration of Local and Foreign Capitalist Elites", **School of Accounting, Finance and Management Working Paper 07/03**, University of Essex, Colchester.
- BANERJEE, A. V. and NEUMAN, A. F., (1993), "Occupational Choice and the Process of Economic Development", **Journal of Political Economy**, Sayı: 101, pp.274–298.
- BARDHAN, P., (1997), "Corruption and Development: A Review of Issues", **Journal of Economic Literature**, Vol. 35, No. 3, September, pp.1320-1346
- BARDHAN, P., (2005), **Scarcity, Conflicts, and Cooperation**, The MIT Press, Massachusetts.
- BARR, N., (1987), **The Economics of Welfare State**, Stanford University Press, Stanford, California.
- BARR, N., (1992), "Economic Theory and the Welfare State: A Survey and Interpretation", **Journal of Economic Literature**, Vol.30, No.2, pp.741-803.
- BARR, N., (2004), **Economics of the Welfare State**, Oxford University Press, Oxford.
- BARRO, R. and LEE, J. W., (1994), "Sources of Economic Growth", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Sayı: 40, pp. 1-46.
- BARRO, R. and SALA-I-MARTIN, X., (1999), **Economic Growth**, MIT Pres, Cambridge.
- BARRO, R. J., (1996), "Democracy and Growth", **Journal of Economic Growth**, Sayı: 1(1), pp. 1-27.

- BARRO, R. J., (2001), "Human Capital and Growth", **The American Economic Review**, Sayı: 91(2), pp.12-17.
- BARRO, R., (1996a), **Three Models of Health and Economic Growth**, Unpublished Manuscript, Cambridge, MA: Harvard University.
- BARRO, R.J. and BECKER, G. S., (1989), "Fertility Choice in a Model of Economic Growth", **Econometrica**, Sayı: 57, pp.481-501.
- BARRO, R. J., (1996b), "Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study", **NBER Working Paper**, No:5698.
- BAŞAR, S., (2004), "Yolsuzluklar ve Makroekonomik Etkileri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- BAŞOĞLU, U., N., ÖLMEZOĞULLARI ve İ., PARASIZ, (2012), **Gelir Bölüşümü: Teori ve Politika**, Ekin, Bursa.
- BEAUD, M., (1984), **A History of Capitalism, 1500-1980**, Mcmillion, Londra.
- BECK, P.J., M.W., MAHER and A.E., TSCHOEGL, (1991), "The Impact of the Foreign Corrupt Practices Act on US Exports", **Managerial and Decision Economics**, Vol. 12, pp.295-303.
- BECKER, G. S. and BARRO, R. J., (1988), "A Reformulation of the Economic Theory of Fertility", **Quarterly Journal of Economics**, Sayı:108, pp.1-25.
- BECKER, G. S., (1962), "Investing in Human Capital: A Theoretical Analysis", **Journal of Political Economy**, Sayı: 70(2), pp.9-49.
- BECKER, G. S., (1975), "Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis", **With Special Reference to Education**, Columbia University Press, New York.
- BENHABIB, J. and SPIEGEL, M. M., (1994), "The Role of Human Capital in Economic Development: Evidence from Aggregate Cross-Country Data", **Journal of Monetary Economics**, Sayı: 34, No: 2, pp. 143-173.

- BENTZEN, J. S., (2012), “How Bad is Corruption? Cross-country Evidence of the Impact of Corruption on Economic Prosperity”, **Review of Development Economics**, Sayı: 16(1), pp.167-184.
- BINKS, M. and VALE, P., (1990), **Entrepreneurship and Economic Change**, McGraw-Hill, New York.
- BIRDSALL, N., (1977), “Analytical Approaches to the Relationship of Population Growth and Development”, **Population and Development Review**, Sayı:3(1-2), pp.63-102.
- BİLEN, M., (2002), “Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- BLACKBURN, K. and SARMAH, R., (2008), “Corruption, Development and Demography”, **Economics of Governance**, Sayı: 9, pp.341–362.
- BLAKE, C. H. and C. G. MARTIN, (2006), “The Dynamics of Political Corruption: Re-examining the Influence of Democracy”, **Democratization**, Sayı: 13, No: 1, pp. 1-14.
- BLANKENAU, W. F. and INGRAM, B. F., (2002), “Welfare Implications Of Factor Taxation With Rising Wage Inequality”, **Macroeconomic Dynamics**, Sayı: 6, pp.408–428.
- BLOOM, D. E., P. H. CRAIG and P. N. MALANEY, (2001), **The Quality of Life in Rural Asia**, Oxford University Press, Hong Kong.
- BLOOM, D.E. and CANNING, D., (2000), “The Health and Wealth of Nations”, **Science**, Sayı: 287, pp.1207-1209.
- BOHARA, A., N. J., MITCHELL, C. F., MITTENDORFF, (2004), “Compound Democracy and the Control of Corruption: A Cross-Country Investigation”, **The Policy Studies Journal**, Sayı: 32, No: 4, pp. 481-499.
- BONAGLIA, F., J. B. de MACEDO, and M. BUSSOLO, (2001), “How Globalization Improves Governance”, Discussion Paper No. 2992, Paris, France: **Centre for Economic Policy Research**, Organisation for Economic Co-operation and Development.

- BOWEN, W. G., (1964), "Assessing the Economic Contribution of Education", **Economic Aspects of Higer Education**, OECD, pp.177-200.
- BRAGUINSKY, S., (1996), "Corruption and Schumpeterian Growth in Different Economic Enviroments", **Contemporary Economic Policy**, Sayı: 14, pp.14-25.
- BRANDT, R. B., (1982), **Two Concepts of Utility**, In H. B. Miller and W.H. Williams (Eds.), *The Limits of Utilitarianism* (ss.169-185). Minneapolis: University of Minesota Pres.
- BRAYBROOK, D., (1987), **Meeting Needs**, Princeton, NJ: Princeton University Pres.
- BRIGGS, (2000), "Welfare State in Historical Perspective", Pierson, C., Castels, F. G. (der.) **The Welfare State Reader** içinde, Cambridge: Polity Press, pp.18-31.
- BRIGGS, A., (1961), "The Welfare State in Historical Perspective", **European Journal of Sociology**, 2(02), pp.221-258.
- BROADMAN, H. G. and F. RECANATINI, (2002); "Corruption and Policy: Back to The Roots", **The Journal of Policy Reform**, Vol. 5, No. 1, January, pp. 37-49.
- BROADMAN, H. G. and F., RECANATINI, (2000), "Seed of Corruption: Do Market Institutions Matter?", **The World Bank Policy Research**, Working Paper No. 2368.
- BROCK, D., (1993), "Quality of Life in Health Care and Medical Ethics", In M. C. Nussbaum & A. K. Sen (Eds.), **The quality of life** (pp. 95–132). Oxford University Pres, Oxford.
- BROOME, J. (1991), "Utility", **Economics and Philosophy**, 7, pp.1-12.
- BROOME, J., (1988), "Some Principles of Population", In D. Collard, D. Pearce, & D. Ulph (Eds.), **Economic Growth and Sustainable Environments** (pp. 85-96). Macmillan, London.
- BROWN, S. F., (2005), "Corruption and Causality: A Multi-Country Panel Data Model with Implications for International Corporate Policy", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **College of Business Administration Cypress**, California.

- BRUNETTI, A. ve B., WEDER, (2003), "A Press is Bad News for Corruption", **Journal of Public Economics**, Sayı: 87, pp. 1801-1824.
- BRUNETTI, A., G. KISUNKO and B. WEDER, (1998), "Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a World Wide Private Sector Survey", **The World Bank Economic Review**, Vol. 12 (3): 353-384.
- BRYSON, L., (1992), **Welfare and the State**, Macmillan Press Ltd., London.
- CANACHE, D. and M., E. ALLISON, (2005), "Perceptions of Political Corruption in Latin American Democracies", **Latin American Politics and Society**, Vol. 47, No. 3 pp:91-111.
- CASTLES, F. G., (2001), "On the Political Economy of Recent Public Sector Development", **Journal of European Social Policy**, 11 (3), pp.195-211.
- CHAMBERS, C. P. and T. HAYASHI, (2008), **Choice and Individual Welfare**, California Institute of Technology Social Science Working Paper, No 1286.
- CHANG, E. C. and M. A., GOLDEN, (2006), "Electoral Systems, District Magnitude and Corruption", **British Journal of Political Science**, Sayı: 37, pp. 115-137.
- CHHIBBER, A., (2000), "Social capital, the state, and development outcomes", **Social Capital: A Multifaceted Perspective** (Ed. DASGUPTA, Partha ve SERAGELDIN, Ismail), World Bank Publication, Washington.
- CHOI, J.P. and M. THUM, (1998), **The Economics of Repeated Extortion**, Columbia University Discussion Paper 9899-03.
- CHOWDHURY, S. K., (2004), "The Effect of Democracy and Press Freedom on Corruption: An Empirical Test", **Economic Letters**, Sayı: 85, pp. 93-101.
- CLASEN, J. and W. van OORSCHOT, (2002), "Changing Principles in European Social Security", **Paper presented at the 2nd COST 15 Conference on Welfare Reforms for the 21st Century**, Oslo, 5–6 April, pp. 1–24.
- COHEN, D. and PRUSAK, L. (2001), **In Good Company: How Social Capital Makes Organizations Work**, Harvard Business Press.

- COJANU, V., (2006), "A Democratic View on Prosperity", **International Journal of Social Economics**, Sayı: 33(8), pp.565-579.
- CRANFIELD, J., and HAQ, Z., (2010), "What Impact has Food Price İnflation had on Consumer Welfare? A Global Analysis", **Contributed paper at the 2010 AARES Conference**, pp. 1-15.
- CREEDY, J., SHUYUN, M., Lİ and M., SOLMAZ, (2010), "Inequality Aversion And The Optimal Composition of Government Expenditure", **Macroeconomic Dynamics**, Sayı: 14(2), pp.290–306.
- CROLL, E., J., (1999), "Social Welfare Reform: Trends and Tensions", **The China Quarterly**, Sayı: 159, pp. 684-699.
- CULLISON, W., (1993), "Public Investment and Economic Growth", **Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly**, Sayı: 79, pp.19-34.
- ÇELEN, M., (2007), **Yolsuzluk Ekonomisi**, İSMMMO Yayını, Yayın no 77, İstanbul.
- DABLA-NORRIS, E., GRADSTEIN, M., and INCHAUSTE, G., (2008), "What causes firms to hide output? The determinants of informality", **Journal of Development Economics**, Sayı: 85, pp.1–27.
- DASGUPTA, P. and MALER, K.-G., (2000), "Net national product, wealth, and social well-being", **Environment and Development Economics**, Sayı: 5, pp. 69–93.
- DASGUPTA, P., (1988), **Lives and Wellbeing**, Social Choice and Welfare, 5.
- DASGUPTA, P., (1990), "Wellbeing and the Extent of its Realisation in Poor Countries", **The Economic Journal**, 100, 1–32.
- DASGUPTA, P., (1993), **An Inquiry Into Well Being and Destitution**, Clarendon Pres, Oxford.
- DASGUPTA, P., and M. WEALE, (1992), "Measuring quality of life", **World Development**, 20, 119–131.
- DEBREU, G., (1959), **Theory Of Value: An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium**, New Haven, Londra.

- DEJARDIN, M., (2000), "Entrepreneurship and Economic Growth", **Namur: The Institute for Development Strategies**, (IDS), pp.1-17.
- DELLA PORTA, D., (2004), "Political parties and corruption: Ten hypotheses on five vicious circles", **Crime, Law & Social Change**, 42: 35–60.
- DEMAINE, J., (1981), **Contemporary Theories in the Sociology of Education**, Macmillan Pres, London.
- DENISON, E.W., (1962), "Education, economic growth and gaps in information", **The Journal of Political Economy**, Sayı: 70(5), pp.124-128.
- DEPKEN, C. A., and C. L. LAFOUNTAIN, (2006), "Fiscal consequences of public corruption: Empirical evidence from state bond ratings", **Public Choice**, 126: 75–85.
- DIETZ, S. and E., NEUMAYER, (2007), "Corruption, the resource curse and genuine saving", **Environment and Development Economics**, 12: 33–53.
- DINDA, S., (2008), "Social capital in the creation of human capital and economic growth: A productive consumption approach", **The Journal of Socio-Economics**, Sayı: 37, pp. 2020–2033.
- DIENER, E. and E. SUH, (1997), "Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators", **Social Indicators Research**, 40, 189–216.
- DJANKOV, S., E. GLAESER, R. La PORTA, F. L.-de-SILANES and A. SHLEIFER, (2003), "The New Comparative Economics" **Journal of Comparative Economics**, 31:4, pp.595–619.
- DOLLAR, D., R. FİSMAN, and R. GATTİ, (2001), "Are women really the 'fairer' sex? Corruption and women in government", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 46, pp. 423-9.
- DRACHE, D., (1996), "From Keynes to Kmart: Competitiveness in a Global Age", In **Robert Boyer and Daniel Drache**, Ed. States Against Markets: The Limits of Globalization, London/New York, Routledge.

- DREGER, C., REIMERS H. E., (2005), "Health care expenditures in OECD countries: a panel unit root and cointegration analysis", **IZA Discussion Paper**, Sayı: 1469, pp.1-20.
- DRUCKER, P. F., (1994), **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- DWORKİN, G., (1972), "Paternalism", **The Monist**, 56, 64-84.
- DWORKİN, R., (1981), "What is equality? Part 1 Equality of Welfare", **Philosophy and Public Affairs**, 10, 185-246.
- EASTERLIN, R. A., (2001), "Income and Happiness: Towards a Unified Theory", **The Economic Journal**, 111, 465-485.
- EASTERLY, W. and REBELO, S., (1993), "Fiscal policy and economic growth", **Journal of Monetary Economics**, Sayı: 32, pp. 417-58.
- EBENSTEIN, W., (1996), **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, İsmet Özel (Çev.), Şule Yayınları, İstanbul.
- EBERT, U., (2004), "Social welfare, inequality, and poverty when needs differ", **Social Choice Welfare**, Sayı: 23, pp.415–448.
- ECKEL, C.C. and P. J. GROSSMAN, (1998), "Are women less selfish than men? Evidence from dictator experiments", **Economic Journal**, Vol. 108, pp. 726-35.
- EHRLICH, I. and F. T. LUI, (1999), "Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth", **Journal of Political Economy**, Sayı: 107, No: 6, ss. 270-293.
- EKİN, N., Y., ALPER, ve T. AKGEYİK, (1999), **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İTO Yay., İstanbul.
- ELLIOTT, K. A., (1998), "The Problem of Corruption: A Tale of Two Countries", **Northwestern Journal of International Law & Business**, Sayı: 18, No:2, pp. 524-579.
- ELLISON, N., (2005), **The Transformation of Welfare States**, Routledge Pub, London.

- EMRICH, C., F. DENMARK, and DEN HARTOG, D., (2004), "Cross-culture difference in gender egalitarianism: implications for societies, organizations, and leaders", in House, R., Hanges, P., Javidan, M., Dorfman, P. and Gupta, V. (Eds), *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*, **Sage Publications**, Thousand Oaks, CA.
- ENGELBRECHT, H.-J., (2009), "Natural Capital, Subjective Well-Being, and the New Welfare Economics of Sustainability: Some Evidence from Cross-Country Regressions", **Ecological Economics**, Sayı: 69, pp.380-388.
- ER, M., (2008), "Corruption from the Islamic Perspective: Some Recommendations for the MENA Region", **International Journal and Middle Eastern Finance and Mangement**, Sayı: 1, No: 1, pp. 31-51.
- EREN, A., (2011), **Türkiye Ekonomisi**, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ERIKSON, R., (1993), "Description of inequality: The Swedish approach to welfare research", In M. C. Nussbaum & A. K. Sen (Eds.), **The quality of life** (pp. 67–83). Oxford: Oxford University Press.
- ESPING-ANDERSEN, G., (1990), **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Cambridge: Polity Pres.
- ESPING-ANDERSEN, G., (1999), **Social Foundations of Postindustrial Economies**, New York, Oxford University Pres.
- ESPING-ANDERSEN, G., (2002), "Towards the Good Society, Once Again?", **Why We Need a New Welfare State?**, (Ed.: Gosta Esping-Andersen), New York: Oxford University Press, pp.1–25.
- EVANS, L. ve T. KENC, (2003), "Welfare Cost Of Monetary And Fiscal Policy Shocks", **Macroeconomic Dynamics**, Sayı: 7, pp. 212–238.
- EVERHART, S. S., J. MARTINEZ-VAZGUEZ, R. M., MCNAB, (2003), "Corruption, Investment, and Growth in Developing Countries", **Proceeding of the Annual Confrance on Tarcatton**, pp. 84-90.

- FAN, C. S., C., LIN, D., TREISMAN, (2008), "Political Decentralization and Corruption: Evidence from Around the World", **Journal of Public Economics**, Sayı: 92 pp.1-21.
- FARIA, H. J. ve H. M. MONTESINOS, (2009), "Does economic freedom cause prosperity? An IV approach", **Public Choice**, 141:103-127.
- FEENY, S., H., MITCHELL, C., TRAN and M. CLARKE (2012), "The Determinants of Economic Growth Versus Genuine Progress in South Korea", **Social Indicators Research**, DOI 10.1007/s11205-012-0127-4, (Erişim: 04.05.2013).
- FELDMAN, A. M. ve R. SERRANO, (1980), **Welfare Economics and Social Choice Theory**, New York: Springer.
- FINNIE, B. W., L. K., GIBSON, D. E., MCNABB (2006), "Economic Development: Corruption, Complexity, Wealth, and a Triad of Strains", **Humanomics**, Sayı: 22, No: 4, pp. 185-204.
- FIRDMUC, J., (2003), "Economic Reform, Democracy and Growth During Post-Communist Transition", **European Journal of Political Economy**, Sayı: 19, pp.583-604.
- FISMAN, R. J. and R. GATTI, (2002), "Decentralization and Corruption: Evidence across Countries", **Journal of Public Economics**, 83: 325-345.
- FLORA, P. ve A. J. HEIDENHEIMER, (2002), "The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State", **The Pagano**, M. S. (2002), "Crises, Cronysim, and Credit", *The Financial Review*, 37: 227-256.
- FORDING, R. C. ve BERRY, W. D., (2007), "The Historical Impact of Welfare Programs on Poverty: Evidence from the American States", **Policy Studies Journal**, Sayı: 35(1), pp. 37-60.
- FRECHETTE, G. R., (2001), **A Panel Data Analysis of the Time-Varying Determinants of Corruption**, Paper presented at the EPCS.
- FRIEDMAN, E., Johnson, S., KAUFMANN, D., and ZOÍDO-LOBATÓN, P. (2000), "Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries", **Journal of Public Economics**, 76(3), 459-493.

- FUKUYAMA, F., (2005), **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GANELLI, G. ve T. C. DUBLIN, (2003), “**Public Spending Management and Macroeconomic Interdependence**”, http://www.tcd.ie/Economics/TEP/2003_papers/TEPNo9GG23.pdf (12.05.2013).
- GEIST, C., (2005), “The Welfare State and the Home: Regime Differences in the Domestic Division of Labour”, **European Sociological Review**, 21 (1), 23-41.
- GERRING, J. P., BOND, W., T., BARNDT ve C., MORENO (2005), “Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective”, **World Politics**, Sayı: 57, pp.323–64.
- GETZ, K. A. ve R. J., VOLKEMA, (2001), “Culture, Perceived Corruption and Economics”, **Business and Society**, Sayı: 40, No: 1, pp.7-30.
- GIDDENS, A., (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, (Çev: Mehmet Özay), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GIDDENS, A., (2002), **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, (Çev: Müge Sözen – Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul.
- GLAESER, E., R. La PORTA, F. LOPEZ-DE-SILANES and A. SHLEIFER, (2004), “Do Institutions Cause Growth?” **Journal of Economic Growth**, 9:3, pp. 271–303.
- GNEGNE, Y., (2009), “Adjusted net saving and welfare change”, **Ecological Economics**, Sayı: 68, pp. 1127-1139.
- GOEL, R. K. and M. A. NELSON, (2005), “Economic Freedom Versus Political Freedom: Cross-Country Influences on Corruption”, **Australian Economic Papers**, Vol. 44(2), June, pp.121-133.
- GOEL, R. K., MICHAEL A. NELSON, (2010), “Causes of corruption: History, geography and government”, **Journal of Policy Modeling**, 32:433–447.
- GOETZMANN, W., (1999), “Democracy Before Debt,” **The New York Times**, Ekim 22, P. A18.

- GOTTSCHALK, P. ve SMEEDING, T., (1997), "Cross-national comparisons of earnings and income inequality", **Journal of Economic Literature**, Sayı: 35, pp.633-687.
- GOUGH, I., (1979), **The Political Economy of the Welfare State**, Londra: MacMillian.
- GOUGH, I., (1989) "Welfare State", Eatwell, J., Milgate, M., Newman, P. (der.) **Social Economics** içinde, Londra: Palgrave Press, pp.276-281.
- GRAEFF, P. ve G., MEHLKOP, (2003), "The Impact of Economic Freedom on Corruption: Different Patterns for Rich and Poor Conutries", **European Journal of Political Economy**, Sayı: 19, pp. 605-620.
- GRANT, V., (1968), **İnsan Eğitim ve İş**, (Çev.: Haydar Taymaz), Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 9, Ankara.
- GRASSO, M. ve L., CANOVA, (2008), "An assessment of the quality of life in the European Union based on the social indicators approach", **Social Indicators Research**, Sayı: 87, pp.1-25.
- GRAUDY, R., (2004), **Hatıralar: Yüzyılı Tek Başıma Gezişim**, (Çev: İbrahim Demirci-İshak Yetiş), Hece Yayınları, Ankara.
- GREVE, B., (1998), **Historical Dictionary of the Welfare State**, London: The Scarecrow Pres.
- GREVE, B., (2007), "What Chractarise the Nordic Welfare State Model", **Journal of Social Sciences**, 3 (2), 43-51.
- GRIFFIN, J., (1986), **Wellbeing: its Meaning, Measurement and Moral Importance**, Oxford: Oxford University Pres.
- GRUEN, C. ve KLASSEN, S., (2008), "Growth, inequality, and welfare: comparisons across space and time", **Oxford Economic Papers**, Sayı: 60, pp. 213-236.
- GUPTA, S., de MELLO, L., SHARAN, R. (2000), "Corruption and Military Spending", **IMF Working Paper**, WP/00/23.

- GUPTA, S., H. DAVOODÍ and E.R. TÍONGSON, (2001), "Corruption and the Provision of Health Care and Education Services", **The Political Economy of Corruption**, ed. by A.K.Jain (London: Routledge): 111-141.
- GUPTA, S., H. DAVOODÍ, and R. ALONSO-TERME, (2002), "Does corruption affect income inequality and poverty?", **Economics of Governance**, 3: 23–45.
- GURGUR, T. and A. SHAH, (2005), "Localization and Corruption: Panacea or Pandora's Box", **World Bank Policy Research Working Paper** 3486.
- GYIMAH-BREMPONG, K. ve S. M. CAMACHO, (2006), "Corruption, Growth, and Income Distribution: Are There Regional Differences?", **Economics of Governance**, Sayı: 7, pp. 245-269.
- HABERLER, G., (1941), **Prosperity and Depression**, 3d ed. Geneva: League of Nations.
- HAMILTON, B. H., (2000), "Does entrepreneurship pay? An empirical analysis of the returns of self-employment", **Journal of Political Economy**, Sayı: 108(3), pp. 604–631.
- HAMILTON, K. ve CLEMENS, M., (1999), "Genuine saving in developing countries", **World Bank Economic Review**, Sayı: 13(2), pp. 333–356.
- HAMLIN, A., (2008), "The Idea of Welfare and the Welfare State", **Public Finance and Management**, 8,2:108-140.
- HANEY, L. A., (1998), "Engendering the Welfare State: A Review Article", **Comparative Studies in Society and History**, 40 (4), 748-767.
- HARE, R. M., (1981), **Moral Thinking: Its Levels, Method and Point**, Oxford University Press, UK.
- HARSANYI, J. C., (1955), "Cardinal Welfare, Individualistic Eticks, and Interpersonal Comparisons of Utility", **Journal of Political Economy**, Cilt:63, 309-321.
- HAUSMAN, D. M. and M. S. MCPHERSON, (2009), "Preference Satisfaction and Welfare Economics", **Economics and Philosophy**, 25:1-25.

- HEADEY, B., R., E. GOODIN, R., MUFFELS ve H., DIRVEN (2000), "Is There a Trade-Off between Economic Efficiency and a Generous Welfare State? A Comparison of Best Cases of 'The Three Worlds of Welfare Capitalism'", **Social Indicators Research**, Sayı: 50, No: 2, pp. 115-157.
- HELLIWELL, J., F., (2004), "Demographic changes and international factor mobility", **NBER Working Paper**, No: 10945.
- HELLIWELL, J. F., (1992), "Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth", **NBER Working Paper**, No:4066.
- HERTEL, T. ve WINTERS, L. A., (2006), **Poverty and the WTO: Impacts of the Doha Development Agenda**, Basingstoke and Washington DC: Palgrave-Macmillan ve the World Bank.
- HERZFELD, T. and C., WEISS, (2003), "Corruption and Legal (In)- Effectiveness: An Empirical Investigation", **European Journal of Political Economy**, 19: 621-632.
- HIGGINS, M., (1998), "Demography, national savings, and international capital flows", **International Economic Review**, Sayı: 39, pp. 343–369.
- HISRIC, R. D. ve PETERS, M., (2001), **Entrepreneurship**, 5. Baskı, New York: McGraw-Hill.
- HICKS, A. and L. KENWORTHY (2002), Varieties of Welfare Capitalism, LIST Working Paper Series, No: 316, New York: Syracuse University, August s. 1.
- HICKS, A. and G., ESPING-ANDERSEN, (2005), "Comparative and Historical Studies of Public Policy and the Welfare State", **The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies and Globalization**, T. Janoski, R. Alford, A. Hicks ve M. A. Schwartz (Ed.) içinde (509-525), New York: Cambridge University Pres.
- HICKS, J. R., (1939), "Foundations of Welfare Economics", **The Economic Journal**, Cilt: 49, Ocak, 696-712.
- HOLCOMBE, R. G., (1998), "Entrepreneurship and Economic Growth", **The Quarterley Journal of Austrian Economics**, Sayı: 1(2), ss.45-62.

- HOLCOMBE, R. G., (2009), "A reformulation of the foundation of welfare economics", **The Review of Austrian Economics**, Sayı: 22, No: 3, ss. 209-224.
- HOLLOWAY, S. R. ve K., PANDIT, (1992), "The Disparity Between the Level of Economic Development and Human Welfare", **Professional Geographer**, Sayı: 44(1), ss. 57-71.
- HOUSTON, D. A., (2007), "Can Corruption Ever Improve an Economy", **Cato Journal**, Sayı: 27, No: 3, pp. 325-342.
- HUMAN DEVELOPMENT REPORT (2009), United Nations Development Programme, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf (10.10.2009).
- HUNTINGTON, S. P. (1968), **Political Order in Changing Societies**, New York: New Haven.
- HUSTED, B. W. (1999), "Wealth, Culture, and Corruption", **Journal Of International Business Studies**, 30, 2 (Second Quarter): 339-360.
- HUTCHCROFT, P.D., (1997), "The politics of privilege: Assessing the impact of rents, corruption, and clientelism on Third world debt", **Political Studies**, Sayı: XLV, pp.639–658.
- ISLAM, S. M. N. and M., CLARKE, (2001), "The Relationship Between Economic Development and Social Welfare: A New Adjusted GDP Measure of Welfare", **Social Indicators Research**, Sayı: 57, ss. 201–228.
- ITO, H. and K., TABATA, (2010), "The spillover effects of population aging, international capital flows, and welfare", **Journal of Population Economics**, Sayı: 23, pp. 665–702.
- IVANIC, M., and MARTIN, W., (2009), "Implications of higher global food prices for poverty in low-income countries", **Agricultural Economics**, Sayı: 39, pp. 405–416.
- JACKSON, T., (2009), **Prosperity Without Growth: Economics for a Finite Planet**, 1. ed., New York: Earthscan.

- JESSOP, B., (2009), **Kapitalist Devletin Geleceği**, (Çev: Ahmet Özcan), Epos Yayınları, Ankara.
- JOHANSSON, S., (2002), “Conceptualizing and measuring quality of life for national policy”, **Social Indicators Research**, 58, 13–32.
- JOHNSON, S., D. KAUFMANN and P. ZOİDO-LOBATON, (1998), “Regulatory Discretion and the Unofficial Economy”, **The American Economic Review**, Papers and Proceedings, Vol. 88: 387-392.
- JOHNSON, S., KAUFMANN, D., MCMILLAN, J., & WOODRUFF, C., (2000), “Why do firms hide? Bribes and unofficial activity after communism”, **Journal of Public Economics**, 76, 495–520.
- JONES, C., (1996), “**Human Capital, Ideas, and Economic Growth**”, <http://elsa.berkeley.edu/~chad/Rome100.pdf>, (21.05.2013).
- JONG-SUNG, Y. ve S., KHAGRAM, (2005), “A Comparative Study of Inequality and Corruption”, **American Sociological Review**, Sayı: 70, No: 1, pp. 136-157
- KALDOR, N., (1939), “Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility”, **Economic Journal**, 196, 549-552.
- KANBUR, R., SQUIRE, L., (2000), “The Evolution of Thinking About Poverty: Exploring the Interactions,” Meier, G., Stiglitz, J. E. (eds.), **Frontiers of Economic Development: The Future in Perspective**, New York: World Bank and Oxford University Press.
- KAPLOW, L. and S. M. SHAVELL, (2000), “Principles of Fairness versus Human Welfare: On the Evaluation of Legal Policy”, **John M. Olin Center for Law, Economics and Business**, Harvard Law School, Discussion Paper Series, No. 277
- KARLSSON, C., Christian FRIIS and T. PAULSSON, (2004), “Relating Entrepreneurship to Economic Growth”, **CESIS**, Electronic Working Paper Series, pp.1-27.
- KAUFMANN, D., (1997), “Corruption: The Facts”, **Foreign Policy**, No: 107, pp. 114-131.

- KAYRAK, M., (2008), “Evolving Challenges for Supreme Audit Institutions in Struggling with Corruption”, **Journal of Financial Crime**, Sayı: 15, No: 1, pp. 60-70.
- KELLEY, A. C., (1988), “Economic consequences of population change in the third world”, **Journal of Economic Literature**, Sayı: 26, pp.1685–1728.
- KELLEY, A. C., (1996), “The Consequences of Rapid Population Growth on Human Resource Development: The Case of Education”, **The Impact of Population Growth on Well-being in Developing Countries**, Editörle D. A. Ahlburg, A. C. Kelley, ve K. O. Mason, Springer-Verlag.
- KELLEY, A., C. and R., M. SCHMIDT, (2001), “Economic and Demographic Change: A Synthesis of Models, Findings, and Perspectives”, **Population Matters: Demographic Change, Economic Growth, and Poverty in the Developing World** (Editörler: N. Birdsall, A. C. Kelley, S. Sinding), New York: Oxford University Press, pp. 67–105.
- KENNETT, P., (2001), **Comparative Social Policy: Theory and Research**, Philadelphia: Open University Press.
- KEYNES, J., M., (2008), **İstidam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi**, Çev. Uğur Selçuk Akalın, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- KIM, I., C. MUNTANERA, F. V. SHAHİDİE, A. VİVESD, C. VANROELEND and J. BENACHD, (2012), “Welfare states, flexible employment, and health: A critical review”, **Health Policy**, Sayı: 104, ss.99– 127.
- KING, E. M., (1985), “Consequences of Population Pressure in the Family’s Welfare”, **Committee on Population, National Research Council**, Washington D.C.
- KIM, K., LEE, Y. ve LEE, Y., (2010), “A Multilevel Analysis of Factors Related to Povertyin Welfare States”, **Social Indicators Research**, Sayı: 99, pp. 391–404.
- KLEIN, P. G. ve M. L. COOK, (2006) “T.W. Schultz and the Human-Capital Approach to Entrepreneurship”, **Review of Agricultural Economics**, Sayı: 28, No: 3, pp.344-350.

- KLITGAARD, R., (1998), **Controlling Corruption**, University of California Press, Berkeley.
- KLITGAARD, R., (2000), “Subverting corruption”, **Finance and Development**, www.imf.org/External/Pubs/Ft/Fandd/2000/06/pdf/klitgaar.pdf (06.04.2013).
- KNACK, S. and O. AZFAR, (2003), “Trade Intensity, Country Size and Corruption”, **Economics of Governance** 4: 1-18.
- KORAY, M., (2003), “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği”, **Görüş**, Aralık Sayısı, 64–74.
- KÖPPE, S., (2008), “New Phenomena and Old Theories: Welfare Markets and Welfare State Change”, **The Economics and Politics of Institutional Change**, Stockholm, 21-23 August, 1-21.
- KRAUSE, S. and MÉNDEZ, F., (2009), “Corruption and Elections: An Empirical Study for a Cross-Section of Countries”, **Journal of Economics & Politics**, Vol. 21 (2), pp. 179–200
- KRUGMAN, P., (2001), **Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah: Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimler**, (Çev: Neşenur Domaniç), Literatür Kitabevi, İstanbul.
- KUNICOVA, J. and S. ROSE-ACKERMAN, (2005), “Electoral Rules and Constitutional Structures as Constraints on Corruption”, **British Journal of Political Science** 35 (4): 573-606.
- KURZMAN, C., R. WERUM and R. E. BURKHART, (2002), “Democracy’s Effect on Economic Growth: A Pooled: Time-Series Analysis, 1951-1980”, **Studies in Comparative International Development Spring**, Sayı: 37 (1), pp. 3-33.
- LA PORTA, R, F., LOPEZ-DE S., A., SHLEIFER ve R., VISHNY, (1999), “The Quality of Government”, **Journal of Law Economics & Organization**, Sayı: 15, No: 1; pp. 222-279.
- LACHER, H., (1999a), “The Politics of the Market: Re-reading Karl Polanyi”, **Global Society**, Cilt: 13: 313-323.

- LACHER, H., (1999b), "Embedded Liberalism, Disembedded Markets: Reconceptualising The Pax Americana", **New Political Economy**, Cilt: 4: 343-357.
- LAMBSDORFF, J. G., (2002); "Corruptiona and Rent-Seeking", **Public Choice**, Vol.113, Issue. 2, pp.97-125.
- LAMBSDORFF, J. G., (1998), "An Empirical Investigation of Bribery in International Trade", *European Journal for Development Research*, 10: 40-59. **Reprinted in: Corruption and Development**, ed. by M. Robinson, (London: Frank Cass Publishers).
- LANGE, O., (1942), "The Foundations of Welfare Economics", **Econometrica**, Sayı:10 (3), pp.215-229.
- LEDERMAN, D., N. V. LOAYZA, and R. R. SOARES, (2005), "Accountability and Corruption: Political Institutions Matter", **Economics and Politics** 17: 1-35.
- LEIBFRIED, S., (2000), "National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective fort he Next Century", **Social Policy&Administration**, Sayı: 34, No: 1, pp.44-63.
- LESCHKE, M., (2000), "Constitutional Choice and Prosperity: A Factor Analysis", **Constitutional Political Economy**, 11,3: 265-279.
- LEYS, C., (1965), "What is the Problem About Corruption", **Political Corruption: Readings in Comparative Analysis** (Editör: A. J. HEIDENHEIMER), New York: New Haven.
- LI, P. P., (2009), "The Duality of Crony Corruption in Economic Transition: Toward an Integrated Framework", **Journal of Business Ethics**, Sayı: 85, pp. 41-55.
- LINDBECK, A., (1997), "Full employment and the welfare state", **American Economist**, Sayı: 41, No: 1, pp.3-14.
- LI, H., L. C. XU, and H. ZOU, (2000), "Corruption, Income Distribution, and Growth", **Economics and Politics**, 12(2), pp. 155-181.
- LIPSEY, R. G. ve K. LANCASTER, (1956-1957), "The General Theory of Second Best", **The Review of Economic Studies**, 24(1):11-32.

- LITTLE, I., MALCOLM David, (1950), **A Critique of Welfare Economics**, Oxford: Clarendon Pres.
- LUI, F. T., (1985), “An equilibrium queuing model of bribery”, **Journal of Political Economy**, Sayı: 93, No: 4, pp. 760-81.
- LUI, F. T., (1996), “Three Aspects of Corruption”, **Contemporary Economic Policy**, Sayı: 14, No: 3, pp. 26-29.
- LUSTIG, N., (2006), “Investing in health for economic development”, **United Nations University Research**, Paper No: 2006/30, pp.1-16.
- LUTZ, G. A. and C., BAUER, (2009), “On the growth and welfare effects of monopolistic distortions”, **Journal of Economics**, Sayı: 97, No: 1, pp.19-40.
- MALTHUS, T.R., (1798), **An Essay on the Principle of Population**, J. Johnson, Londra.
- MALUCCIO, J., HADDAD, L. ve MAY, J., (2000), “Social capital and household welfare in South Africa, 1993-98”, **The Journal of Development Studies**, Sayı: 36(6), pp. 54-81.
- MARSELLA, A. J., (1998), “Urbanization, mental health, and social deviancy: A review of issues and research”, **American Psychologist**, Sayı: 53(6), pp.624-634.
- MARSHALL, A., (1920), **Principles of Economics**, 8. Baskı, London: Macmillan.
- MARSIGLIO, S., (2011), “On the relationship between population change and sustainable development”, **Research in Economics**, Sayı: 65, pp. 353–364.
- MATSUBAYASHI, T. ve M., UEDA, (2012), “Government Partisanship and Human Well-Being”, **Social Indicators Research**, Sayı: 107, pp.127–148.
- MAURO, P., (1995), “Corruption and growth”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol. 109, pp. 681-712.
- MAURO, P., (1997), **Why Worry About Corruption? International Monetary Fund**, Washington, DC

- MAURO, P., (1998), "Corruption and Composition of Government Expenditure", **Journal of Public Economics**, Sayı: 69, pp. 263-279.
- MAURO, P., (2004), "The Persistence of Corruption and Low Economic Growth", **IMF Staf Paper**, Sayı: 51, No: 1, pp.1-18.
- MCLEAN, I., (1987), "Economic Wellbeing", **The Australian Economy in the Long Run** içinde, Editörler: R. Maddock ve I. McLean, Cambridge University Press, New York.
- MEAD, L., (1992), **The new politics of poverty: The nonworking poor in America**, New York: Basic Books.
- MEAD, L., (2004), "State Political Culture and Welfare Reform", **Policy Studies Journal**, Sayı: 32(2), pp.271-296.
- MEADE, J., E. (1955), **Trade and Welfare**, Londra: Oxford University Pres.
- MEIER, K. J. and T. M. HOLBROOK, (1992), "I seen my opportunities and I took'em:' Political corruption in the American states", **Journal of Politics**. V. 54, 135-155.
- MEON, P.-G. ve K., SEKKAT, (2005), "Does Corruption Grease or Sand Wheels of Growth?", **Public Choice**, Sayı:122, pp. 69-97.
- MIDGLEY, J., (1995), **Social Development: The Developmental Perspective in Social Welfare**, Sage, London.
- MIDGLEY, J., (1997), **Social Welfare in Global Context**, Sage, Thousand Oaks, CA.
- MISHAN, E. J., (1969), "Welfare Economics:An Assessment", **North Holland**, Amsterdam, p.23.
- MONTEIRO, G. ve S. J. TURNOVSKY, (2008), "The composition of productive government expenditure Consequences for economic growth and welfare", **Indian Growth and Development Review**, Sayı: 1, No: 1, pp.57-83.
- MONTINOLA, G. ve R. W., JACKMAN, (2002), "Sources of Corruption: A Cross-Country Study", **British Journal of Political Science**, Sayı: 32, pp. 147-170.

- MOON, J. D., (2004), "The Political Theory of the Welfare State", **Handbook of Political Theory**, G. F. Gaus ve C. Kukathas (Ed.) içinde (210-222), London: Sage Publication.
- MORGAN, A. L., (1998), "Corruption: Causes, Consequencesa and Implications", **The Asia Foundation Working**, Paper Series, No: 9, October.
- MUTAŞCU, M. ve DANULETIU, D., C., (2010), "Corruption and Social Welfare in the EU27 Countries", **Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica**, Sayı: 12(1), pp. 450-459.
- MYINT, H., (1948), **Theories of Welfare Economics**, Cambridge, MA.
- MYLES, J. ve Q., JİLL, (2000), "Envisioning a Third Way: The Welfare State in the Twenty-First Century", **Contemporary Sociology**, 29 (1), 156-167.
- MYLES, J. ve Q., JİLL, (2002), "Political Theories of the Welfare State", **Social Service Review**, March, 34-57.
- NAS, T. F., A. C. PRICE, C. T. WEBER, (1986), "A Policy-Oriented Theory of Corruption", **The Amerikan Politikai Science Review**, Sayı: 80, No:1, ss. 107-119.
- NATH S. K., (1975), "A Reappraisal of Welfare Economics", **Routledge & Kagan Paul**, London, 1975.
- NATH, S. K., (1957), **A Critique of Welfare Economics**, 2. Basım, Londra: Oxford Paperbacks.
- NATH, S. K., (1969), **A Perspective of Welfare Economics**, Macmillan Press Ltd., Londra
- NEGRİ, A., (1967), "Keynes ve Kapitalist Devlet Teorisi", **Michael Hardt ve Antonio Negri** içinde, 43-87, Dionysos'un Emeği: Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi, (Çev. Ertuğrul BAŞER, İstanbul: İletişim Yayınları.
- NEUMAYER, E., (1999), "The ISEW- not an index of sustainable economic welfare", **Social Indicators Research**, 48,1: 77-101.

- NG, Y. K., (1971), "The Possibility of a Paretian Liberal: Impossibility Theorems and Cardinal Utility", **The Journal of Political Economy**, Cilt: 79, 1397-1402.
- NISHIYAMA, S., (2011), "The budgetary and welfare effects of tax-deferred retirement saving accounts", **Journal of Public Economics**, Sayı: 95, pp. 1561–1578.
- NOCETTI, D. ve SMITH, W. T., (2011), "Price uncertainty, saving, and welfare", **Journal of Economic Dynamics & Control**, Sayı: 35, pp. 1139–1149.
- NOLL, H. H., (2004), "Social indicators and quality of life research: Background, achievements and current trends", In N. Genov (Ed.), **Advances in sociological knowledge over half a century** (pp. 151–181). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- NYE, J. S., (1967), "Corruption and Development: A Cost-Benefit Analysis", **The Amerikan Politikai Science Review**, Sayı: 61, No: 2, pp. 417-427.
- O'BOYLE, E., (1990), "Poverty: A Concept That Is Both Absolute and Relative Because Human Beings Are At Once Individual and Social," **Review of Social Economy**, Sayı: 48(1), pp. 2-17.
- O'BREİN, M. ve P., SUE, (1998), **Theorising Welfare: Enlightenment and Society**, London: Sage Publication.
- OECD, (1998), **Human capital investment: an international comparison**, Paris: OECD.
- OLK, S., (2003), "The Relationship between Economic Development and Democracy in Africa: A Quantitative and Qualitative Perspective", http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www-neu.uni-trier.de/ContentPages/46316931.pdf (25.05.2013).
- OLSON, M., (2000), **Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorship**, New York: Basic Books.
- ORLOFF, A. S., (1993), "Gender and Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States", **American Sociological Review**, 58 (3), 303-328.

- OTUSANYA, O. J., (2010), “An investigation of tax evasion, tax avoidance and corruption in Nigeria”, **Unpublished Doctoral Thesis**, University of Essex, Colchester.
- ÖZDEMİR, S., (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. Baskı, Yayın No: 2007-57, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- ÖZŞUCA, Ş. T., (2003), “Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, (Prof. Dr. Kamil Turan’a Armağan), Ankara: Kamu-İş Yay., Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 227–237.
- PALDAM, M., (2001), “Corruption and Religion Adding to The Economic Model”, **Kyklos**, Vol.54, pp.383-414.
- PALDAM, M., (2002), “The Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and Seesaw Dynamic”, **European Journal of Political Economy**, Vol. 18, No.2, pp.215-240.
- PALME, J., (2006), “Welfare states and inequality: Institutional designs and distributive outcome”, **Research in Social Stratification and Mobility**, Sayı: 24, pp.387–403.
- PANI, M., (2011), “Hold your nose and vote: corruption and public decisions in a representative democracy”, **Public Choice**, 148: 163–196.
- PARETO, V., (1971), **Manual of Political Economy**, M.Kelley Publishers, New York.
- PARFIT, D., (1984), **Reasons and Persons**, Oxford: Oxford University Press.
- PARK, H., (2003), “Determinants of Corruption: A Cross-National Analysis”, **The Multinational Business Review**, Sayı: 11, No: 2, pp. 29-48.
- PECORINO, P., (1992), “Rent seeking and growth: The case of growth through human capital accumulation”, **Canadian Journal of Economics**, 25 (4), 944–956.
- PERSSON, T. and TABELLINI, G., (2006), “Democracy and Development: The Devil in the Details”, **The American Economic Review**, Sayı: 96(2), pp. 319-324.
- PERSSON, T., G. TABELLINI, and F. TREBBI, (2003), “Electoral Rules and Corruption”, **Journal of the European Economic Association**, 1(4): 958-989.

- PETCHEY, J. D. and S., LEVTCHENKOVA, (2003), "Welfare effects of national taxes in an economy with regions", **Economic Record**, Sayı: 79 (245), pp.218-228.
- PIERSON, C., (2000), **Modern Devlet**, (Çev: Dilek Hattatoğlu), Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- PIERSON, C., (2006), **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, Third Edition, Polity Press.
- PIGOU, A. C., (1951), "Some Aspects of Welfare Economics", **American Economic Review**, cilt 41, pp.287-302.
- PIGOU, A. C., (1962), **The Economics of Welfare**, 4. Baskı, Macmillian, Londra.
- PİŞKİNSÜT, E., (2011), "Girişimciliğin Türkiye'deki Ekonomik Kalkınmaya Etkileri: Kobi Örneği", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt:14, Sayı:2, ss.95-116.
- POGGE, T., (2002), "Can the Capability Approach be Justified?", **Philosophical Topic**, 30, 167-228.
- POLANYI, K., (2010), **Büyük Dönüşüm**, (Çev. Ayşe Buğra), İletişim Yayınları, İstanbul.
- PRESCOTT, E. C., (2002), "Prosperity and Depression", **American Economic Review**, 92:1-15.
- PRICE, C. ve DUBE, P., (1997), "Sustainable development and health: Concepts, principles and framework for action for European cities and towns", **Local Agenda 1**, European Sustainable Development and Health Series: Book 1, pp.1-64.
- PRINGLE, K., (1998), "Europe and Social Welfare", **Chapter 1 Social Welfare in Europe**, Buckingham: Open University Press, pp. 1-19.
- PRZEWORKSI, A. MICHAEL E. ALVAREZ, J. A. CHEİBUB and F. L. FRONTMATTER, (2002), **Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990**, New York: Cambridge University Press.

- PUTNAM, R., (1995), "Bowling Alone: Americans's Declining Social Capital" **Journal of Democracy**, Sayı: 6(1), pp. 65-78.
- QİZİLBASH, M., (2006), **Capability**, Happiness and Adaptation in Sen and J.S.Mill, Utilitas.
- RAUCH, J. and P. B. EVANS, (2000), "Büroaucratic Structure and Büroaucratic Performance in Less Developed Countries", **Journal of Public Economics**, Vol. 79, pp.49-71.
- RAVALLION, M. and LOKSHIN, M., (2005), "Winners and Losers from Trade Reform in Morocco" **Mimeo**, World Bank.
- RAWLS, J., (1971), **A Theory of Justice**, Harvard University Press, Cambridge.
- REBELO, S., (1991), "Long Run Policy Analysis and Long Run Growth", **Journal of Political Economy**, Sayı: 99(3), pp. 500-521.
- REITER, S.L. and K. H. STEENSMA, (2010), "Human Development and Foreign Direct Investment in Developing Countries: The Influence of FDI Policy and Corruption", **World Development**, Sayı: 38, No: 12, pp.1678–1691.
- REINIKKA, R. and J., SVENSSON, (2004), "Local Capture: Evidence from a Central Government Transfer Program in Uganda", **Quarterly Journal of Economics**, 119:2, pp. 679–705.
- RIVERA-BATIZ, F. L., (2002), "Democracy, Governance and Economic Growth: Theory And Evidence", **Review of Development Economics**, Sayı:6, No: 2, pp.225-247.
- ROBBINS, L., (1932), "An Essay on the Nature and Significance of Economic Science", **MacMillan**, London.
- ROBERTS, M. and M., SETTERFIELD, (2007), "What Is Endogenous Growth Theory?", **In Economic growth: New Directions in Theory and Policy**, (Editörler Philip Arestis, Michelle Baddeley ve John S.L. McCombie), Edward Elgar Publishing, USA.
- ROMER, D., (2001), **Advanced Macroeconomics**, New York: McGraw-Hill Companies.

- ROSE-ACKERMAN, S., (1999), **Corruption and Government**, Cambridge University Pres.
- ROSE-ACKERMAN, S., (1997), "The Role of the World Bank in Controlling Corruption", **Law and Policy in International Business**, Sayı: 29, No: 1, pp. 93-114.
- ROSEN, H. S., (2005), **Public Finance**, 8. Baskı, McGraw Hill International Edition, Singapur.
- RUESCHEMEYER, D., E., H., STEPHENS ve J., D., STEPHENS, (1992), **Capitalist Development and Democracy**, Cambridge: Polity Press.
- SAINSBURY, D., (2003), **Gender, Equality and Welfare States**, New York: Cambridge University Pres.
- SAMUELSON, P. A., (1958), **Foundations of Economic Analysis**, Cambridge Harward University Pres.
- SANDHOLTZ, W. and M. GRAY, (2003), "International Integration and National Corruption", **International Organization**, Vol. 57 (4): 761-800.
- SANDHOLTZ, W. and W., KOETZLE, (2000), "Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy, and Trade", **International Studies Quarterly**, Sayı: 44, pp. 31-50.
- SAWHILL, I. V., (1988), "Poverty in the U.S: Why Is It so Persistent?" **Journal of Economic Literature**, Sayı: 26, No: 3, pp. 1073-1119.
- SCHARPF, F. W., (1999), "The Viability of Advanced Welfare States in the International Economy: Vulnerabilities and Options", **Max-Planck-Institute for the Studies of Societies (MPIfG)**, Working Paper No: 99/9, pp. 1-39.
- SCHULTZ, T. W., (1961), "Investment in Human Capital", **The American Economic Review**, Sayı: 51, No: 1, pp.1-17.
- SCHULTZ, T.W., (1968), **Education and Economic Growth: Return to Education**, Readings in the Economics of Education, UNESCO.

- SCHWARTZ, T., (1982), "Human welfare: what it is not", In H. B. Miller and W.H. Williams (Eds.), **The Limits of Utilitarianism** (pp.169-185). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- SCITOVSKY T., (1951), "The State of Welfare Economics", **The American Economic Review**, Vol.41, No.3, pp.303-315.
- SCITOVSKY, T., (1941), "A note on Welfare Propositions in Economics", **The Review of Economic Studies**, Vol. 9, No. 1: 77-88.
- SELEIM, A. and N., BONTIS, (2009), "The Relationship Between Culture and Corruption: A Cross-National Study", **Journal of Intellectual Capital**, Sayı: 10, No: 1, pp. 165-184.
- SEN, A. K., (1970), "Impossibility of a Paretian Liberal", **Journal of Political Economy**, Cilt: 78, 152.
- SEN, A. K., (1976), "Real national income", **Review of Economic Studies**, Sayı: 43, pp.19-39.
- SEN, A. K., (1979), "Utilitarianism and welfarism", **The Journal of Philosophy**, 76, 463–489.
- SEN, A. K., (1982), **Choice, Welfare and Measurement**, Oxford: Basic Blackwell.
- SEN, A. K., (1984), **Resources, Values and Development**, Oxford: Blackwell – Cambridge/Mass.: Harvard University Press.
- SEN, A. K., (1985a), "Rights and capabilities", In T. Honderich (Ed.), **Morality and Objectivity** (pp. 130-148), Londra: Routledge and Kegan Paul.
- SEN, A. K., (1985b), **Commodities and Capabilities**, Amsterdam: North Holland.
- SEN, A.K., (1989), "The Moral Standing of the Market" in D. Helm (Ed.), **The Economic Borders of the State**, Clarendon Press, Oxford ,94-109
- SEN, A. K., (1991), "Utility: ideas and terminology", **Economics and Philosophy**, 7, 277-284.
- SEN, A. K., (1992), **Inequality re-examined**, Cambridge: Harvard University Press.

- SEN, A. K., (1993), “Markets and Freedoms: Achievements and Limitations of the Market Mechanism in Promoting Individual Freedoms”, **Oxford Economic Papers**, Cilt: 45, Ekim, 519.
- SEN, A. K., (1999), “The Possibility of Social Choice”, **American Economic Review**, Cilt:89, 349.
- SEN, A. K., (2002), **Rationality and Freedom**, Cambridge Mass: Harvard University Pres.
- SEN, A. K., (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, (Çev: Yavuz Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SEN, A. K., (2006), “Reason, Freedom and Well-being”, **Utilitas**, 18(1), ss.80-96.
- SEN, P., (2006), “Population growth and steady state welfare in an overlapping generations model”, **Economics Letters**, Sayı: 91, pp.325–329.
- SERAGELDIN, I. and C., GROOTAERT, (2000), “Defining social capital: an integrating view”, **Social Capital: A Multifaceted Perspective** (Ed. DASGUPTA, Partha ve SERAGELDIN, Ismail) içinde, World Bank Publication, Washington.
- SHAFFER, P., (2013), “Ten Years of “Q-Squared”: Implications for Understanding and Explaining Poverty”, **World Development**, Sayı: 45, ss. 269–285.
- SHIELDS, M., (2009), “**Political Freedom And Economic Freedom: How Political Rights and Civil Liberties Affect Open Markets**”, http://www.lagrange.edu/resources/pdf/citations/2009/28politicalscience_shields02.pdf (23.05.2013).
- SHLEIFER, A. and R. W., WISHNY, (1993), “Corruption”, **The Quarterly Journal of Economics**, Sayı: 108, No: 3, pp. 599-617.
- SHOHAM, A. and M., MALUL, (2012), “Cultural attributes, national saving and economic outcomes”, **The Journal of Socio-Economics**, <http://dx.doi.org/10.1016/j.socrec.2012.07.008>, (14.05.2013)
- SHORTT, S.E.D., (2004), “Making sense of social capital, health and policy”, **Health Policy**, Sayı: 70, pp.11–22.

- SINN, H.-W., (1995), “A Theory of the Welfare State”, **The Scandinavian Journal of Economics**, 97 (4), 495-526.
- SIRGY, M. J., MICHALOS, A. C., FERRISS, A. L., EASTERLİN, R. A., PATRICK, D., and PAVOT, W., (2006), “The Quality- Of-Life (QOL) research movement: Past, present, and future”, **Social Indicators Research**, 76, 343–466.
- SOLOW, R.M., (1956), “A contribution to the theory of economic growth”, **Quarterly Journal of Economics**, Sayı: 70, pp. 65–94.
- SOMERS, M. R. and F., BLOCK, (2005), “From Poverty to Perversity: Ideas, Markets, and Institutions over 200 Years of Welfare Debate”, **American Sociological Review**, Sayı: 70(2), pp.260-287.
- SOON, L. G., (2006), “Macro-economic Outcomes of Corruption: A Longitudinal Empirical Study”, **Singapore Management Review**, Sayı: 28, No: 1, pp. 63-72.
- SÖZER, A. N., (1994), **Türkiye’de Sosyal Hukuk**, Kamu–İş Yay., Ankara.
- SÖZER, A. N., (1997), **Sosyal Devlet Uygulamaları**, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yay., Ankara.
- STIGLITZ, J. E., (1994), **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (Çev.Ömer Faruk Batırel), Marmara Üniversitesi Yayın No:549, İstanbul.
- STIGLITZ, J. E., (1991), **The Invisible Hand and Modern Welfare Economics**, NBER Working Papers Series, No 3641.
- STOKEY, N. L., (1991), “Human Capital, Product Quality, and Growth”, **The Quarterly Journal of Economics**, Sayı: 106, No: 2, pp.587-616.
- SUNG, H.-E., (2002), “A Convergence Approach to the ,Analiysis of Political Corruption: A Cross-National Study”, **Crime, Law & Social Change**, Sayı: 38, pp. 137-160.
- SUNG, H.-E., (2003), “Fairer Sex or Fairer System? Gender and Corruption Revisited”, **Social Forces**, Sayı: 82, pp. 702-723.

- SUNG, H.-E., (2004), “Democracy and Political Corruption: A Cross-National Comparison”, **Crime, Law & Social Change**, Sayı: 41, pp.179-194.
- SUPHACHALASAI, S., (2005), “Bureaucratic Corruption and Mass Media”, **Environmental Economy and Policy Research**, Discussion Paper Series No 05.2005,
- SVENSSON, J., (2005), “Eight Questions about Corruption”, **The Journal of Economic Perspectives**, Sayı: 19, No: 3, pp.19-42.
- SWALEHEEN, M. and D., STANSEL, (2007), “Economic Freedom, Corruption, and Growth”, **Cato Journal**, Sayı: 27, No: 3, pp.343-358.
- SWALEHEEN, M., (2008), “Corruption and saving in a panel of countries”, **Journal of Macroeconomics**, 30:1285–1301.
- SWAMY, A., KNACK, S., LEE, Y. and AZFAR, O., (2001), “Gender and corruption”, **Journal of Development Economics**, Vol. 64, pp. 25-55.
- ŞAHİN, F., (1999), “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi, SBE**, Ankara.
- ŞAYLAN, G., (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENOCAK, H., (2009), “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 59, 409-468.
- TAMVADA, J. P., (2010), “Entrepreneurship and welfare”, **Small Business Economics**, Sayı: 34, pp.65–79.
- TANZI, V., (1998), “Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures”, **IMF Staff Papers**, Sayı: 45, No: 4, pp. 559-594.
- TANZİ, V. and H. DAVOODİ, (1997), **Corruption, Public Investment, and Growth**, International Monetary Fund Working Paper, 97/139.

- TAVARES, J. and R. WACZIARG, (2001), "How Democracy Affects Growth" **European Economic Review**, Sayı: 45, pp.1341-1378.
- TAVARES, S., (2005), "**Does rapid liberalization increase corruption? Paper presented at the European Public Choice Society conference**", University of Durham.<http://128.118.178.162/eps/pe/papers/0507/0507003.pdf>, (15.01.2013)
- TBMM Araştırma Komisyon Raporu, (2006), **Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri, Yolsuzluklarının Sebeplerinin Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/9) Esas Numaralı Meclis Araştırma Komisyon Raporu**, Ankara.
- TIMMINS, N., (1995), **The Five Giants: A Biography of the Welfare State**, Londra: Harper Collins Publication.
- TITMUSS, R., (1958), **Essays on the Welfare State**, London: Allen and Unwin Publ.
- TORREZ, J., (2002), "The Effect of Openness on Corruption", **The Journal of International Trade & Economic Development**, Sayı: 11, No: 4, pp. 387-403.
- TOWNSEND, P., (2002), "The Restoration of 'Universalism': The Rise and Fall of Keynesian Influence on Social Development Policies", **in the UNRISD Programme on Social Policy and Development**, Genova: UNRISD Publication, pp.1-29.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL, (2008), **Poverty and corruption**, TI Working Paper.
- TREISMAN, D., (2000), "The Causes of Corruption: A Cross-National Study", **Journal of Public Economics**, Sayı: 76, pp.399-457.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, (1983), 7. Baskı, Ankara.
- TÜYSÜZ, N., (2011), "Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", **Uzmanlık Tezi**, No: 2827, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

- UNAY, C., (1982), **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri**, Ar Basım-Yayın, İstanbul.
- UNDERKUFFLER, L.S., (2005), “Captured by evil: the idea of corruption in law”, **Duke Law School working paper in Public Law**, No: 83, pp. 1-73.
- UNDP, (2002), **Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World**, New York: Oxford University Pres.
- UNDP, (2004), **Human Development Report 2004: Cultural Diversity in Today’s Diverse World**, New York.
- VAN, A., A. L. FELD and S. VOIGT, (2008), “Power over Prosecutors Corrupts Politicians: Cross Country Evidence Using a New Indicator”, **CESifo Working Paper** No. 2245.
- VAN, R. C. and B. S. WEDER, (1997), “Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption?”, **IMF Working Paper** WP/97/73.
- VAN, W. K., (1997), **Social Welfare: A World View**, Chicago: Nelson–Hall Publishers.
- VEENHOVEN, R., (1996), “Happy life-expectancy—A comprehensive measure of quality-of-life in nations”, **Social Indicators Research** 39, 1–5.
- VENTELOU, B., (2002), “Corruption in a Model of Growth: Political Reputation, Competition and Shocks”, **Public Choice**, Sayı: 110, pp. 23-40.
- VINOD, H. D., (1999), “Statistical Analysis of Corruption Data and Using The Internet to Reduce Corruption”, **9. Uluslararası Anti-Yozlaşma Konferansı**, 10-15 Ekim, Durhan, Güney Africa, ss.1-13.
- WAGENER, H.-J., (2004), “Good Governance, Welfare, and Transformation”, **The European Journal of Comparative Economics**, Sayı: 1(1), pp.127-143.
- WEİ, S.-J. and Y. WU, (2002), “**Negative Alchemy? Corruption, Composition of Capital Flows, and Currency Crises**”, <http://www.nber.org/chapters/c10642.pdf>, (15.02.2013).

- WEI, S.-J., (2000), "Local Corruption and Global Capital Flows", **Brookings Papers on Economic Activity** 2: 303-352.
- WELSCH, H., (2003), "Corruption, and the Environment: A Cross-Country Analysis", **German Institute for Economic Research-DIW-Discussion Paper**, No: 357.
- WENNEKERS, S., THURIK, R., STEL, A. V., ve REYNOLDS, P., (2005), "Nascent Entrepreneurship and the Level of Economic Development", **Small Business Economics**, Sayı: 24, pp.293-309.
- WHITELEY, P. F., (2000), "Economic Growth and Social Capital", **Political Studies**, Sayı: 48, pp. 443-466.
- WILSON, T., (2006), "Corruption, Competitiveness, and Growth", **Competition Forum**, Sayı: 4, No: 1, pp. 38-47.
- WINTERS, L. A., MCCULLOCH, N. ve MCKAY, A., (2004), "Trade Liberalization and Poverty: The Evidence So Far," **Journal of Economic Literature**, Sayı: 42(1), pp. 72-115.
- WIGGINS, D., (1985), "Claims of need" In T. Honderich (Ed.), **Morality and Objectivity** (pp. 149-203), Londra: Routledge and Kegan Paul.
- WILENSKY, H. L., LEBEAUX, C. N., (1965), **Industrial Society and Social Welfare**, New York: Free Press.
- WONG, G., and PARK, H., (2007), "The Use of Conditional Cost Functions to Generate Estimable Mixed Demand Systems", **American Journal of Agricultural Economics**, Sayı:89, pp. 273-286.
- WORLD BANK, (2000), **World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty**, World Bank, Washington.
- WORLD BANK, (2002), **Globalization, Growth and Poverty: A World Bank Policy Report**, World Bank, Londra: Oxford University Pres.
- XIN, X. ve T. K., RUDEL, (2004), "The Context for Political Corruption: A Cross-National Analysis", **Social Science Quarterly**, Sayı: 85, No: 2, pp. 294-309.

YOU, J. and S. KHAGRAM, (2004), **Inequality and corruption**, Faculty Research Working Paper Series. John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

ZHAO, J. H., SEUNG H., KIM and J. DU, (2003), “The Impact of Corruption and Transparency on Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis”, **Management International Review**, Sayı: 43, No: 1, pp. 41-62.

DİZİN

A

Asimetrik Bilgi, vii, xiii, 16

B

Basın Özgürlüğü, 128
Bentham, 3, 70, 77, 79, 80, 81
Bergson, 63, 80, 87, 93, 94, 95, 150
Bireysel Refah, viii, 71

D

Demokrasi, x, xiii, 11, 32, 33, 145, 146,
147, 149, 150

E

Eğitim, x, 105, 139, 141, 142, 143, 151,
156, 168, 169, 170, 172, 173, 174,
175, 177, 178, 182, 197, 198, 199,
200, 201, 202, 217
Ekonomik büyüme, 22, 23, 48, 65, 118,
119, 120, 121
Ekonomik Yolsuzluk, vii, 9
Enflasyon, v, x, 62, 121, 157, 159, 160,
161, 162, 163, 164, 165, 166, 180
Esping-Andersen, ix, 106, 214

İ

İşsizlik, 124, 157, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 166

K

Kaldor- Hicks, ix, 91
Keynes, ix, 4, 84, 103, 113, 114, 115,
212, 227
Kişisel Gelir, v, x, 162, 164

L

Lorenz Eğrisi, xiii, 74

P

Panel Veri, v
Pareto Optimumu, ix, 79, 88
Pigou, ix, 2, 3, 70, 76, 79, 80, 81, 82,

83, 84, 86, 119

Polanyi, ix, 4, 113, 115, 116, 223

Politik Yolsuzluk, vii, 10

R

Rawls, ix, 77, 78, 126
Refah, 7, 8, v, ix, x, xii, xiii, 1, 2, 3, 69,
71, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 99,
100, 101, 102, 104, 105, 106, 107,
109, 110, 111, 113, 114, 116, 118,
119, 121, 123, 125, 127, 128, 129,
131, 134, 137, 139, 141, 143, 145,
148, 150, 153, 155, 157, 159,
160, 163, 165, 167, 168, 169, 172,
174, 178, 183, 223, 229
Refah Devleti, ix, 102, 104, 106, 113,
114, 223, 229
Refah İndeksi, x, xii, 155, 160, 167
Robbins, ix, 2, 3, 81, 82, 84, 85, 86

S

Sağlık, x, xiii, 65, 107, 139, 140, 156,
157, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 168, 169, 171, 172, 173,
174, 175, 178, 182, 197, 198, 199,
200, 201, 202
Scitovsky, ix, 80, 81, 84, 85, 91, 92, 93
Sen, ix, 69, 70, 71, 72, 73, 78, 80, 81,
87, 95, 98, 119, 126, 138, 147, 150,
209, 214, 231, 233
Sosyal Refah, v, viii, ix, xiii, 63, 75, 77,
78, 93, 236
Sosyal Refah Fonksiyonu, ix, 93
Sosyal Sermaye, x, xiii, 134, 136, 168,
171, 173, 176, 178, 182, 203, 237

T

Tekel, 12
Ticari Açıklık, 160

Y

Yoksulluk, vii, x, 20, 21, 131, 134
Yolsuzluk, 7, 8, v, viii, xiii, xiv, 1, 3, 7,
9, 11, 12, 17, 20, 22, 24, 27, 28, 30,

31, 32, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 53, 54,
55, 56, 58, 60, 63, 64, 65, 128, 153,
154, 155, 157, 159, 160, 170, 172,

173, 175, 176, 179, 211, 237
Yolsuzluk İndeksi, viii, 42, 43, 44